

**Ministerul Educației și Cercetării
Institutul de Științe ale Educației
Institutul de Cercetare a Calității Vieții
UNICEF**

**PARTICIPAREA LA EDUCAȚIE A
COPILOR ROMI
PROBLEME, SOLUȚII, ACTORI**

**BUCUREȘTI
2002**

PARTICIPAREA LA EDUCAȚIE A COPIILOR ROMI PROBLEME, SOLUȚII, ACTORI

Autori:

Mihaela **Jigău** – coordonator

Mihai **Surdu** - coordonator

Magda **Balica**

Ciprian **Fartușnic**

Irina **Horga**

Laura **Surdu**

Consultanți:

Cezar **Bîrzea** – Institutul de Științe ale Educației

Maria **Ionescu** – Oficiul Național pentru Romi

Ioan **Mărginean** – Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Filip **Stanciu** – Ministerul Educației și Cercetării

Lucrarea a fost realizată și publicată cu sprijinul financiar al Reprezentanței UNICEF în România.

Contribuții ale autorilor:

Mihaela Jigău	(cap. 1, 2, 4.1.1., 4.1.2.1., 4.2.1.2., 4.2.3.2., 5)
Mihai Surdu	(cap. 1, 4.1.1., 4.1.2.2., 4.2.1.1., 4.2.3.1., 6)
Magda Balica	(cap. 3.2., 3.3., 3.4., 4.2.1.4., 4.2.2., 5, 6, Studii de caz – proiecte educaționale)
Ciprian Fartușnic	(cap. 3.1., 4.3., 5, Studii de caz – proiecte educaționale)
Irina Horga	(cap. 3.2., 3.3., 3.4., 4.2.1.3., 4.2.2., 5, 6, Studii de caz – proiecte educaționale)
Laura Surdu	(cap. 4.2.1.1., 6, Studii de caz – anchete de familie)

Au mai colaborat: Daniel Arpinte, Valentina Marinescu, Monica Militaru.

Autorii mulțumesc reprezentanților Ministerului Educației și Cercetării – Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minorităților pentru sprijinul acordat la realizarea studiului.

De asemenea, se aduc mulțumiri tuturor celor care au contribuit la realizarea investigațiilor:

- inspectori școlari, directori de școli, cadre didactice, elevi, părinți, reprezentanți ai autorităților locale din județele Argeș, Constanța, Covasna, Gorj, Vaslui și municipiul București;
- reprezentanți ai instituțiilor care au oferit informații referitoare la proiectele educaționale derulate, destinate populației de etnie roma.

CUPRINS

INTRODUCERE	5
CAPITOLUL 1. OBIECTIVELE ȘI METODOLOGIA CERCETĂRII	8
CAPITOLUL 2. REPERE CONCEPTUALE ȘI PERSPECTIVE ASUPRA EȘECULUI ȘCOLAR ȘI A CAUZELOR GENERATOARE	16
CAPITOLUL 3. POLITICI EDUCAȚIONALE PRIVIND STIMULAREA PARTICIPĂRII LA EDUCAȚIE A COPIILOR ROMI	23
3.1. DOCUMENTE EUROPENE ȘI INTERNAȚIONALE PENTRU MINORITĂȚI, RATIFICATE DE ROMÂNIA	23
3.2. CADRU LEGISLATIV PRIVIND DREPTUL LA EDUCAȚIE AL MINORITĂȚILOR ETNICE ÎN ROMÂNIA	25
3.3. POLITICI NAȚIONALE DE STIMULARE A PARTICIPĂRII LA EDUCAȚIE A COPIILOR ȘI TINERILOR	27
3.4. POLITICI EDUCAȚIONALE DE STIMULARE A PARTICIPĂRII ȘCOLARE, SPECIAL DESTINATE POPULAȚIEI DE ETNIA ROMA	32
CAPITOLUL 4. REZULTATELE INVESTIGAȚIEI	35
4.1. PARTICIPARE LA EDUCAȚIE, ABANDON ȘCOLAR, NEȘCOLARIZARE.....	35
4.1.1. <i>Cuprinderea copiilor în învățământul obligatoriu</i>	35
4.1.2. <i>Abandonul școlar și neșcolarizarea</i>	39
4.1.2.1. Tendințe generale ale abandonului școlar	39
4.1.2.2. Abandon școlar și neșcolarizare la nivelul unităților de învățământ din mediul rural cu populație de etnie roma.....	50
4.2. DETERMINANȚI AI PARTICIPĂRII LA EDUCAȚIE	53
4.2.1. <i>Determinanți școlari</i>	53
4.2.1.1. Resurse materiale.....	54
4.2.1.2. Resurse umane	61
4.2.1.3. Oferta educațională.....	74
4.2.1.4. Etos școlar	84
4.2.2. <i>Caracteristici individuale</i>	101
4.2.3. <i>Determinanți culturali și socio-familiali</i>	108
4.2.3.1. Determinanți culturali.....	108
4.2.3.2. Determinanți socio-familiali	109
4.3. SOLUȚII PROPUSE DE CADRELE DIDACTICE PRIVIND STIMULAREA PARTICIPĂRII LA EDUCAȚIE A COPIILOR DE ETNIE ROMA	127
CAPITOL 5. STRATEGIE PRIVIND STIMULAREA PARTICIPĂRII LA EDUCAȚIE A COPIILOR ȘI TINERILOR ROMI	136
5.1. OBIECTIVE PRIVIND STIMULAREA PARTICIPĂRII LA EDUCAȚIE A COPIILOR ȘI TINERILOR ROMI.....	136
5.2. PLAN DE IMPLEMENTARE A STRATEGIEI PRIVIND STIMULAREA PARTICIPĂRII LA EDUCAȚIE A COPIILOR ȘI TINERILOR ROMI.....	143
5.3. PROGRAM DE INTERVENȚIE PRIN SISTEMUL ZEP	167
CAPITOL 6. PROGRAME DE INTERVENȚIE EDUCAȚIONALĂ DESTINATE POPULAȚIEI DE ETNIA ROMA	176
BIBLIOGRAFIE	199
ANEXE	201
ANEXA 1. DISTRIBUȚIA UNITĂȚILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT, PE JUDEȚE, ÎN FUNCȚIE DE PONDEREA ELEVILOR DE ETNIE ROMA	202
ANEXA 2. STRUCTURA ȘI DISTRIBUȚIA TERITORIALĂ A GRUPURILOR PARTICIPANTE LA INTERVIURILE INDIVIDUALE ȘI DE GRUP.....	203
ANEXA 3. NUMĂRUL DE ELEVI ȘI PERSONAL DIDACTIC, PE LIMBI DE PREDARE ȘI NIVELURI DE ÎNVĂȚĂMÂNT, ÎN ANUL ȘCOLAR 2000-2001	205
ANEXA 4. ABANDON ȘCOLAR ȘI NEȘCOLARIZARE	207
ANEXA 5. RESURSE MATERIALE	211
ANEXA 6. RESURSE UMANE.....	214
ANEXA 7. STUDII DE CAZ	219
ANEXA 8. MODELE DE PROIECTE DE INTERVENȚIE EDUCAȚIONALĂ DESTINATE POPULAȚIEI DE ETNIE ROMA	227

INTRODUCERE

În România, lipsa unei tradiții reale de protejare a diversității culturale a lăsat urme mult mai adânci decât am fi dispuși, în prezent, să recunoaștem. În acest sens, pot fi invocate deopotrivă dificultățile din ultimii ani în a promova un model prin care să fie protejate și încurajate diversitatea etnică și culturală, cât și eșecurile în a distinge și rezolva problemele fiecărei minorități în parte. Minoritatea de etnie roma este unul dintre exemplele care ar putea să justifice, cel puțin în parte, această caracterizare.

Cu o elită politică și intelectuală emergentă, minoritatea roma are încă o slabă reprezentare în instituțiile publice și o putere redusă de a introduce pe agenda publică probleme specifice, chiar dacă este minoritatea cea mai numeroasă după cea maghiară în România. Majoritatea reprezentanților acestei etnii se confruntă încă cu importante dificultăți, formule precum excludere, marginalizare socială și culturală, discriminare devenind aproape un loc comun în descrierea situației minorității roma. Politicile promovate, atât la nivel central cât și la nivel local, nu au reușit să transforme această stare de fapt atât timp cât inițiativele au fost punctuale și izolate. Astfel, probleme precum nivelul scăzut de educație, analfabetismul, lipsa de calificare, lipsa unui loc de muncă, precaritatea stării de sănătate, sărăcia au continuat să afecteze o mare parte a acestei populații.

Nevoia unei strategii guvernamentale de îmbunătățire a situației romilor care să formuleze principiile directe și care să aibă direcții de acțiune concertate (administrație, servicii sociale, dezvoltare comunitară, justiție, comunicare și participare civică etc.) este un fapt incontestabil. Începând cu anul 2001 acest document există¹ iar opțiunile mari de intervenție au fost explicitate. Este momentul ca asistența să atingă resorturile mai puțin vizibile, la nivelul comunității, prin care barierele actuale în promovarea identității acestei minorități să fie îndepărtate. Acest lucru trebuie să se realizeze și în domeniul educației, un posibil punct de plecare în spargerea cercului vicios *sărăcie-excludere-pierderea identității*. Ea reprezintă unul din atuurile importante pe termen lung pentru managementul comunităților multi-etnice și pentru combaterea deopotrivă a marginalizării culturale și a celei socio-economice.

Proiectul care stă la baza studiului de față s-a născut din dorința de a verifica empiric observațiile directe pe care autorii au avut prilejul să le facă, de-a lungul anilor, asupra unor școli din sistemul de învățământ românesc. În mod concret, cu ocazia unor cercetări anterioare, am putut constata că există o serie de școli plasate în mediul rural sau urban în care ponderea elevilor romi este foarte ridicată. În aceste școli, definite ulterior, din necesitatea de a le identifica, *școli roma*, ne-a surprins, în primul rând, starea clădirilor în termeni de vechime și aspect, de spații improprii, precaritatea sau cvasi-inexistența dotărilor materiale.

¹ *Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor*, București, 2001.

Acest aspect al condițiilor materiale necorespunzătoare unui proces educativ adecvat este cu atât mai frapant cu cât în relativa proximitate a unora dintre școlile roma funcționează școli cu altă compoziție etnică, în care condițiile materiale sunt sensibil diferite, în sens pozitiv. O astfel de situație ne-a făcut să ne punem următoarele întrebări: sunt diferențe între școlile roma și celelalte școli din sistem? Se poate spune că școlile roma sunt școli de “mâna a doua”? Care ar fi criteriile sub aspectul cărora școlile roma ar fi inferioare celorlalte școli din sistem? Inițial am vrut să verificăm dacă școlile roma sunt cazuri relativ izolate sau sunt o prezență obișnuită în cadrul sistemului de învățământ românesc. Apoi, pornind de la observația că unele școli roma sunt mai slab dotate sub aspect material, am vrut să vedem dacă acest lucru se regăsește la nivelul întregului sistem sau este vorba doar de cazuri izolate. În plus, am vrut să verificăm dacă școlile roma sunt diferite din punct de vedere al calității educației, operaționalizată prin calificarea cadrelor didactice, prin absența / prezența fenomenelor de fluctuație și navetism ș.a. Un alt punct de interes a fost cel al participării școlare la educație. În acest sens, ne-a interesat răspunsul la întrebarea: sunt școlile roma diferite de ansamblul sistemului sub aspectul participării școlare a elevilor, abandonului școlar și neșcolarizării?

Perspectiva urmată de-a lungul întregului studiu a fost aceea de a pune în evidență decalajele, acolo unde există, între școlile roma și ansamblul sistemului de învățământ. Am procedat astfel cu convingerea că, pe lângă factorii socio-economici (sărăcia, marginalizarea, tipul de ocupație), culturali (specific cultural diferit al populației roma), familiali ș.a., există cauze intrinseci sistemului de învățământ care conduc la o participare școlară mai slabă a copiilor romi și la rezultate școlare substanțial mai reduse. Sub raport valoric convingerea autorilor este că existența școlilor roma este un lucru cu consecințe negative asupra armoniei și solidarității sociale, care are efecte negative deopotrivă asupra populației roma și a societății ca întreg. Această separare – de cele mai multe ori pe criteriul rezidențial și nu intențională - are consecințe cu atât mai grave în cazul în care calitatea educației este mai scăzută în școlile roma decât pe ansamblul sistemului. Datele pe care le-am avut la dispoziție ne-au permis comparații doar între școlile roma din mediul rural și ansamblul sistemului de învățământ rural. Oricum, ca ordin de mărime, credem că decalajele existente oferă o imagine orientativă pentru întreg sistemul de învățământ.

Concluziile desprinse din investigație, analiza soluțiilor posibile în opinia cadrelor didactice și analiza politicilor educaționale privind stimularea participării la educație a copiilor romi promovate până în prezent au stat la baza elaborării unor obiective și a unui plan de implementare a unei strategii ameliorative. Sunt prezentate direcții de acțiune, instituții responsabile, orizonturi de timp. Totodată este prezentat în detaliu și un program de intervenție prin sistemul zonelor de educație prioritară (ZEP), o soluție integrată la problemele specifice educației copiilor provenind din medii dezavantajate social sau cultural. Autorii

speră astfel ca această cercetare să constituie și un instrument util pentru viitoarele politici privind stimularea participării la educație și asigurarea unei reale egalități de șanse a copiilor romi cu ceilalți copii, precum și a celor privind promovarea educației interculturale, în general.

Acest studiu a putut fi elaborat prin utilizarea bazelor de date realizate de către Institutul de Științe ale Educației și Institutul de Cercetare a Calității Vieții, în cadrul unor cercetări finanțate de Soros Open Network Romania. Prin contribuția generoasă a UNICEF România, organizație căreia îi mulțumim și pe această cale, au putut fi realizate analizele secundare și cercetarea calitativă care ne-au permis să urmărim perspectiva pe care ne-am propus-o.

Autorii

Capitolul 1. OBIECTIVELE ȘI METODOLOGIA CERCETĂRII

1.1. Motivarea cercetării

Dreptul la educație al tuturor copiilor și tinerilor, indiferent de origine socială sau etnică, de sex sau apartenență religioasă, garantat de Constituția României este departe de a constitui o realitate în cazul populației de etnie roma. Astfel, unele studii (*Țigani. Între ignorare și îngrijorare*, ICCV, 1992, 1998, *Copiii romi din Români*”, Salvați Copiii - UNICEF, 1999) relevă faptul că una dintre categoriile de populație grav afectată de fenomenul participării reduse la educație este această etnie. În cazul educației preșcolare, de exemplu, participarea copiilor romi este de aproape patru ori mai scăzută decât participarea întregii populații la acest nivel de educație, inegalitățile continuând în învățământul primar – cu aproximativ 25% mai puțin decât ceilalți copii – și gimnazial, în cazul căruia participarea școlară este cu 30% mai redusă. Trebuie amintit și faptul că analfabetismul este o problemă cu care se confruntă aproape 40% din populația adultă. Este și mai grav că acest procent foarte ridicat al analfabetismului a crescut în perioada de tranziție comparativ cu perioada precedentă, afectând populația tânără cu vârste cuprinse între 10 și 16 ani.

Un alt decalaj în ceea ce privește participarea la educație, în special la nivelul învățământului secundar inferior și învățământului post-obligatoriu, care afectează întreaga populație de vârstă tânără se manifestă între mediul urban și rural. Acest decalaj este alimentat atât de anumite “condiții generale” care situează mediul rural într-o poziție defavorizată față de urban (“gradul redus de echipare tehnico-edilitară, cantitatea și calitatea necorespunzătoare a infrastructurii sociale și serviciilor, slabă dezvoltare a sistemelor de comunicații, starea necorespunzătoare a rețelei de transport, în special rutier, pauperizare accentuată a unor grupuri de populație”), cât și de anumite probleme specifice sistemului de învățământ care se manifestă în zonele rurale: “starea necorespunzătoare a clădirilor și logisticii în condițiile în care resursele disponibile pentru reabilitarea acestora sunt mai scăzute, numărul insuficient de cadre didactice calificate”² ș.a., ca să amintim numai unele dintre cele mai semnificative.

Discrepanțele care își pun amprenta asupra întregii populații de vârstă școlară din mediul rural afectează, în mod ipotetic, și populația de etnie roma din aceste arii, prezentul studiu propunându-și să verifice această ipoteză, să identifice cauzele și condițiile generale și specifice care generează participarea redusă la educație a copiilor romi din zonele rurale.

² *Învățământul rural din România: condiții, probleme și strategii de dezvoltare*, MEN-ISE, 2000.

La nivel explicativ există câteva perspective generale de raportare la educația copiilor romi. O primă perspectivă, care ar putea fi numită socio-economică, încearcă să explice slaba participare școlară a copiilor romi ca o consecință directă a stării de sărăcie în care se găsește o mare parte a acestei populații. Un al doilea tip de abordare, “culturalistă”, explică participarea școlară redusă a romilor prin diferențele culturale, prin stilul diferit de viață al acestora. În acest sens, participarea redusă la școlarizare ar reprezenta o formă de rezistență a romilor la asimilarea culturală. În sfârșit, un al treilea tip de abordare vizează eșecul instituțional, încercând să găsească cauzele participării reduse în caracteristicile organizării sistemului de învățământ și în deficiențele politicilor educaționale promovate. O abordare pragmatică trebuie să integreze cele trei perspective și să răspundă la întrebarea: “ce se poate face pentru rezolvarea acestei situații?”

Și aceasta deoarece slaba participare la educație, nivelul redus de instruire și analfabetismul se manifestă negativ în planul dezvoltării personale a romilor, al “șanselor de viață”, al oportunităților de mobilitate socială și, nu în ultimul rând, al posibilității de exercitare deplină a drepturilor cetățenești.

În acest context, considerăm că stimularea participării la educație a copiilor romi constituie o prioritate în rezolvarea problemelor sociale cu care se confruntă această etnie. Ca atare, cercetarea de față își propune să contribuie la identificarea și analiza cauzelor care generează participarea redusă la educație, oferirea unor soluții de ameliorare a problemelor care să contribuie la multiplicarea inițiativelor la nivel guvernamental sau la nivelul societății civile, elaborarea unor recomandări de politică educațională pentru etnicii romi.

1.2. Obiectivele proiectului

- ✓ Oferirea unei imagini cuprinzătoare asupra cauzelor care generează participarea redusă la educație a copiilor romi:
 - Evaluarea situației privind participarea la educația de bază a copiilor romi, cu accent asupra celor situați în zonele rurale;
 - Identificarea cauzelor care conduc la un nivel redus al participării școlare și la fenomene de abandon școlar.
- ✓ Elaborarea unei tipologii a programelor educaționale pentru romi derulate în perioada 1990-2000:
 - Identificarea ONG-urilor care derulează proiecte educaționale pentru romi, a obiectivelor proiectelor, activităților derulate și rezultatelor obținute;
 - Prezentarea unor practici pozitive (proiecte de succes) în domeniul educației copiilor romi.

- ✓ Analiza politicilor educaționale privind stimularea participării la educație a copiilor și elaborarea unor recomandări de politică educațională pentru etnicii romi:
 - Analiza cadrului legislativ care stă la baza politicilor educaționale pentru romi;
 - Analiza politicilor de stimulare a participării la educație;
 - Elaborarea unei strategii privind creșterea gradului de participare la educație a copiilor romi.

1.3. Metode și tehnici de investigație

Cercetarea a utilizat o metodologie complexă care a permis abordarea comprehensivă a problematicii, aceasta cuprinzând:

- analiza documentară;
- analiza secundară a datelor de tip cantitativ;
- ancheta prin chestionar;
- interviuri de grup focalizate;
- interviuri individuale;
- anchete sociale.

✓ Analiza documentară

Prin analiza documentară au fost studiate principalele legi și reglementări care formează cadrul legislativ al politicilor educaționale din România privind stimularea participării la educație a copiilor romi, precum și documente naționale și internaționale în același domeniu.

✓ Analiza secundară a datelor

Metoda a constat în analiza unor date provenite din cercetări anterioare care și-au propus obiective diferite și ale căror date nu au fost suficient exploatate. Ne referim în primul rând la baza de date provenită din cercetarea “Învățământul rural din România: condiții, probleme și strategii de dezvoltare”. Datele au fost culese în perioada 1999-2000, cu prilejul cercetării realizându-se, practic, un recensământ al unităților de învățământ din mediul rural. Prin analiza secundară a acestor date au putut fi evidențiate aspecte referitoare la:

- resursele materiale ale unităților școlare cu efective de elevi care includ și copii romi;
- calitatea resurselor umane din aceste școli;
- ponderea unităților școlare cu elevi romi în care există cazuri de abandon școlar sau de copii neșcolarizați în aria lor de cuprindere;
- cauzele fenomenelor de abandon și neșcolarizare;
- soluțiile adoptate la nivelul școlii în vederea prevenirii acestor fenomene etc.

Pentru realizarea analizei secundare au fost selectate din baza de date inițială școlile cu elevi romi și a fost construită o nouă bază de date care a permis analize detaliate pentru școlile respective.

O altă analiză secundară a fost realizată pe bazele de date ale Institutului de Cercetare a Calității Vieții construite cu prilejul cercetărilor din anii 1992³ și 1998⁴ desfășurate pe eșantioane naționale reprezentative pentru populația de romi.

În sfârșit, a treia analiză secundară s-a realizat pe baza de date a Institutului de Științe ale Educației care include informații desprinse din cercetarea desfășurată în anul 2001 privind abandonul școlar și neșcolarizarea, precum și cauzele generatoare, cercetare realizată la nivelul unui eșantion reprezentativ de școli care se confruntă cu astfel de probleme. Acestor școli le-au fost solicitate prin intermediul unei “Fișe individuale a elevului care a abandonat școala” informații privind:

- caracteristicile individuale ale elevilor (starea de sănătate, vârsta și clasa în care a abandonat, rezultate școlare anterioare abandonului, etnia ș.a.);
- caracteristicile mediului familial (tipul și forma familiei, nivelul de instruire și statutul ocupațional, starea de sănătate a părinților, condiții de locuit și alimentație etc.);
- cauzele abandonului și soluțiile de prevenire adoptate în fiecare caz.

✓ **Interviuri focalizate de grup și individuale**

În cadrul **interviurilor de grup cu părinți și elevi romi** problemele puse în discuție s-au referit la următoarele aspecte:

- percepția asupra școlii;
- relația dintre încrederea în școală și participarea școlară;
- factorii care contribuie la sporirea încrederii în școală;
- relația familie-școală;
- cauze și soluții la fenomenul abandonului și neșcolarizării;
- educația multiculturală și introducerea limbii și cultura romani în curriculum școlar;
- modele sociale dezirabile, strategiile de viață de urmat.

Interviurile individuale cu cadre didactice și directori de școli în care se instruiesc și elevi romi s-au centrat asupra unor aspecte privind:

- relația cadre didactice – părinți;
- implicarea părinților în problemele școlii, în stabilirea curriculum-ului la decizia școlii (CDS) și efectele asupra participării școlare;

³ *Țigani în ignorare și îngrijorare*, coord. C. Zamfir, E. Zamfir, Ed. Alternative, București, 1993.

⁴ *Indicatori privind comunitățile de romi din România*, Ed. Expert, București, 2002.

- percepția asupra cauzelor abandonului și neșcolarizării;
- educația multiculturală și introducerea limbii și cultura romani în curriculum școlar;
- soluții privind creșterea accesului la educație.

✓ **Anchete sociale**

Scopul **anchetei sociale**, metodă care s-a aplicat în cazul familiilor copiilor romi care au abandonat școala, a fost acela de a pune în evidență cauzele și contextul întreruperii școlarizării copilului. “Istoria” întreruperii școlarizării constituie un studiu de caz care permite lansarea de ipoteze referitoare la cauzele abandonului și la modalitățile de prevenire a acestuia.

✓ **Ancheta prin chestionar**

Metoda **anchetei prin chestionar** – chestionar lansat către diferite ONG-uri – a fost utilizată în scopul identificării obiectivelor diferitelor programe educaționale dezvoltate al căror grup țintă l-a constituit populația de etnie roma, a activităților desfășurate, rezultatelor și surselor de finanțare ale acestora. Informațiile obținute pe baza chestionarelor au fost completate prin interviuri realizate cu reprezentanți ai unor ONG-uri și manageri de proiecte și prin accesarea site-urilor unor organizații non-guvernamentale de promovare a programelor educaționale.

1.4. Unități implicate; populație investigată - caracteristici generale

Populația de referință este cea a unităților de învățământ din mediul rural, iar populația investigată prin analiza secundară a datelor este constituită din unitățile de învățământ în care se instruiesc și elevi romi. Astfel, din totalul de 12 287 unități de învățământ cuprinse în baza de date construită în cadrul cercetării *Învățământul rural din România* au fost investigate un număr de 3162 de unități școlare. Dacă luăm în considerare faptul că într-o aceeași unitate de învățământ sunt reunite, în unele cazuri, grădinițe, școli generale, licee, școli profesionale și de ucenici sau unele dintre acestea, atunci putem considera că din numărul real de unități de învățământ investigate în 1999-2000 (19 427) au fost cuprinse în cercetarea de față 5560 de cazuri. Distribuția unităților investigate pe tipuri de școli este redată în tabelul 1.

Tabel 1. Unități de învățământ investigate

Total	Grădinițe	Școli cu clase I-IV	Școli cu clase I-VIII	Licee	Șc. profesionale și de ucenici
5560	2335	974	1867	165	219

În funcție de ponderea numărului de romi, unitățile de învățământ se distribuie pe o scală care merge de la un singur rom în școală până la școli exclusiv roma, în care procentul elevilor

romi este de 100%. Pentru a avea o imagine a distribuției unităților de învățământ investigate în funcție de ponderea numărului de romi am folosit următoarele etichete, care au și relevanță empirică:

- **Școli mixte** - categorie în care am inclus școlile în care ponderea elevilor romi se plasează între 0,1 și 50%.
- **Școli majoritar roma** - școli cu o pondere a elevilor romi situată între 50,1% și 70%.
- **Școli predominant roma** – unități școlare în care procentul de romi oscilează între 70,1% și 100%.

În funcție de ponderea numărului de romi, școlile – de toate nivelurile - în care învață elevi de această etnie se distribuie astfel:

- 87,9% - școli mixte;
- 6,4% - școli majoritar roma;
- 5,8% - școli predominant roma.

Distribuția unităților de învățământ în funcție de ponderea numărului de romi pe județe (Anexa 1) prezintă diferențe notabile de la un județ la altul în ceea ce privește tendința de a grupa un procent mare de romi într-o aceeași școală. Astfel în județul Brașov, din totalul școlilor în care învață elevi romi, 35,9% sunt școli în care ponderea romilor este de peste 50% (19,7% școli majoritar roma și 16,2% școli predominant roma). Valori apropiate se înregistrează și în cazul județului Sibiu unde școlile cu peste 50% romi reprezintă 28,7% (11,8% școli majoritar roma și 16,9 școli predominant roma). Alte județe în care ponderea școlilor predominant roma este de peste 2 ori mai mare decât media pe totalul școlilor rurale în care învață elevi romi sunt Bacău, Vaslui, Covasna, Argeș și Neamț.

Pentru investigarea determinantilor abandonului școlar a fost utilizată, după cum s-a mai amintit, și baza de date ISE care cuprinde informații desprinse din cercetarea privind cauzele abandonului. În acest caz populația de referință este constituită din copiii care au abandonat școala dintr-un eșantion reprezentativ de 135 unități de învățământ obligatoriu în care se instruiesc și copii de etnie roma. Eșantionul de școli este reprezentativ în funcție de o serie de criterii (variabile care caracterizează unitățile școlare) și anume: calitatea resurselor umane (personal didactic calificat/necalificat), domiciliul cadrelor didactice (în localitatea în care funcționează școala / în alte localități) și stabilitatea acestora (personal didactic stabil/fluctuant), gradul de izolare a localităților în care sunt situate școlile (distanța față de cel mai apropiat oraș) ș.a. Aceste unități sunt situate în județele Argeș, Arad, Constanța, Ilfov și Vaslui. Conform informațiilor deținute din studiul *Învățământul rural din România*, la nivelul acestor județe s-au înregistrat, în general, proporții ridicate ale unităților școlare care înregistrează astfel de fenomene. Totodată acestea sunt reprezentative pentru zonele

geografice mari ale țării (cu excepția zonei Moldovei), în funcție de proporția unităților școlare cu, respectiv fără abandon școlar și neșcolarizare.

La nivelul acestor școli au fost identificați 561 de elevi care au abandonat școala, dintre care 200 de etnie roma. Aceștia constituie grupul țintă de referință în analiza determinantilor - în special a celor individuali și socio-familiali - abandonului școlar și participării reduse la educație.

Interviurile individuale și de grup, precum și anchetele sociale s-au desfășurat în județele Argeș, Constanța, Covasna, Gorj și Vaslui, în școli din localități a căror structură etnică cuprinde și etnici romi - Tigveni – Momaia (Argeș), Mihail Kogălniceanu (Constanța), Vâlcele (Covasna), Polovragi – Rudărie (Gorj), Slobozia – Girceni (Vaslui), precum și într-o școală din Municipiul București situată în cartierul Ferentari (Anexa 2). Au fost realizate 20 de interviuri individuale cu cadre didactice și directori de școală; 12 interviuri focalizate de grup – șase cu părinți și șase cu elevi – fiecare cu un număr de 8-10 subiecți (în total peste 100 de părinți și elevi) și 10 anchete sociale cu familii ale unor elevi care au abandonat școala. Interviurile individuale și de grup s-au desfășurat în școală, iar anchetele de familie la domiciliul părinților.

1.5. Limite și dificultăți ale investigației

Una dintre limitele analizei secundare a datelor provine din faptul că acestea se referă exclusiv la mediul rural. Ca urmare, analizele care urmează sunt realizate exclusiv pe unități de învățământ din mediul rural și nu oferă o imagine a situației școlilor cu romi din întreg sistemul de învățământ. Pe parcursul analizei toate comparațiile realizate între școlile cu elevi romi și “sistem”, “totalul școlilor” sau “media sistemului” sunt comparații implicite între școli rurale în care învață și elevi romi (în ponderi diferite, de la 0,1% până la 100%) și totalul unităților de învățământ din mediul rural care includ și școlile cu elevi de etnie roma. Ceea ce ne-am propus este o analiză comparativă a școlilor rurale care cuprind și elevi romi cu ansamblul sistemului de învățământ din mediul rural.

O a doua limită a analizei secundare a datelor provine din modul de înregistrare a datelor. Astfel, școlile cu elevi romi supuse analizei au fost selectate pe criteriul variabilei *pondere romi în școală*. Aprecierea acestei ponderi aparține exclusiv directorului școlii și credem că apartenența etnică a fost desemnată, în acest caz, mai curând prin heteroidentificare decât prin autoidentificare. În plus, este posibil ca în cazul unor școli procentul elevilor romi să fi fost distorsionat (micșorat sau mărit) în funcție de interese/așteptări locale sau contextuale.

Cu toate aceste limite considerăm că studiul reflectă o imagine relativ fidelă a școlilor cu elevi romi din mediul rural și îndeosebi a diferențelor dintre aceste școli și ansamblul sistemului de învățământ rural. În plus, ca sugestie, trimite la necesitatea unei analize a întregului sistem de învățământ (din mediul rural, dar și urban) prin comparație cu școlile din sistem care cuprind și elevi romi.

Capitolul 2. REPERE CONCEPTUALE ȘI PERSPECTIVE ASUPRA EȘECULUI ȘCOLAR ȘI A CAUZELOR GENERATOARE

Abandonul școlar reprezintă una din multiplele forme ale **eșecului școlar**. Noțiunea de eșec școlar are conținuturi diferite de la un sistem de învățământ la altul, printre cele mai întâlnite sensuri, pe lângă abandonarea prematură a școlii, numărându-se: decalajul între potențialul personal și rezultate, părăsirea școlii fără o calificare, dificultățile individuale de învățare, repetenția și analfabetismul, incapacitatea de a atinge obiectivele pedagogice, eșecul la examenele finale etc. Se fac chiar diferențieri între un **eșec de tip cognitiv**, care se referă la neîndeplinirea obiectivelor stabilite, și unul de **tip necognitiv**, care presupune inadaptarea copilului la exigențele mediului școlar.

Abandonul școlar are, de asemenea, accepțiuni și semnificații diferite: părăsirea sistemului de educație înainte de finalizarea învățământului obligatoriu, ieșirea din sistem înainte de absolvirea unuia dintre nivelurile acestuia, ieșirea din sistem, indiferent de nivel, fără obținerea diplomei care atestă finalizarea nivelului respectiv de învățământ, părăsirea sistemului de învățământ fără dobândirea unui certificat care să ofere posibilitatea integrării pe piața muncii, ieșirea prematură din nivelul secundar de educație fără integrarea în programe de tipul „a doua șansă”⁵ ș.a.

Fenomenul neșcolarizării reprezintă, de asemenea, un eșec atât al individului în cauză, cât și al politicilor educaționale de promovare a accesului la educație.

În prezentul studiu noțiunea de abandon școlar este folosită cu sensul de **părăsire a sistemului de educație înainte de absolvirea învățământului obligatoriu** – nivel care constituie centrul de interes al studiului - neluând în considerare elevii care au absolvit clasa a VIII fără promovarea examenului de capacitate, iar cea de neșcolarizare este utilizată cu referire la **copiii în vârstă de școlarizare (7-14 ani) care nu au frecventat niciodată școala**.

Eșecul școlar (inclusiv fenomenele menționate), care apare la un anumit moment al societății moderne, este considerat de unii specialiști în domeniul educației⁶ din mai multe perspective

⁵ *Education at a glance. OECD Indicators*, 2000.

⁶ Charlot, B., *Penser l'echec comme evenement, penser l'immigration comme histoire*. În: *Migrants – Formation*, nr. 81, 1990.

de-a lungul evoluției pe care o urmează: ca **fapt pedagogic**, ca **injustiție socială** și ca **risipă economică**⁷.

Ca **fapt pedagogic**, eșecul școlar semnifică dificultățile de învățare pe care le întâmpină unii copii în procesul de instruire. Noțiunea își capătă legitimitate odată cu generalizarea învățământului, interesul pentru diminuarea acestuia fiind marcat de anii '60. La început, fenomenul apare ca un fapt normal, fără consecințe sociale evidente, cauzele fiind atribuite în exclusivitate elevului (un elev "slab" sau cu capacități intelectuale reduse).

În anii '70 -'80, eșecul școlar începe să fie considerat din perspectiva **injustiției sociale**, fiind un subiect prezent în dezbaterile asupra egalității șanselor la educație. Generalizarea învățământului și prelungirea școlarizării creează premisele teoretice de acces la educație pentru toate categoriile sociale. În același timp școala își diversifică funcțiile: aceasta oferă nu numai o formație culturală de bază, ci prin filierele și nivelurile sale devine determinantă pentru inserția profesională și socială a tinerilor. Ca urmare, "eșecul nu mai este o problemă pedagogică, ci devine o problemă socială" (aut. cit.). Dacă la început selecția se realiza pe baze financiare și, deci, sociale, ulterior aceasta se operează pe criterii academice, fapt care oferă posibilitatea mobilității sociale prin educație. Totuși, specialiștii atrag atenția asupra unei anumite "reproducții sociale prin școală (deși aceasta era concepută ca mijloc de democratizare socială), situație care contrazice ideea egalității șanselor". Eșecul școlar apare, astfel, ca eșec al democratizării, instituția școlară contribuind la "generarea" inegalității sociale; "eșecul nu mai este al copilului, ci al școlii însăși" (aut. cit.).

Perioada de relativă criză economică și socială a determinat o nouă perspectivă asupra eșecului școlar, cea de "**risipă economică**". Dacă inițial "obiectivul prioritar al guvernelor în domeniul educației a fost reducerea inegalității sociale și lupta contra eșecului școlar", ulterior elevul în situația de eșec nu mai este considerat "victima injustiției sociale, ci un tânăr costisitor pentru societate, în curs de recuperare și inserție și un viitor cetățean puțin productiv" (aut. cit). În această perspectivă "economiiștii au ridicat o serie de întrebări: luând în considerare prioritățile politice, economice și resursele disponibile, până unde se poate extinde efortul unei țări pentru inserția socială și profesională a tinerilor defavorizați? începând cu ce prag trebuie să se înceapă un tratament social al problemei sau, în alți termeni, ce rată de marginali și inadaptați poate societatea să tolereze?"⁸

Această perspectivă evidențiază deplasarea interesului de la eșec spre reușită, de la realizarea individuală spre competență, de la eficacitate școlară, spre eficiență economică.

⁷ Vezi și Jigău, Mihaela, *Factorii reușitei școlare*, Ed. Grafoart, București, 1998.

⁸ Riviere, R., *L'echec scolaire est-il une fatalité?*, Paris, Editions Hatier, 1991.

O nouă viziune asupra educației se conturează după adoptarea *Memorandum-ului privind învățarea permanentă*, document al UE lansat în cadrul Consiliului European de la Lisabona (octombrie 2000). Această viziune este reflectată de mesajele conținute în document, în special, de mesajele cheie nr. 1 – “noi competențe de bază **pentru toți**” (care se referă la garantarea accesului universal și continuu la învățare în scopul dobândirii și reînnoirii capacităților necesare pentru o participare susținută în cadrul societății cognitive) și nr. 2 – “realizarea unor **investiții superioare în resursele umane**”. Noua perspectivă transpare și din cele patru obiective convergente pe care Memorandum-ul le susține - ocupabilitate, cetățenie activă, coeziune socială, realizare personală, obiective realizabile prin educație.

Deși documentul pune accent asupra integrării învățării pe tot parcursul **vieții de adult**, ca o consecință, printre altele, și a tendințelor demografice care fac să crească importanța strategică a forței de muncă ce include persoane mai vârstnice, învățarea pe tot parcursul vieții este considerată ca “un continuu aparent care se eșalonează de la leagăn până la sfârșitul vieții”. Premisa de la care se pornește este **asigurarea educației de bază și a formării profesionale inițiale pentru toți tinerii**, “înzestrarea lor cu noile competențe de bază cerute de o economie fondată pe cunoaștere”. Totodată tinerii trebuie “învățați cum să învețe”, urmărindu-se și dezvoltarea unei atitudini pozitive față de învățare. În același sens, un alt document al UE – Ghidul Încadrării în Muncă (varianta 2001) solicită statelor membre ale UE “să se asigure că toți tinerii termină învățământul obligatoriu”.

În termenii Memorandum-ului, problema care se pune nu mai este, așadar, aceea a risipei de resurse, ci a explorării unor noi căi, a identificării de noi soluții care să permită **sporirea investiției în resursele umane**, în educație, începând cu formarea inițială a tinerilor și continuând pe parcursul vieții de adult.

Problematika eșecului sau reușitei școlare trebuie abordată în contextul egalității șanselor la educație, concept asupra căruia există mai multe perspective⁹, pe care le vom prezenta sintetic în continuare. O primă perspectivă se referă la **egalitatea șanselor de acces**: la debutul școlarității trebuie să se asigure tuturor copiilor șanse egale avându-se în vedere că aceștia “au o zestre genetică diferită”, provin din medii eterogene și au suferit influențe diferite. O a doua perspectivă se referă la egalitatea de **oportunități**: “conținutul programelor școlare și abordarea pedagogică” trebuie să fie nediscriminatorii; inclusiv școlile ar trebui să fie “egale ca eficacitate” (Coleman, 1966). Perspectiva asupra **rezultatelor procesului educativ** presupune egalizarea, cel puțin relativă, a performanțelor școlare, la încheierea aceluiași niveluri de școlarizare. Aceasta implică, însă, o tratare individualizată a elevilor (deci inegală) investind în cei cu un “ritm mai lent de învățare” sau cu “aptitudini școlare reduse” mai mult timp și mai multe resurse. De aceea, referindu-se la această perspectivă asupra egalității de

⁹ Husén, T., *Influence du milieu social sur la réussite scolaire*, Paris, Publications de l'OCDE, 1975.

șanse, cea referitoare la egalitatea rezultatelor (susținută, îndeosebi, de regimurile totalitare care-și propuneau omogenizarea indivizilor, grupurilor, societății), Coleman (1973) conchide: "idealul egalizării șanselor este un fals ideal".

În contextul analizei egalității șanselor și accesului la educație trebuie plasată și "seria de dihotomii valorice atașate conceptului de egalitate" prezentată de Neacșu¹⁰ (2000):

- egalitate formală (în termeni de drept garantat) - egalitate reală;
- egalitate de oportunități - egalitate de rezultate finale;
- egalitate de grup – excelență individuală;
- egalitate interindividuală – diversitate interindividuală;
- egalitate de șansă /acces – competiție (pentru a avea șansă și acces);
- egalitate interindividuală – libertate de opțiune (de schimbare și inovare).

Egalitatea șanselor trebuie să semnifice, în fapt, oferirea de **opțiuni multiple** pentru **capacități și aptitudini diferite**, "o educație pentru toți și pentru fiecare" (Reuchlin, 1991), o educație deschisă pentru toate persoanele, indiferent de vârstă și condiții socio-economice, dar și o educație pentru fiecare, în funcție de nevoile sale specifice - evitându-se omogenizarea și încurajându-se diversitatea - care să creeze premisele **egalității șanselor de acces în viața socială** (Husén, 1975). Această opțiune a fost susținută de **politicile de egalizare a șanselor** care au avut ca obiective combaterea excluziunii și selecției exacerbate, formarea competențelor de bază pentru toți indivizii, educația de tip "a doua șansă" pentru cei care au părăsit sistemul educativ, integrarea educației formale cu educația non-formală și educația informală, astfel încât să se extindă situațiile de învățare. Această perspectivă asupra educației revine în actualitate prin conținutul *Memorandum-ului privind învățarea permanentă*, prin obiectivele și mesajele cheie transmise tuturor statelor membre ale UE și celor în curs de aderare. Documentul nu se mai referă numai la educația și formarea inițială, ci acordă educației noi dimensiuni și valențe, fiind considerată ca un continuu pe durata întregii vieți.

Pe lângă politicile educaționale promovate există o serie de factori de risc cu privire la "exercitarea" dreptului la educație (dimensiunea formală a egalității șanselor), factori induși de caracteristicile individuale ale copiilor, ale mediului socio-familial și școlar, ale grupurilor sociale din care fac parte copiii etc.

În ceea ce privește factorii de risc pentru reușita școlară și cauzele eșecului școlar cu multiplele sale forme de manifestare, inclusiv abandonul școlar și neșcolarizarea, există diferite modele explicative care plasează pe un loc central individul (copilul), școala sau familia, considerate individual sau în interacțiune. În cele ce urmează vom prezenta succint și cu titlu de exemplu câteva din pozițiile teoretice dezvoltate pe tema factorilor determinanți ai

¹⁰ Neacșu, I., *Accesul la educație al copiilor din zonele rurale*. În: *Un deceniu de tranziție; situația copilului și a familiei în România*, UNICEF, București, 2000.

eșecului școlar, în funcție de accentul pe care îl pun asupra uneia sau alteia dintre structurile cauzale generatoare¹¹.

✓ **Individualitatea elevului**

Caracteristicile individuale ale copilului, mai concret nivelul redus al inteligenței (determinat de moștenirea genetică), deficiențele și tulburările de natură intelectuală sau psiho-senzorială, sunt invocate drept principale cauze ale eșecului școlar de **abordările genetice**. Această poziție "clasică", poziție care a avut și mai are încă susținători (Jensen, 1969; Jacquard, 1983; Plomin, 1989), are implicații și efecte negative atât în plan social și moral, cât și în practica pedagogică.

Abordarea psiho-afectivă situează în centrul modelului explicativ tot copilul, dar în relație cu mediul familial și școlar, cu influențele pe care aceste medii le exercită în procesul de formare a personalității sale (De Ajuariaguerra, 1977; Mannoni, 1979).

Deosebit de importantă pentru parcursul școlar al elevului, pentru explicarea situațiilor de eșec este și **atitudinea față de cunoaștere** a acestuia, sensul pe care-l dă copilul cunoașterii și reușitei sau eșecului școlar. Această atitudine se construiește, însă, în dependență de "mediul socio-familial, de istoria sa personală, de modul de reacție la întâlnirea cu școala, cu munca orientată spre un anumit scop" (Charlot, 1990, Charlot, Bautier, Rochese, 1993).

✓ **Mediul socio-familial**

Majoritatea studiilor și cercetărilor care abordează problematica eșecului școlar se referă la influențele exercitate de caracteristicile definitorii ale mediului familial de proveniență al copilului aflat în dificultate, caracteristici de natură socială, culturală, economică. Un mediu familial defavorizat și "defavorizant" pentru parcursul școlar al copilului nu poate asigura referințele culturale necesare pentru a valorifica eficient oferta școlară și nici condițiile materiale pentru susținerea studiilor copiilor. Mai mult chiar, nivelul cultural al familiei de origine și atitudinea acesteia față de școală pot provoca un retard al dezvoltării intelectuale generale, în special în plan cognitiv, cu atât mai greu recuperabil cu cât mediul este mai profund dezavantajat. Se fac referiri, în acest sens, la diferențele care există între cultura în care copiii sunt educați în familiile dezavantajate și cultura dominantă oferită de școală, la tipurile de valori vehiculate, la diferențele de limbaj etc.

Cele de mai sus sintetizează reprezentările susținătorilor teoriei **handicapului socio-cultural**, teorie considerată de Charlot (1990) "deficitaristă" (pune accent pe deficit) și "defectologică" (scoate în evidență lacunele elevilor), căreia, același autor, îi reproșează fondarea pe o dublă ipoteză nerealistă:

¹¹ Vezi și Jigău, Mihaela, *Factorii reușitei școlare*, Ed. Grafoart, București, 1998.

- caracteristicile copiilor sunt determinate de cele ale familiilor și comunităților cărora aparțin, evoluția lor școlară putând fi anticipată prin analiza acestor caracteristici colective;
- raporturile sociale între grupuri sunt considerate ca raporturi între spații, astfel că mediul familial și social al copiilor proveniți din familii defavorizate ar fi distinct de mediul familial și social al celor din familiile favorizate.

Noțiunea de handicap socio-cultural reduce, astfel "individul la grup" și "raporturile sociale la raporturi spațiale". În această concepție, grupul social este privit ca fiind omogen, ignorându-se contradicțiile în favoarea unei definiții a "categoriilor socio-profesionale" sau a "claselor sociale" pornindu-se de la criterii statistice, fără a se lua în considerare dinamica socială care este redusă la o "topografie socio-culturală".

Considerațiile autorului citat sunt reale în măsura în care un mediu familial dezavantajat, cu toate atributele pe care le presupune, nu poate fi considerat singurul element "responsabil" de eșecul școlar al copiilor proveniți din astfel de medii sau un determinant care îi condamnă pe toți la eșec, la imposibilitatea mobilității sociale prin școală, după cum nici proveniența din medii favorizate socio-cultural și economic nu asigură, cu necesitate, reușita școlară a copiilor, succesul profesional și social. Majoritatea specialiștilor înclină, însă, să admită că probabilitatea eșecului școlar este mai mare în cazul copiilor care aparțin unor familii dezavantajate economic și socio-cultural.

✓ **Instituția școlară**

Unii teoreticieni au dezvoltat concepția potrivit căreia școala este o instituție de "reproducere socială" dat fiind că aceasta ignoră valorile elevilor proveniți din grupuri defavorizate și le promovează pe ale celor proveniți din "clasele favorizate". Școala reproduce, astfel, structura raporturilor de clasă, permanentizând și legitimând ierarhia socială existentă (văzută ca o rezultată a competențelor indivizilor aparținând unei clase). Copilul provenit dintr-un mediu defavorizat va intra în conflict cu "stilul cognitiv" și normele promovate de școală, diferite de cele pe care el și familia sa le adoptă și le respectă, situație care va conduce la inadaptare și eșec școlar¹².

Școala ca principal factor care poate provoca eșecul școlar este invocată și de **curentul inter-acționist** care susține că acesta "se construiește" în interiorul școlii (Chauveau, Rogovas, 1984) ca urmare a modului specific de interacțiune elevi - profesori. Conform acestei teze, profesorii au anumite așteptări de la elevi, de nivel mai înalt sau mai redus, "răspunsul" elevilor fiind pe măsura cerințelor. De asemenea, rezultatele școlare sunt profund influențate

¹² Bourdieu, Passeron, 1970; Althusser, 1970. În: *La Lutte contre l'echec scolaire: un défi pour la construction européenne*. Bruxelles, EURYDICE, 1994.

de condițiile în care se desfășoară procesul de învățare și de modalitățile concrete de evaluare a activității (Grisay, 1984; De Landsheere, 1980; Perrenoud, 1989; Bloom, Hastings, Madaus, 1973).

Reconsiderând perspectivele asupra cauzelor eșecului școlar, Riviere (1991) propune două tipuri de factori generatori ai acestuia: **instituționali** și **individuali**. În categoria **factorilor instituționali** include:

- natura și nivelul exigențelor cognitive ale învățământului exprimate cu prilejul diferitelor tipuri de evaluări (evaluare curentă, examene finale ș.a.);
- rigiditatea ritmurilor de învățare și caracterul normativ al sistemului de învățământ care nu permite suficiente adaptări la particularitățile elevilor și specificul local;
- “rupturile” intervenite pe parcursul școlar (transferul la o altă școală sau clasă, la un alt profesor sau învățător);
- alți determinanți instituționali: mărimea clasei (numărul de elevi din clasă), omogenitatea/ eterogenitatea acesteia ca nivel de performanță, organizarea timpului școlar (durata și structura anului școlar, a trimestrelor, vacanțelor, săptămânii și zilei de “muncă” a elevilor).

În categoria factorilor instituționali pot fi incluși și cei referitori la resursele financiare ale școlii, calitatea și managementul resurselor umane, cantitatea și calitatea resurselor materiale, a dotărilor etc.

Dintre **factorii individuali**, cei mai importanți sunt considerați:

- factorii constituționali, de natură ereditară (caracteristici psiho-fizice);
- factorii psiho-afectivi - trăsăturile de natură aptitudinală și afectivă care facilitează sau împiedică adaptarea școlară;
- factorii socio-economici și socio-culturali ca determinanți ai mediului familial;
- factorii generali de ambianță educațională - contextul social în care se face educația, valoarea și importanța care i se acordă acestei instituții de către societate, cu implicații asupra atitudinii individului (elevului) față de școală.

Din prezentarea diferitelor perspective asupra eșecului școlar și a cauzelor generatoare se constată că acestea iau în considerare atât aspectele educative, cât și dimensiuni de natură individuală, socială, economică, culturală și politică, cele mai multe accentuând, însă, asupra uneia sau alteia dintre acestea. Studiile din ultimele decenii pun sub semnul îndoielii interpretările unidimensionale, considerând că eșecul școlar se situează, de fapt, sub influența unei configurații de factori inhibitori ai dezvoltării școlare, între care sunt de reținut atât variabilele contextuale și instituționale, cât și cele individuale și interpersonale, cu diferențe, însă, de la o situație la alta, în ceea ce privește intensitatea acțiunii acestora, așa cum se va putea constata pe parcursul studiului.

Capitolul 3. POLITICI EDUCAȚIONALE PRIVIND STIMULAREA PARTICIPĂRII LA EDUCAȚIE A COPIILOR ROMI

3.1. Documente europene și internaționale pentru minorități, ratificate de România

România este semnatară mai multor documente internaționale care promovează principiile nediscriminării etnice sau rasiale. Cele mai importante dintre acestea sunt :

- Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială (ICERD) - ratificată în anul 1970;
- Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (ICESCR) și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (ICCPR) – ratificate în anul 1974;
- Convenția cu privire la drepturile copilului (CRC) – ratificată în anul 1990;
- Convenția UNESCO privind discriminarea în educație – ratificată în anul 1964.

Și la nivel european există o serie de documente care interzic discriminarea rasială sau etnică, relevante pentru politicile privind minoritatea roma din România. În domeniul drepturilor și libertăților a fost elaborată de către Consiliul Europei, în anul 1950, *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale*, pe care România a ratificat-o în 1994, la scurt timp după ce a devenit membră. Totuși, protocolul 12 aprobat de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei nu a fost încă ratificat de România, chiar dacă acesta aduce o clarificare și o extindere a protecției pe care Convenția o oferă cetățenilor împotriva discriminării.

Consiliul Europei a promovat și *Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale*, prin care sunt trasate măsurile anti-discriminatorii pentru minoritățile naționale. România a semnat acest document în 1995, cu trei ani înainte ca aceasta să intre în vigoare (1 februarie 1998). România are, astfel, obligația de a implementa politicile și de a respecta principiile Convenției, cât și de a prezenta Consiliului Europei rapoarte periodice privind progresele înregistrate. Pentru a promova valorile interculturalității și plurilingvismului și pentru a proteja limbile regionale sau minoritare din Europa, Consiliul Europei a adoptat *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare*. România a semnat acest document în 1995, Carta intrând în vigoare în martie 1998. Un alt document important pentru educația minorităților este și *Carta europeană a autonomiei locale*, adoptat la Strasbourg în 1985 pe care România l-a ratificat în anul 1994.

Dacă până în 1990 problemele minorității roma au fost relativ ignorate la nivel european, odată cu integrarea statelor din Europa Centrală și de Est în structurile europene această stare de fapt începe să se schimbe. Prima elaborare formală apare în Rezoluția Consiliului Europei 1203/1993, unde se face referire la populația roma ca “o adevărată minoritate europeană”. Astfel, Consiliul Europei a înființat un *Grup de expertiză pentru minoritatea roma* cu sarcini directe de consiliere a statelor membre în toate aspectele referitoare la această minoritate și de sprijinire a activității Secretarului General Coordonator al Acțiunilor privind Populația Roma.

Alte documente importante pentru promovarea drepturilor minorității roma au fost elaborate de către Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). Atât în *Carta pentru Securitate Europeană*, cât și în *Rapoartele OSCE asupra situației romilor* au fost remarcate dificultățile cu care se confruntă în prezent această minoritate. La reuniunile de la Copenhaga (1990), Helsinki (1992) sau Istanbul (1999) statele membre și-au afirmat preocuparea pentru rezolvarea acestor dificultăți, ceea ce este echivalent cu un angajament moral de a elimina orice formă de discriminare împotriva romilor. România are obligații de natură politică prin acceptarea concluziilor acestor întâlniri.

Totuși, cele mai importante decizii care influențează în prezent politicile României față de minoritatea roma sunt cele aparținând Uniunii Europene. Aceasta și-a dezvoltat măsurile privind populația roma centrându-se în special pe două coordonate: considerarea specificului local (*local sensitivity*) și alocarea de resurse. *Principiile pentru îmbunătățirea situației minorității roma în țările candidate* [Guiding principles for improving the situation of the Roma in candidate countries] reprezintă unul din cele mai importante documente adoptate de UE, în acest sens, document elaborat în 1999 de către Grupul de experți în problemele roma și de Înalțul Comisar pentru Minorități Naționale ale OSCE.

Un alt document important este *Directiva 2000/43/EC din 29 iunie 2000* împotriva discriminării rasiale și etnice, un reper și un fundament pentru toate politicile statelor membre privind minoritățile. România a emis după numai o lună (august 2000) o ordonanță anti-discriminare, măsură de armonizare legislativă care o apropie de standardele europene în protecția minorităților.

Negocierile privind aderarea sunt, în cazul statelor candidate, cadrul principal în care sunt discutate problemele populației roma. Acestea sunt considerate un criteriu politic important în secțiunea privind drepturile omului și protecția minorităților. Astfel, începând cu anul 1997, populația roma a atras o atenție specială în *Rapoartele anuale* care monitorizează progresele înregistrate de statele candidate în procesul de integrare. În cazul României, *Decizia Consiliului* din 28 ianuarie 2002 privind principiile, prioritățile, obiectivele intermediare și

condițiile cuprinse în Parteneriatul pentru Integrare cu România (2002/92/EC) conține mai multe recomandări referitoare la minoritatea roma¹³.

3.2. Cadru legislativ privind dreptul la educație al minorităților etnice în România

Sistemul legislativ românesc stipulează dreptul la educație al minorităților naționale printr-o serie de reglementări generale, cuprinse atât în Constituție și în Legea Învățământului, cât și în alte reglementări special destinate prevenirii și combaterii discriminării.

Constituția României stabilește principiile generale referitoare la drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale tuturor cetățenilor, precum și reglementări referitoare la accesul la educație al persoanelor care aparțin minorităților etnice. Dintre acestea menționăm:

- Unitatea poporului și egalitatea între cetățeni: “Art. 4. (2) România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie...”
- Dreptul la identitate: “Art. 6. (1) Statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase. (2) Masurile de protecție luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității persoanelor aparținând minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare în raport cu ceilalți cetățeni români.”
- Egalitatea în drepturi: “Art. 16. (1) Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări.”
- Libertatea conștiinței: “Art. 29. Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă...”
- Libertatea de exprimare: “Art. 30. Sunt interzise de lege... îndemnul la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare...”
- Dreptul la învățătură: “Art. 32. (3) Dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă și de a putea fi instruite în această limbă sunt garantate... (4) Învățământul de stat este gratuit, potrivit legii.”
- Dreptul la asociere: “Art. 37. Cetățenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate și în alte forme de asociere...”

¹³ “Asigurarea sprijinului financiar adecvat și a capacității administrative pentru implementarea strategiei guvernamentale pentru îmbunătățirea situației populației roma la nivel național, regional și local, acordându-se o atenție deosebită combaterii discriminării (inclusiv în administrația publică), și asigurarea accesului egal la educație, locuințe și servicii sociale”. “Înființarea unui sistem eficient de examinare a plângerilor împotriva abuzurilor poliției și asigurarea accesului populației roma la acesta”.

În consens cu Constituția, **Legea Învățământului** declară că educația este o prioritate națională și stipulează dreptul la educație al tuturor cetățenilor, dreptul acestora de a se instrui în limba maternă, precum și respectarea dreptului la patrimoniul cultural și lingvistic al minorităților. Aceste drepturi sunt exprimate prin următoarele **prevederi**:

- organizarea de unități școlare, grupe/clase cu predare în limba minorităților la toate tipurile, nivelurile și formele de învățământ;
- includerea în programa școlară, în cazul unităților de învățământ cu predare în limba română, a studiului limbii materne cu aceeași pondere ca și limba română, precum și a istoriei și tradițiilor minorității naționale în limba respectivă;
- reflectarea istoriei și tradițiilor fiecărei minorități în curriculum educațional;
- asigurarea manualelor și a suporturilor didactice corespunzătoare în limba maternă;
- predarea religiei în limba maternă;
- pregătirea personalului didactic în limba minorităților etnice respective;
- susținerea, în cadrul examenelor finale (examen de capacitate - la încheierea învățământului obligatoriu, examen de bacalaureat - la terminarea liceului) a unei probe la limba maternă.

Accesul la educație al tuturor copiilor și tinerilor este facilitat, totodată, de un **sistem de protecție socială** care cuprinde diferite forme:

- gratuitatea învățământului, a asistenței și a bazei logistice și, respectiv, gratuitatea manualelor, a asistenței medicale și psihologice a elevilor și copiilor din sistemul educației preșcolare;
- finanțarea/cofinanțarea de la bugetul statului: finanțarea integrală a costurilor școlarizării grupei pregătitoare pentru școală; cofinanțarea întreținerii preșcolariilor și elevilor în internate, cămine și cantine; cofinanțarea activităților extrașcolare pentru elevii capabili de performanțe superioare;
- asigurarea de servicii și facilități instituționale: acordarea de burse elevilor cu rezultate școlare deosebite și a unor burse de ajutor social celor proveniți din familii dezavantajate economic, reduceri ale costurilor de deplasare cu mijloace de transport în comun;
- protecția socială a copiilor și elevilor cu nevoi educative speciale prin organizarea și funcționarea de instituții adecvate, clase/grupe pentru preșcolari și elevi cu nevoi speciale.

În scopul respectării drepturilor minorităților naționale, Guvernul României a adoptat, la nivelul anului 2002, *Legea nr. 48 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 137 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare*. Conform acestei reglementări, refuzarea accesului unei persoane sau al unui grup de persoane la orice nivel și formă de educație, datorită apartenenței acesteia/acestui la o rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată, constituie contravenție și se pedepsește conform legii. Această lege se încadrează în prevederile acordurilor internaționale privind combaterea intoleranței și rasismului.

3.3. Politici naționale de stimulare a participării la educație a copiilor și tinerilor

Deși nu au abordat explicit problema participării școlare, măsurile de reformă a educației de după 1990 au promovat o serie de schimbări în sistem, cu impact potențial asupra reducerii abandonului și neșcolarizării, fenomene care au luat amploare în prima parte a anilor '90. Primele reglementări legislative care au avut drept obiect principal prevenirea și ameliorarea acestor fenomene au fost adoptate însă în anul 1998.

Astfel, un inventar al documentelor de politică educațională elaborate în cadrul Ministerului Educației și Cercetării a evidențiat mai multe categorii de **măsuri cu impact asupra ameliorării participării școlare**:

- a) măsuri și programe de intervenție directă asupra cauzelor și efectelor fenomenului de neparticipare școlară;
- b) reglementări privind ameliorarea învățământului din mediul rural, cu efecte asupra stimulării participării școlare;
- c) măsuri de creștere a calității resurselor umane din sistemul de învățământ din zonele defavorizate;
- d) reglementări privind flexibilizarea structurii anului școlar și forme alternative de organizare a procesului de învățământ (forme de învățământ cu frecvență redusă, clase recuperatorii, școli de vară etc.);
- e) măsuri de protecție socială a categoriilor de populație defavorizată.

În cele ce urmează vor fi analizate principalele **prevederi** ale acestor tipuri de reglementări cu impact asupra participării la educație.

a) Măsuri și programe de intervenție directă asupra cauzelor și efectelor fenomenului de neparticipare școlare

Recunoașterea oficială a unor fenomene precum analfabetismul, abandonul școlar, marginalizarea și excluderea socio-profesională a tinerilor care au părăsit prematur învățământul obligatoriu a constituit premisa pentru reconsiderarea politicilor educaționale în domeniul participării la educație. Ca urmare, în ultimii ani au fost elaborate și implementate o serie de programe de ameliorare a acestor fenomene, precum și a efectelor lor. În acest sens, pot fi menționate următoarele reglementări:

- *O.MEN. nr. 4231/1999 cu privire la aplicarea experimentală a Programului de combatere a marginalizării și excluderii sociale și profesionale a tinerilor care au abandonat învățământul obligatoriu și nu au dobândit competențele minime necesare ocupării unui loc de muncă*

Programul se adresează tinerilor între 14 –25 ani și vizează:

- elaborarea de curricula pentru completarea și finalizarea educației de bază și pentru pregătirea profesională corespunzătoare școlii de ucenici;
- organizarea modulelor de pregătire pe parcursul a trei ani și jumătate, prin cursuri serale;
- obținerea de către participanții la program a unui certificat de absolvire a învățământului obligatoriu, care oferă posibilitatea susținerii examenului de capacitate.

- *O.MEN. nr. 3062/2000 privind Programul de educație a adulților în școli și licee*

Ordinul prevede introducerea, în planul de activitate al școlilor, al liceelor și al caselor corpului didactic, a unor programe concrete de educație a adulților, în raport cu nevoile specifice ale comunității respective și în colaborare cu autoritățile locale și reprezentanții societății civile. Programele de educație permanentă se centrează pe completarea educației de bază (inclusiv alfabetizare) a adulților care nu au finalizat învățământul obligatoriu din diferite motive.

Programul se adresează, în special, populațiilor cu risc de marginalizare și excluziune: analfabeți, șomeri, persoane defavorizate economic și socio-cultural, persoane cu nevoi speciale.

- *O.MEN nr. 3510/2000 privind noi acțiuni de eradicare a analfabetismului*

Ordinul reia unele măsuri anterioare și prevede o serie de atribuții ce revin inspectoratelor școlare județene în vederea eradicării analfabetismului:

- dezvoltarea unui sistem de monitorizare a fenomenului de analfabetism la nivel local;
- realizarea de investigații cu privire la cauzele care au generat analfabetismul;
- elaborarea unor măsuri adecvate în acest sens: organizarea de clase de recuperare, școlarizarea la domiciliu pentru persoanele care nu se pot deplasa, organizarea de cursuri comasate sau în regim intensiv, încurajarea participării la învățământul preșcolar etc.

Aceste reglementări promovează parteneriatul inspectoratelor școlare cu autoritățile locale, organizații non-guvernamentale și reprezentanți ai comunității în problema monitorizării situațiilor de analfabetism și a organizării activităților de prevenire a abandonului școlar.

- *O.MEN. nr. 3907/2000 referitor la prevenirea abandonului școlar și asigurarea continuării școlarizării copiilor și tinerilor de vârstă școlară în învățământul preuniversitar*

Ordinul prevede măsuri de cuprindere a tuturor tinerilor de vârstă școlară într-o formă de învățământ obligatoriu, măsuri necesare pentru ca absolvenții învățământului obligatoriu să poată continua studiile în cadrul diferitelor filiere ale învățământului secundar (cu accent pe orientare și consiliere profesională) și reglementări speciale pentru școlile din mediul rural în vederea creșterii calității procesului didactic.

- *O.MEN. nr. 5080/1999 și O.MEN. nr. 4780/1999 referitoare la Programul național “a doua șansă prin educație”*

Programul se adresează persoanelor care și-au întrerupt studiile din motive sociale, oferind oportunități de continuare a educației și de obținere a unei minime profesionalizări.

Reglementările menționate creează cadrul necesar pentru dezvoltarea parteneriatului școală – comunitate în intervențiile asupra cauzelor și efectelor neparticipării școlare. Măsurile propuse se adresează în special persoanelor care au abandonat școala sau care nu au fost înscrise niciodată în sistemul formal de educație, asigurând accesul la educația de bază și o minimă profesionalizare a acestora.

b) Reglementări privind ameliorarea învățământului din mediul rural, cu efecte asupra stimulării participării școlare

Din perspectiva politicilor de egalizare a șanselor la educație, numeroase reglementări legislative din ultimii ani fac referire la situații specifice școlilor din mediul rural, promovând măsuri de ameliorare a participării școlare în aceste zone.

Conform *O.MEN. nr. 3179/2000*, **Programul de relansare a învățământului rural**, inițiat încă din anul 1998 de Ministerul Educației Naționale în concordanță cu programul Guvernului de dezvoltare strategică pe termen mediu în mediul rural, are ca scop “egalitatea șanselor la învățatură pentru elevii din mediul rural prin asigurarea unei educații de calitate, într-un mediu favorabil învățării”. În acest sens, principalele obiective ale programului au urmărit:

- redimensionarea rețelei școlare din mediul rural;
- modernizarea infrastructurii școlilor rurale;
- dotarea școlilor din mediul rural cu materiale și echipamente moderne, care să asigure punerea în practică a schimbărilor implementate prin reformă;
- formarea cadrelor didactice și a managerilor școlari, în concordanță cu specificul școlilor din mediul rural;
- înființarea unor centre rurale de documentare, informare și de formare a personalului didactic;
- dezvoltarea capacității instituționale la nivel local, prin sprijinirea școlii de către comunitate și prin creșterea rolului școlii în cadrul comunității.
- dezvoltarea unei rețele de transport școlar.

În scopul ameliorării accesului la nivelurile de educație post-obligatorie pentru elevii din mediul rural, *O.MEN. nr. 4318/1999* prevede posibilitatea înființării școlilor de ucenici nu numai în cadrul școlilor profesionale și al grupurilor școlare, ci și în unitățile de învățământ cu clasele I-VIII sau în liceele teoretice din mediul rural, în acord cu prioritățile de formare locală.

Aceste măsuri au impact asupra creșterii calității învățământului din mediul rural, ca o condiție a stimulării participării la educație, atât în învățământul obligatoriu, cât și la nivelurile superioare de educație.

c) Măsuri de creștere a calității resurselor umane din sistemul de învățământ din zonele defavorizate

Legislația referitoare la personalul didactic prevede măsuri specifice pentru zone defavorizate, în vederea creșterii calității resurselor umane din sistemul de învățământ:

- acordarea anumitor facilități: sporuri salariale pentru cadrele didactice din zonele izolate, decontarea navetei, posibilitatea utilizării unui teren agricol, credite pentru locuință;
- stabilirea de condiții specifice de ocupare a posturilor și de completare a normei didactice în zonele rurale;
- diversificarea modalităților de formare continuă;
- atragerea de personal didactic calificat în zonele defavorizate prin acordarea unor burse de studiu, pe bază de contract, studenților cu domiciliu stabil în mediul rural; condiția contractuală este ca, la finalizarea studiilor, absolvenții să profeseze în mediul rural, în specialitățile pentru care s-au pregătit, pentru o perioadă cel puțin egală cu durata studiilor.

Astfel de reglementări creează cadrul favorabil pentru asigurarea calității activității educaționale și pentru ameliorarea rezultatelor școlare și a participării la educație.

d) Reglementări privind flexibilizarea structurii anului școlar și forme alternative de organizare a procesului de învățământ

În vederea asigurării accesului la educație a anumitor grupuri aflate în situații speciale, au fost inițiate o serie de măsuri de flexibilizare a structurii anului școlar și a organizării procesului de învățământ.

În conformitate cu O.MEN. 3705/1999 cu privire la structura anului școlar, se prevede posibilitatea de adaptare a structurii anului școlar la condițiile locale legate de climă, relief și de specificul ocupațiilor din zonă. Posibilitatea organizării structurii anului școlar în funcție de condițiile locale este deosebit de importantă pentru unitățile de învățământ din mediul rural și reprezintă o măsură menită să stimuleze participarea la școlarizare și să reducă absenteismul, abandonul școlar și neșcolarizarea.

În același sens, reglementările care prevăd diversificarea modalităților de organizare a procesului de învățământ – forme de învățământ cu frecvență redusă, clase recuperatorii, școli de vară etc. – au ca scop lărgirea accesului la educație a unor grupuri precum: elevi din zone izolate, copii provenind din familii cu profesii itinerante, persoane care au abandonat studiile

înainte de finalizarea învățământului obligatoriu și se reîntorc în sistem etc. Astfel, O.MEC. nr. 4370/2000 privind metodologia de organizare și funcționare a claselor cu frecvență redusă din instituțiile de învățământ gimnazial prevede organizarea acestor forme alternative pentru persoanele care au depășit vârsta maximă admisă pentru înscrierea la învățământul de zi sau pentru cele care, din motive sociale sau medicale, nu pot frecventa școala la zi.

e) Măsuri de protecție socială a categoriilor de populație defavorizată

Alături de reglementări și schimbări în plan educațional, politicile școlare au promovat și măsuri de protecție socială a categoriilor de populație defavorizată:

- acordarea de burse sociale și alte forme de sprijin pentru elevii din învățământul preuniversitar de stat, care provin din familii cu situație socio-economică dificilă, din zone defavorizate sau afectate de șomaj;
- asigurarea rechizitelor școlare pentru elevii provenind din familii cu venituri scăzute;
- asigurarea de ajutor social pentru transportul elevilor care se deplasează dintr-o localitate în alta și care provin din familii cu situație materială precară;
- acordarea unei mese gratuite pentru elevii din ciclul primar și gimnazial (aplicarea acestei măsuri este încă în curs de dezbateri).

Aceste măsuri au în vedere ameliorarea cauzelor de natură socio-economică ale absenteismului, abandonului și neșcolarizării, care determină, conform studiilor efectuate, cele mai frecvente situații de neparticipare la educație.

În ultima perioadă se constată intensificarea interesului factorilor de decizie pentru ameliorarea fenomenului de neparticipare școlară. Astfel, **Strategia dezvoltării învățământului preuniversitar în perioada 2001-2004**, elaborată de Ministerul Educației și Cercetării, propune o serie de **priorități strategice** cu impact asupra participării la educație:

- asigurarea echității în educație în scopul egalității șanselor de acces;
- asigurarea calității învățării și a serviciilor educaționale în vederea evitării insuccesului școlar și a pierderilor școlare;
- consolidarea și dezvoltarea sistemului de facilități sociale pentru elevi, în special în medii defavorizate.

În vederea realizării acestor priorități strategice, Ministerul Educației și Cercetării a inițiat în parteneriat cu alte instituții – Guvernul României, inspectorate școlare, universități și colegii, autorități locale, ONG-uri etc. – o serie de **programe** și a susținut continuarea celor care au debutat în anii precedenți. Cele mai semnificative, în acest sens, sunt următoarele:

- *NETA-Program privind educația tinerilor adulți cu parcurs școlar întrerupt* – promovează măsuri de ameliorarea a efectelor abandonului școlar.

- *A doua șansă* – dezvoltă măsuri de integrare în sistemul de educație a tinerilor care au abandonat învățământul obligatoriu în vederea completării educației de bază și asigurării unei minime pregătiri profesionale.
- *Prevenirea și combaterea abandonului școlar* – stimulează inițiativele comunității în susținerea educației de bază pentru categorii defavorizate.
- *Ameliorarea activității de învățământ prin crearea de facilități pentru transportul elevilor din mediul rural* – își propune asigurarea condițiilor de transport care să conducă la scăderea absenteismului, a abandonului și a neparticipării elevilor din zone defavorizate.
- *Sprijinirea elevilor ce provin din familii cu venituri reduse prin acordarea de rechizite școlare* – urmărește creșterea participării școlare prin asigurarea de facilități pentru elevii săraci.
- *Programul național Hrana în școli* (a cărui derulare încă nu a început) – vizează asigurarea unei mese pentru toți elevii din învățământul obligatoriu.
- *Asigurarea de șanse egale pentru copiii/tinerii aparținând minorităților naționale* – promovează măsuri de asigurare a condițiilor pentru derularea învățământului în limba maternă și pentru studiul istoriei, culturii și limbii materne.

Programele inițiate de Ministerul Educației și Cercetării se corelează cu obiectivele și măsurile de ameliorare a accesului la educație prevăzute în **Strategia națională anti-sărăcie și promovare a incluziunii sociale**.

3.4. Politici educaționale de stimulare a participării școlare, special destinate populației de etnia roma

Politicile de ameliorare a participării școlare la nivel general au fost însoțite de o serie de reglementări specifice destinate populației de etnie roma. În scopul stimulării participării la educație a copiilor și tinerilor romi, Ministerul Educației și Cercetării a dezvoltat, începând cu anul 1998, o strategie coerentă. Aceasta s-a concretizat într-o serie de reglementări și măsuri dezvoltate, în unele cazuri, în colaborare cu diferite ONG-uri, care vizează:

- **Promovarea tinerilor romi în facultăți și colegii universitare în scopul formării unei tinere intelectualități rome:**
 - acordarea unui număr sporit de locuri subvenționate, special destinate candidaților romi la învățământul superior (măsura a fost inițiată încă din anul universitar 1992/1993 și a fost extinsă în perioada următoare prin *O.MEN. nr.3577/1998, nr.5083/1999, nr. 3294/2000 și nr. 4542/2000*).

- **Stimularea formării de personal didactic cunoscător al limbii romani:**
 - înființarea de clase/grupe în cadrul școlilor normale și a colegiilor pedagogice pentru formarea viitorilor învățători/institutori de etnie roma sau de altă etnie, care vor lucra la clase de romi (sistemul a debutat încă din anul școlar 1990/1991 și continuă în prezent, în baza *O.MEN. nr. 3577/1998* și *nr. 5083/1998*);
 - desfășurarea de cursuri de inițiere/perfecționare a cunoștințelor de limbă romani destinate cadrelor didactice de etnia roma și/sau neroma, calificate și necalificate;
 - înființarea secției de limbă și literatură romani în cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității București, începând cu anul universitar 1998/1999.
- **Stimularea studierii limbii romani prin măsuri speciale:**
 - posibilitatea de a începe studiul limbii romani ca limbă maternă în orice moment al anului școlar și în orice an de studiu;
 - încurajarea școlilor de a încadra cadre didactice calificate pentru predarea limbii romani sau, în lipsa acestora, absolvenți de liceu sau de cel puțin 10 clase, de etnia roma.
- **Elaborarea de programe, manuale și materiale auxiliare** pentru limba romani și pentru istoria și tradițiile minorității romilor.
- Constituirea unor structuri în plan teritorial care să monitorizeze participarea la educație a copiilor și tinerilor romi (în conformitate cu *O.MEN. nr. 3363/1999* privind numirea inspectorilor romi/pentru romi în fiecare inspectorat școlar județean).

În **Strategia dezvoltării învățământului preuniversitar în perioada 2001-2004**, Ministerul Educației și Cercetării a propus inițierea și continuarea unor **programe** special destinate stimulării participării la educație a copiilor și tinerilor romi:

- *Start bun pentru școală* – propune pilotarea unui model educativ pentru diminuarea abandonului școlar la vârste mici a populației rome.
- *Dezvoltarea capacității comunităților de romi de a retrage copiii din formele periculoase de muncă și de a-i integra în sistemul de educație națională* – vizează dezvoltarea unor metode eficiente de eliminare a muncii copiilor romi și de cuprindere a acestora în sistemul de învățământ.
- *Participarea școlară a copiilor romi. Probleme, actori, soluții* – urmărește elaborarea de soluții pentru ameliorarea fenomenului.
- *Accesul la educație a grupurilor dezavantajate cu centrare pe romi* – propune măsuri de stimulare a copiilor proveniți din grupuri defavorizate, în special romi, în vederea finalizării învățământului obligatoriu.
- *Șanse egale pentru copiii romi prin programe de dezvoltare școlară și implicarea părinților* – are ca scop asigurarea șanselor egale la educație a copiilor romi prin adaptarea

ofertei educaționale la nevoile specifice ale acestora și promovarea dialogului intercultural.

- *Planul național de stimulare a participării școlare și reducere a abandonului școlar în rândul populației de romi* – propune măsuri integrate de stimulare a participării la educație a populației romi cu vârstă de școlarizare.

*

* *

Analiza documentelor de politică educațională cu impact asupra participării la educație a populației de etnia roma conduce la următoarele concluzii:

- România este semnatară a principalelor acorduri și documente europene și internaționale referitoare la respectarea drepturilor omului, a drepturilor minorităților și la prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare. Aceste documente au reprezentat un reper important pentru elaborarea politicilor privind educația populației aparținând minorităților naționale.
- Cadrul legislativ românesc stipulează dreptul la educație ca drept fundamental și garantează accesul tuturor cetățenilor la educație și formare, indiferent de apartenență etnică.
- La nivelul politicilor educaționale se constată, în ultima perioadă, o creștere a interesului pentru prevenirea și ameliorarea fenomenelor de absentism, abandon și neșcolarizare, în general, și a populației romi, în special. Reglementările și programele inițiate au ca scop atât măsuri de intervenție asupra cauzelor fenomenului de neparticipare școlară, cât și asupra efectelor acestuia în planul integrării sociale și profesionale.
- Documentele de politică educațională prevăd o serie de reglementări de discriminare pozitivă în scopul facilitării accesului populației roma la educație și al păstrării identității culturale.
- Cele mai multe dintre reglementările promovate propun măsuri de ameliorare a calității învățământului pentru populația roma (calificarea cadrelor didactice de etnie roma, elaborarea de curriculum etc.), precum și măsuri de protecție socială a elevilor și a familiilor lor.
- Se constată o tendință de unificare a eforturilor diverselor organisme, atât la nivel central (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării), cât și la nivelul comunităților (reprezentanți ai autorităților locale, ONG-uri), în dezvoltarea unor programe comune de cooperare în scopul ameliorării participării la educație a populației roma. Astfel, **Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor** acordă un rol important educației în ansamblul măsurilor de ameliorare semnificativă a situației romilor.

Capitolul 4. REZULTATELE INVESTIGAȚIEI

4.1. Participare la educație, abandon școlar, neșcolarizare

4.1.1. Cuprinderea copiilor în învățământul obligatoriu

În România, educația reprezintă un drept garantat de Constituție pentru toți copiii și tinerii, indiferent de origine socială sau etnică, de sex sau apartenență religioasă. Aceasta reprezintă dimensiunea formală a egalității accesului la educație, premisă de la care pornim în analiza participării la educație, fără a lua în considerare, în primă instanță, factorii de risc cu privire la “exercitarea” acestui drept, factori induși de caracteristici individuale, ale mediului socio-familial etc.

Accesul la educație presupune, în primul rând, pe lângă dimensiunea sa formală, **asigurarea rețelei de instituții școlare** necesare cuprinderii copiilor în sistemul de educație. Din această perspectivă câteva date statistice sunt edificatoare pentru evidențierea accesului la educație a copiilor, în special a celor din mediul rural (Tabel 1).

Tabel 1. Elevi, unități de învățământ și personal didactic în învățământul obligatoriu, pe medii de rezidență, în anul școlar 2000/2001

	Unități de învățământ		Elevi		Personal didactic			
	Nr.	%	Nr.	%	Total		Din care calificat	
					Nr.	%	Nr.	%
Total	12549	100,0	2376700	100,0	154889	100,0	124270	80,2
- Urban	1957	15,6	1291391	54,3	74528	48,1	64630	86,7
- Rural	10592	84,4	1085309	45,7	80361	51,9	59640	74,2

Sursa: *Învățământul primar și gimnazial la începutul anului școlar 2000/2001*, INS.

Datele statistice prezentate reflectă faptul că numărul unităților de învățământ de nivel gimnazial din mediul rural, la care se adaugă și secții care funcționează în cadrul unor licee și grupuri școlare, este mult superior față de mediul urban, deși efectivele de elevi sunt mai reduse. Această situație, justificată, de altfel, dacă avem în vedere densitatea mai mică a populației din ariile rurale, favorizează accesul copiilor la educație. În ultimii ani, datorită tendințelor demografice înregistrate, concretizate în reducerea populației și ratei natalității chiar și în mediul rural, multe dintre unitățile școlare sunt subutilizate (unele au fost chiar desființate sau comasate), în prezent aproape un sfert dintre acestea funcționând cu până la 20 de elevi; în aceste unități sunt cuprinse mai puțin de 2% din efectivele școlare. Menținerea școlilor cu număr redus de elevi reprezintă, însă, o măsură de stimulare a participării la

educație a copiilor din localitățile rurale cu număr mic de locuitori, de asigurare a accesului lor la școlarizare. Cu toate acestea, există încă situații în care copiii au de parcurs distanțe de 4-5 km (uneori chiar mai mari) până la școală, îndeosebi școli care includ nivelul gimnazial; în unele cazuri – localități de deal sau munte fără posibilitate de acces al auto-vehiculelor - nici transportul școlar nu reprezintă o soluție, fiind necesară identificarea altor mijloace care să faciliteze participarea acestor copii la educație.

Dacă în privința rețelei instituționale datele reflectă o situație satisfăcătoare, există, însă, o serie de **probleme privind infrastructura școlară**: multe din clădiri sunt în stare avansată de degradare, unele sunt vechi de peste o sută de ani, construite din materiale improprii, lipsite de utilitățile necesare (apă, canalizare, surse moderne de încălzire etc.), funcționând, ca urmare, fără autorizație sanitară.

La cele de mai sus se adaugă grave deficiențe privind **dotarea cu materiale didactice** și mijloace moderne de instruire, fondul de carte sărac și învechit al bibliotecilor, dotarea necorespunzătoare a laboratoarelor școlare (acolo unde există), mobilierul școlar învechit și neergonomic ș.a. În cazul anumitor școli rurale, o parte din aceste deficiențe au fost ameliorate prin contribuția unor programe derulate în aceste zone, fără ca multitudinea problemelor cu care acestea se confruntă să fie în totalitate rezolvate.

În privința **resurselor umane**, sub aspect numeric, implicit al raportului elevi/profesor - care în anul școlar 2000/2001 a fost de 13,5 în rural față de 17,3 în mediul urban - se poate afirma că elevii din mediul rural se află într-o situație privilegiată. Problemele apar în ceea ce privește calitatea resurselor umane, cu consecințe asupra calității actului educațional, dacă luăm în considerare proporția ridicată a personalului didactic necalificat. În anul școlar menționat, această proporție a fost de aproape două ori mai mare decât în mediul urban: 25,8% față de 13,3%; altfel exprimat, din totalul personalului didactic necalificat, 67,7% funcționează în mediul rural. Discrepanța dintre școlile din mediul rural și urban din perspectiva calității resurselor umane reprezintă o problemă care se manifestă de mulți ani, tendințele de ameliorare fiind încă puțin vizibile.

Oportunitățile pentru educație existente, considerate din perspectiva rețelei corespunzătoare de unități de învățământ și a personalului didactic, asigură și accesul la educație în limba maternă a copiilor care aparțin diverselor minorități etnice din România. În acest sens, este relevantă situația cuprinderii efectivelor de copii și elevi aparținând diferitelor minorități în toate nivelurile de educație, a numărului de unități distincte și secții, precum și a personalului didactic care asigură procesul de instruire. Astfel, conform sursei MEC, la nivelul anului școlar 2000/2001, din numărul total de 4.032.127 elevi cuprinși în învățământul preuniversitar, 208.013 (5,1%) frecventau învățământul în limba maternă, în 2714 (11,1%) unități sau secții din totalul de 24.355 unități școlare și era instruit de 12.698 cadre didactice

(4,8%) din totalul de 266.979 (numărul de elevi și personal didactic, pe limbi de predare și niveluri de învățământ, este prezentat în Tabelele 1, 2, 3, 4 și 5 din Anexa 3). Proporția copiilor și elevilor aparținând minorităților etnice care se instruiesc în limba maternă și a unităților și secțiilor respective, pe niveluri de învățământ preuniversitar, este următoarea:

- învățământul preșcolar: 13,8% unități și secții și 7,6 % copii;
- învățământul primar: 8,5% unități și secții și 5,6% elevi;
- învățământul gimnazial: 10,5% unități și secții și 4,9% elevi;
- învățământul liceal: 12,3% unități și secții și 4,3 % elevi;
- învățământul profesional și de ucenici: 10,7% unități și secții și 2,5% elevi;
- învățământul postliceal: 13,2% unități și secții și 2,6% elevi.

Copiii care aparțin minorității etnice a romilor nu beneficiază de oportunități de genul celor menționate – unități de învățământ în care procesul de instruire se desfășoară exclusiv în limba maternă și resursele umane corespunzătoare. De altfel, în privința instruirii în limba maternă a copiilor romi există diferențe de opinii atât printre părinți, cât și la nivelul organizațiilor non-guvernamentale ale romilor și reprezentanților acestora. În curriculum-ul național a fost inclusă, însă, disciplina istoria și tradițiile minorității roma (la clasele a VI-a și a VII-a), precum și studiul limbii materne, la cerere. În anul școlar 2000/2001 studiau limba romani (câte 3-4 ore pe săptămână) 5960 elevi din învățământul primar și 6597 din învățământul gimnazial, procesul fiind susținut de 260 profesori romi (conform sursei MEC).

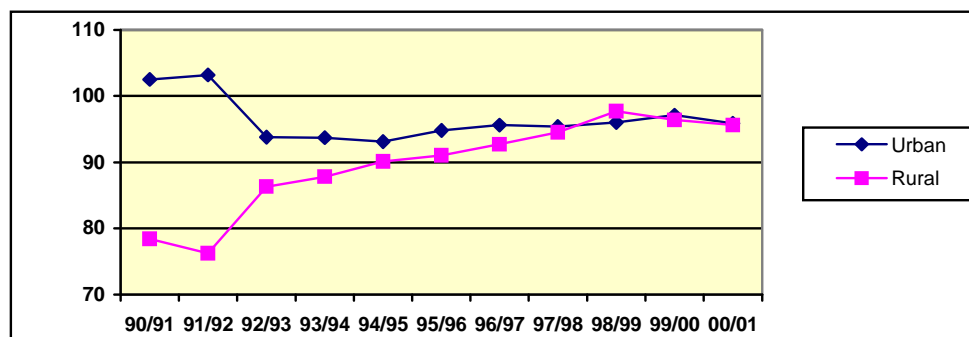
Modul în care populația de vârstă școlară beneficiază, în fapt, de accesul la educație, sub aspectul dimensiunii sale formale (dreptul la educație garantat de cadrul legislativ), și de oportunitățile existente în acest scop (asigurarea resurselor materiale și umane) este reflectat de indicatorul privind gradul de cuprindere în învățământ (rata brută de cuprindere școlară). Având în vedere centrul de interes al studiului de față - învățământul de bază - în cele ce urmează vom prezenta câteva tendințe privind cuprinderea copiilor în acest nivel de educație (Tabel 2, Fig. 1).

Tabel 2. Rata brută de cuprindere în învățământul obligatoriu, pe medii de rezidență, în perioada 1990-2000

An școlar	90-91	91-92	92-93	93-94	94-95	95-96	96-97	97-98	98-99	99-00	00-01
Total	91,2	90,5	90,7	91,4	91,9	93,3	94,4	95,0	97,0	96,8	95,8
- Urban	102,5	103,2	93,8	93,7	93,1	94,8	95,6	95,4	96,0	97,1	95,9
- Rural	78,4	76,2	86,3	87,8	90,1	91,0	92,7	94,5	97,7	96,4	95,6
Primar	90,8	92,4	93,8	96,9	99,7	99,5	99,1	97,5	99,8	99,9	98,3
- Urban	98,6	98,9	95,6	96,6	98,1	97,6	96,6	95,1	97,2
- Rural	78,8	80,0	91,1	97,4	102,1	102,1	102,6	100,7	103,0
Gimnazial	91,4	88,9	86,1	86,5	84,3	86,7	86,4	92,3	94,3	93,9	93,3
- Urban	103,7	102,9	90,1	90,4	87,4	90,7	89,8	95,7	97,5
- Rural	78,4	73,9	80,6	80,9	79,8	80,8	81,5	87,4	89,8

Sursa: Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 2000, PNUD, 2001 și Învățământul primar și gimnazial la începutul anului școlar 2000/2001, INS, 2001

Fig. 1. Rata brută de cuprindere în învățământul obligatoriu, pe medii de rezidență, în perioada 1990-2000

După cum evidențiază datele de mai sus, tendința generală care se înregistrează, deși cu unele oscilații, este de creștere a gradului de participare la educație, atât la nivelul întregului învățământ obligatoriu, cât și al celor două cicluri pe care acesta le cuprinde. Tendința începe să devină vizibilă începând cu anul 1995 (după declinul înregistrat în perioada anterioară), iar pentru învățământul primar chiar din 1993-1994. Un rol important, în acest sens, l-au avut reglementările menite să stimuleze participarea la educație, respectiv acordarea alocației pentru copii în funcție de frecventarea școlii.

În ceea ce privește gradul de cuprindere în învățământul obligatoriu, unele diferențe se înregistrează între fete și băieți. Aceste diferențe sunt în favoarea băieților și se manifestă numai în mediul rural și la nivelul învățământului primar; diferențele respective se situau în anul școlar 2000/2001 la mai puțin de 2 puncte procentuale (tabelul următor).

Tabel 3. Rata brută de cuprindere în învățământul obligatoriu, pe medii și sexe, în anul școlar 2000/2001

	Populația stabilă la 01.07.2000			Elevi înscriși			Gradul de cuprindere		
	Total	Masculin	Feminin	Total	Masculin	Feminin	Total	Masculin	Feminin
Total (7-14 ani)	2481248	1265802	1215446	2376700	1216498	1160202	95,8	96,1	95,5
Primar (7-10)	1086527	555483	531044	1077251	555325	521926	99,1	100,0	98,3
Gimnazial (11-14)	1394721	710319	684402	1299449	661173	638276	93,2	93,1	93,3
Din total:									
Urban	1346292	686571	659721	1291391	658311	633080	95,9	95,9	96,0
Rural	1134956	579231	555725	1085309	558187	527122	95,6	96,4	94,9

Sursa: *Învățământul primar și gimnazial la începutul anului școlar 2000/2001, INS, 2001.*

Deși tendința generală este pozitivă, gradul de cuprindere a copiilor în învățământul gimnazial este încă redus – aproximativ 93% în ultimii ani; la acest nivel de educație se înregistrează și cele mai mari discrepanțe între mediul urban și rural, diferența menținându-se la aproximativ

8-10 puncte procentuale pe întreaga perioadă de referință (chiar mai mult în prima parte a intervalului) – Tabel 2.

Dacă gradul de cuprindere în învățământul obligatoriu a populației de vârstă corespunzătoare, în ansamblu, este satisfăcător (exceptând nivelul gimnazial în cazul copiilor din mediul rural), atingând, în general, nivelul standardelor europene, situația privind participarea la educația de bază a copiilor romi este total diferită, datele de care dispunem fiind îngrijorătoare. Astfel, dacă luăm în considerare grupa de vârstă 7-16 ani, se constată că la nivelul anului 1998 numai 61,4% dintre copiii și tinerii romi erau cuprinși în sistemul de învățământ, un procent similar fiind alfabetizați funcțional (“citesc bine”)¹⁴.

Unele diferențe privind participarea la educație, nu foarte ridicate însă, se constată între fete și băieți. Astfel, din totalul copiilor și tinerilor cuprinși în sistemul de învățământ, din aceeași grupă de vârstă care a fost menționată, 52,0% sunt băieți și 46,9% fete¹⁵. Diferențele sunt, de asemenea, minore și atunci când analiza ia în considerare criteriul mediu de rezidență.

Evaluarea participării la educația de bază a evidențiat, pe lângă tendințele generale pozitive, și o serie de aspecte negative concretizate în gradul mai redus de cuprindere în învățământul gimnazial a copiilor din mediul rural, dar în special a copiilor romi, indiferent de nivelul de educație și mediul lor de rezidență. Faptul că o proporție atât de ridicată dintre copii nu finalizează educația de bază afectează nu numai dezvoltarea lor ulterioară, dar pune în discuție egalitatea șanselor de acces la educație, fie din perspectiva calității resurselor (materiale și umane) oferite, fie a unor caracteristici individuale, socio-familiale, de context socio-economic mai larg, aspecte pe care vom încerca să le analizăm pe parcursul studiului.

4.1.2. Abandonul școlar și neșcolarizarea

4.1.2.1. Tendințe generale ale abandonului școlar

Pentru a oferi o imagine cât mai completă asupra abandonului școlar, fenomen cu grave implicații asupra dezvoltării personale a copiilor și a șanselor de integrare profesională și socială, prezentăm la începutul capitolului tendințele generale pe care acesta l-a înregistrat în perioada 1990-2000. Analiza este realizată pe baza datelor furnizate de Institutul Național de Statistică, iar indicatorul utilizat este “rata abandonului școlar”. Acest indicator reprezintă **abandonul pe parcursul** unui an școlar, metoda de calcul folosită constând în raportarea

¹⁴ Situația social-economică a romilor, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 1998.

¹⁵ Datele oferite au fost obținute pe baza unei anchete desfășurate pe eșantion reprezentativ. În cazul populației școlare de etnie roma nu a fost posibilă calcularea gradului de cuprindere în sistemul de învățământ datorită lipsei datelor reale privind populația de etnie roma, pe total și pe vârste, pe sexe și medii de rezidență. Se consideră, de altfel, că și Recensământul populației din 1992 nu a reușit să stabilească cifra exactă a etnicilor romi, o parte dintre aceștia nedecalarându-și etnia. Ca urmare, datele prezentate nu reflectă diferența reală între fete și băieți privind gradul de participare la educație calculat prin raportare la populația totală din aceeași grupă de vârstă, ci numai proporția, pe sexe, a copiilor cuprinși în sistem.

numărului de elevi rămași înscriși la sfârșitul anului școlar la numărul de elevi înscriși la începutul aceluiași an.

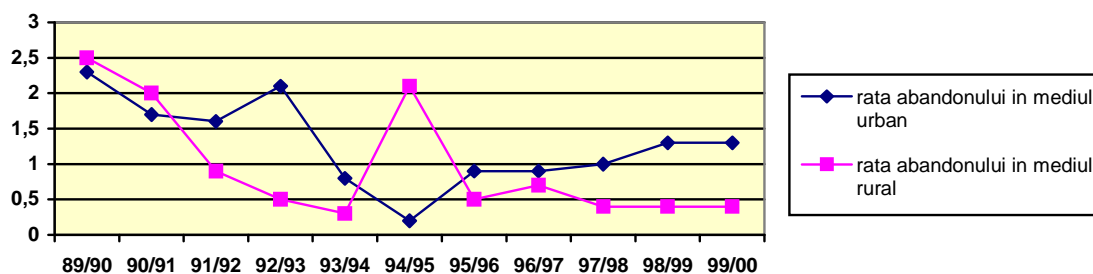
Primele date pe care le prezentăm mai jos (Tabelele 4 și 5, Fig. 2 și 3) evidențiază evoluția fenomenului atât pe medii de rezidență, cât și pe niveluri de învățământ (primar și gimnazial).

Tabel 4. Evoluția ratei abandonului școlar pe parcursul anului în învățământul obligatoriu, pe medii de rezidență, în perioada 1990-2000

Elevi (mii)		89/90	90/91	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00
T	Înscriși început an	2892	2701	2609	2541	2501	2497	2506	2509	2523	2519	2461
	Înscriși sfârșit an	2824	2653	2575	2503	2485	2472	2486	2490	2504	2496	2440
	Abandon	2,4	1,8	1,3	1,5	0,6	1,0	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9
U	Înscriși început an	1668	1594	1564	1539	1515	1493	1501	1483	1469	1439	1373
	Înscriși sfârșit an	1630	1567	1539	1506	1503	1490	1488	1470	1454	1420	1355
	Abandon	2,3	1,7	1,6	2,1	0,8	0,2	0,9	0,9	1,0	1,3	1,3
R	Înscriși început an	1224	1107	1045	1002	985	1003	1004	1027	1054	1080	1089
	Înscriși sfârșit an	1194	1085	1036	997	982	982	999	1020	1050	1076	1085
	Abandon	2,5	2,0	0,9	0,5	0,3	2,1	0,5	0,7	0,4	0,4	0,4

Sursa: Institutul Național de Statistică și Studii Economice; Institutul de Științe ale Educației, 2002

Fig. 2. Evoluția ratei abandonului școlar pe parcursul anului în învățământul obligatoriu, pe medii de rezidență, în perioada 1990-2000

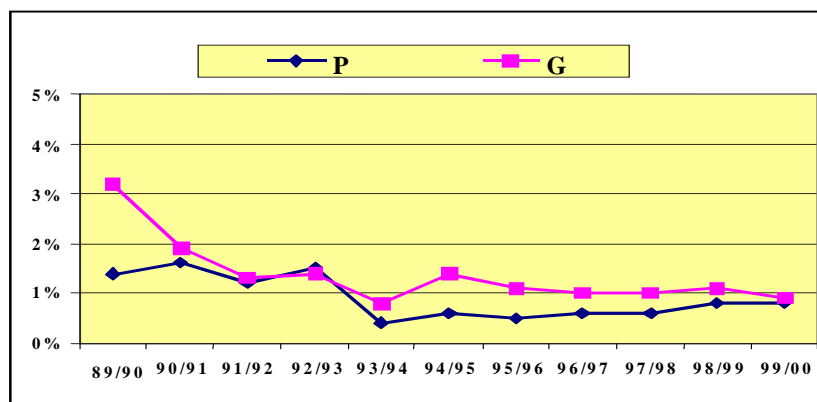

Tabel 5. Evoluția ratei abandonului școlar pe parcursul anului, pe niveluri de învățământ, în perioada 1990-2000

Elevi (mii)		89/90	90/91	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00
T	Înscriși început an	2892	2701	2609	2541	2501	2497	2506	2509	2523	2519	2461
	Înscriși sfârșit an	2824	2653	2575	2503	2485	2472	2486	2490	2504	2496	2440
	Abandon	2,4	1,8	1,3	1,5	0,6	1,0	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9
P	Înscriși început an	1379	1254	1211	1201	1238	1336	1376	1388	1356	1268	1174
	Înscriși sfârșit an	1359	1233	1196	1183	1233	1328	1368	1379	1348	1258	1164
	Abandon	1,4	1,6	1,2	1,5	0,4	0,6	0,5	0,6	0,6	0,8	0,8
G	Înscriși început an	1513	1447	1398	1340	1263	1161	1130	1121	1167	1251	1287
	Înscriși sfârșit an	1464	1420	1379	1320	1252	1144	1118	1110	1155	1237	1276
	Abandon	3,2	1,9	1,4	1,5	0,9	1,5	1,1	1,0	1,0	1,1	0,9

Sursa: Institutul Național de Statistică și Studii Economice; Institutul de Științe ale Educației, 2002

Fig. 3. Evoluția abandonului școlar pe parcursul anului, pe niveluri de învățământ, în perioada 1990-2000

Analiza informațiilor redată mai sus permite desprinderea anumitor tendințe, printre care:

- Reducerea semnificativă a ratei abandonului școlar, atât pe total, cât și pe medii de rezidență (îndeosebi în mediul rural), începând din anul școlar 1995/1996, ca efect al reglementărilor privind acordarea alocației pentru copii în funcție de prezența la școală, măsura atingându-și scopul și dovedindu-se, astfel, eficientă.
- Modificări ale valorii ratei abandonului, pe medii de rezidență: după o perioadă în care abandonul școlar a fost, în general, mai ridicat în mediul rural față de urban, începând cu anul școlar 1991/1992 tendința se inversează, în rural rata abandonului devenind mai redusă decât în urban. Această modificare poate fi generată de fenomenul șomajului care înregistrează o mare amploare la începutul anilor '90 și care afectează în special populația urbană, fenomenul presupunând eventuale consecințe asupra participării la educație a copiilor rezidenți în orașe. Menținerea tendinței constatate de-a lungul întregii perioade de referință poate fi determinată și de precaritatea condițiilor materiale a locuitorilor ariilor rurale, a dificultăților financiare, a posibilităților limitate de a desfășura anumite activități remunerate și/sau de a-și valorifica produsele, condiții în care quantumul alocației pentru copii capătă o valoare relativă mai ridicată, constituind un mijloc de stimulare a participării la educație. Pe de altă parte, este posibil ca rata abandonului în mediul rural să fie numai aparent mai redusă, fiind influențată, ca urmare a modalității de calcul utilizate, de fenomenul migrației populației, inclusiv a celei școlare, dinspre mediul urban spre rural. În 1996 se inversează, de altfel, sensul fluxurilor migratorii care, tradițional, era dinspre rural spre urban, numărul locuitorilor din mediul urban care se stabilesc la sat depășindu-l pe cel al rezidenților în rural care se deplasează spre oraș.
- Menținerea diferenței între învățământul primar și gimnazial, valoarea ratei abandonului fiind superioară în gimnaziu față de ciclul primar, cu tendințe de apropiere spre finalul intervalului; diferența se manifestă atât pe total, cât și pe medii de rezidență, diminuându-se însă vizibil în ultimii ani (Tabel 6, Fig. 4 și 5). Surprinzător este faptul că începând cu

anul școlar 1997/1998 abandonul se reduce în mediul rural chiar și la nivelul gimnaziului, înregistrând rate mai scăzute decât în urban. Așa cum menționam, însă, mai sus, este posibil ca rata acestuia, așa cum a fost calculată, să fie distorsionată de influența altor fenomene care se manifestă în ultimii ani în România, anume migrația populației dinspre orașe spre zonele rurale.

- Lipsa diferențelor între băieți și fete pe parcursul întregii perioade de referință, comportamentul acestora din perspectiva fenomenului analizat fiind practic identic, fără deosebiri la nivelul aceluiași ciclu de învățământ sau mediu de rezidență (Tabel 6).

Tabel 6. Evoluția abandonului școlar pe parcursul anului, pe niveluri, medii de rezidență și sexe, în perioada 1995-2000

	1995-1996			1996-1997			1997-1998			1998-1999			1999-2000		
	T	M	F	T	M	F	T	M	F	T	M	F	T	M	F
Total	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,6	0,9	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9
Urban	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,2	0,9	1,3	1,5	1,3	1,3	1,3	1,3
Rural	0,5	0,5	0,6	0,7	0,6	0,6	0,4	0,5	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4
Primar	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,5	0,8	0,9	0,7	0,8	0,9	0,9
Urban	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,1	0,8	1,3	1,4	1,1	1,3	1,3	1,4
Rural	0,2	0,1	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3
Gimnaziu	1,1	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	0,8	1,1	1,2	1,1	0,9	0,9	0,9
Urban	1,0	1,0	1,1	0,9	1,0	0,8	1,1	1,3	1,0	1,5	1,5	1,4	1,3	1,4	1,2
Rural	1,1	1,0	1,2	1,1	1,0	1,2	0,7	0,9	0,6	0,6	0,6	0,5	0,3	0,2	0,4

Sursa: Date calculate pe baza informațiilor conținute în: *Învățământul primar și gimnazial la începutul anului școlar 1996/1997, 1997/1998, 1998/1999, 1999/2000, CNS; Învățământul primar și gimnazial la sfârșitul anului școlar 1996/1997, 1997/1998, 1998/1999, 1999/2000, CNS /INS.*

Fig. 4. Evoluția abandonului școlar în învățământul primar, pe medii

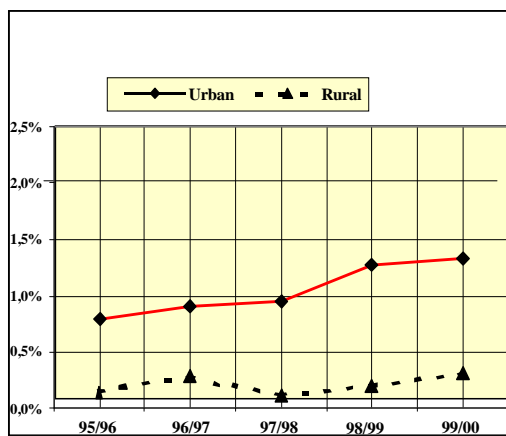
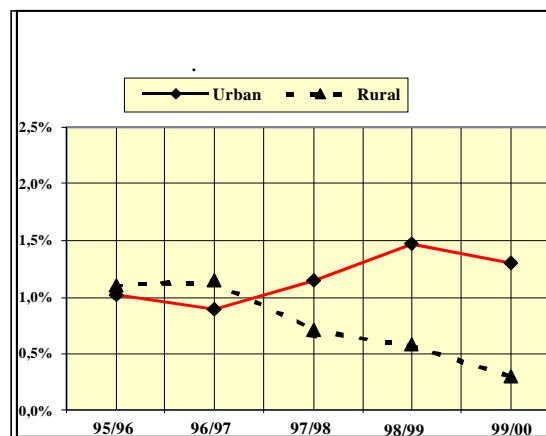

Fig. 5. Evoluția abandonului școlar în învățământul gimnazial, pe medii

Unele mențiuni care au însoțit analiza sugerează deja imperfecțiunile metodei (utilizată, însă, în mod frecvent) prin care a fost surprins fenomenul abandonului școlar. O astfel de metodă exclude din calcul situațiile în care abandonul se produce în trecerea de la o clasă la alta ca urmare a unor cauze multiple, printre care: refuzul copilului și/sau al familiei de a continua școala, neprezentarea la examenele de corigență sau neacceptarea situației de repetare a clasei și părăsirea școlii etc.

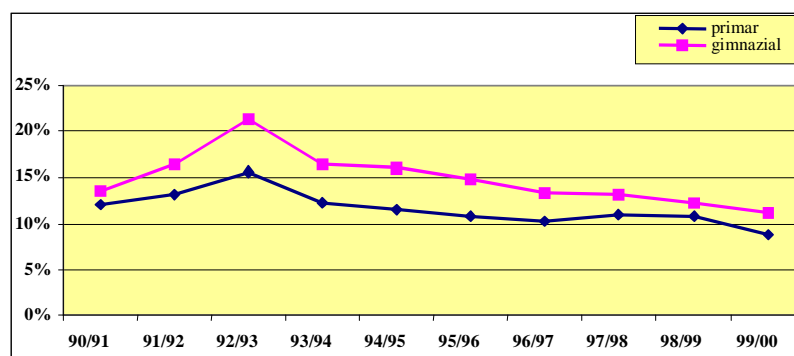
O metodă care permite evaluarea mai corectă a fenomenului se bazează pe analiza cohortelor de elevi pe parcursul unui ciclu de învățământ. Utilizarea acestei metode a scos în evidență proporții îngrijorătoare ale fenomenului investigat (Tabel 7, Fig. 6). Astfel, de-a lungul unei perioade de zece ani (1990-2000) fiecare cohortă a pierdut pe parcursul unui ciclu de învățământ peste 10% din efectivul de intrare în sistemul de educație, ceea ce reprezintă aproximativ 20-25% pe parcursul învățământului obligatoriu. Pierderea este mai mare în gimnaziu, dar există o continuă tendință de ameliorare la ambele niveluri de învățământ.

Tabel 7. Proporția absolvenților învățământului primar/gimnazial în perioada 1991-2000 din cohortele corespunzătoare de elevi

An debut în cl. I / V-a		87-88	88-89	89-90	90-91	91-92	92-93	93-94	94-95	95-96	96-97
An absolvire cl. IV / VIII-a		90-91	91-92	92-93	93-94	94-95	95-96	96-97	97-98	98-99	99-00
Intrați	cl. I	374,3	350,4	324,2	279,1	334,1	339,8	362,2	376,3	370,4	356,2
	cl. V	383,6	378,5	370,9	372,9	357,1	333,4	302,7	262,7	309,0	313,9
Absolvenți	cl. IV	328,8	304,1	273,3	244,5	295,1	303,1	324,6	335,0	330,3	324,6
	cl. VIII	331,6	316,9	291,5	311,9	300,0	283,7	261,9	227,9	271,1	278,9
Pondere %	cl. IV	87,9	86,8	84,3	87,6	88,3	89,2	89,6	89,0	89,2	91,1
	cl. VIII	86,4	83,7	78,6	83,6	84,0	85,1	86,5	86,8	87,7	88,8

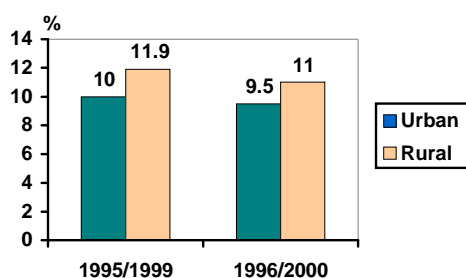
Sursa: Institutul Național de Statistică și Studii Economice; Institutul de Științe ale Educației, 2002

Fig. 6. Evoluția abandonului școlar pe parcursul unui ciclu de învățământ, pe cohorte școlare (după anul absolvirii), în perioada 1991-2000

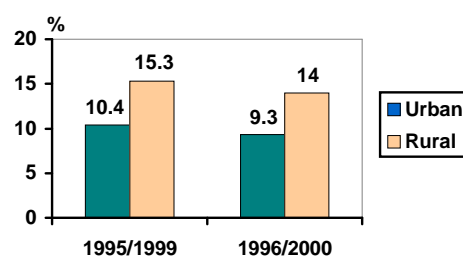

Analiza pe cohorte de elevi a abandonului școlar relevă deosebiri nu numai în funcție de nivelul de învățământ, dar și pe medii de rezidență (Fig. 7 și 8). Astfel, pentru efectivele de elevi care au absolvit ciclul primar sau gimnazial în anii școlari 1998/1999, respectiv 1999/2000, se constată diferențe semnificative între mediul urban și rural privind pierderile de elevi, atât în nivelul primar, dar în special gimnazial. În ultimul caz, diferența este de aproximativ 5 puncte procentuale, situație ce confirmă rezultatele altor studii care se referă la o rată mai ridicată a abandonului în mediul rural, acesta producându-se, îndeosebi, după nivelul primar.

**Fig. 5. Pierderi pe cohorte
(nivel primar)**

**Fig. 6. Pierderi pe cohorte
(nivel gimnazial)**

Diferențe semnificative în ceea ce privește participarea la educație se constată și între fete și băieți (Tabelul 8 care conține date referitoare la proporția absolvenților unei cohorte de elevi la finalul unui ciclu de învățământ și Fig. 9 și 10 privind pierderile pe cohortă, pe medii de rezidență și sexe). Acestea evidențiază frecvența mai redusă a cazurilor de abandon în rândul fetelor atât la nivelul celor două cicluri de învățământ - în primar cu 3 puncte procentuale, iar în gimnaziu cu peste 5 puncte procentuale - cât și al fiecărui mediu de rezidență. Diferențele existente la nivelul gimnaziului sunt la fel de accentuate în mediul urban și rural, luând valori care ating aproape 6 puncte procentuale.

Una dintre explicațiile acestei situații o constituie faptul că părinții apelează mai frecvent la ajutorul băieților pentru desfășurarea diverselor activități în gospodărie sau, în cazuri extreme, chiar pentru întreținerea familiei prin practicarea sporadică a unor activități care le permit obținerea unor surse de venit.

Tabel 8. Proporția absolvenților învățământului primar/gimnazial în anii școlari 1998/1999 și 1999/2000 din cohorțele corespunzătoare de elevi, pe medii și sexe

	Elevi intrați în sistem în cls. I/V în anul școlar 95/96 (mii)	Absolvenți ai cls. IV/VIII în anul școlar 98/99		Elevi intrați în sistem în cls. I/V în anul școlar 96/97 (mii)	Absolvenți ai cls. IV/VIII în anul școlar 99/00	
	Număr (mii)	Nr. (mii)	%	Număr (mii)	Nr. (mii)	%
PRIMAR						
Băieți – Total	190,7	167,5	87,8	183,5	162,3	88,4
Urban	105,7	94,0	88,9	99,9	89,3	89,4
Rural	85,0	73,5	86,5	83,6	72,9	87,2
Fete – Total	179,7	162,8	90,6	172,6	157,6	91,3
Urban	100,8	91,8	91,1	95,0	87,0	91,6
Rural	78,9	71,0	90,0	77,6	70,6	91,0
GIMNAZIU						
Băieți – Total	158,9	134,9	84,9	161,6	139,2	86,1
Urban	97,5	84,6	86,8	98,1	86,3	88,0
Rural	61,4	50,3	81,9	63,5	52,9	83,3
Fete – Total	150,1	136,2	90,7	152,3	139,7	91,7
Urban	93,0	86,2	92,7	93,9	87,7	93,4
Rural	57,0	50,0	87,7	58,4	52,0	89,0

Sursa: Date calculate pe baza informațiilor conținute în: *Învățământul primar și gimnazial la începutul anului școlar 1995/1996, 1996/1997, CNS; Învățământul primar și gimnazial la sfârșitul anului școlar 1998/1999, 1999/2000, CNS /INS.*

Fig. 9. Pierderi la nivelul cohorței care a absolvit învățământul primar în anul 2000, pe medii și sexe

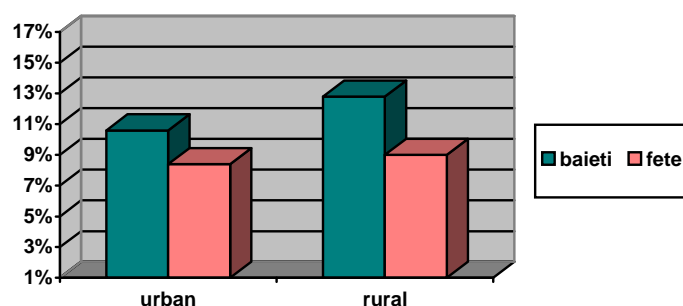
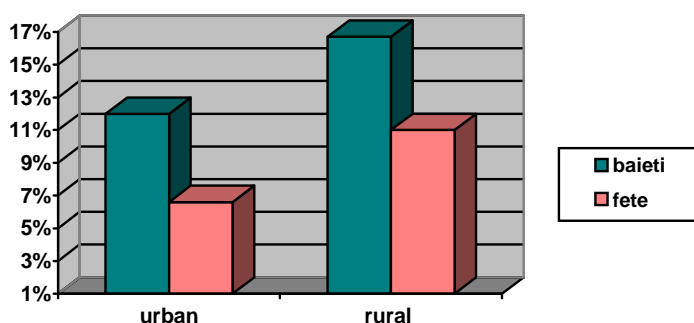

Fig. 10. Pierderi la nivelul cohorței care a absolvit învățământul gimnazial în anul 2000, pe medii și sexe

Metoda evaluării abandonului școlar pe baza analizei cohorțelor “aparente”¹⁶ de elevi prezintă unele inconveniente, reducerea efectivelor școlare pe parcursul anilor de studii fiind nu numai consecința abandonului, dar și a altor fenomene care intră în categoria pierderilor școlare: migrație, deces, repetenție ș.a. În cazul repetenției, metoda, în sine, aduce, însă, corecțiile necesare, fiecare cohortă preluând anual elevii repetenți de același nivel de studii (clasă) din anul școlar anterior, eliminându-se astfel influența pierderilor prin repetenție. Totuși, deși rata repetenției la nivel de ciclu se menține relativ constantă pe anumite intervale de timp, datorită diferențelor dintre cohorțe în ceea ce privește numărul de copii pe care îi includ, există posibilitate inducerii unor anumite distorsiuni ale valorii ratei abandonului evaluat prin analiza de cohortă. Metoda surprinde însă cu mai multă acuratețe fenomenul, se apropie mai mult de estimarea proporției sale reale. Eventualele corecții care pot fi aduse prin excluderea cazurilor de deces (pentru anii 1999 și 2000 rata mortalității la grupele de vârstă 5-9 și 10-14 ani a fost de 0,6-0,5%¹⁷), migrație externă (pentru care nu dispunem de informații, dar care nu pot afecta semnificativ datele), repetenție (în limitele expuse mai sus) nu reduc semnificativ valorile înscrise în tabele de mai sus, în jurul cărora se poate aprecia că se situează abandonul școlar pe cohortă.

Un argument suplimentar în susținerea acestor date l-ar putea constitui, într-o oarecare măsură, și faptul că, deși în ultimii ani rata de tranziție de la învățământul gimnazial la cel secundar se menține la aproximativ 95%¹⁸ (aproximativ două treimi în liceu și o treime în învățământul profesional), rata brută de cuprindere în învățământul secundar se situează în jurul valorii de 70%¹⁹.

¹⁶ Cohorta aparentă, spre deosebire de cohorta “pură” include elevii repetenți, exmatriculați cu drept de reînscrisere etc. din anii anteriori.

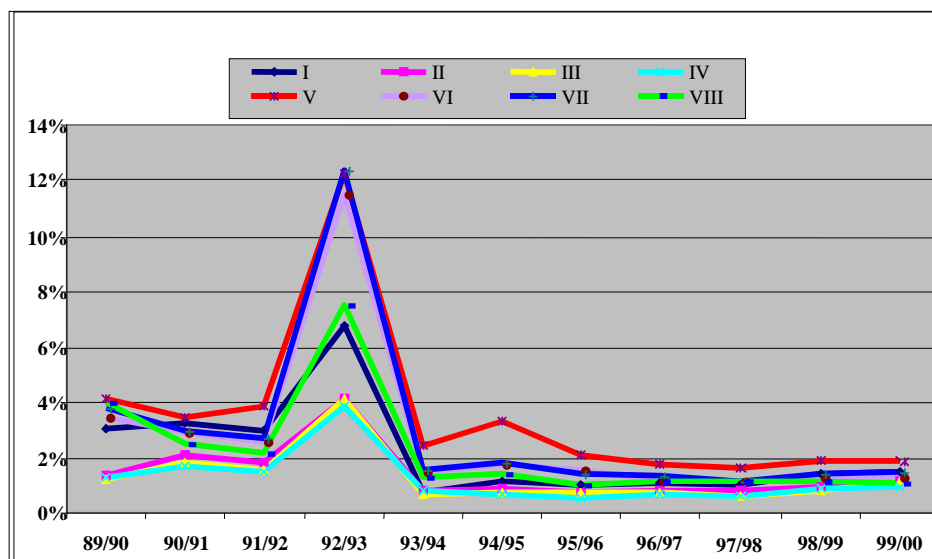
¹⁷ *Analize demografice; situația demografică a României în anul 2000*, INS, 2001.

¹⁸ *Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 2000*, PNUD.

¹⁹ Ibidem.

În cadrul analizei abandonului școlar trebuie adăugat și faptul că acesta prezintă anumite variații de la o clasă la alta, fiind mai frecvent la nivelul clasei de debut a învățământului primar, respectiv gimnazial (Fig. 11).

Fig. 11. Abandon (pierderi școlare), pe clase, în perioada 1990-2000

În cazul clasei I, rata mai ridicată a abandonului poate fi explicată prin dificultățile de adaptare școlară întâmpinate de unii copii, în special a celor care nu au frecventat clasa pregătitoare pentru școală, a unor deficiențe psiho-intelectuale diagnosticate abia odată cu începerea școlii etc.; o parte dintre copiii aflați în astfel de situații revin la școală în anul următor sau, în cazuri excepționale, sunt orientați spre școli speciale. Frecvența mai ridicată a abandonului în prima clasă a gimnaziului se poate datora, de asemenea, capacității reduse de adaptare la un nou ciclu de învățământ, cu alte cerințe, cu sarcini mai dificile, reținerii de către familie pentru ajutor în gospodărie, dat fiind că pe măsura înaintării în vârstă copiii pot îndeplini anumite activități, pot servi ca ajutor părinților sau influenței unor mentalități conform cărora este suficientă dobândirea cunoștințelor minime de scris, citit, socotit la nivelul ciclului primar. Menținerea ratei ridicate a șomajului în rândul tinerilor, care nu numai că au absolvit învățământul general, dar au finalizat și liceul sau școala profesională, contribuie la manifestarea unor astfel de atitudini față de școală. Pe lângă anumite rezerve ale părinților față de educație, există și situații în care unele familii nu pot susține școlarizarea propriilor copii, cu atât mai mult cu cât, noul ciclu de învățământ presupune costuri colaterale sporite ale educației.

Abandonul școlar și neșcolarizarea au o și mai mare amploare în rândul elevilor de etnie roma. Astfel, aproape 12% dintre copiii în vârstă de 7-16 ani au întrerupt școala înainte de finalizarea învățământului obligatoriu, iar 18% sunt neșcolarizați (nu au fost niciodată

cuprinși în sistemul de învățământ) – Tabel 9. Proporția acestora poate fi chiar mai ridicată, considerând în aceeași categorie și cazurile de non-răspuns. La cele de mai sus trebuie adăugat faptul că peste 80% dintre copiii neșcolarizați sunt romi.

Tabel 9. Situația școlară a copiilor romi, în 1998

Copii de vârstă școlară (7-16 ani)	Înscriși	Au întrerupt școală	Nu au fost înscriși	NS/NR
	61,4%	11,6%	18,3%	8,7%

Sursa: Date ICCV, 1998.

În ceea ce privește fenomenul analizat, deși se înregistrează anumite diferențe, pe sexe, acestea nu sunt foarte ridicate – aproximativ 6% în cazul copiilor neșcolarizați (Tabel 10), după cum nerelevante sunt și cele constatate pe medii de rezidență.

Tabel 10. Situația școlară a copiilor romi, pe sexe, în 1998

Nr. copii	Masculin	Feminin	NS/NR
Înscriși	52,0%	46,9%	1,0%
Neșcolarizați	46,3%	52,2%	1,4%

Sursa: Date ICCV, 1998.²⁰

Conform studiilor realizate de Institutul de Cercetare a Calității Vieții, nivelul de educație al generațiilor precedente se transmite, se regăsește în nivelul de școlaritate al generațiilor actuale. Astfel, în ceea ce privește ponderea neșcolarizării („nu au fost înscriși niciodată la școală”) se poate constata că tendința ridicată a acesteia se menține de-a lungul generațiilor²¹.

Tabel 11. Incidența neșcolarizării populației roma, pe generații

Generația de vârstă școlară (7-16 ani)	Generația adultă (17-45 ani)	Generația vârstnică (peste 46 ani)
18,3	16,1	26,7

Deși în cazul generației adulte se observă o participare școlară substanțial mai ridicată comparativ cu generația vârstnică, generația actuală de vârstă școlară nu prezintă o ameliorare a participării școlare, ci dimpotrivă, gradul de cuprindere în sistemul de educație se reduce. Ca urmare a recesiunii economice din perioada de tranziție, în condițiile în care, deși gratuit, învățământul necesită suport material din partea familiei (costuri colaterale) scăderea participării școlare este evidentă.

În cazul generației de vârstă școlară, se menține ridicată și ponderea analfabetismului, aceasta fiind apropiată de cea înregistrată la nivelul generației adulte. Dacă aceasta din urmă reușește

²⁰ *Indicatori privind comunitățile de romi din România*, Ed. Expert, București, 2002.

²¹ Pentru o analiză comprehensivă a nivelului de școlaritate pe generații, vezi M. Surdu, *Educația școlară a populației de romi* în studiul *Indicatori privind comunitățile de romi din România*, Ed. Expert, București, 2002.

reducerea aproape la jumătate a ponderii analfabeților comparativ cu generația vârstnică, tendința nu se păstrează și în cazul actualei populații de vârstă școlară.

Tabel 12. Incidența analfabetismului în rândul populației roma, pe generații

	Citesc bine	Citesc cu dificultate sau deloc	NS/NR	Total
Generația de tranziție (10-16 ani)	57,9	37,5	4,6	100
Generația adultă (17-45ani)	64,5	31,8	3,6	100
Generația vârstnică (peste 46 de ani)	38,4	45,3	16,3	100
Total populație peste 10 ani	57,6	35,8	6,6	100

Nivelul la care se situează abandonul școlar - fenomen analizat pe parcursul prezentării - deși înregistrează unele tendințe pozitive, trebuie să constituie o problemă preocupantă pentru decidenții din domeniul educației, impunând politici coerente, strategii, planuri și direcții de acțiune convergente și eficiente. Pe agenda de lucru a MEC se află, de altfel, problema abandonului școlar, în general, și cea vizând participarea la educație a copiilor romi, în special.

În același timp, analiza reflectă și dificultatea surprinderii și evaluării fenomenului, dificultate generată de deficiențele care persistă la nivelul sistemului informațional cel puțin în ceea ce privește monitorizarea cazurilor de abandon și neșcolarizare, atât pe ansamblul populației de vârstă corespunzătoare învățământului obligatoriu, dar în special pentru copiii de etnie roma.

4.1.2.2. Abandon școlar și neșcolarizare la nivelul unităților de învățământ din mediul rural cu populație de etnie roma

Evaluarea abandonului școlar și neșcolarizării, realizată prin analiza secundară a bazei de date elaborată în cadrul cercetării privind învățământul rural din România, a luat în considerare următorii indicatori:

- ponderea unităților de învățământ în care sunt cuprinși și elevi de etnie roma care înregistrează fenomene de abandon și neșcolarizare în aria lor de cuprindere;
- proporția elevilor neșcolarizați, respectiv a celor care au abandonat școala înainte de finalizarea învățământului obligatoriu la nivelul unităților școlare; în cazul neșcolarizării variabila ia valorile *deloc*, *sub 5%* și *peste 5%*, iar în cazul abandonului valorile corespunzătoare sunt *deloc*, *sub 2%*, *între 2-5%*, *peste 5%*.

Un prim aspect pe care analiza datelor l-a scos în evidență se referă la ponderea ridicată a unităților de învățământ cu copii romi care înregistrează, în aria din care își recrutează elevii, cazuri de copii **neșcolarizați**. Astfel, jumătate din școlile în care efectivele școlare de etnie roma au o pondere mai mică de 50% înregistrează cazuri de copii neșcolarizați și aproape 60% dintre școlile în care elevii romi sunt majoritari se confruntă cu același fenomen. Se constată, de asemenea, că în timp ce pentru întreg sistemul unităților de învățământ obligatoriu din mediul rural se înregistrează fenomene de neșcolarizare în aproape o treime dintre unități, în cazul școlilor cu romi prezența fenomenului se manifestă în jumătate dintre acestea (Tabel 1). Diferența este și mai mare, ajungând până la 25 de puncte procentuale în cazul în care comparația se realizează numai cu unitățile școlare în care elevii romi sunt majoritari.

Tabel 1. Ponderea unităților de învățământ obligatoriu din mediul rural, în funcție de frecvența neșcolarizării și structura etnică a efectivelor de elevi

- în % -

	Fără neșcolarizați	Sub 5% neșcolarizați	Peste 5% neșcolarizați
Școli cu sub 50% romi	51,1	43,2	5,7
Școli cu peste 50% romi	41,7	44,2	14,1
Total școli rurale cu romi	49,8	43,2	7,0
Total școli rurale	66,6	29,8	3,6

Din datele prezentate, se observă, totodată, că **ponderea unităților de învățământ care înregistrează o neșcolarizare de peste 5% este aproape dublă în cazul școlilor cu romi comparativ cu ansamblul sistemului**. Dacă avem în vedere școlile cu un procent de romi de peste 50%, ponderea școlilor care înregistrează o neșcolarizare de peste 5% este de aproape 4 ori mai mare decât pentru întreg sistemul de învățământ rural.

Incidența neșcolarizării se prezintă diferit de la un județ la altul (Tabel 1, Anexa 4). Județele cu o pondere ridicată de unități școlare cu un procent de peste 5% neșcolarizați sunt următoarele: Constanța (23,1%), Ialomița (20%), Vrancea (17,6%), Iași (14,5%), Brașov (14,3%), Covasna (14,1%), Sibiu (12,9%), Bacău (12,3%), Călărași (12,2%), Mehedinți (12%).

Ca și în cazul neșcolarizării, ponderea unităților de învățământ care înregistrează situații de **abandon școlar** este mai ridicată în cazul școlilor cu romi comparativ cu ansamblul sistemului. Diferența cea mai mare se înregistrează la nivelul învățământului primar: de aproape două ori mai ridicată, dacă se face comparația cu totalul școlilor cu elevi romi, și de aproape trei ori mai mare în cazul școlilor cu un procent de peste 50% romi (Tabel 2).

Tabel 2. Ponderea unităților de învățământ obligatoriu care au înregistrat cel puțin un caz de abandon în perioada 1997-1999, în funcție de structura etnică a efectivelor de elevi

	- în % -	
	Abandon în primar	Abandon în gimnazial
Școli cu sub 50% romi	30,3	41,7
Școli cu peste 50% romi	46,1	69,1
Total școli rurale cu romi	32,4	44,2%
Total școli rurale	17,2	40,0

Pentru distribuția pe județe vezi Tabelele 2 și 3, Anexa 4.

Situația abandonului școlar în învățământul obligatoriu pentru anul școlar 1998-1999 relevă, de asemenea, diferențe între școlile cu romi și sistem în funcție de **intensitatea** fenomenului. Astfel, în cazul școlilor cu clase I-IV, procentul celor cu elevi romi în care abandonul școlar depășește 5% pe unitate școlară este de peste două ori mai mare comparativ cu sistemul (Tabel 3). Diferența se manifestă și la nivelul școlilor cu clase I-VIII, dar este ceva mai redusă.

Tabel 3. Abandonul școlar pentru total unități rurale și unități cu romi, pe tipuri de școli, în anul școlar 1998-1999

	- în % -			
	Deloc	Sub 2%	Între 2-5%	Peste 5%
Total școli I-IV	90,8	4,0	3,3	1,9
Școli I-IV cu romi	90,6	1,6	3,2	4,6
Total școli I-VIII	55,2	30,7	11,4	2,7
Școli I-VIII cu romi	63,2	21,0	11,7	4,1

Indicatorii generali selectați prin ipoteză pentru a explica parțial neșcolarizarea și abandonul școlar (populația satului, distanța până la cel mai apropiat oraș, tipul localității, nivelul de dezvoltare a comunei, structura ocupațională a populației localității) nu contribuie într-o măsură semnificativă (Tabel 4, Anexa 4) la relevarea cauzelor acestor fenomene. Singura

observație pe care o putem face din analiza asocierilor acestor indicatori cu fenomenele evaluate este că în localitățile mai mari ponderea neșcolarizării tinde să crească, iar probabilitatea de a întâlni cazuri de abandon școlar în unitățile de învățământ din aceste localități este mai ridicată. Altfel spus, cu cât comunitatea este mai mică cu atât mai puțin probabil este să ne confruntăm cu fenomene de neșcolarizare și abandon școlar. Explicația poate fi oferită de faptul că în unele dintre aceste localități cu număr redus de copii interesul cadrelor didactice pentru participarea acestora la educație, dar și pentru păstrarea propriului post, este mai mare, acțiunea lor, în acest sens, fiind mai eficientă.

4.2. Determinanți ai participării la educație

Prin ipoteza studiului s-a considerat – conform unui model interpretativ multidimensional - că rezultatele elevilor, succesul sau eșecul școlar prezintă o serie de determinanți, sunt influențate de multiple variabile independente dintre care, amintim:

- determinanți socio-economici generali, variabile de context, printre care se situează nivelul de dezvoltare a localităților; mărimea localității (numărul de locuitori); structura ocupațională a populației; gradul de izolare (distanța față de cel mai apropiat oraș) ș.a;
- determinanți școlari;
- caracteristici individuale ale elevilor;
- determinanți socio-familiali.

Ațiunea variabilelor de context socio-economic asupra participării școlare a fost prezentată, deja, pe parcursul studiului, în cele ce urmează propunându-ne să evaluăm influența ultimelor trei categorii de variabile amintite mai sus.

4.2.1. Determinanți școlari

Literatura de specialitate include în categoria factorilor școlari cu implicații asupra reușitei sau eșecului o serie de **indicatori și caracteristici ale școlii**, precum și **criterii de eficacitate a profesorilor**.

Prima categorie pune accent asupra resurselor financiare și investițiilor în școală, asupra calității dotărilor, echipamentelor și programelor (prezența/absența laboratoarelor de științe, numărul de cărți/elev din biblioteca școlii, numărul elevilor care urmează un program de recuperare ș.a.), iar a doua, pe o serie de caracteristici ale personalului didactic: studiile, experiența în activitate, vârsta, mobilitatea, statutul socio-economic etc.

Alături de cele menționate, unii autori (Coleman, 1966) introduc printre variabilele școlare și "compoziția socială a mediului școlar" - care, deși include caracteristici ale elevilor și ale mediului familial din care provin, determină variații la nivelul performanțelor de la o școală la alta - sau caracteristici ale etosului școlar. Variabilelor școlare, inclusiv celor referitoare la profesori, vehiculate în literatura de specialitate, li se pot adăuga și altele - raportul între personalul didactic calificat / necalificat, stabilitatea sau fluctuația cadrelor didactice, stagiile de perfecționare urmate etc.

Din categoria factorilor școlari, studiul de față a luat în considerare următorii potențiali determinanți ai participării la educație:

- resursele materiale ale școlii (spații școlare și dotări);
- calitatea personalului didactic (personal didactic calificat/necalificat), stabilitatea în unitatea școlară, situarea acestora în proximitatea unității școlare sau la distanță mai mare (domiciliul în localitate sau în alte localități);
- oferta educațională;
- etosul școlar.

4.2.1.1. Resurse materiale

Resursele materiale, infrastructura și dotările școlare influențează, în mod direct, rezultatele școlare și mai puțin participarea la educație. Totuși, dat fiind că, pe de o parte, în multe situații eșecul sub forma repetenției (uneori "repetenția repetată") conduce la abandon școlar, iar pe de altă parte calitatea necorespunzătoare a resurselor materiale afectează însăși calitatea procesului de educație, în cele ce urmează vom prezenta câteva aspecte privind situația acestora și vom evalua eventualele diferențe dintre școlile din mediul rural în funcție de structura etnică a efectivelor de elevi. Referitor la resursele materiale se impun, însă, anumite precizări. Astfel, așa cum s-a mai amintit, analiza se bazează pe informațiile obținute în cadrul studiului *Învățământul rural din România*, realizat în anul 1999-2000. În ceea ce privește baza materială, în perioada care s-a scurs până în prezent, pe lângă eventualele renovări, mici reparații sau (re)amenajări, un număr important de unități din mediul rural au beneficiat de *Programul de reabilitare a construcțiilor școlare* co-finanțat de Banca Mondială și Fondul de Dezvoltare Socială. De asemenea, în decursul ultimului an s-a derulat *Programul de relansare a învățământului rural* care a permis dotarea cu echipamente, material didactic și mobilier școlar a unui număr însemnat de unități școlare din 8 județe ale țării; alte programe au vizat dotarea bibliotecilor școlare. În aceste condiții, deși analiza va insista asupra unor indicatori, apreciați ca având o stabilitate mai mare, recomandăm anumite precauții în interpretarea unora din datele prezentate, datorită schimbărilor intervenite în ultimii doi ani, în acest domeniu.

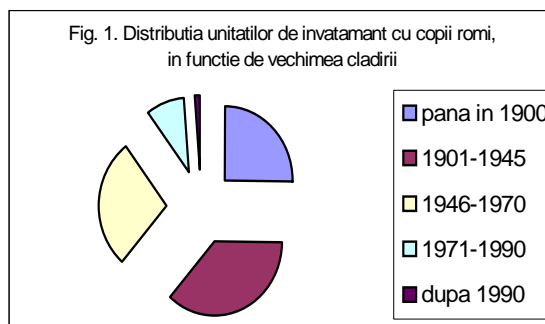
✓ Infrastructura școlilor

Unul dintre indicatorii utilizați în cercetarea privind învățământul rural din România pentru a caracteriza unitățile de învățământ a fost **anul construcției școlilor**. Utilizând același indicator pentru a caracteriza școlile din mediul rural în care învață elevi romi constatăm că procentul clădirilor construite înainte de 1900 este dublu în cazul școlilor cu romi comparativ cu media întregului sistem de învățământ rural (25,4% față de 12,7%).

Și în acest caz există județe (vezi Tabel 1, Anexa 5) care se abat cu mult de la această situație. Astfel, în județele Galați (100%) și Timiș (97,5%) toate sau aproape toate clădirile școlilor în care învață elevi romi au o vechime de peste 100 de ani.

Tabel 1. Anul construcției școlii pentru totalul școlilor rurale și pentru școlile rurale cu elevi romi

Anul construcției	Până în 1900	1900-1945	1945-1970	1970-1990	După 1990
Totalul școlilor rurale	12,7	35,7	37,1	12,9	1,6
Școli rurale cu romi	25,4	36,0	28,3	9,1	1,2

Alte județe în care ponderea școlilor cu elevi romi construite înainte de anul 1900 este ridicată sunt: Harghita (46%), Covasna (45,3%), Sibiu (44,1%), Caraș-Severin (37,5%) și Arad (33%).

Un alt indicator folosit pentru a evalua infrastructura școlilor este **anul ultimei reparații capitale** (sau anul construcției în cazul în care clădirea nu a suferit reparații capitale). Evaluarea clădirilor școlare din perspectiva acestui indicator este redată în tabelul 2 (vezi Tabel 2, Anexa 5 pentru distribuția pe județe).

Tabel 2. Anul reparației capitale pentru totalul școlilor rurale și școlile cu elevi romi

Anul reparației capitale (sau al construcției, dacă nu a suferit reparații capitale)	Până în 1900	1900-1945	1945-1970	1970-1990	După 1990
Totalul școlilor rurale	4,4	15,1	24,3	27,3	28,9
Școli rurale cu romi	3,7	8,6	23,6	33,1	30,9

Putem observa că nu există diferențe notabile cu excepția faptului că un număr mai mare de școli cu elevi romi au suferit reparații capitale în perioada anilor 1970-1990, fapt explicabil având în vedere vechimea mare a acestor școli.

Pentru a evalua infrastructura școlară am folosit în ancheta din 1999 și indicatorul **starea clădirii**, indicator care a fost măsurat pe baza aprecierilor directorilor unităților respective de învățământ. Pentru comparație redăm acest indicator și în cazul școlilor cu elevi romi.

Tabel 3. Starea clădirilor pentru totalul școlilor rurale și școlile cu elevi romi

Starea clădirii	Bună	Necesită mici reparații	Necesită intervenții majore
Totalul școlilor rurale	15,0	49,7	35,2
Școli rurale cu romi	13,4	47,7	39,7

Datele prezentate nu reflectă o diferență semnificativă între totalul școlilor din sistemul învățământului rural și școlile cu romi, în funcție de acest indicator, dar scot în evidență starea necorespunzătoare a unei proporții ridicate a clădirilor școlare situate în zonele rurale, chiar dacă o parte dintre acestea au beneficiat de *Programul de reabilitare a construcțiilor școlare*.

Precaritatea infrastructurii școlare este pusă în discuție și de către subiecții intervievați:

Caseta 1. Interviu de grup părinți romi, elevi romi - localitatea Girceni, județul Vaslui

Părinte: Ați văzut situația, ...domnul învățător s-o luă săracul și o bătu și el niște scânduri ... cădea țărână în cap la copii...Școala se duce în ruină, se duce.

Părinte: O vedeți în ce situație este. Școala e demolată, nu mai este domnule, nu mai. Iarna când vin copiii la școală, e foarte greu, încălțăminte n-avem dom'le, n-avem ca să trimitem copiii la școală în fiecare zi. E greu, și școala în dealul ăsta ... e foarte greu ... dacă e ceva, o posibilitate, să fie o școală nouă, o încăpere mai bună, noi suntem de acord, altfel nu ... e bun și aicea că aicea am învățat [și noi], și toată copilăria asta, aicea, dar vedeți ce situație este ...

Operator: Cum vi se pare școala asta?

Elev: Mie mi se pare că sunt prea vechi față de aia de la Racova, în care învățăm noi acum, clasele sunt mai mari. Aici băncile sunt rupte...

Dotarea școlilor cu utilități reprezintă o altă variabilă prin care ne-am propus să comparăm infrastructura școlilor din mediul rural, pe ansamblu, cu cea a școlilor în care învață și elevi romi. În categoria utilităților am inclus racordarea la rețeaua de curent electric, sursa de apă și wc-ul. Tabelul 4 prezintă comparativ situația dotării cu utilități (pentru distribuția pe județe vezi Tabel 3 Anexa 5).

Tabel 4. Dotarea cu utilități pentru totalul școlilor rurale și școlile cu elevi romi

Utilități	Curent electric	Sursă proprie de apă	WC în școală
Totalul școlilor rurale	97,9	76,5	97,9
Școli rurale cu romi	99,2	71,7	91,5

Cu excepția curentului electric, în privința dotării cu utilități situația școlilor cu romi comparativ cu media sistemului este relativ mai slabă. Astfel,

- cu aproape 5% din școlile cu romi peste media sistemului nu dispun de sursă proprie de apă;
- cu aproximativ 6% din școlile cu romi peste media sistemului nu dispun de WC în școală.

Problemele privind dotarea unităților școlare cu utilități au fost semnalate și în cadrul interviurilor de grup: *“Baza materială este destul de precară, toate sunt vechi, sunt distruse, nu avem nici o sursă de apă pe aici”* (interviu profesor – localitatea Rudărie, județul Gorj).

✓ Spațiul școlar per elev

Un indicator important în aprecierea infrastructurii este **spațiul școlar asigurat unui elev** sau, altfel spus, **gradul de aglomerare a claselor**. Pentru a caracteriza școlile cu romi potrivit acestui indicator am definit valorile acestuia în funcție de normele existente pentru construcțiile școlare²²: limite normale între 1,8-2,1 mp pe elev în sala de clasă și 2,7-3mp pentru fiecare copil în grădiniță. În tabelul 5 redăm valorile acestui indicator .

Tabel 5. Distribuția unităților de învățământ pe tipuri, în funcție de spațiul școlar pe elev pentru totalul școlilor rurale și școlile cu elevi romi

	Sub spațiul minim (supraîncărcare)	În limite normale	Peste spațiul maxim (subîncărcare)
Grădinițe			
Total unități rurale	71,9	15,6	12,5
Unități rurale cu romi	56,8	7,5	35,7
Școli I-IV			
Total școli rurale	12,0	9,0	79,0
Școli rurale cu romi	23,0	9,6	67,5
Școli I-VIII			
Total școli rurale	6,3	9,9	83,8
Școli rurale cu romi	27,6	9,1	63,3
Licee și grupuri școlare			
Total școli rurale	12,2	14,6	73,2
Școli rurale cu romi	27,9	14,2	58,0

Cu excepția grădinițelor, caz în care procentul unităților cu romi supraîncărcate este mai mic decât media sistemului, se poate observa că pentru restul nivelurilor de educație ponderea unităților școlare supraîncărcate este mai mare în cazul celor care au și elevi romi în comparație cu media sistemului. În cazul învățământului preprimar, însă, și participarea copiilor romi este substanțial mai scăzută (de aproape patru ori mai mică).

Supraîncărcarea în cazul școlilor cu romi, comparativ cu media sistemului este:

- de aproape două ori mai mare în școlile cu clase I-IV;
- de peste patru ori mai mare în școlile cu clase I-VIII;
- de peste două ori mai mare în cazul liceelor, școlilor profesionale și grupurilor școlare.

²² Vezi *Învățământul rural din România*, MEN-ISE, București 2000, pag.71

Condițiile necorespunzătoare din unitățile de învățământ, considerate din perspectiva indicatorului analizat, sunt reclamate și de subiecții intervievați, profesori și părinți:

Caseta 2. Interviu părinți, învățător - localitatea Tigveni, județul Argeș

Părinte: Nu suntem mulțumiți cu școala că e foarte mică. E amărâtă, nu e întreținută. Stau câte 3-4 copii îngrămădiți în bănci

Învățătoare: N-avem săli. Avem trei săli, dar aia în care stau eu e foarte mică, n-ai cum să intri printre rânduri.

Caseta 3. Interviu profesor - localitatea Girceni, județul Vaslui

Profesor: Spațiul școlii este extrem de mic, mobilier minimal – opt bănci și o masă.

Caseta 4. Interviu profesor - localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța

Profesor: Nu ne ajung sălile de clasă, vrem să mai amenajăm niște săli de clasă, laboratorul de informatică, că asta e una din realizări, am schimbat profilul din matematică - fizică, care nu mai există, în matematică – informatică. Ne-am dotat cu 7 calculatoare cu ajutorul părinților, deci au fost niște bani, primăria a promis, a plătit, urmează să mai primim câteva calculatoare, dar îmi spune zice, nu știu, treceți acum cu salariile de noi, treceți cu clădirile de noi, dar domnul e foarte decis și spune e o ordonanță, nu este o lege, și eu dacă voi cheltui și voi face investiții, de câteva milioane, o să vină Curtea de Conturi și o să mi le impute mie. Și stau așa, unde fac al doilea cabinet de informatică? Unde mut clasele pentru că și Biserica cere tot localul?

✓ Spații școlare cu destinație specială

Un alt aspect care diferențiază școlile cu romi de ansamblul sistemului și care am considerat că trebuie menționat se referă la absența bibliotecii în cazul a 50,7% dintre școlile cu romi, comparativ cu 34,3%, proporție corespunzătoare pe ansamblul unităților de învățământ din mediul rural, indiferent de nivelul de educație pe care îl reprezintă.

Caseta 5. Interviu de grup elevi romi - localitatea Girceni, județul Vaslui

Elev: să avem și noi o bibliotecă...ne aducea doamna bibliotecară de la Girceni, ne-a promis că facem, venea în fiecare joi, dar de mult n-a mai venit.

Operator: Și vă aduce cărți și le luați acasă?

Elev: Da, le citim și le aducem înapoi.

Operator: Și ajung pentru toți copiii?

Elev: Da.

Operator: Sunt mulți care vor să citească?

Elev: Da.

Operator: Și apoi le schimbați între voi?

Elev: Nu, nu ne dă voie.

Operator: Trebuie să le dați înapoi ?

Elev: Da, înapoi și dacă vrem să luăm putem să luăm tot cartea aia care ne place, dar dacă le rupem trebuie să le plătim.

Operator: Și de când n-a mai venit să vă aducă doamna cărți?

Elev: De mult.

Operator: Și n-ați întrebat pe cineva, de ce?

Elev: Am întrebat pe dl. Diriginte și a spus că le-a trebuit lor acolo la Girceni, au făcut concurs, ..și n-a mai avut timp să mai ajungă.

Operator: Dar o să mai ajungă?

Elev: Da, a zis dl. diriginte că săptămâna viitoare a spus că vine.

Operator: În afară de cărți de povești ce alte cărți mai alegeți?

Elev: Pe Ion Creangă

Operator: Deci legate de ce învățați la școală? Și cărțile le alegeți voi?

Elev: Da.

Operator: Sau vă spune profesorul de română?

Elev: Noi le alegem, facem niște bilețele de hârtie, dăm lu' doamna bibliotecară, și ea le amestecă, le aruncă pe catedră, și care bilet primim ne trece pe nume și cine e ... primul alege cartea și cine e ultimul și nu mai rămâne

Nu se supără. Ea a fost cu ideea.

Operator: Deci vă doriți foarte mult să aveți o bibliotecă...

Elev: Da, foarte mult.

✓ Dotarea cu mobilier și materiale didactice

Dincolo de itemii comparabili din punct de vedere cantitativ, există o serie de deficiențe în ceea ce privește dotarea materială a școlilor cu romi vizitate (mobilier, echipamente, material didactic), caracteristice pentru o mare parte a școlilor din mediul rural (o situație mai bună o au școlile care au fost dotate cu mobilier, calculatoare, copiatoare, materiale didactice ș.a prin *Programul de relansare a învățământului rural, Programul de dotare a bibliotecilor școlare* sau alte programe dezvoltate la nivel local, cum sunt cele ale CEDU 2000+ ș.a.).

Toate categoriile de subiecți investigați în cadrul interviurilor individuale și de grup reclamă aceste deficiențe care își pun amprenta asupra calității educației:

Caseta 6. Interviu de grup elevi romi - localitatea Rudărie, județul Gorj

Elev: Ne mai trebuie bănci că, uite, mai sunt rupte.

Caseta 7. Interviu de grup părinți – localitatea Tigveni, județul Argeș

Părinte: Să li se facă și lor condiții, să li se dea și lor drepturi și la școala asta...o perdea, o vopsea, o masă.

Caseta 8. Interviu director – localitatea Vâlcele, județul Covasna

Director: Dotările în mediul rural au rămas la nivelul anilor '70...abia am reușit...să facem rost de un calculator, unul singur pentru toate centrele școlare și acela este folosit pentru problemele financiare.

Caseta 9. Interviu de grup părinți romi, elevi romi - localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța

Profesor: Calculatoare nu avem. Și atunci vorbim ca despre fizica lui Napoleon, sau despre o navă spațială, este foarte greu să vorbești despre ceva ce nu ai... noi nu avem materiale, nu avem atelier, nu avem ustensile pentru a prelucra lemnul, atunci se fac lucruri teoretice, dar practica unde rămâne?

Profesor: Mobilier minimal – opt bănci și o masă, material didactic exclusiv creat de noi și numai bazat pe imagini...

Părinte: Învățătorul spune că n-au pixuri n-au caiete, dar dacă omul n-are de unde? Nu au nici cărți toți, nu le-a dat de la școală...

Elev: Compas nu ...eprubete, substanțe, nu ...aveți? Nici experiențe nu am făcut.

Cercetarea calitativă a pus în evidență precaritatea dotărilor pe următoarele componente:

- mobilier școlar vechi și deteriorat, în unele cazuri aflat la a doua generație, în sensul că și părinții elevilor au învățat în același ambient școlar;
- cvasiinexistența materialelor didactice, cu excepția celor realizate de cadrele didactice din resurse proprii; puținele materiale care există sunt vechi și aproape inutilizabile;
- lipsa laboratoarelor, în majoritatea școlilor vizitate sau, în școlile care au un spațiu destinat acestui scop, lipsa materialului didactic specific;
- lipsa atelierelor școlare (chiar în cazul unor clădiri școlare noi, construite prin *Programul de reabilitare a construcțiilor școlare*) și /sau a dotărilor corespunzătoare;
- absența sălilor de sport în majoritatea școlilor vizitate;
- slaba dotare cu fond de carte a bibliotecilor școlare și vechimea considerabilă a acestuia, în cazul în care unitățile de învățământ dispun de bibliotecă;
- lipsa calculatoarelor, a copiatoarelor, faxului în majoritatea școlilor vizitate și, în unele cazuri, chiar a telefonului;
- numărul insuficient de manuale, care determină ca 2 până la 6 copii să studieze pe un același manual.

Investigațiile asupra resurselor materiale ale unităților de învățământ din mediul rural, considerate în ansamblu (inclusiv cele în care învață elevi romi), au evidențiat o serie de **probleme privind infrastructura școlară**: multe din clădiri sunt în stare avansată de degradare, unele sunt vechi de peste o sută de ani, construite din materiale improprii, lipsite de utilitățile necesare (apă, canalizare, surse moderne de încălzire etc.), unele școli funcționând, ca urmare, fără autorizație sanitară.

La aceste probleme se adaugă grave deficiențe privind **dotarea cu materiale didactice**, lipsa mijloacelor moderne de instruire, fondul de carte sărac și învechit al bibliotecilor, dotarea necorespunzătoare a laboratoarelor școlare (acolo unde există), mobilierul școlar învechit și neergonomic ș.a. Deși prin programele naționale derulate o parte din aceste probleme s-au ameliorat, există încă o multitudine de dificultăți cu care se confruntă școlile din lumea satului și, sub anumite aspecte, în special cele în care învață și elevi romi.

4.2.1.2. Resurse umane

Calitatea resurselor umane ale învățământului – componentă principală a sistemului de educație – și gradul de implicare în activitatea didactică a personalului de la catedră reprezintă unii dintre factorii care influențează rezultatele școlare ale elevilor și participarea la procesul de educație, fapt confirmat de o serie de studii și cercetări.

Variabilele referitoare la personalul didactic reținute în studiul de față se referă la:

- deficitul de personal didactic calificat la nivelul unităților școlare și pe discipline de învățământ;
- intensitatea fenomenului de fluctuație și navetism prezent în rândul cadrelor didactice.

Prin ipoteză s-a considerat că deficitul de personal didactic calificat este mai mare, iar fluctuația și navetismul sunt mai intense la nivelul unităților de învățământ în care populația școlară este majoritar de etnie roma, ipoteză care a fost verificată prin analiza secundară a informațiilor conținute în baza de date construită cu prilejul cercetării asupra învățământului rural.

Categoriile de personal didactic cu care s-a operat în cadrul analizei sunt următoarele²³:

- **personal didactic calificat:** educatori, învățători și profesori care au calificarea atestată prin diplomă de specialitate conform postului ocupat;
- **personal didactic necalificat:** personal didactic care nu are calificarea cerută de postul ocupat, calificare care să fie atestată printr-o diplomă de studii;
- **personalul didactic navetist:** personal didactic cu domiciliul în altă localitate decât cea în care este situată școala în care își desfășoară activitatea;
- **personal didactic fluctuant:** personal care își desfășoară activitatea în aceeași unitate de învățământ pe o durată mai mică decât un ciclu de învățământ.

✓ Deficitul de personal didactic calificat

Deficitul de personal didactic calificat a fost evaluat pe baza mai multor indicatori, și anume:

- ponderea unităților de învățământ din mediul rural, cu efective de elevi a căror structură etnică cuprinde și copiii romi, care funcționează cu cel puțin un cadru didactic necalificat;
- ponderea personalului didactic necalificat la nivelul unităților de învățământ care prezintă caracteristicile menționate mai sus;
- ponderea personalului didactic necalificat din totalul cadrelor didactice din mediul rural care funcționează în școli ce includ și copiii romi;

²³ Categoriile de personal sunt cele definite în cadrul studiului *Învățământul rural din România; probleme, condiții și strategii de dezvoltare*, MEN-ISE, 2000.

- deficitul de personal didactic calificat, pe discipline de învățământ.

Prima constatare care se detașează din analiza datelor de care dispunem – date care corespund anului școlar 1999/2000 - se referă la proporția foarte mare a unităților de învățământ din mediul rural care semnaleză deficit de personal didactic calificat. Această proporție este semnificativ mai ridicată în cazul unităților cu populație școlară a cărei structură etnică include copiii romi (Tabel 1). Dacă se compară totalul școlilor din sistemul rural, pe tipuri de unități, cu cele care cuprind și elevi de etnie roma, indiferent de proporția acestora, diferența cea mai accentuată se constată la nivelul școlilor cu clase I-IV - 67,1% față de 43,5%. Diferența este și mai evidentă, înregistrându-se la toate tipurile de școli, indiferent de nivelul de educație pe care îl reprezintă (dar în special la cele cu clase I-IV și în grădinițe), dacă se iau ca termeni de comparație totalul unităților din sistem și cele care includ copiii romi în proporție de peste 50% (școli majoritar sau predominant roma). În acest caz, diferența respectivă este de aproximativ 30 de puncte procentuale: 70-75% față de 43-47%. Ponderea cea mai ridicată a unităților școlare care înregistrează deficit de personal calificat se constată, totuși, la nivelul celor cu clase I-VIII, indiferent de structura etnică a efectivului de elevi – peste 96%; în acest caz, toate unitățile cu populație școlară majoritar sau predominant roma funcționează cu cel puțin un cadru didactic necalificat.

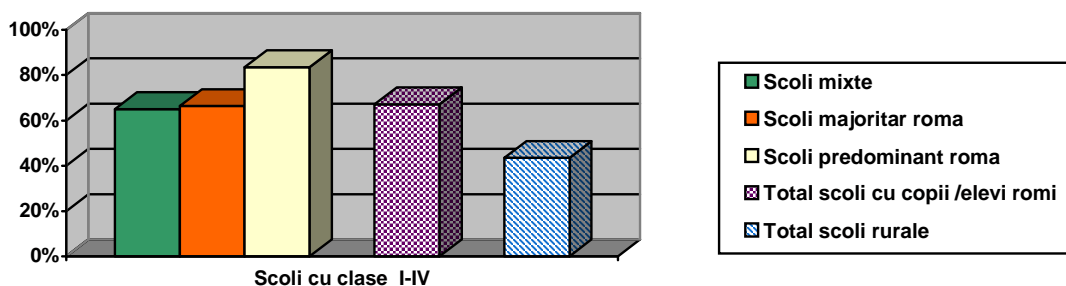
Tabel 1. Unități de învățământ cu deficit* de personal didactic calificat, pe tipuri de școli, în funcție de structura etnică a efectivului de elevi

- în % -

Unități de învățământ	Grădinițe	Școli cu clase I-IV	Școli cu clase I-VIII
Școli mixte	40,5	65,0	98,0
Școli majoritar roma	57,1	66,3	100
Școli predominant roma	83,3	83,5	100
Total școli cu copii /elevi romi	42,0	67,1	98,1
Total școli rurale	47,6	43,5	96,7

* Pentru determinarea proporțiilor respective, în categoria personalului didactic necalificat au fost cuprinse și cadrele didactice calificate în altă specialitate decât disciplina predată, conform reglementărilor corespunzătoare anului școlar 1999/2000. Se estimează că prin excluderea din calcul a acestora, proporția unităților de învățământ cu deficit de personal didactic calificat se reduce cu aproximativ 10 puncte procentuale în cazul unităților de învățământ obligatoriu și cu două puncte procentuale în cazul învățământului preșcolar. Diferența dintre totalul unităților din mediul rural și cele care includ copiii romi se păstrează, însă, și în această variantă.

Fig. 1. Ponderea unităților școlare cu clase I-IV cu deficit de personal didactic calificat, în funcție de structura etnică a efectivilor de elevi

Un indicator relevant pentru analiza deficitului de personal didactic calificat este și **ponderea cadrelor didactice necalificate pe unitate școlară**. Valorile acestui indicator, prezentate mai jos (Tabel 2), reflectă aceeași situație de defavorizare a școlilor care includ și elevi romi, aproape un sfert din totalul acestora (respectiv 31,4% pentru școlile cu populație majoritar roma și 58,3% pentru școlile în care etnicii romi predomină) funcționând cu peste 50% personal didactic necalificat; proporția corespunzătoare la nivelul tuturor unităților de învățământ obligatoriu din mediul rural este de aproximativ 9%. Dezavantajul elevilor romi este cu atât mai mare dacă avem în vedere că o parte dintre aceștia prezintă dificultăți de adaptare școlară, nevoi speciale de educație, interes mai redus pentru instruire indus de unele familii cu rezerve privind rolul școlii în dezvoltarea personală a copiilor ș.a., dificultăți mai greu recuperabile de către un personal didactic necalificat, care nu dispune în suficientă măsură de competențele necesare.

Tabel 2. Ponderea personalului didactic necalificat la nivelul unităților de învățământ obligatoriu, în funcție de structura etnică a efectivilor de elevi²⁴

	Deloc	Sub 25%	25-50%	50-75%	Peste 75%
Școli mixte	2,1	30,8	46,7	16,8	3,6
Școli majoritar roma	0,0	16,4	52,2	22,4	9,0
Școli predominant roma	0,0	5,0	36,7	36,7	21,6
Total școli cu elevi romi	1,9	29,3	46,6	17,7	4,5
Total școli rurale	14,5	48,8	27,9	6,8	2,0

Cele mai multe dintre unitățile de învățământ obligatoriu care cuprind și copii romi și care au semnalat deficit de personal didactic calificat sunt situate în localități izolate, situate la distanță mai mare față de oraș (peste 25 de km.), în cele în care ocupațiile desfășurate de

²⁴ Proporția personalului didactic necalificat la nivel de unitate școlară s-a calculat, conform metodologiei utilizate în *Învățământul rural din România; probleme, condiții și strategii de dezvoltare*, după excluderea școlilor cu un număr mai mic de 4 cadre didactice, situație în care se află peste 95% din totalul școlilor cu clase I-IV. În consecință, valorile acestui indicator sunt estimate numai pentru unitățile de învățământ obligatoriu cu mai mult de 4 cadre didactice.

populație sunt exclusiv agricole, în localitățile care nu sunt centre de comună și care, în general, au un nivel mai redus de dezvoltare (Tabel 2, Anexa 6).

Același pattern de asociere se constată și în cazul analizei tuturor unităților de învățământ din mediul rural cu deficit de personal didactic calificat. Explicația acestui tip de asociere este oferită chiar de caracteristicile localităților respective, localități puțin atractive pentru cadrele didactice calificate. Nivelul mai redus de dezvoltare a acestor așezări rurale – care de cele mai multe își pune amprenta asupra stării infrastructurii și a dotărilor școlare – distanța mare față de oraș, dificultățile de transport etc. descurajează cadrele didactice calificate din zonele urbane mai apropiate sau din localități rurale mai dezvoltate să facă naveta și, cu atât mai puțin, să se stabilească în astfel de localități, după cum remarcă și actorii investigați:

Caseta 1. Interviu director - localitatea Girceni, județul Vaslui

Director: Localitatea noastră este izolată, distanța mare față de primul oraș, mijloacele de transport lipsesc... e greu să aducem aici, la noi, profesori calificați.

Pentru a completa imaginea asupra deficitului de personal didactic calificat a fost evaluată și **proporția personalului didactic necalificat** din totalul cadrelor didactice care funcționează în unitățile de învățământ din mediul rural cu copii de etnie roma (Tabel 3 și Tabel 1, Anexa 6 care prezintă ponderea personalului didactic necalificat, pe județe). Și în acest caz se constată o mare diferență între unitățile menționate (mai puțin în învățământul preșcolar) și totalul școlilor din mediul rural, diferența fiind de aproximativ 10 puncte procentuale pentru învățători și 20 puncte procentuale pentru profesori. Diferențele sunt mult mai mari dacă se ia ca termen de comparație personalul didactic (învățători și profesori) care funcționează în școlile cu populație majoritar sau predominant roma.

Tabel 3. Proporția cadrelor didactice necalificate la nivelul unităților de învățământ, pe categorii de personal, în funcție de structura etnică a efectivelor de elevi

	Educatoare	Învățători	Profesori
Școli mixte	33,5	27,2	40,7
Școli majoritar roma	45,2	39,2	48,3
Școli predominant roma	57,8	49,7	58,8
Total școli cu copii /elevi romi	35,7	29,5	41,7
Total școli rurale	33,5	20,3	21,9

Evaluarea calității resurselor umane ale unităților de învățământ cu copii romi a luat în considerare și “durata” deficitului de personal calificat la diferite discipline (“obiecte de studiu neacoperite de personal didactic calificat”) înregistrat la nivelul unităților de învățământ (Tabel 4). Pe baza informațiilor furnizate de managerii unităților școlare, se constată că peste 60% dintre acestea funcționează cu “deficit de personal didactic la unele

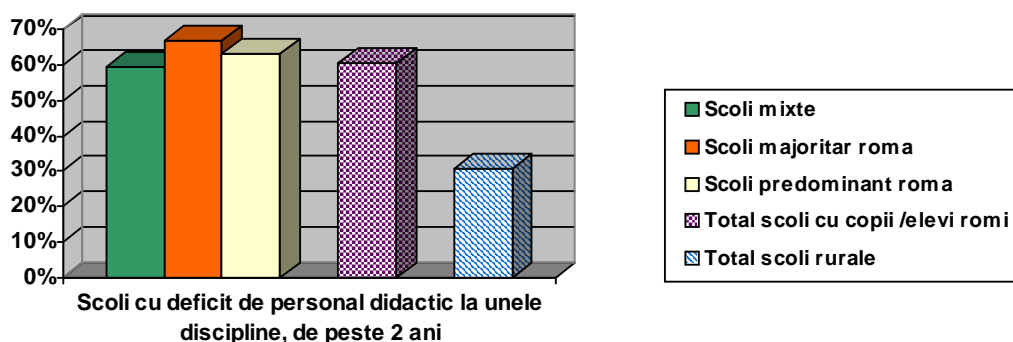
discipline de peste 2 ani”, proporție de două ori mai mare decât cea înregistrată pe ansamblul unităților de învățământ secundar inferior și superior din mediul rural.

Tabel 4. Distribuția unităților de învățământ secundar (inferior și superior), în funcție de durata deficitului de personal didactic calificat la diferite discipline și de structura etnică a efectivelor de elevi

- în % -

	Nu există deficit	La unele discipline în ultimii 2 ani	La unele discipline de peste 2 ani	La majoritatea disciplinelor în ultimii 2 ani	La majoritatea disciplinelor de peste 2 ani
Școli mixte	12,7	21,0	59,8	0,6	5,9
Școli majoritar roma	5,1	15,2	67,1	1,3	11,4
Școli predominant roma	2,8	4,2	63,3	0,0	28,2
Total școli cu elevi romi	11,9	20,0	60,4	0,7	7,1
Total școli rurale	43,5	14,0	30,6	1,7	10,2

Fig. 2. Unități de învățământ cu deficit de personal didactic calificat la unele discipline de peste 2 ani, în funcție de structura etnică a efectivelor de elevi

Deficitul de personal didactic calificat – care în unele școli se înregistrează la mai mult de trei materii - se regăsește, în special, la disciplinele limbi moderne, limba română, istorie, muzică, geografie, desen, educație fizică, biologie ș.a. Aceste discipline sunt semnalate în proporții cuprinse între 30% și 10% din totalul unităților de învățământ care funcționează cu personal didactic necalificat, cu excepția disciplinei limbi moderne care este indicată de peste 70% dintre școlile respective. Deficiențele privind calitatea pregătirii resurselor umane ale învățământului din mediul rural sunt cu atât mai grave cu cât acestea se manifestă chiar în cazul cadrelor didactice care predau discipline la care se susține examenul de capacitate.

Caseta 2. Interviu director - localitatea Girceni, județul Vaslui

Director: Avem cadre didactice calificate. Mai mult de jumătate sunt calificate și trei sunt necalificate. Durerea mea cea mai mare este însă la gimnaziu... profesorul de română este necalificat, iar la capacitate ...

Această situație își pune amprenta asupra calității pregătirii elevilor, asupra rezultatelor lor școlare obținute atât pe parcursul anilor de studii, cât și la examenul de capacitate, situând elevii din mediul rural, în special pe cei de etnie roma, într-o poziție de dezavantaj față de cei din urban, dezavantaj pe care părinții și copiii îl conștientizează:

Caseta 3. Interviu de grup părinți romi - localitatea Girceni, județul Vaslui

Părinte: Sunt profesori buni, și ai noștri...dar unii români, care pot, își dau copiii la oraș...acolo or fi mai buni... Al meu e într-a VII-a...I-aș da și eu la oraș dacă aș avea cu ce...

Caseta 4. Interviu de grup elevi romi - localitatea Girceni, județul Vaslui

Elev: Am fi vrut un profesor de muzică care să ne învețe muzica așa, pe note...și la instrumente și la voce...Cel pe care îl avem nu ne învață pe note...așa am auzit că e la oraș...

În unele cazuri, pe lângă lipsa calificării într-o anumită specialitate, părinții sau copiii reclamă fie slaba pregătire a unor profesori (*“N-am rămas repetentă...m-a retras mama și a zis că, lasă că te dau o dată cu cealaltă [soră], învățatoarea asta nu e bună...și m-a dat pe urmă...”* – interviu de grup copii romi, București), fie implicarea și interesul redus (chiar al celor calificați) pentru propria activitate și pentru educația și instruirea copiilor:

Caseta 5. Interviu de grup părinți romi - București

Părinte: Sunt învățători care nu își dau interesul deloc. Eu am fetița la a II-a și nu sunt mulțumită de doamna chiar deloc. Îmi vine copilul acasă, încep să fac temele cu el și copilul spune că n-a înțeles nimic... Chiar ieri am fost la școală...copiii erau în pauză și ei erau închiși cu cheia...atunci copiii dădeau cu picioarele în ușă să iasă afară. Dânsa era la cancelarie. I-am zis, doamnă, sparg copiii ăștia ușa aici...Încă 10 minute, a zis, și am așteptat-o 20 de minute la ușă și țipam la copiii închiși în clasă...Deci sunt și învățători care nu-și dau silința...

Realizând că nu-și pot ajuta copiii în activitatea școlară (*“dânsa sau dânsa care nu știu deloc carte nu poate să-i ajute [pe copii]”* – interviu de grup părinți romi, București), părinții romi consideră profesorii factorii determinanți ai succesului (sau eșecului) școlar al acestora: *“asta mică e premiantă de când a început școala...a avut o învățătoare foarte bună...deci profesorii sunt cheia”* – interviu de grup părinți romi, București).

Deși învățătorii și profesorii apreciază că transferul întregii responsabilități a educației copiilor asupra școlii reprezintă o atitudine contraproductivă și puțin benefică pentru copii, cei mai mulți sunt conștienți că astfel de atitudini sunt justificate de limitele și dificultățile părinților în acordarea unui minim ajutor în rezolvarea sarcinilor școlare, în susținerea studiilor copiilor, având în vedere nivelul redus de instruire al celor mai mulți dintre ei.

În acord cu părinții, profesorii intervievați și managerii unităților de învățământ cu deficit de personal didactic calificat acuză cu atât mai mult această situație și propun ca principale

soluții “acordarea de facilități pentru atragerea de personal didactic calificat” și “ameliorarea accesului la programe de formare continuă”.

✓ Fluctuația personalului didactic

Fluctuația cadrelor didactice a fost considerată, de asemenea, ca posibil factor de influență asupra rezultatelor elevilor și chiar asupra participării școlare, influență care se datorează:

- insuficienței cunoașteri a elevilor de către cadrele didactice cu stabilitate redusă într-o anumită unitate școlară, cunoaștere care ar permite adaptarea metodelor de instruire la caracteristicile acestora;
- eforturilor suplimentare ale elevilor de adaptare și readaptare la stilul de predare și personalitatea cadrelor didactice, cu posibile repercusiuni asupra rezultatelor școlare;
- relațiilor slabe de colaborare cu familia ca o consecință a instabilității în școală ș.a.

Datele pe baza cărora au fost evaluate dimensiunile acestui fenomen, prezentate mai jos, (Tabel 5) permit următoarele constatări:

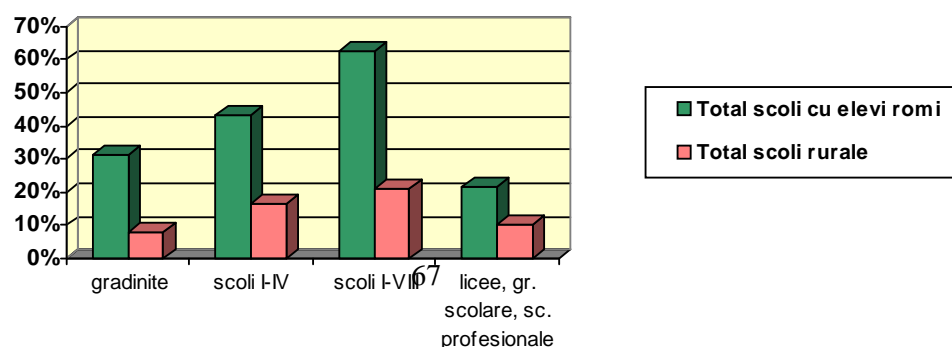
- fluctuația cadrelor didactice se manifestă la toate unitățile de învățământ din mediul rural, dar în special la școlile cu clase I-VIII, școli care dispun și de un personal mai numeros;
- frecvența fenomenului - considerată în funcție de proporția unităților de învățământ la care se înregistrează - este mult mai ridicată în cazul unităților cu copii de etnie roma, proporția respectivă fiind de peste trei ori mai mare pentru unitățile de nivel preprimar și obligatoriu și de peste două ori pentru cele care aparțin învățământului secundar.

Tabel 5. Distribuția unităților de învățământ cu personal didactic fluctuant, pe tipuri de unități, în funcție de structura etnică a efectivelor de elevi

- în % -

	Grădinițe	Școli cu clase I-IV	Școli cu clase I-VIII	Licee, grupuri școlare, șc. prof.
Școli mixte	29,8	41,3	61,9	21,6
Școli majoritar roma	39,6	50,6	66,7	25,0
Școli predominant roma	45,9	59,7	76,0	18,2
Total școli cu elevi romi	31,3	43,1	62,7	21,7
Total școli rurale	7,9	16,7	21,0	10,1

Fig. 3. Distribuția unităților de învățământ cu personal didactic fluctuant, pe tipuri de unități, în funcție de structura etnică a efectivelor de elevi

Fluctuația personalului se asociază, la fel ca și deficitul de cadre didactice calificate, cu anumite caracteristici ale localităților. Astfel, aceasta este mai accentuată în unitățile școlare situate în localități izolate, sărace, cu nivel mai redus de dezvoltare (Quartila 1) și în cele care nu sunt reședință de comună (Tabel 3, Anexa 6). Astfel de localități nu “rețin” cadrele didactice calificate, nu prezintă interes pentru stabilirea acestora în zonele respective.

Efectele negative ale fluctuației cadrelor didactice sunt relevate atât de către profesorii și directorii de școli intervievați, din perspectiva dificultăților de a crea un colectiv stabil și un etos care să favorizeze succesul școlar al elevilor (*“suntem un colectiv mic, care se schimbă de la an la an și este greu să ai cu adevărat o echipă cu care să lucrezi pentru binele copiilor”* – interviu director, localitatea Girceni, județul Vaslui), cât și de părinți, aceștia punând accent asupra dificultăților pe care fenomenul le creează copiilor (*“dacă anul ăsta face cu un profesor, anul viitor cu altul, pentru copii este greu...fiecare cere de la copii în felul lui, fiecare are metoda lui...și copiii se obișnuiesc greu, ce să mai învețe?”* – interviu de grup părinți romi, localitatea Girceni, județul Vaslui).

Aceiași actori consideră că fluctuația cadrelor didactice este mai frecventă în mediul rural - creând un dezavantaj suplimentar copiilor rezidenți în aceste zone - în special în cazul unităților de învățământ situate în localități izolate, cu dificultăți de transport, cu populație săracă și nivel redus de dezvoltare economică, cadrele didactice calificate – care nu au domiciliul în localitățile respective - folosind orice oportunitate pentru a le părăsi. Fenomenul atinge un nivel și mai înalt – după cum apreciază subiecții intervievați, aprecieri confirmate, de altfel, de datele prezentate mai sus – în unitățile școlare cu efective de elevi majoritar roma. La cauzele enumerate mai sus se adaugă, în astfel de cazuri – așa cum afirmă chiar unele cadre didactice – dificultățile pe care le întâmpină în activitatea didactică cu elevi care prezintă nevoi speciale de educație, probleme de adaptare școlară, interes redus pentru școală, precum și cele referitoare la relaționarea cu părinții acestor copii, unii dintre ei cu atitudini rezervate față de școală și educație.

O parte dintre soluțiile indicate de managerii unităților de învățământ pentru reducerea dimensiunii fenomenului de fluctuație sunt similare cu cele referitoare la deficitul de personal didactic calificat: acordarea de facilități pentru încurajarea stabilității și atragerea de personal didactic calificat, ameliorarea accesului la formare profesională și accent mai mare, în cadrul acestor programe, asupra dezvoltării competențelor de recuperare a copiilor cu nevoi speciale, a celor cu întârzieri minore în dezvoltarea psiho-intelectuală, datorate, în special, stimulării insuficiente etc. Alte soluții se referă la titularizarea suplinitoilor calificați, măsură care ar putea încuraja stabilitatea, și “investirea directorului școlii cu atribuții în selectarea și încadrarea propriului personal”.

✓ Navetismul cadrelor didactice

Fenomenul navetismului are efecte negative în primul rând asupra cadrelor didactice, mai ales în localitățile rurale unde există dificultăți de transport datorate infrastructurii precare, orarului inadecvat sau absenței mijloacelor de transport, situație care generează fenomene de oboseală, disponibilitate redusă pentru implicarea în problemele școlii, în unele cazuri afectând chiar activitatea didactică. Toate acestea au consecințe asupra rezultatelor școlare ale elevilor și chiar asupra școlarizării copiilor datorită disponibilității mai reduse a cadrelor didactice și lipsei de timp pentru a dezvolta relații cu părinții, comunitatea, alte instituții în vederea prevenirii neșcolarizării și abandonului școlar.

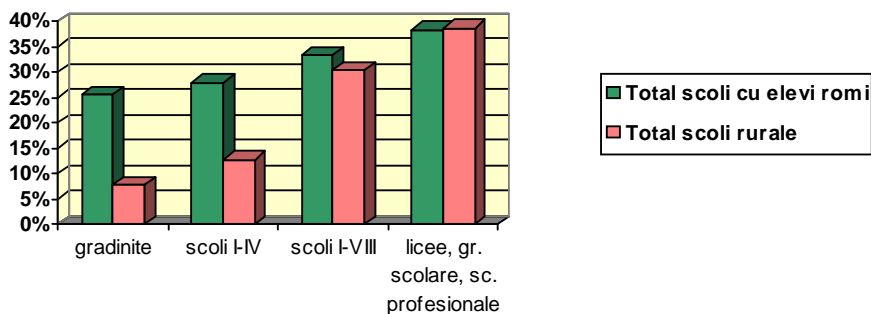
Din analiza declarațiilor managerilor școlari s-a constatat că fenomenul se înregistrează cel mai frecvent în cazul unităților de învățământ cu clase I-VIII sau în cele de nivel secundar superior (Tabel 6). Spre deosebire de acestea, în grădinițe și în școlile primare navetismul este mai puțin prezent, posibil și datorită faptului că proporția cadrelor didactice necalificate care funcționează la nivelurile respective de educație este mai mare, iar acestea sunt, în majoritate, localnice. Referitor la fenomenul analizat, diferența dintre totalul unităților de învățământ din mediul rural și cele cu copii romi, pe tipuri de școli, este mai accentuată totuși în cazul unităților de nivel preprimar și primar.

Tabel 6. Distribuția unităților de învățământ în funcție de prezența personalului didactic navetist și de structura etnică a elevilor, pe tipuri de unități

- în % -

	Grădinițe	Școli cu clase I-IV	Școli cu clase I-VIII	Licee, grupuri școlare, șc. prof.
Școli mixte	25,7	28,4	33,0	40,6
Școli majoritar roma	21,4	21,8	31,7	17,6
Școli predominant roma	26,6	29,5	42,3	30,8
Total școli cu elevi romi	25,5	28,0	33,3	38,4
Total școli rurale	7,8	12,7	30,5	38,8

Fig. 4. Distribuția unităților de învățământ în funcție de prezența personalului didactic navetist și de structura etnică a efectivelor de elevi, pe tipuri de unități

Spre deosebire de fluctuație și deficitul de personal didactic calificat, navetismul înregistrează o tendință opusă, acesta regăsindu-se îndeosebi în cazul unităților de învățământ situate în localități mari (cu număr mai mare de locuitori), mai apropiate de zonele urbane și în localitățile centre de comună (Tabel 4, Anexa 6). Aceste localități atrag nu numai cadre didactice (de cele mai multe ori calificate) din alte arii rurale, dar chiar din orașele situate în apropiere datorită condițiilor mai facile de navetă pe care le oferă: infrastructură, mijloace de transport, eventual orar adecvat al acestora ș.a.

Problemele puse în discuție în cadrul interviurilor de grup, atât de către profesori, cât și de părinți, cu privire la naveta cadrelor didactice au vizat mai puțin repercusiunile fenomenului asupra elevilor, centrându-se, în special, pe dificultățile întâmpinate fie datorită costurilor implicate, fie condițiilor dificile în care aceasta se realizează și a efectelor pe care le produce asupra celor în cauză: oboseală, eventual implicare mai redusă în activitatea didactică ș.a.

Caseta 6. Interviu profesor – localitatea Girceni, județul Vaslui

Profesor: A fost și la noi în școală un profesor care făcea naveta. Nu a rezistat mult. La noi condițiile de transport sunt foarte grele, mai ales iarna ... Autobuzul se mai înzăpezește sau nu mai merge câteva zile... Iar după toate acestea nici primăria nu avea bani să-i deconteze.

Caseta 7. Interviu de grup părinți romi – localitatea Girceni, județul Vaslui

Părinte: Da, mi-aduc aminte... A fost și aici un domn învățător care venea din altă comună, mai spre oraș...Îngheta săracu' prin autobuz ...I-am văzut o dată...

La problemele analizate mai sus referitoare la deficitul de personal didactic calificat, fluctuație și navetism se adaugă o serie de dificultăți privind **formarea continuă a cadrelor didactice**, menționate de managerii școlari chestionați, printre care se numără:

- accesul mai dificil al cadrelor didactice din mediul rural la diferitele forme de pregătire profesională, îndeosebi al celor situate în localitățile rurale mai izolate;

- dificultățile privind frecventarea unor cursuri de formare datorită costurilor colaterale implicate;
- inadecvarea cursurilor de formare la problemele specifice mediului rural;
- oferta redusă a programelor de formare în ceea ce privește dezvoltarea competențelor care să permită adaptarea metodelor de instruire la caracteristicile anumitor categorii de risc ale populației școlare, printre care se numără și unii dintre copiii romi;
- lipsa unor centre/forme de pregătire la nivel local etc.

*
* *

După cum se poate constata din datele prezentate, deficitul de personal didactic calificat reprezintă o problemă cu care se confruntă multe unități de învățământ din mediul rural care cuprind și copii de etnie roma, calitatea necorespunzătoare a pregătirii unei proporții importante dintre cadrele didactice putând avea consecințe importante asupra parcursului școlar al copiilor. Astfel, la nivelul învățământului preșcolar, există riscul – pentru o proporție ridicată de copii - ca deficitul de personal didactic calificat să diminueze rolul și funcțiile acestui segment de educație: pregătirea în vederea școlarizării, reducerea dificultăților de adaptare, recuperare în cazul copiilor cu nevoi speciale de educație etc. Consecințele slabei pregătiri a resurselor umane se manifestă și în învățământul obligatoriu, îndeosebi asupra rezultatelor școlare și chiar asupra participării la educația de bază. În acest sens, este semnificativ faptul că în unitățile școlare care dispun de personal didactic calificat în proporție de peste 90% dimensiunile fenomenelor de abandon școlar și neșcolarizare sunt mult mai reduse decât în școlile în care proporția corespunzătoare este de numai 50% sau mai puțin (Tabel 5, Anexa 6).

Concluzia este pertinentă dacă luăm în considerare faptul că personalul necalificat dispune mai puțin de competențele necesare pentru a desfășura un proces instructiv de calitate și, în același timp, atractiv pentru elevi, de competențe care să permită prevenirea inadaptrii școlare și facilitarea introducerii treptate a acestora în sarcinile școlare, de competențe privind adaptarea instruirii la caracteristicile elevului permițând, în unele cazuri, reducerea dezavantajului cultural cu care copilul vine din familie etc.

Fenomenele de abandon și neșcolarizare se asociază și cu alte variabile atașate personalului didactic și anume gradul de stabilitate a acestuia în școală și situarea față de localitatea în care funcționează școala (domiciliul în aceeași localitate în care funcționează școala sau în altă localitate) – (Tabel 5, Anexa 6). În acest caz, explicația o constituie faptul că, de multe ori, părinții manifestă mai multă încredere, respect, deschidere față de cadrele didactice care locuiesc în aceeași localitate în care ei înșiși domiciliază sau au un grad mai mare de stabilitate în școală. Cazurile în care părinții rețin copiii de la școală sunt, posibil, mai puțin

frecvente, relațiile mai apropiate pe care le au cu cadrele didactice diminuând manifestarea atitudinilor de rezervă față de educație. Mai mult, ei încurajează participarea și chiar controlează frecvența copiilor la școală, fapt confirmat în discuțiile de grup cu părinții:

Caseta 8. Interviu de grup părinți romi – localitatea Girceni, județul Vaslui

Părinte: ...îl trimit...îl trimit la școală...profesorul e de aici, din sat, e de-al nostru. Mi-e rușine să nu-l trimit...îl cunoaștem, ne cunoaște...Cu ce obraz mai dau ochii cu el? Chiar îl întreb pe copil dacă a fost la școală, îl întreb și pe dom' profesor când îl văd sau când mă mai duc pe la școală ...asta mai rar. La lecții nu-l controlez, că nu știu...

O atitudine deschisă, apropiere și înțelegere generate de o mai bună cunoaștere a copiilor romi, a capacităților și problemelor lor și a familiilor pe parcursul mai multor ani manifestă și cadrele didactice rezidente în aceeași localitate cu proprii elevi.

Caseta 9. Interviu profesori – localitatea Girceni, județul Vaslui

Profesor: ...îl cunosc de mic...și pe el și familia ... au multe necazuri...n-au cu ce să-l îmbrace, ce să-i dea de mâncare. Le mai aducem noi, și mâncare, și rechizite... Părinții îl trimit la școală, le e rușine și de noi, doar îi cunoaștem dintotdeauna ...Aș dori mult să reușească să intre la un liceu sau la o școală profesională. Le-am spus și părinților că numai așa poate o s-o ducă el mai bine. Ei mă ascultă, dar nu au bani să îl trimită la oraș...

Informațiile de care dispunem, deși nu ne permit generalizări, par să evedențieze existența unor relații mult mai apropiate în localitățile rurale, îndeosebi în cele mai izolate, între cadrele didactice, pe de o parte, și copiii și părinții romi, pe de altă parte, comparativ cu așezările urbane sau cu cele situate în proximitatea acestora. Posibil, cadrele didactice de la sate, din comunitățile mai mici, conștientizează și manifestă mai multă înțelegere față de problemele cu care se confruntă copiii și familiile de etnie roma, fapt care favorizează adoptarea unor atitudini non-discriminatorii: *“nu, domnul profesor nu face deosebire de ești țigan ori român...el se poartă bine cu toți...”* - interviu de grup elevi romi, localitatea Girceni, județul Vaslui.

În oraș, în schimb, cel puțin conform declarațiilor unor părinți romi, profesorii (dar și copiii români) par să manifeste atitudini rezervate față de copiii romi: *“ne mai bat, ne zic țigani...”* - interviu de grup elevi romi, București; *“pe fata mea a mutat-o într-o altă clasă, de țigani...m-am dus la doamna dirigintă și i-am spus s-o dea înapoi...nu mă interesează că în clasa aia îi da ceva de mâncare...”* - interviu de grup părinți romi, București. În cazul prezentat, sensibilitatea accentuată a intervievatului face dificilă, însă, distincția între posibila atitudine discriminatorie a cadrelor didactice și interpretarea pe care acesta o dă situației relatate. Același exemplu atrage totuși atenția asupra precauțiilor ce trebuie luate în dezvoltarea diferitelor programe pentru romi: chiar dacă acestea își propun obiective generoase (ca și în

cazul de față când se urmărește stimularea participării școlare prin acordarea unei gustări la școală) modul de implementare a programului (repartizarea copiilor romi în clase separate) poate leza sensibilitatea, poate trezi anumite susceptibilități ale etnicilor romi care compromit rezultatele acestuia.

Deosebirea semnalată între cele două medii de rezidență este determinată atât de caracteristicile distincte ale comunităților rurale, respectiv urbane, îndeosebi în ceea ce privește tipul de relații sociale care se dezvoltă, cât și de statutul relativ diferit al cadrelor didactice în cele două tipuri de comunități: în mediul rural, cadrul didactic pare să-și păstreze încă un statut mai înalt, apreciat și respectat de ceilalți membri ai comunității, situație care, cel puțin între anumite limite, favorizează participarea școlară a copiilor.

Din prezentarea situației resurselor materiale și umane ale unităților de învățământ se desprinde posibila influență a acestora asupra participării școlare, deși, așa cum se va constata în continuarea analizei, există o multitudine de factori, de variabile și caracteristici individuale, socio-familiale, de context comunitar, pe care școala, cadrele didactice fie nu le poate controla, fie nu le poate influența în suficientă măsură încât să determine participarea la educație a tuturor copiilor. Pe de altă parte, nivelul de pregătire, competențele de care o parte a personalului didactic dispune, chiar gradul de disponibilitate și implicare diminuează posibilitatea școlii de a acționa în acest scop.

4.2.1.3. Oferta educațională

În perspectiva asigurării egalității de șanse, adaptarea ofertei educaționale la specificul și nevoile populației școlare aparținând minorităților naționale a constituit un obiectiv important în cadrul reformei sistemului de învățământ. Una dintre problemele urmărite în cadrul studiului de față a fost măsura în care diferite caracteristici și oportunități ale ofertei educaționale – forme de organizare a procesului de învățământ, oferta curriculară a școlii, asigurarea de cadre didactice de etnia roma/vorbitoare de limba romani etc. – influențează participarea la educație și succesul școlar al copiilor romi.

✓ Organizarea de clase/școli separate pentru copiii romi

În conformitate cu cadrul legislativ, la nivelul sistemului de învățământ românesc se organizează clase cu predare în limbile minorităților naționale. Pentru etnia roma nu există un învățământ cu predare integrală în limba maternă, iar politicile educaționale promovează principiul integrării copiilor aparținând etniei roma în unități de învățământ destinate populației majoritare. Investigația de față a arătat, de altfel, că majoritatea părinților romi și a cadrelor didactice resping ideea **organizării învățământului cu predare în limba romani** sau chiar ideea **organizării unor școli sau clase separate pentru romi**.

Pe de o parte, implementarea unor asemenea măsuri este percepută ca o modalitate de segregare pe criterii etnice, care poate avea urmări negative asupra evoluției școlare a copiilor și integrării sociale a acestora. Părinții apreciază că un învățământ special destinat copiilor romi nu are aceeași calitate ca cel destinat populației majoritare pentru că mulți dintre profesorii calificați refuză să predea în școli numai cu populație roma. De asemenea, ei susțin că modelul de socializare a copiilor în școală trebuie să corespundă contextului social în care aceștia trăiesc; astfel, conviețuirea mai multor etnii în aceeași comunitate presupune includerea copiilor de diferite etnii în aceeași școală. Sunt criticate cazurile în care s-au organizat clase speciale pentru elevi de etnia roma, deși profesorii motivează că “a fost o întâmplare” organizarea acestora, criteriul fiind nu apartenența etnică, ci rezultatele la învățătură.

Caseta 1. Interviu de grup părinți romi – București și localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța

Moderator: Care este părerea dumneavoastră, ar fi bine ca elevii romi să învețe separat, în clase sau școli special destinate lor?

Părinte 1: Nu, în nici un caz, atunci chiar ar interveni o discriminare... ar fi chiar... a mai făcut o școală sau clasă de asta aici, în apropiere, și copiii sunt foarte marginalizați. Nu sunt de acord. Nu mă dau în lături că sunt țigancă, dar vreau să trăiască copiii așa ca până acum, ca și în cartier, nicidecum separați.

.....

Părinte 2: Nu, asta nu! Dacă le dăm o educație, trebuie să fie ca lumea! Dacă trăiesc toți în același loc, copiii trebuie să fie la fel.

Părinte 3: Toți sunt copii. Dacă ar fi o școală de țigani, și educația ar fi alta și nu ne-ar conveni.

Pe de altă parte, integrarea copiilor romi în școlile de masă este considerată o modalitate eficientă de recuperare a eventualelor dezavantaje socio-culturale ale copiilor față de cultura promovată de școală (printre care și cele generate de necunoașterea limbii române la intrarea în școală), o cale de stimulare a motivației pentru învățare, de educație inter-culturală necesară într-o comunitate în care trăiesc mai multe etnii și de conștientizare a faptului că toți sunt “la fel”.

Caseta 2. Interviu de grup părinți romi - localitatea Rudărie, județul Gorj

Moderator: Cum este mai bine pentru copiii dumneavoastră, să învețe în clase separate sau împreună cu copiii români?

Părinte 1: Amestecați. Dacă vede că învață cei de români, învață și ai noștri, se civilizează și ei după ei.

Părinte 2: La școala din vale e în clasă două-trei fete de rudari și restul, fete de români. Și fetele de români le ajută pe astea de rudari. Nouă ne pare bine.

Părinte 3: Vede că ăla învață, ăla învață și zice “învăț și eu”.

Caseta 3. Interviu de grup elevi romi - București

Moderator: V-ar plăcea să învățați la o școală numai cu copii romi sau la una obișnuită?

Elev 1: Nu, nu numai cu copii romi. Eu aș prefera să fiu într-o școală în care să fie și copii români. Poate că mai învăț ceva de la români... sau ei de la noi. M-aș împrieteni cu ei.

Elev 2: Noi credeam că românii sunt mai culti. Dar, cu toate că mai greșeam eu câte o vorbă, și ei greșea. Și am aflat că și ei greșesc...

Dacă majoritatea părinților romi optează pentru integrarea copiilor lor în învățământul obișnuit, în unele cazuri elevii romi și-au exprimat dorința de a învăța separat de elevii români: “*să fim toți uniți, să fim numai noi, că ne știm seama*” (interviu de grup elevi romi, localitatea Rudărie, județul Gorj). Ei acuză faptul că în colectivele mixte din punct de vedere etnic românii sunt uneori marginalizați – “*sunt așezați în ultimele bănci și sunt lăsați în pace, numai să stea cumînți*” (interviu profesor, localitatea Rudărie, județul Gorj) – și criticați pentru felul în care se îmbracă, pentru comportament sau pentru rezultatele slabe la învățătură. Chiar unii dintre profesori consideră că elevii romi ar trebui să învețe în clase separate; ei apreciază că, în condițiile în care evaluarea în sistemul de învățământ se face încă prin raportarea la norma de grup și mai puțin pe baza unor standarde de performanță, iar copiii romi intră în școală cu anumite dezavantaje socio-culturale care nu le permit să aibă același ritm de învățare ca ceilalți copii, aceștia “*pot ajunge în situația de a rămâne repetenți cu toții*” sau de a abandona școala (interviu profesor, localitatea Polovragi, județul Gorj) dacă sunt integrați în clase obișnuite.

Diferențele de opinie exprimate de către cei investigați conduc la concluzia că ambele opțiuni – integrarea copiilor de etnia roma în școlile destinate populației majoritare sau organizarea de clase separate – pot conduce la participare școlară redusă dacă nu se ține cont de specificul fiecărei situații în parte (tipul de comunitate roma, caracteristicile școlii etc.).

✓ **Dezvoltarea unor forme alternative de învățământ, adaptate la nevoile educaționale ale copiilor romi** (clase de recuperare, învățământ cu frecvență redusă, școli de vară etc.)

Profesorii care lucrează în școli cu populație roma consideră că organizarea unor forme de educație recuperatorie este absolut necesară la debutul școlarității. Această măsură se impune pentru că o mare parte dintre copiii romi nu frecventează grădinița, fapt care determină dificultăți de adaptare: dificultăți de înțelegere a sarcinilor de învățare pentru că nu cunosc limba română, probleme de adaptare la disciplina de tip școlar, dificultăți de relaționare cu ceilalți copii. În acest sens, unele școli au organizat deja programe intensive de meditații și consultații gratuite pentru copiii cu rezultate slabe la învățătură. Cadrele didactice susțin și ideea organizării unor forme alternative de învățământ (școli de vară, învățământ comasat, învățământ cu frecvență redusă) pentru elevii romi care sunt în situația de risc școlar din cauza absențelor multiple sau a dificultăților de învățare sau pentru cei care datorită depășirii vârstei legale nu pot finaliza învățământul obligatoriu.

Spre deosebire de aceștia, mulți dintre părinți resping ideea introducerii unor asemenea forme alternative de organizare. Ei apreciază că „*aia nu mai e școală, acolo nu mai învață nici atâ*”, „*și așa vin aproape la fără frecvență pentru că nu avem cu ce să îi trimetem la școală*” (interviu de grup părinți romi, localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța) și că rezultatele elevilor vor fi foarte slabe, având în vedere că timpul acordat pentru pregătirea lecțiilor acasă este de cele mai multe ori redus, iar condițiile pentru învățat asigurate de către familie sunt necorespunzătoare. De aceea, părinții ar prefera mai degrabă organizarea școlii în regim de semi-internat, cu acordarea unei mese de prânz și cu organizarea programului de pregătire a lecțiilor la școală, după ore, sub supravegherea unui personal specializat, care poate să acorde sprijinul pedagogic de care copiii romi au nevoie.

✓ **Proiectarea ofertei curriculare în vederea valorificării specificului cultural al etniei roma**

Oferta curriculară a școlii poate constitui un alt factor determinant al participării școlare. Prin reforma curriculară au fost introduse în **planul-cadru de învățământ** discipline special destinate copiilor aparținând minorităților naționale: Limba și literatura maternă și Istoria și tradițiilor minorităților naționale. În unitățile/secțiile cu predare în limba unei minorități, studiul limbii materne este prevăzut în trunchiul comun cu o pondere de 7-8 ore/săptămână în clasele I și a II-a și 3-4 ore/săptămână la celelalte clase; în unitățile/secțiile cu predare în

limba română, limba maternă este prevăzută ca obiect de studiu cu o pondere în orarul școlar de 3-4 ore/săptămână. Istoria și tradițiile minorităților este cuprinsă în cadrul curriculum-ului la decizia școlii la nivelul claselor a VI-a – a VII-a și se studiază în limba maternă. De asemenea, reglementările prevăd posibilitatea ca religia să fie studiată în limbile minorităților naționale. Pe lângă orele prevăzute în trunchiul comun, școlile cu populație aparținând minorităților naționale pot aloca, din **curriculum-ul la decizia școlii**, ore suplimentare pentru predarea limbii materne și a istoriei minorităților.

Predarea Limbii romani ca limbă maternă de studiu prezintă unele caracteristici, determinate de anumiți factori (migrația unor familii de romi de la o localitate la alta pe parcursul unui an școlar, deficitul de personal didactic calificat pentru predarea limbii romani etc.). Ca urmare, reglementările conțin prevederi specifice: studiul limbii romani poate începe în orice an de studiu sau în orice moment al anului școlar, fără condiționarea domiciliului stabil în localitatea respectivă; predarea orelor de limba romani poate fi realizată, în lipsa cadrelor didactice calificate, de către romi absolvenți ai liceului; susținerea tezelor și a examenului de capacitate la limba romani este facultativă etc.

Curriculum propus de programele școlare pentru limba romani se centrează pe: dezvoltarea progresivă a competențelor de comunicare orală și scrisă, cunoașterea valorilor spirituale ale etniei roma și abordarea conținuturilor din perspectiva interculturalității. Spre deosebire de celelalte limbi materne, predarea limbii romani în primul an de studiu include numai obiectivele ce vizează formarea și dezvoltarea capacităților de comunicare orală, scrierea începând cu al doilea an de studiu.

În ultimii ani a crescut semnificativ numărul școlilor care au inclus în oferta educațională ore de limba romani. Discuțiile de grup realizate cu elevi și părinți de etnia roma, precum și interviurile cu profesorii care predau în școlile cu populația roma au arătat că există opinii diferite cu privire la predarea limbii romani în școală.

O parte dintre persoanele investigate au arătat o motivație puternică pentru studiul limbii romani, determinată atât de motive intrinseci, cât și de cauze exterioare. Pe de o parte, limba maternă este apreciată ca un element definitoriu al identității etnice. Pe de altă parte, cunoașterea limbii este considerată o necesitate pentru că asigură o bună comunicare în cadrul comunității de apartenență sau cu alte comunități aparținând aceleiași etnii. Opțiunea pentru studierea limbii romani a fost exprimată atât de cei care provin din comunități etnice compacte, care utilizează limba maternă în familie, cât și de cei care utilizează cu preponderență limba română în viața de zi cu zi.

Caseta 4. Interviu de grup elevi romi - București și localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța

Moderator: V-ar plăcea dacă s-ar învăța la școală limba romani?

Elevi (toți): Da.

Moderator: Ați avut asemenea ore până acum la școală?

Elev 1: A fost o profesoară, dar învăța numai clasa ei. Acum a venit o altă doamnă în locul ei, și vrem să ne înscriem acolo.

Elev 2: Da, a fost frumos. A plecat doamna acum. Dar aș vrea să mai fac, e limba noastră. E diferență la noi, sunt mai multe feluri de romi, sunt și ursari, și spoitori, și lingurari... Nu ne înțelegem nici între noi. La noi e familia de țigani romanizați și nu se vorbește pe țigănește prea mult, deși e familia de țigani; maică-mea știe pe țigănește, taică-meu nu prea, deci nu are de ce să se vorbească pe țigănește la noi în casă. Dar aș vrea să învăț.

.....
Moderator: La tine acasă în ce limbă se vorbește?

Elev 3: Țigănește mai mult. Dar vorbele țigănești sunt românești mai mult...

Elev 4: Eu sunt și român, și țigan, și turc. La mine se vorbește tot țigănește, dar altfel ca la ei.

Moderator: Ar folosi la ceva dacă ați avea ore de limba romani ?

Elev 5: Da, că și acasă vorbim mai mult limba noastră și ar fi o chestie bună. Ne-ar fi ușor. Și ne-am înțelege mai bine.

Caseta 5. Interviu de grup părinți romi - București și localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța

Moderator: Ce părere ați avea dumneavoastră dacă s-ar preda limba romani în școală?

Părinte 1: N-aș fi contra, dacă noi suntem țigani, atâta timp cât există limba trebuie știută, învățată, mi-ar plăcea... Chiar dacă nu vorbesc corect țigănește, cu toate că sunt țigancă... La mine s-a vorbit așa... și mai mult înțeleg decât să vorbesc; dacă aș vrea să țin un dialog numai în limba țigănească nu pot, mai mult vorbesc românește. Și mi-ar fi plăcut la rândul lor copiii mei să știe țigănește.

Părinte 2: Eu știu, dar copiii mei nu știe. Unii știe și trebuie și copiii să știe.

.....
Moderator: Dumneavoastră ce părere aveți?

Părinte 3: Eu sunt și român și țigan... Aștia suntem, eu mă mândresc că sunt țigancă.

Părinte 4: Mie mi-ar place, pe lângă copilaș aș învăța și eu din abecedarul ăla sau ce le dă, mi-aș îmbogăți vocabularul meu țigănesc. Da, mi-ar place, și m-ar ajuta și pe mine și pe copil.

Din altă perspectivă, părinții din alte comunități apreciază că studiul limbii romani în școală nu constituie o necesitate. O parte dintre părinții care cunosc limba romani și vorbesc această limbă consideră că sunt suficiente cunoștințele acumulate de copii în familie și nu este necesar ca limba romani să devină un obiect de studiu în școală; ei cred că numai studiul limbii române poate asigura o bună integrare școlară și socială a copiilor romi. La fel ca și aceștia, o parte dintre părinții din comunitățile în care nu se vorbește limba romani nu o percep pe aceasta ca pe un element de identitate etnică.

Caseta 6. Interviu de grup părinți romi – localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța; localitatea Tigveni, județul Argeș; localitatea Rudărie, județul Gorj

Moderator: Ați spus că nu învață limba dumneavoastră în școală, dar v-ar conveni să învețe?

Părinte 1: Ei o știu limba, suntem etnie care știm limba, dar cel mai corect ar fi să fie în limba română. Între copiii romi sunt copii care s-au dat la școală și n-au știut limba română, românește n-au știut să vorbească corect, pentru că au trăit doar în cartier. Și le-a fost greu...

.....
Părinte 2: Tot româna, că nu știm altă limbă... Nu știm țigănește.

Părinte 3: De-abia traducem noi limba asta românească, dar să mai învețe altă limbă... țigănește.

.....
Părinte 4: De ce să învețe limba țigănească? Limba română, doamnă! Păi, nu înțelegem ce zice. Noi atât că vorbim cu ș, dar nu vorbim țigănește.

Chiar și o parte dintre cadrele didactice apreciază că studiul limbii romani nu este o necesitate în comunitățile în care aceasta nu este utilizată în familie și cred că introducerea orelor de limba romani nu ar face decât să aglomereze orarul copiilor romi.

Alături de predarea limbii romani, școlile cu populație roma au inclus în program, începând cu anul școlar 1999-2000, ore de **Istoria și tradițiile minorității romilor**. Temele prevăzute în programa școlară au ca obiective: cunoașterea adevărului istoric privind etnia roma și a specificului relațiilor romilor din spațiul românesc cu populația majoritară, promovarea încrederii și respectului la nivel inter-etnic, valorificarea surselor documentare și etnografice referitoare la trecutul minorității roma.

Interesul pentru această materie de studiu este destul de ridicat atât în rândul elevilor romi, cât și al părinților acestora: *“să știm și noi cum ne-am născut ca nație, cum a fost înainte, de unde venim...”*, *“ne mai povestește mama, tata, dar degeaba, nu e ca la ore, unde află mult mai multe”* (interviu de grup elevi romi, localitatea Vâlcele, județul Covasna). De asemenea, profesorii care predau în școli cu copii de etnia roma consideră că orele de istoria și tradițiile minorității romilor sunt necesare pentru că asigură „legitimarea” identității etnice și îi ajută pe copii să capete mai multă încredere în capacitățile lor.

Un alt aspect important din perspectiva ofertei curriculare a școlilor cu populație de etnia roma, considerat a fi un puternic factor motivațional pentru participarea la școală a copiilor, este cel referitor la **asigurarea unei minime profesionalizări**. Discuțiile de grup au identificat mai multe posibilități de realizare a unei minime profesionalizări pentru această populație școlară:

- organizarea de școli profesionale sau de ucenici pe lângă școlile generale care au populația roma;

- realizarea unei pre-profesionalizări prin introducerea unor pachete opționale în curriculum-ul la decizia școlii la nivelul claselor a VII-a – a IX-a (ciclul de observare și orientare), în condițiile generalizării învățământului obligatoriu la 9 ani.

Profesorii și părinții propun ca, acolo unde comunitățile de romi practică încă meseriile lor tradiționale, acestea să fie adaptate la contextul actual al pieței muncii și incluse în curriculum-ul școlar; această opțiune asigură posibilitatea valorificării competențelor pe care copiii romi le-au dobândit deja în mediul familial. De asemenea, se propune dezvoltarea unor pachete opționale centrate pe profesionalizarea în meserii cerute pe piața locală a muncii.

Se consideră că asigurarea unei minime profesionalizări a elevilor de etnia roma în cadrul învățământului obligatoriu sau pe lângă școlile generale este foarte necesară, în condițiile în care majoritatea familiilor acestora au condiții socio-economice precare și nu pot susține financiar continuarea studiilor. Pe lângă valorificarea specificului cultural al etniei roma, această ofertă a școlii sporește șansele de integrare socio-profesională a copiilor romi și devine, astfel, motivație pentru participarea la educație a acestora.

✓ **Organizarea de activități extrașcolare**

Activităților extrașcolare li se atribuie, în general, puternice valențe educative; acestea constituie forme de organizare alternative la lecția clasică, în care se pot aborda teme noi și se pot organiza noi tipuri de activități cu elevii. Organizarea de activități extrașcolare destinate copiilor romi sau care să îi implice și pe aceștia, în comun cu copii de alte etnii, constituie o modalitate eficientă de educație interculturală, de atragere către școală și de implicare a copiilor, precum și a părinților acestora.

La nivelul Ministerului Educației și Cercetării au fost dezvoltate programe naționale de activități extrașcolare pentru romi, în colaborare cu ONG-uri: tabere de limba romani, tabere de educație interculturală, concursuri naționale de limba romani.

Discuțiile de grup realizate în cadrul cercetării de față au evidențiat faptul că la nivelul multor școli investigate au fost organizate activități extrașcolare cu copiii romi – excursii, vizite, tabere, concursuri de obiceiuri și tradiții, serbări, cercuri școlare, schimburi de experiență cu alte școli care au elevi de etnia roma etc. – cu sprijinul financiar al autorităților locale sau al diferitelor ONG-uri. Aceste activități au implicat deseori și familiile copiilor.

De multe ori însă, activitățile extrașcolare se rezumă la serbările de sfârșit de an sau cele organizate cu ocazia diferitelor sărbători. Organizarea de vizite și excursii este mai dificilă în condițiile în care resursele bugetare ale școlilor sunt reduse, iar situația materială a familiilor de romi nu le permite acestora acordarea de sprijin financiar copiilor pentru a participa la aceste activități. La aceste aspecte se adaugă și navetismul unora dintre cadrele didactice, care

nu rămân în școală după orele de curs și nu au timpul necesar pentru a organiza și alte tipuri de activități cu copiii.

Organizarea de activități extrașcolare a fost apreciată pozitiv de copii, precum și de părinți. Chiar dacă la început unii dintre părinți au manifestat anumite rezerve față de organizarea unor activități (de exemplu, trimiterea copiilor în tabere, neînsoțiți de cineva din familie), ei au conștientizat importanța acestora pentru integrarea copiilor în colectivul școlii. Mulți dintre ei au declarat că aceste evenimente sunt singurele șanse ale copiilor de a ieși din comunitate, de a vedea și alte locuri, de a avea și alte experiențe educaționale decât cele din cadrul școlii.

Cadrele didactice consideră că activitățile extrașcolare sunt oportunități pentru realizarea unei educații interculturale a copiilor și pentru valorizarea altor competențe decât cele solicitate în cadrul lecțiilor (de exemplu, talentul artistic al copiilor romi). De asemenea, declară că participarea copiilor romi la aceste activități are ca impact ameliorarea relațiilor cu ceilalți copii, o mai bună adaptare la etosul școlar, precum și creșterea motivației acestora pentru învățare. De aceea, este susținută importanța organizării unor astfel de activități și necesitatea implicării copiilor romi în cadrul acestora.

Caseta 7. Interviu profesori - localitatea Girceni, județul Vaslui

Moderator: În afară de achiziția de cunoștințe, credeți că ar trebui să fie valorizate și alte competențe, deprinderi ale copiilor?

Profesor: V-am vorbit de micul actor... sunt copii romi care dovedesc mult talent. Cred că ar trebui să existe mai multe activități extrașcolare pentru ei. Noi, ca profesori, descoperim talentul, dar trebuie să îl și dezvoltăm, chiar să-l orientăm în viitor. Ei [copiii romi] cântă foarte frumos, dansează... încearcă astfel să își exprime personalitatea. Și trebuie să ținem seama de asta...

✓ Dezvoltarea unei oferte educaționale pentru părinții romi

Alături de oferta educațională adresată populației de vârstă școlară, dezvoltarea unor programe pentru părinții romi reprezintă o modalitate eficientă de creștere a interesului pentru educație și, implicit, de creștere a participării școlare a copiilor.

Discuțiile de grup cu părinții romi au evidențiat faptul că cea mai mare parte dintre aceștia conștientizează importanța educației și ar dori să participe la programe de educație special destinate lor: *“Eu nu știu să citesc, dacă n-am apucat de copil... Îmi pare tare rău...Aș vrea să vin la școală să învăț și eu, mi-ar plăcea și m-ar ajuta mult în viață. Trebuie să știu și eu și trebuie și copiii mei să știe.”* (interviu de grup părinți romi – București).

Școlile care au organizat programe educaționale pentru părinți (programe de alfabetizare, educație pentru sănătate, educație civică etc.) au beneficiat în majoritatea cazurilor de finanțare din surse extrabugetare: ONG-uri, programe internaționale etc. Mult mai puține au

fost cazurile în care școlile au avut propria inițiativă de organizare a unor asemenea programe, deși cadrele didactice recunosc faptul că nivelul redus de instruire al părinților și atitudinea rezervată a acestora față de sistemul formal de educație sunt printre cauzele principale ale insuccesului școlar al copiilor romi.

✓ **Asigurarea de cadre didactice de etnia roma/vorbitoare de limba romani în școlile cu elevi romi**

Un alt aspect al ofertei educaționale care influențează participarea școlară a copiilor romi este încadrarea școlilor care cuprind elevi romi cu cadre didactice de etnia roma sau vorbitoare de limba romani. Măsurile de politică educațională în domeniu încurajează formarea de personal didactic calificat din rândul etniei roma și încadrarea acestora în școli cu pondere ridicată de elevi romi.

Mulți dintre managerii școlari și profesorii din școlile cuprinse în cercetare au subliniat importanța încadrării de personal calificat de etnia roma sau care să cunoască limba romani. Această măsură se impune mai ales în învățământul preșcolar și în ciclul primar, pentru a-i ajuta pe copii să depășească dificultățile de învățare generate de necunoașterea limbii române. De asemenea, se apreciază că profesorii care provin din aceeași etnie cu copiii sunt mai apropiați de aceștia, reușesc să înțeleagă mai bine problemele generate de faptul că provin din culturi diferite de cea majoritară, iar copiii romi regăsesc în aceștia modele de reușită în viață.

Caseta 8. Interviu profesori - localitatea Girceni, județul Vaslui

Profesor 1: Categorie copiii l-ar considera de-al lor și răceala, distanța față de școală s-ar micșora. În plus, ar fi un excelent model pentru comunitatea roma în ceea ce privește succesul investiției în educație.

Profesor 2: Eu am un coleg profesor care este rom și elevii au un deosebit respect pentru el. Încearcă să-l imite, să găsească un model pe care să îl urmeze pentru că sunt la vârsta la care au nevoie de modele.

Totuși, unii părinți romi pun sub semnul îndoielii autoritatea pe care ar avea-o profesorii romi în fața copiilor aparținând aceleiași etnii: *“Eu cred că ar fi mai răi băieții noștri dacă profesorul ar fi rom. Ar zice <e țigan de-al nostru> și i-ar sări în cap... Nu știu dacă ar mai exista respectul elev-învățător care trebuie să existe. Ar fi mai greu pentru că e unul de-ai noștri”* (interviu de grup părinți, localitatea Girceni, județul Vaslui).

*

* *

Datele prezentate mai sus conduc la concluzia că oferta educațională a școlii, sub toate aspectele sale – forme de organizare a procesului de învățământ, curriculum, activități extrașcolare, cadre didactice, programe pentru părinți etc. – reprezintă unul dintre principalii determinanți ai participării la educație a copiilor romi prin faptul că dezvoltă motivația pentru

învățare, valorifică specificul cultural al etniei roma și asigură premisele integrării socio-profesionale a acestora.

4.2.1.4. Etos școlar

Cercetările din ultimele decenii în domeniul sociologiei educației au pus sub semnul incertitudinii interpretările unidimensionale și mecaniciste privind influența factorilor de mediu familial sau școlar asupra reușitei școlare a elevilor. Astfel, încă din anii 80, o serie de analize comparative asupra sistemelor educative aduceau în discuție unele paradoxuri privind raportul dintre originea socială a elevilor și influențele mediului școlar, pe de o parte și succesul școlar al acestora, pe de alta (Cherqaoui, M.). Se constata, de pildă, că sprijinul pedagogic suplimentar acordat elevilor provenind din medii sociale defavorizate, prin simpla sporire a numărului de ore de curs, nu conduce în mod automat la ameliorarea performanțelor școlare ale acestora. De asemenea, contrar opiniilor comune la nivelul comunității științifice conform cărora sistemele educative puternic selective avantajează elevii provenind din clase sociale favorizate, datele obținute prin analize comparative demonstau că, în fapt, cu cât un sistem educativ este mai selectiv, cu atât elevii provenind din medii sociale dezavantajate au mai multe șanse de succes.

Asemenea paradoxuri au stimulat interesul pentru cercetări care au aprofundat analizele privind factorii de influență școlară asupra rezultatelor elevilor, extinzând sfera de investigație de la factori obiectivi, observabili și măsurabili (nivelul competențelor academice și pedagogice ale profesorilor, resursele materiale ale școlii, oferta curriculară etc.) la elemente implicite și subiective ce țin de cultura și climatul organizației școlare. Cercetările au arătat că, deși mai greu observabili și mai dificil de investigat, acești factori de natură subiectivă ce țin de valorile, credințele și modelele de comportament promovate în organizația școlară au o influență cel puțin la fel de importantă ca oricare dintre celelalte categorii factori.

Studii de dată mai recentă privind școala ca organizație socială care “învață și produce învățare”, precum și analizele sociologice de factură interpretativă asupra mediului școlar au demonstrat că relațiile care se stabilesc între membrii organizației școlare (elevi, profesori, directori, părinți etc.), prin natura și modul personal de raportare a fiecăruia la valorile, normele și credințele împărtășite, creează un univers subiectiv, o atmosferă afectivă și interrelațională aparte ce conferă identitate fiecărei organizații școlare, contribuind la construirea **etosului școlar**. Prin etos școlar înțelegem, astfel, gradul în care membrii organizației “aderă la cultura școlii, împărtășesc credințele, convingerile, normele, modelele de comportament și valorile acesteia”. Etosul organizației școlare se manifestă prin “sensurile și semnificațiile subiective pe care membrii organizației le conferă diferitelor aspecte și situații cu care se confruntă în viața cotidiană a organizație” (Păun, E.).

Deși studiul de față nu și-a propus în mod explicit o analiză sistematică a relației dintre etosul școlar și fenomenele de abandon și neparticipare, instrumentele de natură calitativă (interviuri

individuale și de grup) utilizate în investigație au permis evidențierea unor aspecte legate de percepțiile și reprezentările elevilor romi, părinților, profesorilor, directorilor privind atmosfera, trăirile și normele, cultura și specificul organizației școlare din care fac parte. Pornind de la ipoteza că etosul școlar, prin natura sa, reprezintă unul dintre factorii care favorizează succesul școlar sau, în asociere cu factori de acțiune negativă, generează eșecul elevilor, vom încerca să identificăm în continuare câteva aspecte care definesc cultura și climatul școlilor cuprinse în investigație și modul în care acestea influențează participarea la educație a elevilor romi.

✓ **Cultura școlii**

În interpretarea aspectelor referitoare la cultura școlară care pot influența participarea copiilor romi la educație am optat pentru un model multinivelar de analiză care a urmărit identificarea următoarelor componente:

- presupuziții de bază ale culturii școlare;
- valorile culturii școlare;
- normele culturii școlare.

• **Presupozițiile de bază ale culturii școlare**

Presupozițiile culturii școlare se construiesc pe baza reprezentărilor membrilor organizației (profesori, elevi, părinți etc.) privind rolul școlii și al educației în depășirea barierelor socio-culturale și în favorizarea mobilității sociale, a credințelor privind influența originii etnice asupra evoluției școlare a elevilor etc. Din analiza interviurilor realizate cu principalii actori ai instituțiilor școlare investigate au fost identificate o serie de percepții și reprezentări cu privire la presupuzițiile fundamentale pe care se întemeiază cultura școlară, atât din perspectiva profesorilor, cât și a părinților și elevilor romi.

În cele mai multe cazuri, **cadrele didactice** au o viziune optimistă privind acțiunea pozitivă a educației și a școlii în dezvoltarea personalității elevilor. Ei cred în “natura bună” a copilului și în capacitățile individuale ale elevilor, indiferent de originea etnică a acestora. Se constată, însă, și un oarecare fatalism și un sentiment de frustrare al cadrelor didactice în raport cu imposibilitatea școlii de a compensa prin educație situația de defavorizare economică și socială a copiilor provenind din familii sărace. Profesorii consideră că succesul școlar al elevilor depinde în bună măsură de sprijinul acordat în familie, de calitatea timpului destinat studiului individual acasă, de interesul părinților pentru educația copiilor. De multe ori, profesorii cred că efortul lor pedagogic este zădărnicit de lipsa unui sprijin mai activ al familiei în educația copilului.

Caseta 1. Interviu profesori – localitatea Gircești, județul Vaslui

Profesor: Copii romi au calități surprinzătoare. Cântă la instrumente, au o mare inteligență practică.....

Caseta 2. Interviu învățător – localitatea Tigveni, județul Argeș

Profesor 1: Ei (copii romi) nu pot să învețe bunele maniere, normele de comportare în societate atâta vreme cât mediul lor familial este viciat. Nu este viciat din lipsă de dragoste, își iubesc copiii, dar este viciat din lipsa resurselor materiale, efectiv , a hranei, a îmbrăcăminte, a condițiilor de locuit.

Profesor 2: Cred că, de fapt, în permanență ei vin la școală nemâncați. Ce să mai învețe un copil dacă e nemâncat?!!

În general, părinții elevilor romi apreciază educația mai ales din perspectiva valorii instrumentale a acesteia: prin școală poți dobândi anumite cunoștințe și abilități pentru a te descurca în viață, pentru a avea un loc de muncă, pentru a avea un venit care să-ți asigure existența. În mai puține cazuri părinții percep educația ca pe o șansă de reușită și mobilitate socială. Totuși, cei mai mulți dintre părinții romi care nu au avut acces la educație în copilărie își exprimă regretul pentru că “nu au trecut prin școală” și chiar sunt deschiși la propuneri privind programe de alfabetizare și educație adresate adulților, dovedind astfel un nivel ridicat de încredere în rolul educației.

Caseta 3. Interviu de grup părinți romi – localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța

Moderator: Ce părere aveți, folosește școala la ceva în viață?

Părinte: Da, în primul rând la citit. Sunt filme și trebuie să înțeleagă. Ai carte ai parte, noi nu vrem să fie necăjiți copiii noștri cum suntem noi.

Moderator: Și este școala o șansă pentru ei?

Părinte: Da, dacă au carte.

Moderator: Dar dacă s-ar organiza la școală niște cursuri pentru dumneavoastră să vă învețe să citiți, ați veni?

Mai mulți părinți (în cor, aprobator): Da, sigur! Nouă ne place!

Elevii romi cuprinși în investigație împărtășesc în mare parte ideile părinților sau ale cadrelor didactice privind rolul educației. Astfel, nici unul dintre elevii romi intervievați nu a pus la îndoială importanța școlii, dar argumentele lor oscilează de la cele de tip instrumental (să știe să facă cumpărături, să citească la televizor, să scrie o scrisoare din armată, să poată dobândi permis de conducere auto etc.) la argumente cu înaltă valoare motivantă pentru învățare: educația îi va ajuta “să devină oameni”, “să cunoască lumea și oamenii”, “să își schimbe viața”.

Caseta 4 . Interviu de grup elevi romi – localitatea Tigveni, județul Argeș

Elev 1: Mie îmi place să vin la școală ca să învăț și să mă fac ceva mare... Tractorist, polițai...

Elev 2: E bine să faci școala ca să poți să câștigi bani.

Moderator: Vă este folositor ce învățați la școală?

Elev 3: Când ești mare, poți să mergi la serviciu, dacă ai făcut școală. Știi să scrii, să citești. Dacă nu știi, te întreabă cineva ...ne facem de rușine.

Caseta 5 . Interviu de grup elevi romi – localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța; localitatea Vâlcele, județul Covasna

Moderator: La ce vă folosește dacă veniți la școală?

Elev 1: Școala ne pregătește să fim oameni...ca să ajungi un profesor, ceva, să știi să te iscălești, să scrii, să citești...

Elev 2: să putem merge la serviciu...

.....
Elev: Școala e bună la multe, oricând ai nevoie. Ai carte, ai parte.

Se poate afirma, fără intenția și posibilitatea de a generaliza, că presupuzițiile care stau la baza culturii organizațiilor școlare investigate creează premise pentru un etos pozitiv, motivant pentru participare și învățare. Principalele limitări ale încrederii actorilor investigați în puterea educației se regăsesc la nivelul condiționărilor de natură economică ale reușitei școlare și nu al celor ce țin de originea etnică a elevilor. Astfel, presupuziția că educația devine inoperantă în fața acestor tipuri de condiționări poate constitui un factor demotivant și frustrant, atât pentru părinți și elevi, cât și pentru activitatea cadrelor didactice, cu efecte negative în planul reușitei școlare a elevilor.

- **Valorile culturii școlare**

Luând în considerare faptul că investigația de față nu a avut în vedere în mod intenționat și explicit identificarea tipurilor de valori promovate de organizațiile școlare cuprinse în cercetare și nu a utilizat o metodologie specifică în acest sens, ne vom limita la analiza modului în care actorii intervievați se raportează la următoarele tipuri de valori: **egalitatea în educație și respectul față de cultura romilor**. Argumentele acestei opțiuni sunt: relevanța pentru tematica studiului și frecvența relativ ridicată a discuțiilor referitoare la aceste valori, în cadrul interviurilor realizate.

În cele mai multe cazuri, atât pentru cadrele didactice investigate, cât și pentru părinți, egalitatea în educație presupune: ofertă curriculară comună pentru toții elevii, școli și clase mixte, metodologii pedagogice nediferențiate, obiectivitate în evaluarea competențelor. Din dorința accentuată de a evita discriminarea și segregacionismul (fenomene prezente, mai mult sau mai puțin, la nivel social) actorii intervievați pun semnul egalității între tratamentul nediferențiat și cel nondiscriminativ. Astfel, pentru cei mai mulți dintre părinții romi, o școală

special destinată copiilor romi, cu profesori provenind din rândul etniei, cu ofertă diferențiată reprezintă în mod evident o sursă de discriminare și încălcare a egalității în educație: *“Dacă le dăm o educație trebuie să le dăm ca lumea! Dacă trăiesc toți în același loc, copiii trebuie să fie tratați la fel! Unde trăiesc (copiii români)? Doar între țigani!... Nu! Toți sunt copii! Dacă ar fi o școală de țigani și educația ar fi alta și nu ne-ar conveni... E mai bună educația în situația asta!”* (interviu de grup părinți romi - localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța).

Respectul pentru cultura și tradițiile romilor reprezintă, în opinia celor intervievați, mai curând, o valoare intrinsecă, căreia trebuie să i se acorde atenție ca oricărei alte valori ce ține de identitatea individuală sau colectivă. Deși consideră interesantă ideea ca elevii romi să studieze în școală limba, istoria și tradițiile etniei romilor, atât părinții și elevii, cât și cadrele didactice nu privesc această opțiune în termenii respectării unui drept ce stă la baza egalității în educație. Cadrele didactice cred că ar fi utilă studierea limbii și culturii de origine, dar opinează că o asemenea măsură nu va influența în mod hotărâtor participarea școlară sau rezultatele elevilor romi. O parte dintre părinți își exprimă interesul pentru studiul limbii și istoriei romilor ca o șansă a reînvierii tradițiilor de care ei înșiși s-au îndepărtat de-a lungul timpului; este, mai ales, cazul familiilor de romi care locuiesc în mediul urban și care nu mai cunosc limba romani: *“Mie mi-ar plăcea! Pe lângă copilaș aș învăța și eu din abecedarul ăla sau ce le dă, mi-aș îmbogăți vocabularul meu țigănesc”* (interviu de grup părinți romi - București).

Se poate constata că, cel puțin la nivel declarativ, în ceea ce privește raportarea la valorile de egalitate în educație și respect pentru cultura minorității romilor, există un nivel înalt al etosului organizațiilor școlare investigate. Astfel, atât părinții și elevii, cât și profesorii înțeleg egalitatea în educație ca tratament nediferențiat al elevilor, pornind de la premisa că nu există diferențe între elevi din perspectiva originii etnice a acestora. Diversificarea ofertei educaționale prin introducerea studiului limbii și istoriei romilor este apreciată pozitiv, în general, fără a considera o asemenea măsură ca pe un drept fundamental pentru asigurarea egalității în educație. În consecință, nici eforturile școlii, și nici solicitările părinților nu sunt atât de insistente încât să se procedeze la generalizarea studierii limbii și istoriei romilor în toate școlile în care se găsesc elevi de etnie roma.

- **Normele culturii școlare**

Înțelese drept ansamblu de reguli și așteptări pe baza cărora se manifestă comportamentul membrilor unei organizații, normele reprezintă cele mai observabile și mai concrete expresii ale culturii școlare. Universul școlar este reglementat, în esență, pe baza a două tipuri de norme (Păun, E.):

- **norme instituționale** (formale sau explicite) – cuprinse în legi, documente și reglementări oficiale privind organizarea și funcționarea sistemului de învățământ și a instituțiilor școlare;
- **norme consensuale** (predominant informale sau implicite), rezultat al negocierii între profesori-elevi-părinți privind organizarea internă a școlii și comportamentul dezirabil al membrilor în organizație.

Am considerat relevantă pentru tema de față relația dintre tipurile de norme menționate și impactul acestora asupra etosului prezent la nivelul instituțiilor investigate, pornind de la analiza următoarelor exemple de reglementări instituționale:

Exemplul nr.1

Acordarea alocației prin unitatea de învățământ este condiționată de frecvența la școală a elevilor. La un număr de absențe mai mare decât cel prevăzut prin lege, cadrele didactice au dreptul să sisteze acordarea alocației. Tot cadrele didactice sunt în măsură să motiveze absențele elevilor, în măsura în care aceștia prezintă scutire medicală sau sunt reținuți de părinți pentru evenimente deosebite în familie.

Inițiată la nivel de sistem ca o măsură de stimulare a participării la educație, acordarea alocației prin intermediul școlii a generat, prin punerea ei în aplicare, o serie de efecte, atât în plan social, cât și la nivelul normativității instituției școlare. Pentru multe familii sărace, inclusiv a celor de romi, alocația a reprezentat singura sursă de venit. Constituind, în ultimă instanță, o motivație extrinsecă suficient de puternică pentru unele familii aflate în dificultate de a-și trimite copiii la școală, acordarea alocației a reprezentat însă un subiect important de dispută între profesori, elevi și părinți. Pe de o parte, părinții copiilor care depășeau pragul maxim admis de absențe nemotivate se considerau frustrați de sistarea alocației, încercând să găsească soluții pentru a convinge cadrele didactice să semneze documentele necesare ridicării acesteia. Pe de altă parte, cadrele didactice conștientizau importanța acestui venit pentru familiile copiilor care aveau frecvența redusă, fapt care făcea dificilă decizia de a bloca acordarea alocației.

Rezolvarea acestor situații conflictuale și-au găsit, uneori, rezolvarea prin negocierea unor norme consensuale între membrii organizației școlare. Astfel, s-a constatat că absenteismul “calculat” la limita maximă admisă de absențe până la care se acordă alocația a devenit o practică în cazul unor elevi. De multe ori, această situație reprezintă, de fapt, o formă mascată de abandon școlar. O altă practică des întâlnită pentru motivarea absențelor este cea a documentelor de scutire medicală, a căror veridicitate este “trecută cu vederea” de către cadrele didactice.

Caseta 6. Interviu profesor - București

Operator: Copiii romi lipsesc mai mult comparativ cu cei români?

Profesor: Da, dar sunt cam la fel, ei au totuși preponderență.

Operator: De obicei, își motivează absențele? Cum? Care sunt motivele pe care le invocă?

Profesor: Nu prea. Motivațiile sunt oricum. Au dreptul la 5 zile pe an pentru evenimente deosebite în familie. Părintele face un bilet către diriginte, semnat de părinte. Dar sunt scutirile medicale...

Operator: Le utilizează frecvent?

Profesor: Nu pot verifica! Eu văd parafa medicului ca diriginte, văd data, și dacă nu e retroactivă, e în ordine. Nu pot să fac anchete. Avem o școală foarte grea. Trebuie să facem și predare, și pe dădaca, și pe preotul. Ei vin de multe ori să se descarce datorită necazurilor din familie. Scutirile nu le pot verifica...

Caseta 7. Interviu profesor – localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța

Profesor: noi, fiind un colectiv tânăr, îi ascultăm. Mai ales că ei au probleme ... Și chiar cu CEC-urile pentru alocație... sunt pusă în situația să-i îndemn să meargă la medic pentru a-și scoate o adeverință medicală pentru a nu pierde acei bănuți ... Nu suntem reci în relația cu ei.

Luând în considerare efectele sociale ale neacordării alocației, cadrele didactice se văd astfel nevoite să instituie unele norme implicite atunci când trebuie să ia o asemenea decizie. Din păcate, instituirea unor asemenea norme nescrise nu stau la baza unui etos pozitiv, stimulator pentru participarea efectivă a copiilor romi la educație, ci sunt doar soluții de compromis temporar între nevoia de protecție socială a familiei și aplicarea unor măsuri coercitive legiferate la nivel de sistem.

Exemplul nr. 2

Gruparea elevilor în clase este o decizie ce aparține școlii și se poate realiza pe baza unor criterii stabilite de către echipa managerială a unității de învățământ.

Fundamentată pe ideea unui curriculum flexibil, care să faciliteze dezvoltarea personalității copilului în conformitate cu particularitățile sale individuale, studierea unor discipline opționale reprezintă, în sine, o măsură menită să contribuie la respectarea principiului egalității în educație. Investigația de față a identificat, însă, unele situații în care organizarea unor clase în scopul studierii disciplinelor opționale a condus indirect la segregarea elevilor romi în clase separate. Respectând anumite criterii de împărțire a elevilor în clase (de obicei, media generală sau media la aria curriculară conexasă disciplinei opționale), au existat colective alcătuite exclusiv din copii de etnie roma. Alteori, invocând motivul studierii limbii, istoriei și tradițiilor romilor, ca discipline destinate exclusiv copiilor de origine roma, unele școli au constituit clase separate alcătuite doar din elevi romi. Asemenea situații au generat reacții vehemente din partea părinților.

Caseta 8. Interviu de grup părinți romi – București

Părinte: ...Vreau să vă spun că aici, în școală, se face o mare diferență. De exemplu, eu sunt rom, dar nu vreau să fiu rom, nu vreau să fac parte din etnia respectivă, iar dânsul a băgat 30 de țigani la o clasă. *Stați un pic domnule director, de ce ați băgat copilul ăsta aici dacă nu vrea? Cine vrea, vă rog frumos să-l puneți la clasa respectivă! Cine nu...* De exemplu, câte clase termină acum clasa a II-a? Cred că sunt 5. Din astea 5 au făcut o diferență. Într-una au băgat 10 și într-una doi copii răsăriți.

Adaptarea la nivelul școlii a unor norme instituționale prin promovarea unor strategii manageriale care conduc implicit și informal la fenomene de segregare pe criterii etnice reprezintă, în fapt, o situație cu caracter puternic conflictual. Asemenea norme implicite, difuze și neasumate la nivel declarativ de către cei responsabili pot genera un etos școlar cu efecte negative în planul participării și al rezultatelor școlare ale elevilor romi.

Exemplul nr. 3

Un alt exemplu interesant privind normele culturii școlare pune în evidență tendința unor membri ai organizației de a transforma normele informale și consensuale în norme formale la nivelul instituției școlare, în scopul declarat al ameliorării calității activității. Propunerea de instituționalizare a regulilor de comportament în școală are, însă, menirea de a ridica nivelul de control formal al manifestărilor elevilor și promovează un climat autoritar, care nu este întotdeauna productiv și benefic pentru participarea școlară a elevilor.

Caseta 9. Interviu profesor – București

Operator: ...Cum credeți că ar putea fi îmbunătățite relațiile dintre copiii romi și cadrele didactice?

Profesor: Știu și eu? Probabil că la începutul anului ar trebui să se citească un regulament în fața părinților și elevilor, un regulament de comportare a elevilor, de care să ia cunoștință și părinții, și profesorii. Unde să stabilească anumite norme: nu ai voie să înjuri, nu ai voie să ... nu ai voie să ... dacă faci asta ești pedepsit cu asta.... Deci, să li se scadă nota la purtare, sau alte lucruri care să îi usture mai tare, nu bătaie. Dar ceva care să îi trezească. Eu cred că ar merge mână în mână toate lucrurile astea. Am vorbit mai devreme că de liceu ar trebui informați părinții, foarte bine. La un liceu nu poți ajunge decât dacă ai media 10 la purtare, deci părintele... liceul este foarte bun pentru că asigură asta, asta, dar pentru a ajunge aici el trebuie să facă astea, să învețe atâta și să nu aibă nota asta la purtare. Deci pentru a nu avea media la purtare asta, el nu trebuie să spargă un geam sau să facă eu știu ce altceva.

Operator: Dar sunt astfel de discuții între profesori și părinți?

Profesor: Nu știu, m-ați întrebat ce ar fi ... Dar deocamdată ... În mod sigur sunt diriginți care în momentul în care iau contact cu părinții spun și partea bună a copilului și cea rea și ei ar trebui să facă ceva pentru a nu se mai ajunge la partea rea. Cu siguranță nu sunt profesori, de aici, din școală, care să vrea răul unui elev.

Operator: O colaborare mai strânsă cu părinții ar putea contribui la îmbunătățirea rezultatelor școlare și a comportamentului elevilor?

Profesor: Da, eventual afișat undeva regulamentul ... când intră părintele în școală să vadă regulamentul acolo. Pentru că de multe ori nu prea vine prin școală, măcar când vine să-l vadă ... Mai colorat, să atragă atenția ...

✓ Există o cultură școlară specifică a elevilor romi?

Cercetările de sociologie a educației și etnometodologie privind etosul organizației școlare au remarcat manifestarea la nivelul școlii a unor subtipuri de culturi: cultura managerilor, cultura profesorilor și cultura elevilor. Interacțiunea dintre acestea, precum și gradul de convergență și omogenitate între diversele tipuri de culturi la nivelul școlii conferă dinamică și unicitate etosului școlar, fie în sensul unor valori emergente, de dezvoltare și evoluție pozitivă a organizației, fie în direcția creării unor stări tensionale sau chiar conflictuale între membrii organizației, cu efecte negative asupra activității școlare, în general.

Din perspectiva studiului de față, considerăm interesantă o analiză succintă a **culturii școlare a elevilor romi** care să ofere posibilitatea identificării unor caracteristici ce constituie eventuale cauze, mai puțin observabile, ale neparticipării sau insuccesului școlar al acestora. În acest sens, investigația realizată în școli cu elevi romi a permis următoarele observații:

- În general, tipul de comportament și relațiile cu adulții promovat în familiile de proveniență sunt mai permissive și mai deschise în cazul elevilor romi. Ca urmare, elevii romi au tendința de a fi mai independenți și mai direcți în relația cu profesorii. Asemenea atitudini sunt interpretate uneori ca acte de indisciplină și sunt sancționate în consecință, aducând prejudicii imaginii de sine a elevilor, dar și relației acestora cu profesorii sau colegii.
- Spre deosebire de cultura școlii, care încurajează încă un comportament docil și conformist al elevilor, copiii romi doresc să fie remarcați, să li se respecte punctul de vedere, să fie valorizați. În cazul în care profesorii ignoră aceste aspecte, elevii romi își construiesc strategii de rezistență împotriva culturii școlare, fie prin comportamente de supunere aparentă, fie prin manifestarea unor atitudini negative explicite.
- Atunci când întâmpină dificultăți de adaptare la solicitările de tip academic ale școlii, unii elevi romi apelează la strategii de natură afectivă, care să îi avantajeze în aprecierea performanțelor. Alții văd, însă, în profesori un sprijin afectiv real în rezolvarea problemelor cu care se confruntă în familie sau școală.
- În unele cazuri, elevii romi au tendința de a interpreta ca fiind discriminative atitudinile unor profesori, chiar și atunci când comportamentul și aprecierile cadrelor didactice referitoare la o situație dată par să fie obiective. În fapt, această tendință funcționează ca o consecință a fenomenului de etichetare, prezent, mai mult sau mai puțin, în unele școli investigate. Unii elevi romi trăiesc, astfel, o stare confuză, nereușind să distingă adevărata cauză a aprecierilor negative ale profesorilor: propriile rezultate slabe ale activității școlare sau simplul fapt că este rom?

- Chiar și în interiorul grupului elevilor de etnie roma se disting două subspecii de culturi: a) cultura celor care au interiorizat valorile promovate de școală și manifestă un înalt grad de conformism la normele școlare, în speranța declarată conform căreia educația reprezintă șansa depășirii condiției socio-economice și a reușitei; b) cultura elevilor care sunt mai atașați de valori și norme de comportament exterioare școlii (familia de origine, grupul de prieteni, grupul elevilor romi de vârstă mai mare etc.) și care se constituie, de multe ori într-o cultură anti-școală, asociată cu fenomene de neparticipare sau devianță comportamentală.

Alături de aceste observații, prezentăm în continuare o descriere interesantă privind cultura școlară specifică a elevilor romi din perspectiva cadrelor didactice.

Caseta 10. Interviu profesor – localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța

Operator: Credeți că sunt profesori în școală care se poartă altfel cu elevii romi, doar pentru că aparțin acestei etnii?

Profesor: Mie nu mi se pare, lor li se pare. Și nu știu exact: *“doamna dirigintă, dar nouă ni se pare că pe alți copii îi tratează altfel”* ... *“dragii mei, nivelul vostru e mai scăzut decât la celelalte clase de a VIII-a și voi o știți”* ... *“sunt clase de a VIII-a care sunt foarte bune, lucrează suplimentar, vin la ore, se manifestă altfel”*. Și de aici repulsia asta, pentru că te roagă dl. profesor să vii la ore și dacă tu nu vii... Probabil că s-a creat o barieră între ei care e foarte grea. Cred că din partea cadrelor didactice ar exista o mână întinsă. Ei nu știu să ajungă la un consens, mie așa mi se pare. Și sunt mai impulsivi, au tendința de a se răsti, de a se manifesta mai ciudat. Ceilalți, când le atragi atenția, își cer scuze. Romii, nu! *“Dar de ce doamnă?”* Ei, și atunci, sunt profesori care nu tolerează încă acest comportament. Eu încerc să le explic: *“ia fiți voi altfel, schimbați-vă voi atitudinea și își vor schimba și profesorii atitudinea.”* Mulți au înțeles lucrul acesta, mulți nu. Se simt nedreptățiți.

Operator: Dumneavoastră. credeți că aceasta este numai impresia lor?

Profesor: Eu așa cred. Nu cred că avem motive. Toți locuim în aceeași localitate. Eu nu văd motive. Niciodată nu am auzit în cancelarie: *“lasă că și așa e rom”*, *“nu merg la ora asta că sunt de romi”*. Nu știu ce fac exact ei la oră dar îi simt așa ..și nu îi înțeleg. Am discutat cu ei. Sunt profesori care chiar țin la ei, pentru că sunt copii sensibili, sub toată masca asta a lor. Vor ei să pară mai duri și mai interesați, că probabil vor să iasă în evidență altfel, dacă nu sunt tratați așa cum trebuie.

Caseta 11. Interviu profesor – București

Operator: Cunoașteți cazuri de profesori care fac diferențieri pe motivul că elevii sunt romi?

Profesor: Nu, nu cred. Altceva e interesant. Am avut două cazuri în care anumiți copii romi nu învățau și aveau o comportare care lăsa de dorit. Și m-au acuzat: *“Domnule profesor, mie îmi dați notă mai mică pentru că sunt rom!”* Bineînțeles că în interior a fost o iritare foarte mare, dar după aceea le-am explicat că ei sunt egali în fața mea și le-am dat exemplu: *“Uite, verișoara ta este șefa clasei, învață bine la engleză, pe când tu nu înveți, nu ești disciplinată, și mă doare că spui tocmai tu lucrul ăsta, când știi foarte bine că ești singura vinovată, pentru situația ta. Nu este cinstit să-mi spui așa ceva când știi foarte bine cum mă port cu voi!”* Sunt copii care vor să își camufleze indisciplina prin lucrul ăsta care mi se pare lipsit de orice fel ...Dar cazurile astea sunt foarte rare. În general, ei sunt judecători drepecți.

Deși datele și scopul investigației de față nu au permis o analiză mai profundă a aspectelor ce țin de subtipurile de culturi școlare existente la nivelul instituțiilor de învățământ investigate, putem afirma că elevii romi manifestă un set de atitudini și comportamente specifice față de școală, caracteristici ce se pot constitui într-un tip aparte de cultură școlară. Cu siguranță, acest tip de cultură poate fi semnalat și în cazul unor elevi care nu aparțin etniei roma, dar anumite comportamente ce au drept cauză interiorizarea unor “etichete” de factură etnică asociate de “ceialalți” elevilor romi par să capete o anumită specificitate. Fie că este o cultură de rezistență, de respingere sau de afiliere față de școală, aceasta poate facilita sau bloca în mod implicit și subiectiv succesul școlar al elevilor, având, uneori, efecte poate mai importante decât alte categorii de factori mai ușor de identificat.

✓ **Climatul școlar**

Climatul reprezintă dimensiunea esențial subiectivă a organizației școlare, fiind o expresie calitativă a caracteristicilor relațiilor psihosociale dintre membrii săi. Rezultantă a interacțiunii dintre mai mulți factori de natură structurală, instrumentală sau socio-afectivă, climatul influențează calitatea activității pedagogice derulate în școală și, implicit, performanțele elevilor. Gradul de motivare și mobilizare a resurselor umane implicate și coeziunea acțiunilor acestora în cadrul comunității școlare reprezintă, astfel, o condiție a unui climat pozitiv, cu rol de stimulare și facilitare a succesului școlar al elevilor.

În studiul de față, analiza climatului școlar a urmărit, în principal, investigarea modului în care se stabilesc și se dezvoltă relațiile dintre actorii organizației școlare și efectele acestora asupra participării școlare a elevilor romi. Am considerat semnificativă, în acest sens, analiza a cel puțin patru tipuri de interacțiuni la nivelul școlii: relația profesori-elevi; relațiile între elevi; relația profesori-părinți; relația școală-comunitate.

• **Relația profesori-elevi**

Informațiile obținute în urma anchetei au evidențiat faptul că, în general, există o relație semnificativă între comportamentul cadrelor didactice în raport cu elevii, pe de o parte, și gradul de atașament al acestora față de instituția școlară, pe de altă parte. Profesorii intervievați declară că sunt conștienți de faptul că activitatea didactică într-o școală cu elevi majoritari romi este mai dificilă și solicită competențe profesionale, dar și calități umane deosebite. De multe ori, cadrele didactice se află în situația de a-și depăși atribuțiile strict profesionale, desfășurând activități de consiliere, sprijin pedagogic suplimentar sau chiar ajutorare materială a copiilor. Un nivel înalt al atașamentului față de școală și problemele ei se constată mai ales în cazul școlilor mai mici din mediul rural, unde situația de dezavantaj socio-economic al familiilor copiilor nu diferă semnificativ în funcție de originea etnică a

acestora. În opinia dascălilor, nivelul ridicat al sărăciei topește barierele de natură etnică între copii, profesorii percepend problemele elevilor ca fiind comune, indiferent că aceștia sunt romi sau români.

Caseta 12. Interviu profesori - localitatea Tigveni, județul Argeș

Profesor 1: La noi la școală un cadru didactic trebuie să fie mai întâi părinte și după aceea pedagog. Mulți copii vin dimineața la școală supărați, iar eu îi întreb ce s-a întâmplat. Unii spun că nu și-au scris tema pentru că tata l-a stins lumina sau fratele i-a luat pixul. Sau vin copii cărora le e foame și facem chetă și luăm pâine...

Profesor 2: Ajutorul nostru pentru copii ajunge până la donarea din partea noastră de haine, încălțăminte, materiale pentru ora de abilități etc.

Caseta 13. Interviu profesori – localitatea Girceni, județul Vaslui

Profesor: ...colegii mei se străduiesc să le insuflă, să le dea anumite modele, să-i consilieze și câteodată să-i aline. Contează mult, pentru că în momentul ăsta se mai netezesc ca spirite, deci în măsura posibilităților, noi încercăm.

Operator: Cunoașteți cazuri de profesori care fac diferențieri pe motivul că elevii sunt romi?

Profesor: Nu, nu cred, realitatea te face să devii mai tolerant, sau te duci la altă școală, ori renunți ori stai și accepți niște lucruri.

Cu toate acestea, atât elevii romi, cât și părinții intervievați semnalează cazuri în care atitudinea unor cadre didactice este explicit sau implicit discriminativă: utilizarea unor apelative jignitoare cu conotație etnică, așezarea elevilor romi în băncile din spatele clasei, constituirea unor clase numai cu elevi romi etc. Asemenea comportamente sunt în măsură să creeze stări conflictuale cu efecte negative asupra participării și rezultatelor școlare ale elevilor romi. Cu toate acestea, cazurile semnalate au caracter izolat și nu sunt expresia unui etos al cadrelor didactice care să promoveze atitudini generalizate de discriminare față de elevii romi.

Caseta 14. Interviu de grup părinți romi – localitatea Vâlcele, județul Covasna și localitatea Tigveni, județul Argeș; Interviu profesor – localitatea Rudărie, județul Gorj

Părinte 1: Au fost câțiva profesori care s-au purtat urât: „deschide geamul că miroase a țigan, fir-ați ai dracu’ de țigani”. Dar nu se gândește că noi trăim numai din banii de copil, de exemplu la doi copii 260000. Îmbrăcăminte, încălțăminte, caietul, mâncarea, detergentul, ce poți să iei?

Părinte 2: Copiii noștri se simt foarte prost. Li pune în ultima bancă la școala din centru, românii în prima.

Părinte 3: Nu se învață, doamnă. Își dă interesul numai pentru români, pentru rudari nu. Îi pune în ultima bancă pe rudari, românii stau în față. Îl punea ultimul în bancă.

Profesor 1: Cred că este mai bine să învețe în clase separate pentru că nivelul lor, al elevilor, este mai slab decât al celorlalți copii. Dacă ar fi duși la școala din centru ar rămâne repetenți cu toții.

Profesor 2: Există diferențe între copiii români și cei rudari. Ei [rudarii] sunt așezați în ultimele bănci și sunt lăsați în pace, numai să stea cuminiți.

- **Relațiile între elevi**

Interviurile cu elevii romi au evidențiat existența unor stări afective negative ale acestora în raport cu ceilalți copii. Unii dintre elevii intervievați evocă situații în care colegii lor români le-au adresat cuvinte jignitoare cu conotație etnică sau au manifestat comportamente agresive față de ei. Efectele acestor atitudini se manifestă prin izolare și respingere a comunicării cu colegii, asociate cu fenomene de dezinteres pentru școală și învățare. Aceste stări psihofective negative se semnalează mai ales în cazul copiilor romi cu rezultate mai slabe la învățatură, cu dificultăți de adaptare la mediul școlar pe care îl percep, în ansamblu, drept ostil. Aceeași categorie de elevi declară că ar prefera să învețe în școli special destinate romilor, tocmai pentru a evita aceste stări de disconfort în raport cu ceilalți.

Cei mai mulți dintre elevii romi intervievați consideră, însă, că relațiile lor cu colegii români sunt satisfăcătoare și chiar reprezintă o oportunitate pentru a împărtăși experiențe și interese comune. Percepția pozitivă a relațiilor cu ceilalți își are originea în dorința elevilor romi de a reuși prin însușirea unor modele de comportament dezirabil. Aceste modele de referință se regăsesc, până la urmă, în imaginea colegului român, care e “sârguincios și învață bine” și pe care profesorii îl apreciază.

Caseta 15. Interviu de grup elevi romi - localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța

Moderator: Ție ce îți place la școală, îți plac colegii tăi ?

Elev 1: Nu, pentru că mă face țigan împutit!

Moderator: Dar cu cine te înțelegi mai bine?

Elev 1: Ne înțelegem așa, cu romii... dar cu românii, nu prea.

Elev 2: Și mie îmi place, dar românii țipă: “*țigane!*” “Și mă mai bat cu ei. Sunt și români care se bat, și alții care nu.

Moderator: Tu?

Elev 3: Mie îmi place foarte mult româna, doamna e foarte bună, mă împac cel mai bine cu o fată care învață cel mai bine de la noi din clasă, care e româncă, dar copiii nu se iau de mine. Sunt toți buni, clădirea este frumoasă.

Moderator: Tu ce părere ai?

Elev 4: Mie îmi place să citesc, și cu colegii mei mă împac bine.

Moderator: Este ceva ce nu îți place la școală?

Elev 3: Totul îmi place.

Moderator: Tu ce spui, Elvis?

Elev 1: Mie îmi place matematica și mă împac bine cu toți.

Elev 5: Mie îmi place, sunt cumițică și mă înțeleg bine și cu românii.

Deși la nivel formal nu s-au înregistrat cazuri de conflict sau agresivitate între elevii de etnii diferite în școlile investigate, se constată că la nivelul percepțiilor și subiectivității fiecărui copil, unele diferențe de tip socio-cultural în raport cu școala și cultura promovată în interiorul acesteia sunt resimțite fie ca stări afective de respingere și izolare, fie ca puternice motivații

pentru a reuși. Tocmai de aceea, poate, rezultatele școlare ale elevilor romi se asociază de multe ori cu tipul de percepție a relațiilor cu ceilalți în interiorul școlii.

- **Relația profesori-părinți**

Atât părinții, cât și profesorii cred că este importantă realizarea unei comunicări între familie și școală și sunt de părere că această relație poate avea efecte în planul participării școlare și al rezultatelor elevilor. De cele mai multe ori, întâlnirile cu părinții se realizează exclusiv în incinta școlii, într-un cadru formalizat: ședințele cu părinții. În unele cazuri, părinții sunt solicitați să vină la școală pentru întâlniri individualizate cu profesorii, mai ales atunci când rezultatele școlare sau comportamentul elevilor “ridică probleme”. Vizitele la domiciliul elevilor nu reprezintă o practică, ci doar o modalitate de comunicare la care profesorii apelează în cazuri mai deosebite, deși părinții romi se dovedesc a fi deschiși în această privință și se simt onorați atunci când cineva se interesează de situația lor.

În general, cadrele didactice consideră că este o datorie a părinților să se intereseze de situația școlară a copiilor, în timp ce profesorul este cel abilitat și îndreptățit să găsească soluții pedagogice la problemele elevilor; doar în rare cazuri, cadrele didactice privesc colaborarea cu aceștia din perspectiva unui parteneriat real în identificarea unor soluții comune. Pentru a justifica lipsa unor strategii de cointeresare a părinților în problemele școlii, cadrele didactice invocă dezinteresul familiei pentru educația copiilor: “...În fine, a treia categorie este reprezentată de părinții care au o imagine foarte simplistă despre educație și care nu pot privi dincolo de interesul lor îngust. Aceștia ne creează cele mai mari probleme, încât am ajuns să ne dorim să fie indiferenți și să ne lase să ne facem treaba așa cum știm noi mai bine.” (interviu profesor – localitatea Girceni, județul Vaslui)

Părinții romi povestesc cu oarecare mândrie despre momentele în care au stat de vorbă cu profesorii. Ei cred că au un cuvânt de spus și doresc ca părerea lor să fie ascultată. Părinții romi recunosc autoritatea științifică a cadrelor didactice și apreciază calitatea umană a acestora, dar se consideră îndreptățiți să ia atitudine atunci când semnalează situații de incorectitudine din partea școlii.

Caseta 16. Interviu de grup părinți romi – localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța

Operator: Ați avut probleme cu profesorii de aici?

Părinte 1 (și alți părinți): Nu! Avem niște profesori...nici nu ne gândeam! La alte școli profesorii nu sunt înțelegători dar ei ne duc în cancelarie: “spuneți, ce problemă aveți?” Dar asta e că n-au posibilitatea să ne ajute. Ne știu situația destul de clar, n-au făcut diferențe.

Operator: Cât de des vă cheamă la școală?

Părinte 2: La ședințe. Când au nevoie de ceva ne trimit bilet prin copii. Venim, pentru că la ședințe mai

discutăm ce mai e, ce cutare...Și noi spunem... Sau ne mai cere. Noi am vrea să avem posibilitate, dar dacă aveau bărbații noștri serviciu ...

Interviurile de grup au evidențiat unele diferențe de percepție și nivel de așteptare privind relațiile familiei cu școala în funcție de mediul de proveniență. Astfel, se constată că, în mediul rural, părinții elevilor romi au nivel mai ridicat de atașament față de școală și manifestă respect față de competențele cadrelor didactice. În general, în comunitățile rurale investigate, unde fenomenul sărăciei este mai accentuat, relația părinților cu profesorii pare să fie mai degrabă una de subordonare, iar participarea părinților la deciziile școlii și atitudinea critică sunt foarte scăzute; părinții trăiesc, deseori, un sentiment de culpabilitate pentru că nu pot oferi condiții materiale mai bune pentru dezvoltarea copilului sau pentru că nivelul lor de instruire nu le permite să-și sprijine mai mult copiii în rezolvarea sarcinilor școlare.

Părinții romi din mediul urban manifestă, în general, o atitudine mai critică față de școală și față de prestația cadrelor didactice, considerând educația, mai curând, un serviciu social care trebuie să răspundă nevoilor concrete ale beneficiarilor și care poate fi amendat în ceea ce privește calitatea. Accesul mai larg la informație și implicarea socială mai activă a părinților romi din mediul urban a permis crearea unor opinii mai coerente ale acestora privind drepturile minorităților, tratamentul nondiscriminativ, parteneriatul cu școala etc. Reprezentații părinților romi se consideră nedreptățiți atunci când nu sunt consultați în legătură cu anumite decizii la nivelul școlii și solicită mai multă transparență din partea cadrelor didactice și a directorului.

Caseta 17. Interviu de grup părinți romi - București

Părinte1: Eu nu știu ce se face cu fondul școlii.

Părinte2: Există un comitet...Curățenie nu este, toate clasele sunt mizerabile, dacă un profesor locuiește așa acasă...

Moderator: Dar un comitet de părinți pe școală există?

Părinte3: Este, i-a selectat dânsul. Doamna Maricica face parte din comitetul ăsta pe școală.

Părinte1: (*adresându-se doamnei Maricica*) Și dl. director are o situație clară câți bani s-au strâns de la elevi și pe ce s-au cheltuit?

Părinte2: Eu nu am primit, de fiecare dată vine cu chitanțe, cu dosare, dar eu nu am verificat personal, alt părinte da.

Părinte1: Ar trebui așa...Când se face o ședință cu părinții... domnule X uitați care e situația, s-a cheltuit pentru școală atât... că a făcut clasa VIII C curățenie... dacă se mai strânge ceva facem și VII C, dar dânsul nu a dat nici o explicație.

Părinte3: Din fondul școlii nu se fac clasele, se fac holurile, băncile. Dacă fondul clasei nu este de ajuns, și se strâng doar 200.000 și mai trebuiesc încă 200.000 se ia din fondul școlii și se pune restul de bani, eu când am vrut să fac parte din comitetul ăsta, mi-a spus nu, stați liniștit, s-a făcut, asta e de ani de zile. Păi stai domnule, dumneata de ani de zile îi ții pe toți? Schimbă-i. Nu s-au făcut alegeri de mult, de 5 ani.

.....
Părinte4 :...Vreau să vă spun că aici, în școală, se face o mare diferență. De exemplu eu sunt rom, dar nu

vreau să fiu rom, nu vreau să fac parte din etnia respectivă, iar dânsul a băgat 30 de țigani la o clasă.” Stați un pic, domnule director! De ce ați băgat copilul ăsta aici, dacă nu vrea?! Cine vrea, vă rog frumos, să-l puneți la clasa respectivă, cine nu...

Moderator: Aceasta este o problemă în care nu au fost consultați nici copiii, nici părinții?

Părinte1: Trebuia să fiu consultat eu, nu copilul, pentru că, poate, copilul zicea da. ...Nu se poate! M-am dus la domnul director: “Domule director, dumneavoastră trebuia să-mi dați mie negru pe alb, dacă sunt de acord!

Atât relațiile de tip neangajat între părinți și profesori, bazate pe delimitarea sarcinilor fiecărui actor, cât și cele de tip critic și conflictual creează premisele unui climat închis, în care fiecare dintre părți are așteptări fără a avea inițiative constructive de colaborare. Un asemenea tip de climat nu poate fi, însă, productiv într-o problemă cum este participarea școlară a elevilor romi, unde parteneriatul real între părinți și profesori reprezintă o pârghie importantă de rezolvare.

• Relația școală-comunitate

Datele obținute prin interviurile de grup au arătat că relațiile școlii cu comunitatea se situează, încă, mai mult la nivelul bunelor intenții și mai puțin al inițiativelor concrete, constrângerile fiind date, pe de o parte, de penuria resurselor la nivel local, iar pe de altă parte, de lipsa unor strategii de dezvoltare instituțională la nivelul școlii. În acest context, se dezvoltă, uneori, la nivelul comunității un climat general bazat pe suspiciune, unde fiecare actor are impresia că a făcut tot ce era posibil, dar nu e sprijinit de ceilalți în aceeași măsură.

Caseta 18. Interviu profesor - localitatea Girceni, județul Vaslui

Profesor 1: ... Totuși, încă nu am reușit să convingem autoritățile locale să ne sprijine. Poate nu am știut la ce uși să batem sau nu am fost suficient de insistenți: peste tot ni s-a spus că, într-adevăr, problemele noastre sunt reale și că avem nevoie de ajutor, dar deocamdată nu există resursele necesare pentru a o face.

Moderator: Cum credeți că ar putea fi depășite aceste probleme?

Profesor 1: Cu noile responsabilități, toți își pasează pisica de la unii la alții...

.....
Profesor 2: M-am zbatut mult, dar, din păcate, cam unul singur. Avem toate dezavantajele unei școli mici....În sufletul meu, am vrut să fie ceva foarte frumos, dar nu poți să faci prea mul singur.

În general, se constată un climat mai deschis, favorabil comunicării școlii cu reprezentanții comunității, în cazul unităților de învățământ din mediul rural. Actorii comunitari sunt personaje cunoscute, apropiate școlii și familiei, știu problemele cu care se confruntă și încearcă să dezvolte o atitudine suportivă în relația cu cadrele didactice, în măsura posibilităților, uneori atât de limitate. Uneori, reprezentanții autorităților locale sau alți membri marcanți ai comunității au o putere mai mare de influență asupra părinților în a stimula motivația participării la educație. Este cazul unui primar dintr-o localitate rurală care a

oferit familiilor de romi o suprafață de pământ spre exploatare, cerându-le în schimb să-și trimită copii la școală.

Caseta 19. Interviu profesor - localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța

Operator: S-a întâmplat ceva în sensul ăsta, să îi puteți ajuta într-un fel. Primăria face ceva?

Profesor: Da, am avut o ședință cu primăria, părinții romi, profesorii. Ne-a ajutat foarte mult să îi aducem la școală. Domnul primar are influență asupra lor. I-a sprijinit întotdeauna pe ei. Reprezentanților romi care erau acolo doar atâta le spunea: “*Vă rog frumos, știți că și eu v-am ajutat cât am putut, vă rog ajutați-mă și voi! Haideți să-i aducem la școală!*” Și pentru că romii au intervenit, reprezentantul lor a vorbit cu ei, a contat foarte mult. Au venit copiii la școală. ...Am văzut că au un respect față de primărie.

Operator: Dar nu știți ce a făcut primăria pentru asta?

Profesor: I-a ajutat, întotdeauna. Au găsit ei o deschidere, i-au spus da, domnule primar, cum ne-ați ajutat dvs. pe noi așa vă ajutăm și noi. Nu știu ce anume.

Moderator: Dar primarul pleda pentru chemarea copiilor la școală?

Profesor: Da, și pentru că reprezentanții lor au înțeles acest lucru, au fost copii care ani de zile au lipsit și am reușit să-i aducem la școală....

Alteori, preotul satului este cel care desfășoară activități care au ca scop stimularea interesului pentru educație: “*A fost un preot foarte apropiat de oameni...ținea orele de religie, copiii erau foarte apropiați, se duceau la biserică, veneau la școală...*” (interviu profesor - localitatea Girceni, Județul Vaslui)

Deși unitățile de învățământ din mediul urban beneficiază de un sprijin mai activ din partea comunității și sunt implicate în diferite proiecte ale unor organizații non-guvernamentale, “partenerul comunitar” este perceput ca fiind unul exterior. Un asemenea climat bazat pe relații formale și indirecte (“*au venit cei de la organizația...și ne-au dat ajutoare*”- părinte, București) creează suspiciuni din partea părinților și elevilor: “*...vin de Crăciun și le dă la romi pachete! Asta nu le îngrașă, mai bine lasă copilul să trăiască așa ca până acum!*” (interviu de grup părinți romi, București).

*

* *

Etosul organizației școlare este o dimensiune esențial subiectivă care se construiește permanent în interacțiunea dintre membrii acesteia. Elementele ce țin de percepțiile, atitudinile și comportamentul față de școală și educație pot influența implementarea măsurilor de natură sistemică și instituționalizată. Politicile manageriale la nivelul școlii ar trebui să ia în considerare aceste dimensiuni specifice și să promoveze un climat deschis, de comunicare reală și parteneriat între profesori, elevi, părinți și comunitate.

4.2.2. Caracteristici individuale

Dintre factorii care influențează succesul școlar al copiilor, caracteristicile individuale reprezintă o categorie aparte. Spre deosebire de factorii de mediu socio-familial și educațional, a căror acțiune asupra reușitei școlare este una de tip extern, caracteristicile individuale constituie un rezultat al interacțiunii dintre determinările de tip intern (ereditar) și celelalte categorii de factori externi. Cercetările în domeniu au arătat că particularitățile individuale ale elevilor reprezintă principala categorie de determinanți ai succesului sau ai eșecului școlar. Nu se poate vorbi însă de acțiunea acestora în afara influențelor mediului socio-familial și educațional, care își pun amprenta asupra evoluției psiho-intelectuale a copiilor.

În categoria particularităților individuale determinante pentru succesul școlar al copilului, literatura de specialitate menționează:

- starea de sănătate fizică;
- caracteristici ale dezvoltării psiho-intelectuale;
- imaginea de sine a copilului;
- atitudinea față de cunoaștere, în general, respectiv față de școală (gradul de încredere în educație și în școală);
- nivelul motivației față de învățare ș.a.

După cum am enunțat în metodologia cercetării, evaluarea influenței caracteristicilor individuale asupra participării școlare a copiilor (ca de altfel, și a caracteristicilor mediului socio-familial) a fost realizată prin analiza secundară a bazei de date ISE, construită în cadrul unei cercetări desfășurate în anul 2001, asupra fenomenelor de abandon și neșcolarizare. Această bază de date conține informații privind 561 de copii care au abandonat școala sau nu au fost școlarizați, dintre care 200 de etnie roma, asupra cărora se va concentra analiza care urmează. La aceste date se adaugă informațiile desprinse din interviurile individuale și de grup desfășurate cu profesori, învățători, părinți și elevi romi, precum și din anchetele sociale desfășurate în familii de romi cu copii care au abandonat școala.

Datorită unor considerente logistice, investigația nu și-a propus o abordare exhaustivă a factorilor individuali care ar putea determina insuccesul școlar, luând în considerare numai informațiile furnizate de categoriile de subiecți menționați. O parte din aceste date (de ex., cele referitoare la atitudini și motivații ale copiilor) trebuie interpretate cu rezerva că acestea sunt percepții ale profesorilor sau părinților asupra caracteristicilor individuale ale copiilor care au abandonat școala sau sunt neșcolarizați.

Ancheta prin chestionar a solicitat aprecieri privind următoarele caracteristici ale elevilor:

- starea de sănătate;
- nivelul de dezvoltare psiho-intelectuală;
- atitudinea față de școală;
- tipuri de comportamente manifestate.

Alte aspecte precum motivația pentru învățare, nivelul de aspirații, imaginea de sine a copiilor etc. au fost urmărite în interviurile individuale și discuțiile de grup.

Datele cercetării au evidențiat că **starea precară a sănătății** reprezintă o cauză importantă a abandonului școlar și a neșcolarizării. Astfel, dintre copiii romi aflați într-una din aceste situații, aproape 10% se confruntă cu probleme grave de sănătate fizică sau psihică, iar aproximativ 20% au probleme minore de sănătate care fac, totuși, dificilă frecventarea școlii. Anchetele realizate în familie au evidențiat faptul că unele dintre problemele de sănătate ar putea fi ameliorate sau rezolvate, evitându-se, astfel, neșcolarizarea sau abandonul școlar. În multe situații acest lucru nu este posibil, fie din cauza condițiilor socio-economice ale familiei, fie din cauza lipsei actelor de identitate, care împiedică accesul la serviciile de sănătate. Din aceleași motive, pentru unele familii este dificil să îi înscrie pe copiii cu deficiențe grave în învățământul special.

Caseta 1. Anchetă în familie - localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța

Operator: Ziceați că aveți probleme de sănătate cu un copil...

Mama: El nu poate să meargă, dacă merge de aici și până pe strada cealaltă, gata. Greu de tot, sunt zile când nici nu poate să se ridice din pat. De asta nici nu l-am dat la școală.

Operator: Ce probleme are?

Mama: Din naștere, dar unde să mă duc? Că și la un doctor trebuie să dai un ban. Cine mă vede pe mine, fără un ban? Și îi trebuie și acte. Lui îi trebuia certificat de handicapat cel puțin de gradul doi, dar nu are.

Operator: Și îi dați ceva medicamente?

Mama: De unde? Nimic, dacă n-are nici certificat de handicapat, nu poate lua o pensie.

Caseta 2. Interviu de grup părinți romi - localitatea Girceni, județul Vaslui

Părinte 1: Trei ani a învățat și învățătorul l-o învățat bine. Dar nu o avut ce să scoată de la dânsul. Are întârzieri mintale. O fost chin. Da, a fost cu el la Vaslui, la policlinică... și el are probleme și cu vederea...

Moderator: Și acum câți ani are?

Părinte 1: Are treisprezece, e cam dus el...

Moderator: Și mai e la școală?

Părinte 1: Nu, nu l-o mai dus aici, că dacă el e...

Moderator: Nu l-ați dus la școala specială din Vaslui?

Părinte 1: Ba chiar m-am împrumutat de niște bani de l-am dus...

Părinte 2: Și eu am o fetiță și aș vrea s-o dau la școala specială. Nu prea vorbește bine și aș vrea s-o dau și eu la Vaslui acolo și n-am nici o posibilitate.

O situație specială este cea a copiilor romi bolnavi de SIDA. În cazurile în care aceștia nu sunt integrați în instituții de învățământ special destinate, părinții preferă să nu îi trimită la școală, deși din interviurile realizate se constată că, cel puțin la nivel declarativ, cadrele didactice manifestă o atitudine de acceptare a copiilor bolnavi de SIDA în învățământul de masă.

Caseta 3. Interviu profesori - localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța

Profesor 1: Unul dintre acești copii care au abandonat școala a rămas repetent, a avut o soră bolnavă de SIDA, probabil că și fata aceasta este suspectă și părinții n-au mai dat-o la școală. Unu care nu mai vine a fost luat la furat cu alții, a căzut, are o fractură și e în spital de astă vară. Sora lui este epileptică și n-o mai lasă mama la școală.

Profesor 2: Avem copii bolnavi de SIDA în școală și sunt integrați. Avem mai multe case special destinate copiilor bolnavi de SIDA, și într-o casă de exemplu stau 7 copii; este plătit un administrator din nu știu ce fundație, iar femeia care îi îngrijește este plătită de inspectorat. De acolo, copiii care sunt mai sănătoși vin la noi. La început a fost o reținere din partea unor cadre didactice, dar apoi... Avem copii în sat bolnavi de SIDA, pe unii îi știm, pe alții nu. Am avut o discuție cu doamna doctor și ne-a zis: "pe foarte mulți nu îi știți și nu vi-i spunem, mai bine te ferești de oricare copil să nu-l atingi, dacă ai rană...". Le-am dat un exemplu, un copil mi-a adus flori și l-am pupat și le-am demonstrat celorlalți că nu se întâmplă nimic.

Pe lângă problemele de sănătate fizică, cadrele didactice semnaleză și o altă cauză a abandonului școlar sau a neșcolarizării: **întârzierile în dezvoltarea psiho-intelectuală** a copiilor. În afara cazurilor mai grave care necesită cuprinderea copiilor în învățământul special, aceste întârzieri pot fi recuperate cu succes printr-o acțiune educativă sistematică. Există însă și situații în care **dificultățile de învățare determinate de necunoașterea limbii române** sunt etichetate ca întârzieri în dezvoltarea psiho-intelectuală a copiilor romi. Faptul că aceste probleme nu sunt evaluate corect de către părinți și profesori și nu se iau măsuri concrete de ameliorare și sprijin pedagogic adecvat conduce adesea la rezultate școlare slabe și chiar la situații de abandon.

O altă variabilă individuală care poate influența succesul școlar este **rangul în fratrie**. Unele studii susțin ipoteza conform căreia există un factor de risc pentru dezvoltarea fizică și psiho-intelectuală a ultimilor născuți dintr-o fratrie numeroasă, iar deficiențele de creștere și dezvoltare se pot repercuta asupra evoluției și rezultatelor școlare ale copiilor. Rangul în fratrie este în relație cu vârsta părinților: cu cât aceasta este mai înaintată, cu atât riscul pentru sănătatea fizică și psihică a copiilor este mai mare. În legătură cu același aspect, unele studii se referă la un potențial psiho-intelectual mai ridicat al primilor născuți (Terassier, 1981).

Posibilitatea de evaluare a efectelor variabilei în speță prin simpla analiză statistică este însă dificilă. Eventuala influență a acesteia este asociată și cu cea manifestată de alte variabile, îndeosebi cele de natură socio-familială. De multe ori, în familiile de etnia roma numeroase și cu mulți copii, veniturile, spațiul de locuit, hrana etc. se distribuie la un număr mare de membri ai acesteia, devenind astfel insuficiente, mai ales în cazul celor defavorizate socio-

economic. Evoluția școlară a copiilor este afectată, astfel, prin impactul produs de influența cumulată a tuturor acestor factori. Datele investigației de față nu confirmă ipoteza relației dintre rangul în frătrie și participarea la educație tocmai datorită influențelor cumulate ale factorilor socio-familiali pe care le suportă copiii din grupul țintă.

Alături de datele referitoare la particularități ale dezvoltării fizice și intelectuale, aprecierile celor intervievați privind **caracteristicile de tip motivațional-atitudinal** oferă informații importante în analiza factorilor individuali. Conform declarațiilor cadrelor didactice privind **atitudinea copiilor romi față de școală**, aproape două treimi dintre cei aflați în situația de abandon manifestă dezinteres față de școală, iar peste 20% au atitudini de respingere sau chiar de aversiune. Numai în 10% dintre cazuri profesorii consideră că acești copii au o atitudine pozitivă față de școală, cauzele care au generat abandonul fiind de altă natură.

Datele prezentate trebuie luate în considerare cu anumite rezerve deoarece, nu de puține ori, cadrele didactice nu percep problemele reale de adaptare ale copiilor romi la mediul școlar (determinate de necunoașterea limbii române, de proveniența din medii socio-culturale diferite, de faptul că nu au frecventat grădinița și nu sunt obișnuiți cu reguli de disciplină specifice regimului școlar etc.) și interpretează unele rețineri și refuzuri față de sarcinile de învățare ca atitudini general negative față de școală.

Atitudinea negativă a copiilor față de școală, în cazurile în care aceasta este reală, reprezintă un rezultat al unui complex de factori. Reprezentările copiilor privind importanța educației pentru parcursul individual se construiesc atât în mediul familial și socio-cultural (atitudinea părinților față de sistemul formal de educație, încrederea părinților în rolul școlii ca factor de reușită socială, nivelul de aspirații față de viitorul copiilor etc.), cât și în mediul școlar (experiențe de relaționare cu profesorii și cu colegii, frecventarea grădiniței etc.). Astfel, atitudinea negativă față de școală a copiilor translatează problema cauzelor abandonului școlar din planul factorilor individuali către cei de tip socio-familial și educațional.

Aceleași tipuri de argumente sunt valabile și în cazul **motivației pentru învățare a copiilor**. Din interviurile cu copiii romi s-a constatat că unii dintre cei aflați în situația de abandon sau neșcolarizare, provenind din medii defavorizate economic și socio-cultural, au o motivație scăzută față de învățare, determinată de reprezentările fataliste privind șansa de a-și depăși condiția socială prin educație. În unele situații, chiar și atunci când copiii manifestă interes pentru învățare, motivele pentru frecventarea școlii sunt extrinseci (de ex., obținerea alocației sau a bursei sociale) sau sunt centrate pe așteptări imediate și punctuale (de ex., dobândirea deprinderilor de bază nu ca premise ale unei bune integrări socio-profesionale, ci cu scopul de a putea urmări seriale la televizor).

Există și cazuri de copii romi care manifestă interes accentuat pentru educație, pentru continuarea studiilor și au un nivel de aspirații ridicat. Motivația determinantă pentru a învăța este dobândirea de cunoștințe și competențe necesare în viață – “școala ne ajută să învățăm despre natură, despre oameni, despre cum trăiesc alți oameni în alte părți”, “să aflăm lucruri noi”, “să știu să număr banii, să fac cumpărături, să mă iscălesc, să scriu, să citesc”, “să știm cum să ne comportăm în viață” (interviu de grup elevi romi – localitatea Mihail Kogălniceanu, județul Constanța) – precum și posibilitatea de mobilitate socială. Ei speră, chiar sunt convinși că educația este singurul mijloc care le va permite accesul la alte condiții, la alt stil de viață decât cel al propriei familii. Este cazul unei eleve romi din clasa a VIII-a care afirmă: “vreau să învăț...să fac un liceu, o școală profesională...trebuie să plec la oraș ... vreau să am o altă viață...” (interviu de grup elevi romi – localitatea Girceni, județul Vaslui).

În interviurile cu elevii romi și cu părinții acestora pot fi semnalate o serie de **diferențe în funcție de gen privind atitudinea față de școală și motivația pentru învățare**. Aceste diferențe sunt determinate mai ales de modelele culturale tradiționale ale etniei roma, conform cărora fetele se căsătoresc la vârste mici, iar rolul lor social este acela de a crește copiii, a îngriji familia și nu de a exercita o profesie pe baza unui parcurs școlar specific. Astfel, în multe cazuri, fetele sunt descurajate să frecventeze școala, lipsa de educație a acestora fiind tolerată la nivelul comunității de romi.

Caseta 4. Interviu de grup părinți romi - localitatea Girceni, județul Vaslui

Moderator: Câte clase a făcut băiatul dumneavoastră?

Părinte: Patru clase. O vrut mult să învețe, dar nu s-a putut... Doar îi spuneam: “Măi, Florine, învață și tu, că doar ești băiat! O fată fără școală mai este cum mai este, dar tu ești băiat, o să te duci în armată, o să trebuiască să scrii și tu o scrisoare!”.

Caseta 5. Interviu de grup elevi romi - localitatea Tigveni, județul Argeș

Elev: Tata-meu are ambiție pe mine să învăț că așa e mai bine, ca un băiat să învețe... A zis că băiat ca mine mare, e rău să nu știi să citești și să scrii scrisori când o să fii în armată. Să te rogi de alții...

În ciuda perpetuării unor mentalități tradiționale, în unele familii de romi se constată conștientizarea rolului educației și dorința de a susține participarea la educație a copiilor, indiferent de gen.

Caseta 6. Interviu de grup elevi romi – localitatea Vâlcele, județul Covasna

Moderator: Părinții tăi ce zic?

Elev 1: La mine taică-meu vrea foarte mult să vin la școală, dar când mă joc pe stradă și mai uit să fac temele la engleză, mă cheamă la bucatărie și mama zice: “ei, las-o în pace că e fată, tot la tigaie ajunge...”, dar el zice: “da’ las-o să vină să își facă temele”. Și mă mai ajută el. Când nu știu câte ceva îl mai chem din curte: “hai, tată, să mă ajuți și pe mine!”. El vrea foarte mult să merg la școală.

Atitudinea față de școală și motivația pentru învățare pot fi interpretate și ca manifestări ale **imaginii de sine** a copilului. Reprezentările despre propria persoană se formează în timp, ca rezultat al unui complex de factori și experiențe trăite atât în mediul socio-familial, cât și în cel școlar: reușite sau eșecuri, încurajări sau etichetări, susținere sau constrângere, modele de comportament, relația între grupul de apartenență și cele de referință etc. Discuțiile de grup au evidențiat că, de multe ori, elevii romi aflați în situația de abandon sau cu risc de abandon prezintă un decalaj între posibilitățile reale și reprezentările privind propriile capacități, dovadă a unei distorsionări a imaginii de sine. Un exemplu, în acest sens, îl constituie cazul unor copii intervievați care, deși au avut rezultate bune la învățătură pe parcursul școlarizării, consideră că elevii români sunt mult mai bine pregătiți și că nu vor putea niciodată să intre în competiție cu aceștia.

Caseta 7. Interviu profesori - localitatea Tigveni, județul Argeș

Moderator: Se prezintă elevii romi la examenul de capacitate?

Profesor: Da, dar șansele sunt destul de mici din păcate pentru ei, și asta din cauza dezinteresului lor. În vacanță i-a chemat doamna de română la pregătire suplimentară, n-au venit. I-a întrebat: “Dar de ce, dragă, n-ați venit?” “Și așa noi nu luăm.” “Cine v-a spus vouă că nu luați?” “Oricum ceilalți copii știu mult mai mult decât noi.” Și doamna era dezamăgită, spera ca măcar 5 copii să vină, măcar copiii mai buni. Nu știu de ce nu au venit.

Deși **rezultatele școlare** ale elevilor reprezintă expresia impactului diferitelor categorii de factori (caracteristici individuale, specificul mediului familial, trăsături ale mediului școlar), unii profesori asociază rezultatele școlare slabe ale elevilor cu nivelul redus al dezvoltării psiho-intelectuale a acestora și sunt invocate ca fiind principala cauză a abandonului școlar.

Distribuția cazurilor investigate în funcție de **rezultatele școlare obținute anterior abandonului** arată că un procent de 19% dintre copiii romi cuprinși în investigație înregistrau medii generale sub 5, iar aproape jumătate se situau la limita promovabilității, mediile generale ale acestora fiind între 5 și 6. Aceste date evidențiază faptul că rezultatele școlare slabe ale elevilor se asociază frecvent cu situația de abandon. Pe de o parte, performanțele slabe la învățătură determină situația de repetenție care duce, în multe cazuri, la abandon. Pe de altă parte, obținerea în mod repetat a unor rezultate școlare slabe are efecte negative în planul motivației pentru învățare a copiilor, care poate determina situații de respingere față de școală. Cu toate acestea, un număr semnificativ dintre elevii romi (20%) înregistrau rezultate școlare satisfăcătoare sau chiar bune anterior abandonului, cauzele eșecului școlar fiind de altă natură în aceste situații.

Mai mult de jumătate dintre copiii romi cu abandon școlar cuprinși în cercetare au fost în situația de **repetenție** o singură dată sau chiar de două ori. Rezultatele investigației au arătat

însă că repetenția nu însoțește întotdeauna abandonul școlar, astfel că aproape 40% dintre elevii care au renunțat să frecventeze școala nu au înregistrat niciodată repetenție.

Un alt aspect urmărit în investigație a fost relația dintre abandonul școlar sau neșcolarizare și comportamentul deviant. **Manifestarea devianței comportamentale** în rândul copiilor romi care au abandonat sau nu au frecventat niciodată școala este menționată cu pondere ridicată - aproximativ 20% dintre cazuri. Studiul de față a arătat că nu există diferențe semnificative în manifestarea comportamentelor deviante în funcție de apartenența etnică. Formele de devianță comportamentală sunt diverse, de la atitudini de indisciplină în grup la comportamente grave de delincvență (furt, vagabondaj, prostituție etc.).

Caseta 8. Anchetă în familie - București

Operator: Am înțeles că numai ea (*o fetiță*) este la școală. În mod normal ar trebui să mai meargă la școală și băiatul de 11 ani și fata de 14 ani. Au fost vreodată la școală?

Mama: Da, sigur.

Operator: Câți ani au fost la școală?

Mama: Au fost anul ăsta, dar nu mai merg.

Operator: Dar ce s-a întâmplat?

Mama: Fata, nu s-a mai dus ea, nu că n-o las eu...

Operator: De ce nu s-a mai dus? Care a fost motivul?

Mama: Ea până în clasa a VI-a a rămas de două ori repetentă. Acum este mai dezvoltată fizic, mai nu știu ce... efectiv i-a fost rușine să mai meargă.

O vecină (care a asistat la discuție): A fugit de acasă doamnă, de ce nu vă spune drept? S-a prostituat fata ei!

Operator: Lăsați să ne spună dânsa.

O vecină: Trebuie să vă spun, că noi suntem vecini! Copii sunt amărâți, copilul ăla fură, ce tot atâta discuții? Numai băiatul cel mare muncește! Atât! Restul sunt golani, ce tot atâta minciună? De ce să nu spunem adevărul?

Mama: Dacă vă interesează când a abandonat școala, ea, practic, dacă e s-o luăm după acte, a terminat 5 clase. Dar de la anul vrea să se reintegreze. Ar putea s-o integreze, dacă e și dorința ei. S-a anturat cu cine nu a trebuit și s-a ajuns unde s-a ajuns. Copilul e plecat de acasă de 2 luni și... dânsa (*vecina*) văd că știe mai bine, eu nu știu...

Comportamentul deviant poate reprezenta, în unele situații, cauza abandonului școlar. De cele mai multe ori, însă, acesta este mai degrabă consecința neintegrării tinerilor în organizația școlară și are o cauzalitate multiplă: influențe ale mediului familial, factori de context socio-economic, determinanți școlari etc.

*

* *

Datele referitoare la caracteristicile individuale ale elevilor romi cuprinși în investigație au evidențiat faptul că unele particularități individuale ale copiilor pot constitui cauze determinante ale abandonului școlar sau ale neșcolarizării. Influența acestora asupra participării copiilor la educație trebuie interpretată, însă, în relație cu alte categorii de factori, care țin de mediul familial și socio-cultural sau de mediul școlar.

4.2.3. Determinanți culturali și socio-familiali

În cadrul categoriei determinanților referitori la mediul familial am operat o distincție între factori culturali și socio-familiali. Am considerat necesară această separare, care este mai curând de ordin operațional, având în vedere caracteristicile grupului țintă al studiului.

4.2.3.1. Determinanți culturali

Studii realizate în acest domeniu²⁵ au pus în evidență că se poate vorbi de o serie de determinanți culturali ai participării școlare. Dintre aceștia am considerat că naționalitatea declarată și limba vorbită în familie sunt două variabile „tari” ale identității etnice și în consecință „dau seama” de specificul cultural al unei populații. Acest lucru este valabil mai ales în cazul populației roma a cărei tradiție culturală este una preponderent orală. Astfel, am considerat că persoanele/famiile care declară că aparțin etniei roma și în special cele care vorbesc limba romani reflectă într-o măsură ridicată tradițiile și cultura romani. Acesta a fost motivul pentru a introduce variabilele limba vorbită în familie și naționalitatea declarată în categoria determinanților culturali. Cele două variabile amintite reflectă o imagine diferită a tabloului participării școlare. Astfel, analizele participării la educație pe baza acestor două variabile au pus în evidență următoarele:

- Participarea la educația preșcolară este de două ori mai scăzută în cazul familiilor în care se vorbește limba romani comparativ cu familiile de romi (hetero sau autoidentificate) care nu cunosc această limbă. Există, de asemenea, tendința unei participări mai scăzute la acest nivel de educație în cazul în care romii trăiesc în comunități compacte comparativ cu situația în care aceștia trăiesc în comunități mixte sau dispersați printre romani. Astfel, în anul 1998, participarea la educația preșcolară în cazul comunităților compacte de romi era de 12,1%, în timp ce în comunitățile mixte se ridica la 19,1%, iar în cazul romilor dispersați printre români - la 29,3%.
- În cazul copiilor de vârstă școlară (7-16ani), neșcolarizarea este de două ori și jumătate mai ridicată în cazul familiilor în care se vorbește limba romani comparativ cu familiile în care nu se vorbește limba. Neșcolarizarea copiilor de vârstă școlară este de aproape trei ori mai ridicată în cazul familiilor care se autoidentifică de etnie roma.
- În cazul populației roma de peste 16 ani, cele două variabile (limba vorbită și naționalitatea declarată) operează, de asemenea, diferențe în privința nivelului de școlaritate dobândit. În primul rând, neșcolarizarea, ca și în cazul copiilor, este mult mai ridicată în cazul vorbitorilor de romanes și al celor care se declară romi. De asemenea, nivelul de școlaritate dobândit este mai scăzut (mai puțini absolvenți de 8 clase, școală profesională, liceu) în cazul adulților care vorbesc romani și/sau se

²⁵ *Indicatori privind comunitățile de romi din România*, Ed. Expert, București, 2002.

identifică de etnie roma comparativ cu cei care nu vorbesc romanes și cei care nu se declară romi.

Participarea școlară diferită, în funcție de limba vorbită și naționalitatea declarată, considerate variabile ce caracterizează specificul cultural, poate fi rezultatul unor stiluri de viață diferite datorate integrării/neintegrării în cultura dominantă și asimilării/neasimilării valorilor populației majoritare, incluzând aici valorizarea școlii și percepția acestei instituții. Ca o consecință a stilurilor de viață diferite, încrederea în școală poate fi o variabilă care structurează gradul de participare școlară.

Neîncrederea în școală, lipsa valorizării instituției școlare se regăsesc într-o măsură mai înaltă în familiile care vorbesc limba romani și se declară de etnie roma. Participarea mai scăzută la educație a copiilor din aceste familii reflectă nu doar diferențele de specific cultural și stil de viață, ci, posibil, și o rezistență, conștientizată sau nu, la asimilarea culturală pe care, eventual, școala ar putea să o exercite. În acest sens, fără o ofertă școlară interculturală putem presupune că decalajul de participare școlară structurat în jurul variabilelor limba vorbită și naționalitate declarată se va menține. Necunoașterea sau slaba cunoaștere a limbii române la intrarea în școală determină nu doar rezultate școlare mai slabe, ci, în unele cazuri, chiar abandon școlar sau refuzul de a frecventa școala. Interculturalitatea presupune nu doar regăsirea limbii materne în școală, ci și a elementelor de cultură specifice populației roma.

4.2.3.2. Determinanți socio-familiali

Printre variabilele identificate ca principali determinanți ai participării la educație, ai rezultatelor școlare, ai succesului sau eșecului școlar, de teoriile dezvoltate și studiile elaborate pe această temă se numără cele care definesc mediul familial, variabile care fac obiectul acestui capitol.

Dintre caracteristicile mediului socio-familial, studiul de față s-a axat asupra următoarelor:

- a) nivelul de educație al părinților;
- b) ocupația părinților;
- c) starea materială a familiei:
 - venitul familiei (apreciere generală);
- d) dimensiunea familiei:
 - tipul familiei (nucleară, largă);
 - numărul de copii din familie;
- e) condițiile de viață ale copilului în familie:
 - condiții de locuit;
 - starea bunurilor personale și condiții de alimentație a copilului;
- f) starea de sănătate a părinților și situații speciale ale acestora;

- g) forma familiei (“normală”, dezorganizată, reorganizată);
- h) climatul afectiv din familie:
- relațiile dintre părinți;
 - atitudinea părinților față de copil;
- i) atitudinea părinților față de școală și educația copiilor.

Una dintre variabilele familiale care pare să influențeze într-o mare măsură participarea școlară este **nivelul de educație al părinților**, cea mai mare parte a elevilor care au abandonat școala (peste 50%) provenind din familii fără studii sau care au absolvit cel mult școala primară (Tabelul următor).

Tabel 1. Distribuția elevilor care au abandonat școala în funcție de nivelul de instruire al părinților (lot total)

Nivel de instruire	Fără studii		Școală primară		Gimnaziu		Școală profesională		Non-răspuns/Nu e cazul ¹	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Tata	79	14,1	201	35,8	172	30,7	54	9,6	55	9,8
Mama	115	20,5	187	33,3	190	33,9	31	5,5	38	6,8

¹ Include și cazurile de deces: 53 dintre copii, 32 români și 21 de etnie roma au mama sau tatăl decedat.

Deși, în general, capitalul uman din mediul rural (sub aspectul nivelului de instruire), mediu în care s-au desfășurat investigațiile, este mai puțin dezvoltat decât în urban (recensământul populației din 1992 evidențiază o proporție de 38,9% a locuitorilor din rural care nu aveau studii generale și medii, față de 12,5%²⁶, procent corespunzător mediului urban) surprinde, totuși proporția foarte ridicată a părinților copiilor din lotul de studiu care au un nivel foarte redus de educație. Aceasta cu atât mai mult cu cât, o parte a populației fără școală absolvită sau numai cu studii primare – identificată cu prilejul recensământului - era de vârstă înaintată (o parte suferind un proces natural de dispariție), iar așteptările au în vedere o evoluție pozitivă în perioada care s-a scurs din 1992 în ceea ce privește acest indicator.

Referitor la nivelul de educație al părinților, trebuie menționat faptul că majoritatea celor fără studii sunt de etnie roma: peste 30% în cazul tatălui și 40% în cazul mamei (Tabelul următor), ceea ce reprezintă de opt, respectiv de patru ori mai mult decât în cazul celor proveniți din rândul populației majoritare²⁷. De altfel, și proporția copiilor care au abandonat școala și care provin din această etnie este mai mare, nu în sine (35,7%, față de 61,1% români și 3,2% alte

²⁶ Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 2000, PNUD.

²⁷ Determinanții socio-familiali au fost investigați prin analiza secundară a bazei de date ISE elaborată cu prilejul unei cercetări asupra cauzelor abandonului școlar în învățământul obligatoriu. Vezi capitolul referitor la metodologia cercetării.

naționalități), ci raportat la totalul populației roma care, conform celor mai înalte valori estimate este de aproximativ 7% din totalul populației țării.

În acest context, trebuie menționat că etnicii romi reprezintă o categorie care se confruntă cu multiple probleme: economice, socio-culturale, educaționale. Se estimează, astfel, că o pondere foarte ridicată a acestora prezintă un nivel scăzut de educație, situându-se, în același timp, sub pragul de sărăcie. Relația dintre sărăcie și educație se manifestă în ambele sensuri: sărăcia reduce accesul la învățământ și durata vieții școlare; aceasta este, însă, proporțională cu nivelul de instruire atins, lipsa educației determinând sărăcia. În esență, sărăcia existentă conduce la o sărăcie mai mare, factorul generator fiind lipsa educației, implicit a șanselor de valorizare individuală și de integrare pe piața forței de muncă, cu consecințe asupra condițiilor de viață. Situația este agravată și de anumite reprezentări privind rolul și funcțiile școlii. O parte dintre etnicii romi nu realizează relația dintre nivelul de educație și situația socio-economică. Participarea la educație nu constituie, în percepția acestora, o garanție pentru succesul social, manifestând, ca urmare, atitudini rezervate față de școală²⁸.

Tabel 2. Distribuția elevilor care au abandonat școala în funcție de nivelul de instruire al părinților, după apartenența etnică

Nivel de instruire		Fără studii		Școală primară		Gimnaziu		Școală prof.		Non-răspuns / Nu e cazul ¹	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Tata	Română	13	3,8	118	34,4	134	39,1	45	13,1	33	9,6
	Roma	63	31,5	74	37,0	34	17,0	7	3,5	22	11,0
Mama	Română	33	9,6	99	28,9	163	47,5	27	7,9	21	6,1
	Roma	81	40,5	79	39,5	24	12,0	2	1,0	14	7,0

¹ Include și cazurile de deces.

Fig. 1. Nivelul de instruire al tatălui, în funcție de originea etnică

²⁸ Vezi și *Învățământul rural din România; condiții, probleme și strategii de dezvoltare*, MEN- ISE, 2000.

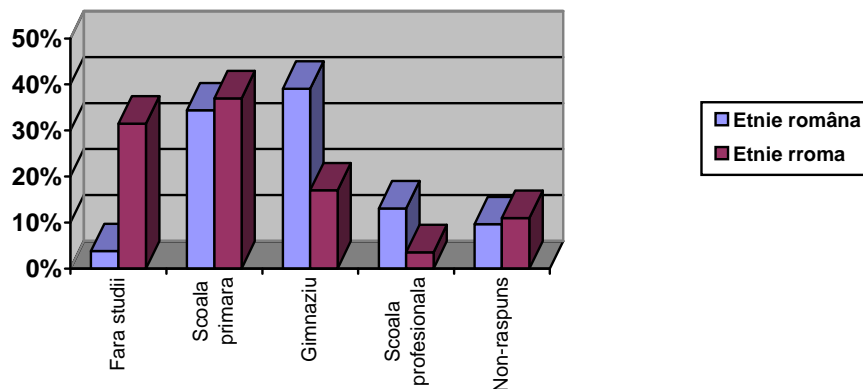
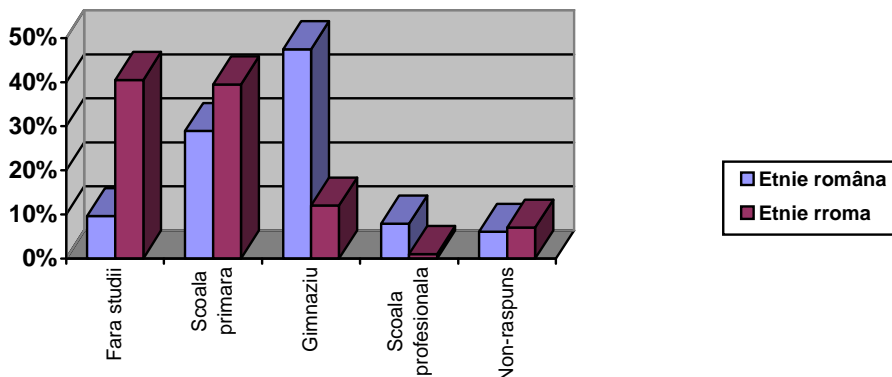

Fig. 2. Nivelul de instruire al mamei, în funcție de originea etnică

Statutul educațional al părinților acționează ca un handicap în ceea ce privește participarea la educație a copiilor. Unele cercetări²⁹ au evidențiat, de altfel, faptul că influența cea mai puternică a nivelului de educație a părinților se manifestă în cazul elevilor din primele cicluri de învățământ – nivel asupra căruia s-a centrat și cercetarea de față - ulterior producându-se o diminuare a intensității impactului mediului familial, în speță, al nivelului educațional al părinților. Cu alte cuvinte, influența pozitivă sau negativă a familiei asupra copilului atinge un optim în primii ani, diferențele de eșec sau reușită datorate acestuia evidențiindu-se pregnant la începutul școlarității; influențele continuă și ulterior, dar sunt ușor diminuate.

Valoarea de determinant al eșecului sau succesului pe care îl are nivelul de educație al părinților trebuie luată în considerare nu atât în sine, cât mai ales prin factorii pe care îi antrenează: diferențe în privința limbajului utilizat și a valorilor promovate în familie (în unele cazuri) față de cele vehiculate în școală, fapt care creează dificultăți de adaptare școlară a copiilor și eșec școlar, tendințe de non-valorizare a educației, imposibilitatea de a acorda un minim ajutor, de a “supraveghea” rezolvarea sarcinilor școlare de către copii etc.

Unii dintre părinți sunt conștienți de dezavantajul lor educațional, de faptul că nu pot servi copiilor ca model și nu le pot acorda sprijin în activitatea școlară, deși ar dori ca aceștia să depășească propria condiție socială:

Caseta 1. Interviu de grup părinți romi – localitatea Girceni, județul Vaslui

Părinte: ...de...noi am vre..., am vre să-l ajutăm, dar nu știm...nu știm, că n-am făcut carte; și el spunea că și noi trăim, chiar dacă nu știm carte...nu știa, nu putea singur. Am fi dorit să învețe, să nu mai fie așa, ca noi...

Alții, așa cum am mai amintit, pun sub semnul întrebării importanța educației pentru asigurarea succesului, pentru mobilitate socială:

Caseta 2. Interviu de grup părinți romi – localitatea Girceni, județul Vaslui; localitatea Vâlcele, județul Covasna; localitatea Rudărie, județul Gorj

Părinte 1: ...și dacă ar fi învățat, tot una... sunt pe aici, pe la noi, unii care au făcut carte...degeaba, n-au găsit nici un servici. Unul a venit înapoi de la oraș...nu mai e fabrica la care a lucrat...

.....
Părinte 2: O terminat școala, iese în șomaj...

.....
Părinte 3: După ce-o termina școala, ia sapa de coadă, cum am luat-o și noi.

Părinte 4: O să trăiască de azi pe mâine, aia vor face; nu poate să ajungă inginer sau doctor sau să ajungă să conducă țara.

Părinte 5: Dacă n-ai posibil să-l dai mai departe? Învăță până în clasa a VIII-a, dar ca să-l mai duci la Baia, n-ai cu ce. Noi am vrea, da' dacă n-ai...

O parte dintre părinții care au absolvit învățământul profesional (tatăl/mama sau amândoi părinții) ai căror copii au abandonat școala fac parte din categoria persoanelor care au revenit în mediul rural după intrarea în șomaj ca urmare a procesului de restructurare a economiei și lichidării unor întreprinderi. În cazul unora dintre aceste familii, schimbările importante care au intervenit în statutul lor, în condițiile și stilul de viață, au produs reale bulversări care și-au pus amprenta și asupra parcursului școlar al copiilor, conducând chiar la situații extreme – abandon școlar.

Un aspect constatat cu prilejul anchetei realizate se referă la faptul că o parte a personalului didactic nu deține suficiente informații cu privire la mediul familial al elevilor care au abandonat școala, aspect relevat de numărul relativ mare de non-răspusuri la majoritatea itemilor pe care îi conține fișa individuală a copiilor aflați în această situație, fișă care a trebuit să fie completată de cadrele didactice de la clasele în care erau integrați copiii înainte de părăsirea școlii. Această constatare poate să reflecte relația slabă, cel puțin în unele cazuri, pe care cadrele didactice au avut-o cu părinții copiilor aflați în situație de criză, de eșec școlar major, deși modalitățile de intervenție în vederea prevenirii fenomenului presupun o legătură

²⁹ Mihaela Jigău, *Factorii reușitei școlare*, Ed. Grafoart, București, 1998.

și o colaborare strânsă cu aceste familii, cunoașterea mediului de viață a copiilor, a influențelor, eventual a presiunilor și privațiunilor de orice natură pe care aceștia le suportă.

Conform specificului ariei în care s-a desfășurat investigația (mediul rural) și nivelului de educație, majoritatea părinților (aproape două treimi) au **ocupații** legate de agricultură. De semnalat este însă faptul că numai aproximativ 30-35% dintre familii lucrează pe terenul propriu, alte 33-35% fiind puse în situația de a “lucra cu ziua” (în agricultură), în localitatea în care domiciliază (majoritatea) sau în afara acesteia, în vederea obținerii celor necesare traiului zilnic, dat fiind că nu posedă terenuri pe care să le poată exploata. Și sub acest aspect populația roma este defavorizată, o proporție mult mai ridicată, în special în cazul femeilor, aflându-se în această situație (Tabelul 3). Chiar și o proporție ridicată dintre copiii care au abandonat școala, după ce acest eveniment s-a produs, desfășoară activități aducătoare de venituri - activități sezoniere (“lucrul cu ziua”), activități agricole sau non-agricole în localitatea natală sau în alte localități - deși ca vârstă se situează sub limita legală pentru integrarea în muncă. Alteori, faptul că părinții îi trimit la muncă, chiar în afara localității de domiciliu, reprezintă cauza abandonului:

Caseta 3. Interviu profesori – localitatea Girceni, județul Vaslui

Profesor 1: Dar până la urmă tot a abandonat școala ... Acum e undeva prin Bacău și nu putem lua legătura cu el ... le e frică că l-am putea convinge pe el să-i convingă să vină la școală, ori părinții nici nu vor să audă. Spun că n-au ce mânca și că sunt nevoiți să-l dea acolo ca să aducă ce au nevoie. Dar ei nu muncesc, poate tatăl da ...sunt alcoolici ...

Profesor 2: Acești copii au fost determinați să abandoneze școala ... nu din vina lor, din cauza lipsurilor; unii copii, din ceea ce văd eu, sunt chiar folosiți de părinți și trimiși la munci în locul lor, pentru a aduce pâinea cea de toate zilele ...

Copiii înșiși relatează, în cadrul interviurilor, despre faptul că uneori sunt obligați să lipsească de la școală pentru a desfășura anumite activități în localitate (*“fetele la prășit, cu frații mai mici, la curățenie, la mâncare ... băieții cu animalele, la coasă, la arat...ea lipsește ca să se ducă la muncă...părinții sunt bețivi, muncește, dar bea banii apoi...”*) sau activități sezoniere în afara localității împreună cu părinții – *“a plecat cu tatăl lui la oi și a făcut iar clasa și n-a terminat că iar s-a dus...pleacă de primăvara până în noiembrie”* (interviu de grup elevi romi – localitatea Girceni, județul Vaslui).

Tabel 3. Distribuția elevilor care au abandonat școala în funcție de ocupația părinților, după apartenența etnică

Ocupația	Activ. agricole pe teren propriu		Lucru cu ziua		Activ. agricole în afara localit.		Activ. neagricole în localitate		Activ. neagricole în afara localit.		Alte situații ¹		Non – răspuns / Nu e cazul ²	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%

Tata	Român	102	29,7	99	28,9	13	3,8	24	7,0	35	10,2	11	3,2	59	17,2
	Rom	4	2,0	71	35,5	9	4,5	24	12,0	26	13,0	19	9,5	47	23,5
Mama	Român	149	43,4	88	25,7	6	1,7	18	5,2	20	5,8	30	8,8	32	9,3
	Rom	11	5,5	85	42,5	4	2,0	24	12,0	15	7,5	31	15,5	30	15,0

¹ În această categorie au fost incluse persoane în situație de șomaj, cele plecate să lucreze în străinătate, care practică ghicitul, cerșetoria ș.a.

² Include și cazurile de deces.

Pe lângă activitățile agricole, o parte dintre părinții copiilor din lotul de studiu practică și activități cu caracter non-agricol, dar care nu presupun o anumită calificare, sunt plecați temporar să lucreze în străinătate sau practică – după cum declară cadrele didactice investigate - “activități” precum cerșetoria (în special cei din rândul etniei roma).

În imposibilitatea de a obține date concrete privind **veniturile familiei**, pentru a completa imaginea asupra situației materiale, s-a solicitat din partea cadrelor didactice, prin fișa individuală pe care au completat-o pentru fiecare elev care a abandonat școala, o apreciere generală, o evaluare a resurselor materiale ale părinților acestora, comparativ cu veniturile înregistrate de familiile celorlalți elevi. După cum se poate constata și din specificul activităților desfășurate, veniturile obținute sunt în multe situații ocazionale, nesigure, în 80% din cazuri acestea fiind apreciate – de către cadrele didactice - ca fiind total insuficiente, la limita supraviețuirii; proporția se păstrează atât în cazul familiilor de romi, cât și de români.

Caseta 4. Interviu profesori – localitatea Tigveni, județul Argeș; localitatea Vâlcele, județul Covasna

Profesor 1: Majoritatea familiilor acum trăiesc din cerșit, din munci prestate către populație: săpat, prășit, strâns fân, mai fac măhuri, coșuri. Nivelul de trai este foarte scăzut, mulți sunt sub condițiile minime.

Profesor 2: Cred că de fapt în permanență ei vin la școală nemâncați. Ce să mai faci un copil dacă e nemâncat?... Îmi povestea o mamă de copil și-mi spunea de ce nu vine copilul la școală: „păi cum, doamnă, pleacă dimineața nemâncați, se duc la prânz acasă, nu găsesc de mâncare și taică-su îi ia cu parul să-i bată că de ce plâng de foame. Când vin de la cerșit ei sunt mai grași decât când stau acasă.

Profesor 3: Copiii în general flămânzesc. Ei nu pot sta la cursuri până la 12 pentru că le este foame. Ori pleacă, ori nu mai ascultă nimic. Foarte mulți se plâng de dureri de stomac sau de cap. Astă iarnă pur și simplu stăteau nemâncați, nu aveau nimic și cerșeau prin sat. Asta era singura lor sursă de hrană.

Părinții înșiși relatează în cadrul interviurilor despre privațiunile pe care le suportă: “*sunt zile în care și noi și copiii mâncăm mămligă cu cenușă ...*” (interviu de grup părinți romi, comuna Girceni, județul Vaslui), iar profesorii confirmă această situație: “*sunt foarte săraci...care umblă în genunchi pentru o oră de muncă sau o farfurie de mâncare; sărăcia este principala problemă... nu ar mai fi reținuți copiii de către familie, nu i-ar mai trimite la muncă dacă n-ar fi așa săraci...*” (interviu profesori, localitatea Girceni, județul Vaslui).

Sărăcia populației din mediul rural, disparitățile dintre mediul urban și rural, în general, existente încă înainte de 1989, au continuat să se adâncească datorită, în special, investițiilor

reduse realizate în aceste zone și în sectorul agricol al economiei și practicării unei agriculturi “autarhice” la nivelul gospodăriilor individuale. Anii de tranziție, cu schimbările pe care le-a indus, în mod deosebit cele generate de Reforma agrară din 1991, “a retransformat țăranul cooperatist – lipsit și de salariu și de proprietate – al socialismului în micul proprietar de pământ specific începutului de secol în România și tuturor societăților capitaliste pre-industriale din Europa secolelor XVIII-XIX”³⁰. Reforma a determinat, totodată, “separarea pământului de tehnologie și expertiză”, “distrugerea vechiului patrimoniu al CAP-urilor – de la irigații până la fermele zootehnice” și revenirea la gospodăria de tip tradițional și la modelul satului tradițional, model care a condus la “cronicizarea sărăciei” și la o “economie de subzistență”.

Cu atât mai dramatică este situația romilor din mediul rural, mulți dintre ei lipsiți de terenuri individuale și nevoiți astfel, așa cum aminteam mai sus, să muncească “cu ziua” pe terenurile proprietarilor de pământ pentru sume sau produse care nu le asigură totuși “traiful zilnic”: *“unde să ne ducem? n-avem fermă, n-avem nimica, unde să ne ducem? Chiar de zilele astea care au plouat, de sâmbătă seara, am făcut o grevă de foame, că n-am avut. Da ieri, cu toată greva, m-am dus pe la români”*. (interviu de grup părinți romi - localitatea Girceni, județul Vaslui).

Impactul sărăciei asupra participării la educația de nivel preșcolar și obligatoriu a copiilor romi este pusă în evidență și de datele unei cercetări realizate pe un eșantion național de populație roma³¹. Astfel, în ceea ce privește cuprinderea în învățământul preșcolar, aceasta este de 4 ori mai scăzută în gospodăriile foarte sărace³² comparativ cu gospodăriile bogate (Tabel 4). Cu alte cuvinte, cu cât o gospodărie este mai săracă, cu atât este mai probabil să întâlnim neparticipare școlară.

Tabel 4. Participarea la educația preșcolară în funcție de starea materială a gospodăriei

Gospodării foarte sărace	Gospodării sărace	Gospodării cu situație economică medie	Gospodării bogate
10,9	18,7%	29,5%	42,5%

În cazul învățământului obligatoriu tendința se păstrează, „neparticiparea” școlară fiind de trei ori mai ridicată în cazul copiilor care provin din familii sărace sau foarte sărace comparativ cu cei care aparțin unor familii bogate sau cu situație economică de nivel mediu.

O consecință a stării de sărăcie pare a fi, în unele familii, și **alcoolismul**. Uneori, în astfel de cazuri, părinții, fără a conștientiza consecințele pe care le are asupra propriilor copii

³⁰ Pasti, VI., *Un deceniu de transformări sociale*. În: *Un deceniu de tranziție: situația copilului și a familiei în România*, UNICEF, București, 2000.

³¹ Indicatori privind comunitățile de romi din România, Ed. Expert, București, 2002.

întreruperea școlarizării, indiferent de momentul în care aceasta intervine, îi trimit la muncă pentru a obține banii necesari pentru procurarea alcoolului:

Caseta 5. Interviu profesori – localitatea Girceni, județul Vaslui

Profesor: ...familia aceea are 10 copii, al 11-lea e pe drum și unul decedat ... Pe tată zilnic îl găsesc la bufet, și-și trimite copiii la vaci ... o fetiță căreia am reușit să-i punem două note, chiar la a VIII-a a angajat-o la vaci, undeva, într-o localitate, nici noi nu știm exact. Nu putem lua legătura pentru a obține manualele, trebuie să luăm legătura cu părinții. Dar tatăl lor este un bețiv notoriu și nu știu cum o să facem ...

În lipsa altor venituri acești părinți folosesc chiar alocația copiilor. Și totuși, chiar în astfel de familii există copii dornici să învețe. Este exemplar, în acest sens, cazul unui copil rom aparținând unei familii în care ambii părinți manifestă fenomene accentuate de alcoolism, relatat de un cadru didactic:

Caseta 6. Interviu profesori – localitatea Girceni, județul Vaslui

Doamna dirigintă, îmi zicea, eu sunt nevoit să vin la școală să-mi iau CEC-ul și să mă duc să cumpăr înainte pe datorie ce am nevoie pentru școală ... că dacă mi-ar prinde maică-mea CEC-ul mi l-ar bea ... Și într-adevăr, mergea la magazin, cumpăra pe datorie caiete, creioane... rechizite... vânzătorul îl cunoștea; apoi când lua alocația mergea și plătea datoria. Părinții nu mai puteau cheltui banii pe băutură. Și copilul învăța bine, chiar foarte bine, chiar dacă uneori, după două - trei ore și el și alți copii se apleacă pe bancă de foame ...Familia l-a trimis totuși la muncă și a abandonat școala ...

Gradul de sărăcie apare cu atât mai evident dacă se ia în considerare **dimensiunea familiei (tipul familiei și numărul copiilor)**. Astfel, în peste 40% din cazuri (mai mult de 50% la etnicia romi) copiii care au abandonat școala provin din familii constituite din părinți, copii și bunici, uneori și alte rude, iar 60% dintre familii (70% în cazul romilor) au 4 sau mai mulți copii: *"Noi suntem peste 20 de familii de romi, care fiecare familie are cel puțin câte 5-6 copii și nu au putut să îi dea la școală din cauza condițiilor"* (interviu de grup părinți romi – localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța). Veniturile minime obținute de adulții care lucrează sunt necesare, astfel, pentru întreținerea unui mare număr de persoane, fiind total insuficiente. Uneori, prin "munca cu ziua" desfășurată pe timpul verii se achită datoriile din iarna precedentă, după cum susțin în cadrul discuțiilor de grup părinții romi: *"iarna ne împrumutăm de mălai, de fasole, de cartofi, de altele...iar vara trebuie să muncim pentru ele...nu ne mai ajungem niciodată...trebuie să muncim mai mult pentru ca să avem și vara ce mânca...îi mai luăm și pe copii, dar trebuie să nu uităm de normă ...altfel pierdem alocația..."* (interviu de grup părinți romi – localitatea Girceni, județul Vaslui).

Intervievatul se referă la numărul maxim de absențe pe care elevii nu trebuie să-l depășească, lunar, pentru a primi alocația. Este o practică deja cunoscută și acceptată de profesori, ei fiind

³² Caracterizarea gospodăriilor este realizată de către operatorii de interviu care au aplicat chestionarul.

conștienți de privațiunile pe care copiii și părinții acestora le suportă. Iar exemplele oferite constituie cazuri “fericite” în care sărăcia, lipsurile, imposibilitatea satisfacerii nevoilor de bază nu au condus la abandonul școlar al copiilor (cel puțin până la momentul interviului). Unii copii, tocmai datorită precarității condițiilor de viață consideră educația un mijloc de a depăși această situație. O astfel de atitudine, de imagine asupra educației are o elevă de etnie roma când afirmă: “vreau să învăț... vreau să ajung și eu ceva...vreau să plec de aici...” (interviu de grup elevi romi - localitatea Girceni, județul Vaslui).

Veniturile minime ale familiei se reflectă și în **condițiile de locuit**; în aproape 40% din cazuri acestea sunt apreciate de către cadrele didactice ca “total necorespunzătoare”: 30% pentru familiile din rândul populației majoritare și aproape 50% pentru familiile de etnie roma. Cu prilejul vizitelor în familie în scopul realizării anchetelor sociale și din relatările părinților, cadrelor didactice și copiilor intervievați au fost constatate situații în care într-o singură cameră locuiesc și dorm, în condiții de promiscuitate și totală lipsă de igienă, 5-6 persoane, uneori chiar mai mult. Iar această situație nu este specifică numai mediului rural, ci se regăsește chiar în orașele mari: “Sunt familii care trăiesc câte 10 oameni în 10 m². I-am întrebat cum trăiți, cum dormiți? Cu schimbul, mi-au răspuns”. (interviu profesor - București). O situație asemănătoare se constată și în ceea ce privește **starea bunurilor personale ale copiilor și condițiile de alimentație** a acestora: ambele aspecte sunt apreciate ca “total necorespunzătoare” în cazul unei proporții care depășește o treime din totalul elevilor, păstrându-se diferențele între români și romi – mai puțin de o treime față de 43, respectiv 46%.

Readucem în atenție secvențele din interviurile realizate cu părinți romi și cadre didactice cu privire la alimentația necorespunzătoare a copiilor, la lipsa rechizitelor (pe care uneori le cumpără chiar profesorii, conform declarațiilor unora dintre ei) redată mai sus, aducând și alte exemple referitoare la privațiunile întâmpinate de aceștia: “*merg și iarna...îi trimitem, nu totdeauna, dar îi trimitem ...le mai punem pungi de plastic peste încălțările sparte și se duc...ajung înghețați bocnă...*” (interviu de grup părinți romi - localitatea Girceni, județul Vaslui). Același fapt este confirmat și de către profesori, tot cu privire la copiii de etnie roma: “*cu îmbrăcămintea subțire și ghetele stricate pe care le au ajuns atât de înghețați, încât trebuie să-i lăsăm vreo oră pe lângă sobă, să se încălzească...au mâinile și picioarele roșii și umflate și nici nu pot vorbi bine...le clănțâne dinții...și mai sunt uneori și nemâncați ...*”; “*copilul acela, în plină iarnă, era fără șosete și-n adidași...nici ”geacă” n-avea pe el...venea într-un pulover...și nici căciulă...*”; “*la ultimele ore ne spun: nu mai putem rezista, noi n-am mâncat de-aseară*”; “*Suntem în secolul XXI, dar de multe ori așteaptă o oră să li se dezghețe picioarele și să fie spălați*”. (interviu profesori - localitatea Girceni, județul Vaslui). Și copiii aduc în discuție astfel de probleme, indiferent dacă provin din mediul rural sau din localități situate în vecinătatea orașelor: “*Alții care nu au cu ce să se încălțe...și școala aia la*

vale...era frig, nu ne convenea să mergem prea mult pe la școală, când cumpăram geamuri alții le spărgea...” . (interviu de grup elevi romi - localitatea Girceni, județul Vaslui). *”Păi lipsesc în fiecare zi...mă ia foamea și plec de la școală...”* (interviu de grup elevi romi - localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța).

După cum constatăm, copiii se referă și la starea precară a infrastructurii școlare, situație care se menține încă în unele zone rurale, chiar dacă altele au beneficiat de programele de intervenție amintite pe parcursul studiului.

De asemenea, pe lângă problemele privind condițiile de alimentație și îmbrăcăminte, din relatările părinților și profesorilor se desprinde și riscul privind abandonul școlar sau, în orice caz, absenteismul școlar crescut, fenomen care își pune amprenta asupra calității pregătirii elevilor. Informațiile prezentate atrag atenția asupra posibilelor consecințe ale condițiilor de viață din familie, în primul rând a alimentației insuficiente și necorespunzătoare din punct de vedere al diversității și calității, asupra stării de sănătate a copiilor și dezvoltării lor psiho-intelectuale. Deși implicațiile condițiilor de alimentație privind sănătatea copiilor și tinerilor reprezintă elementul cel mai important, atragem atenția și asupra relației dintre nivelul performanțelor și cel al condițiilor de hrană confirmată de studii în domeniu.

În familiile unora dintre elevii care au abandonat școala și care au constituit grupul țintă au intervenit și altfel de probleme care vizează **forma familiei** și care, cel puțin potențial, au afectat evoluția lor școlară: decesul unuia dintre partenerii cuplului familial (aproape 10% din cazuri), dezorganizarea familiei prin divorț/despărțire (15%), reorganizarea familiei (mama sau tata – recăsătorit sau concubinaj) care nu întotdeauna este favorabilă copilului (10%). Dezorganizarea familiilor și consecințele asupra copiilor sunt evidențiate și de către cadrele didactice în cadrul interviurilor: *”familiile copiilor sunt de multe ori dezorganizate; am o treime dintre copii care au fost abandonați; la compunerea Mama, de exemplu, aceștia o descriu pe bunica.”* (interviu profesori - localitatea Girceni, județul Vaslui).

Literatura sociologică menționează, de altfel, efectele negative ale unor medii familiale dezorganizate, reorganizate sau carentate - care, în cazul nostru, se regăsesc la peste o treime dintre copiii care au abandonat școala - nu numai asupra performanțelor și parcursului școlar, fapt evidențiat și de prezentul studiu, dar și asupra evoluției copilului, în general.

Alte aspecte pe care ancheta le-a evidențiat se referă la precaritatea **stării de sănătate** a unora dintre părinții copiilor care au părăsit prematur sistemul de învățământ, situație care afectează 10% dintre familii (5% în cazul tatălui și 5% al mamei – Tabelul 5). Dacă se adaugă și numărul copiilor care prezintă grave afecțiuni (9%), proporția familiilor în care cel puțin unul dintre membri are probleme majore de sănătate ajunge la un nivel îngrijorător, atât din perspectiva temei de interes a studiului, cât și în ceea ce privește starea generală de sănătate a

populației. În unele cazuri, afecțiunile severe ale părinților au necesitat internarea pe o perioadă mai îndelungată de timp (în peste 6% dintre familii) cu repercusiuni asupra îngrijirii și supravegherii copiilor. Fără a se înregistra diferențe semnificative, cazurile prezentate se regăsesc, totuși, mai frecvent printre familiile de etnie roma.

Tabel 5. Distribuția elevilor care au abandonat școala în funcție de starea de sănătate a părinților

Starea de sănătate	Bună		Probleme minore de sănătate		Probleme grave de sănătate		Non-răspuns/Nu e cazul ¹	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Tata	344	61,3	126	22,5	28	5,0	63	11,2
Mama	350	62,4	143	25,5	30	5,3	38	6,8

¹ Include și cazurile de deces.

La o astfel de situație concură factori multipli: nivelul redus de instruire, condițiile nesatisfăcătoare de igienă și lipsa educației sanitare, starea de sărăcie (în unele cazuri, de sărăcie extremă), cu implicații asupra condițiilor de alimentație, deficiențele rețelei de asistență medicală în zonele rurale, în general, și în cele mai izolate, în special, situație care nu permite, uneori, acordarea asistenței medicale de urgență, cu atât mai puțin practicarea asistenței medicale preventive ș.a.

Pentru ultimul aspect amintit este ilustrativ exemplul dramatic oferit în discuțiile de grup cu părinți romi (interviu realizat într-o localitate izolată, situată la aproximativ 40 km față de oraș, distanța până la cel mai apropiat mijloc de transport fiind de 10 km) referitor la cazul unui copil în vârstă de sub 1 an:

Caseta 7. Interviu de grup părinți romi – localitatea Girceni, județul Vaslui

Părinte: o răcit săracu' ...i-o făcut vreo două zile mă-sa leacuri de-ale noastre...băbești...o fost tot mai rău. Unde să te duci? Iarnă, nămeți cât casa...dispensarul departe...vreo 10 km. Doctorul nu vine nici vara mereu. Autobuz nu...O plecat de nebună cu el pe drum...i-o murit în brațe...

După cum a mai fost menționat, în unele familii apar și tendințe spre alcoolism, de cele mai multe ori în cazul tatălui, dar uneori al ambilor părinți. La acestea se asociază – în mai puține cazuri – și fenomene grave de devianță comportamentală soldate cu detenția persoanelor în cauză (peste 6% în cazul tatălui și 1% al mamei, pe ansamblu), astfel de situații fiind mai frecvente în rândul familiilor de etnie roma (aproximativ 60% din totalul cazurilor). Fenomenele menționate au grave consecințe nu numai asupra școlarizării copiilor – sub acest aspect consecințele manifestându-se deja - dar și asupra modelului comportamental transmis copiilor, fiind astfel expuși unui risc major de marginalizare și excluziune socială.

În sfârșit, un fenomen care pare să fi căpătat o amploare mai mare în anii '90 se referă la **plecarea temporară din localitate sau, în unele cazuri, din țară**, uneori în mod justificat – în vederea obținerii unui loc de muncă și asigurării celor necesare traiului zilnic - alteori datorită unui anumit - eufemistic denumit - spirit de aventură. Astfel de situații – în special plecările în străinătate - se regăsesc, în special, la familiile de etnie roma (aproape un sfert dintre părinții copiilor romi din cadrul grupului țintă). Efectul acestei “migrații temporare” interne sau externe asupra participării la educație a copiilor, indiferent dacă aceștia îi însoțesc pe părinți sau rămân în îngrijirea bunicilor sau altor rude, este de multe ori același: în primul caz, părăsirea localității, și deci a școlii, nu este urmată de înscrierea și continuarea școlarizării la o altă unitate de învățământ, iar în al doilea, lipsa autorității sau autoritatea mai slabă asupra copiilor, atitudinea mai puțin responsabilă a rudelor etc. (nu mult diferită, în ultimă instanță, de a părinților) îi aduce pe aceștia tot în situația de abandon școlar.

Sărăcia, carențele privind starea de sănătate, problemele apărute în familie (decesul unuia dintre parteneri, dezorganizarea familiei), alcoolismul, comportamentul deviant al unor părinți ș.a. alterează și **climatul afectiv din familie** – dimensiune cu implicații asupra performanțelor, succesului sau eșecului școlar - atât sub aspectul **relațiilor dintre părinți**, cât și al **comportamentului și atitudinii acestora față de copii**. Luând în considerare aprecierile cadrelor didactice, constatăm că în aproape 30% dintre familiile copiilor care au constituit grupul țintă – copii care au abandonat școala - există “neînțelegeri permanente” și “conflicte grave și repetate”, alte 20% fiind familii carente prin deces sau divorț / despărțire. Conform aceluiași aprecieri, în aproape 40% din cazuri tatăl, mama sau ambii părinți manifestă o atitudine de indiferență față de copii, acestora nefiindu-le oferite îngrijirea, supravegherea, afecțiunea, căldura căminului familial: *”Mediul e dezastruos și părinții nu-și respectă copiii – vocabular, abuzuri, bătăi...”* (interviu profesor - localitatea Girceni, județul Vaslui). *”Sunt copii care au abandonat școala datorită părinților, cunosc situații de genul ăsta, la mine în bloc sunt părinți care bea, pleacă de acasă, nu îi interesează ce fac copiii, mame ca la 40 de ani... și au copii... și atunci de copilul ăla mai știe ceva, dacă a făcut temele, dacă...?”* (interviu de grup părinți romi - București). Sub acest aspect investigațiile nu au evidențiat deosebiri semnificative în funcție de criteriul etnic.

Aceeași **atitudine** de indiferență o manifestă multe familii (peste două treimi) și **față de școală, față de educația copiilor**, indiferența transformându-se, uneori (aproape 15% din cazuri), într-o atitudine de rezervă privind educația. Această perspectivă asupra atitudinii familiei față de școală, aparținând cadrelor didactice, poate fi, într-o oarecare măsură, distorsionată, datorită unei anumite tendințe a acestora de a transfera o mare parte a responsabilității educației copiilor asupra familiei.

În unele cazuri, atitudinea de indiferență a părinților față de educația copiilor este indusă de anumite ”tradiții”, după cum afirma un cadru didactic – *”unii părinți, mai ales țigani turci,*

cred, spun că ...păi nici noi n-am învățat mai mult, copiii de ce să învețe? deci e o tradiție” (interviu profesor, localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța) –, altelei aceasta provine din resemnare, din conștientizarea faptului că precaritatea condițiilor materiale nu le va permite susținerea financiară a studiilor copiilor după absolvirea învățământului obligatoriu:

Caseta 8. Interviu profesori – localitatea Girceni, județul Vaslui

Profesor: Părinți trăiesc de pe o zi pe alta, sunt abrutizați, nu reușesc să-și facă nici măcar vise pentru copiii lor sau ultimul lucru la care se gândesc este educația copiilor lor. Chiar dacă unii știu că viitorul copiilor lor este îngropat definitiv dacă nu-l dau mai departe la școli, nu fac nimic pentru a crea un astfel de viitor copiilor sau nu pot face nimic.

Gimnaziul, întrucât nu oferă șansa profesionalizării, ocupării unui loc de muncă și mobilității spre oraș (idealul unora dintre copii, modelul lor de succes profesional și social), este considerat, în ultimă instanță, aproape inutil. O astfel de atitudine, chiar dacă nu este exprimată explicit, transpare totuși din unele intervenții ale părinților romi în cadrul interviurilor de grup, părinți ai căror copii nu au abandonat totuși școala:

Caseta 9. Interviu de grup părinți romi – localitatea Girceni, județul Vaslui

Părinte: Îl trimit la școală...să meargă...și după opt clase, ce face? Tot cu mine, la sapă, să-și câștige pâinea...Că n-am cu ce să-l port mai departe prin școli, la oraș. De unde? Internat, cantină...Era bine cu școala complementară din comună...învătau copiii o meserie...Dar acum s-o desființat...are numai opt clase...

Părinte: Ar trebui să meargă mai departe, da noi cu ce să-i dam? La ora actuală... numai aicea dacă se face o școală...

Pe lângă pesimismul privind evoluția și devenirea copilului prin școală, generat de constrângerile de natură materială și financiară, intervențiile părinților evidențiază și obstacole de alt ordin, în cazul concret la care ne referim acestea vizând deficiențele rețelei școlare care blochează accesul populației școlare din zonele rurale, în special din cele mai izolate, la educația de nivel secundar. Într-o astfel de situație, părinții reclamă realizarea unei minime profesionalizări a copiilor la nivelul gimnaziului, eventual în meserii tradiționale:

Caseta 10. Interviu de grup părinți romi – localitatea Girceni, județul Vaslui

Părinte 1: Să aducă și la copii strung, să aducă ceva pentru lemnărie, să învețe copilul o lemnărie, așa... să mai fie ceva... când s-or trezi și or ieși din școală, să facă și ei o bancă ...

Părinte 2: De-ar aduce ceva să lucreze un copil la școală, să spună: bă, mă duc să învăț și eu ceva...să îi mai fie două ore acolo, la atelier, să meșterească ...

Părinte 1: Dacă ar avea un atelier aici, să spună: mă duc și eu, învăț și eu meserie...dacă vin, copiii învață... Copilul vine el singur, trage la școală ...cum fac pesa, să termin pesa, mă duc să învăț și eu meserie...

Părinte 3: Ar fi bine să fie și un profesor de muzică, să facă și copilul aista ceva ... al meu cântă și la trompetă, și la saxofon, și la orișice...să aducă instrumente, să fie a școlii, și când e ora de muzică să învețe

...aici asta era tradiția, în fanfară...

Aspirațiile părinților cu privire la viitorul profesional al copiilor – în situațiile în care aceștia au o atitudine pozitivă față de școală și educație - se diferențiază în funcție de mediul de rezidență. Astfel, spre deosebire de cei din mediul rural pentru care idealul de reușită a copiilor ar fi dobândirea unei minime profesionalizări care să le permită depășirea propriei condiții sociale (exemplul de mai sus), cei din mediul urban sau din zonele proxime ale orașului au un nivel mai înalt de aspirații, deși speranțele ca acestea să se realizeze sunt reduse. Cu alte cuvinte, diferența se referă, de fapt, la modelul ideal de realizare prin educație: *“Eu vreau...lasă să mergă mai departe, la liceu”* (interviu de grup părinți romi – București). *“Eu vreau să facă multă școală... să fie doctoră, ceva...Vreau să mergă toți până la a XII-a și vreau să ajungă și ei oameni mari, să mă ajute și pe mine ...dar cu ce?”* (interviu de grup părinți romi – localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța).

Idealul de reușită personală a copiilor, implicit atitudinea față de educație, se diferențiază și în funcție de genul acestora: *“hai, fata se duce la tigaie, dar un băiat trebuie să aibă un serviciu când se însoară, să aibă grijă”*. (interviu de grup părinți romi – localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța).

O parte dintre părinți, chiar dacă sunt convingși că educația copiilor se va finaliza odată cu absolvirea învățământului obligatoriu, consideră că și aceasta are un rol important în pregătirea pentru viață a copiilor, în dezvoltarea unor atitudini și comportamente pozitive: *“Școala ajută, chiar asta de aici ajută, cum să nu ajute. Dacă n-ar fi școala înseamnă că ...cresc niște handicapați toți...nu știu carte, nu știu nimica...crește hoți, fură, crește fără educație, ajungem la probleme mari, s-apucă de furat...”* (interviu de grup părinți romi – localitatea Girceni, județul Vaslui).

*

* *

Analiza prezentată evidențiază proveniența copiilor care au constituit grupul țintă din medii familiale profund dezavantajate, cu multiple caracteristici defavorizante care decurg unele din altele, se întrepătrund și se potențează reciproc, eșecul școlar fiind rezultanta acțiunii cumulate a acestora, dar și a factorilor individuali (parte dintre ei induși tot de determinanții socio-familiali) și educaționali.

Multe dintre problemele pe care familiile copiilor romi le întâmpină și care conduc, în unele situații, la participarea redusă la educație, la abandon școlar și neșcolarizare, prezentate pe parcursul analizei, au fost evidențiate și de personalul didactic investigat în cadrul studiului *Învățământul rural din România*. Managerii unităților de învățământ din mediul rural care cuprind și elevi romi (peste 5000 de subiecți) apreciază, astfel, că principalele cauze ale

abandonului sunt de natură socio-familială, printre acestea figurând, în ordinea în care au fost indicate:

- proveniența copiilor din familii foarte sărace;
- reținerea copiilor pentru diferite activități agricole și ajutor în gospodărie;
- apartenența la grupuri cu profesii sezoniere/itinerante (situație care întrerupe temporar sau definitiv școlarizarea copiilor);
- nivelul redus de instruire al părinților.

Trimiterile la cauze de altă natură sunt mai puțin frecvente și se referă, în special, la: deficiențe de dezvoltare psiho-intelectuală a copiilor și probleme de sănătate (ca factori individuali) și dificultăți privind frecventarea școlii datorită distanței mari între unitatea de învățământ și domiciliul elevilor (deficiențe ale rețelei școlare). Ultima menționată reprezintă, totuși, o problemă importantă, mai ales în condițiile în care nu se asigură transportul școlar.

O perspectivă asemănătoare asupra determinantilor participării la educație se desprinde și din aprecierile cadrelor didactice investigate în cadrul cercetării din anul 2001 cu privire la cauzele abandonului școlar. Acestea au fost selectate de la nivelul a 135 de unități de învățământ din mediul rural care se confruntă cu fenomene accentuate de abandon (vezi metodologia cercetării) și au fost solicitate să-și exprime opiniile asupra cauzelor fenomenului, în speță, cu referire directă la cazurile concrete înregistrate la clasele la care predau.

Principala categorie de determinanți evidențiată, în acest mod, o reprezintă factorii socio-familiali, și anume: **atitudinea negativă a părinților față de școală** (58%), în special a celor de etnie roma; **imposibilitatea familiei de a asigura pentru copil mijloacele necesare frecventării școlii (îmbrăcăminte, încălțăminte, rechizite etc.)** – (55%) și **reținerea copilului pentru diferite activități în gospodărie** (54%). Cu frecvență redusă au mai fost indicate drept cauze **migrația sezonieră a familiei, apartenența copilului la familii nomade și comportamentele deviate manifestate de către membrii familiei** (delincvență, alcoolism), precum și anumite **tradiții specifice** (ex. „legea țigănească” – *femeia nu trebuie să știe carte multă*). O situație specială întâlnită numai în cazul copiilor romi, pe care cadrele didactice o invoca drept cauză a neșcolarizării, se referă la **lipsa actelor de identitate** a copiilor, situație pe care unele cadre didactice o impută tot familiei.

Pe al doilea loc se situează cauzele individuale: **atitudinea negativă a copilului față de școală** (34%), mai frecventă în cazul copiilor romi, **deficiențe ale dezvoltării psiho-intelectuale** (27%) sau **starea precară de sănătate** (12%). Importantă ca frecvență, în special în cazul elevilor aparținând minorității roma, este și **schimbarea stării civile a elevilor (căsătorie)** - (7%).

"Repetenția repetată" a uneia sau a mai multor clase a fost indicată drept cauză a abandonului de aproape jumătate dintre repondenți (44%). Trebuie subliniat însă faptul că performanțele școlare ale elevilor sunt rezultanta unui complex de factori de influență atât familiali, de genul celor amintiți mai sus, dar și școlari, ca de exemplu: metodologiile didactice utilizate, modalitățile de abordare a copiilor cu dificultăți de adaptare școlară și/sau dezavantaj socio-cultural, calitatea și diversitatea mijloacelor didactice, etosul școlar, derularea unor activități extra-curriculare stimulative etc. Cadrele didactice s-au referit, însă, într-o mult mai mică măsură la categoria factorilor școlari care pot genera abandonul.

Pe baza analizei prezentate, se poate afirma că atât timp cât performanțele școlare, reușita sau eșecul școlar au ca determinanți esențiali factorii de natură socio-familială (situația materială a familiei, nivelul de educație a părinților și atitudinea acestora față de școală etc.) și individuală (mulți dintre ei induși de prima categorie), în conexiune cu o serie de alte variabile - mai multe sau mai puține, cu un grad mai înalt sau mai redus de influență - dependente, în general, de aceștia, **egalitatea șanselor de reușită** este încă departe de a fi confirmată de realitate, cu atât mai puțin în cazul copiilor de etnie roma. Aceasta nu înseamnă că toți copiii proveniți din familii dezavantajate economic, socio-cultural, educațional sunt "condamnați" din start la eșec, la o evoluție școlară mai puțin reușită, la insucces profesional și social. Totuși, eșecul, mai ales cel care ia forma abandonului școlar, este mult mai frecvent, manifestându-se aproape în exclusivitate, în cazul copiilor proveniți din medii și zone defavorizate sau care se constituie în grupuri dezavantajate, iar în această situație se află o mare parte a populației de etnie roma.

S-ar putea concluziona că **școala nu reușește să reducă diferențele de natură individuală și socială ale copiilor**, să diminueze dezavantajul socio-cultural prezent la o parte dintre elevi, indiferent de etnia acestora (cu atât mai puțin pe cel economic). Într-o anumită măsură, și concluziile unor studii care au încercat să răspundă la întrebarea cât se datorează variațiile la nivelul performanțelor³³ celor de la nivelul condițiilor și factorilor individuali, socio-familiali

³³ Impactul diferitelor categorii de determinanți analizați în cadrul studiului se manifestă și asupra rezultatelor școlare ale elevilor. Astfel, **rata repetenției** la nivelul învățământului obligatoriu calculată pentru unitățile școlare cu elevi romi a fost, în perioada 1997-1999, de 5,2% față de 3,9%, valoarea corespunzătoare a ratei pentru ansamblul școlilor din mediul rural. Acest decalaj este și mai evident în cazul școlilor predominant roma (cu peste 70% elevi de etnie roma). Astfel, în cele 175 de școli predominant roma care au oferit informații referitoare la acest indicator, rata repetenției este de 11,3%, adică de aproape trei ori mai mare comparativ cu ansamblul sistemului. De asemenea, și în ceea ce privește **prezența la examenul de capacitate** (sesiunea din anul 1999), școlile cu romi înregistrează valori sensibil mai scăzute: dacă pentru toate unitățile de învățământ din mediul rural prezența la examenul de capacitate a fost de 88%, în cazul școlilor cu romi aceasta scade la 82,4%, iar la școlile predominant roma – la 69,6 (indicatorul a fost calculat pentru 132 de școli care au fost oferite informațiile corespunzătoare). În sfârșit, dincolo de prezența înregistrată, promovabilitatea la examenul de capacitate reflectă același decalaj. Astfel, dacă pentru ansamblul școlilor din mediul rural promovabilitatea la examenul de capacitate a fost de 68%, în cazul școlilor cu elevi romi valoarea acestui indicator scade la 63,1%.

și școlari, și care au subliniat rolul primelor două categorii, pot fi interpretate în același sens. Cu alte cuvinte, școala, cu tot ceea ce implică (organizare, ansamblul de condiții, factori și resurse), pare să nu reușească, uneori în mod obiectiv, să elimine influențele exercitate de mediul familial, de comunitate, de caracteristicile individuale ale celor educați și, deci, să realizeze o egalizare deplină a șanselor la educație, cu atât mai mult cu cât la nivelul instituției școlare există o serie de probleme, deficiențe care-i diminuează acest rol, așa cum s-a putut constata pe parcursul prezentării.

În cazul copiilor la care eșecul școlar se manifestă sub cea mai severă formă – abandonul școlar la nivelul învățământului obligatoriu – categorie din care fac parte și copiii romi care au constituit grupul țintă al studiului de față – și care provin din medii profund dezavantajate, marginalizate, excluse social, riscul perpetuării situației propriilor familii este extrem de mare, fapt care necesită adoptarea unor soluții de recuperare a copiilor care au abandonat deja școala, dar și de prevenire a fenomenului. Soluțiile care se impun se referă atât la mediul școlar, la instituția școlară cu resursele ei financiare, materiale și umane, dar se extind și dincolo de aceasta, vizând sistemul de protecție socială a copiilor și familiilor defavorizate, programe speciale pentru diferite populații de risc, cum este cea de etnie roma ș.a., soluții la care ne vom referi în ultimul capitol al studiului.

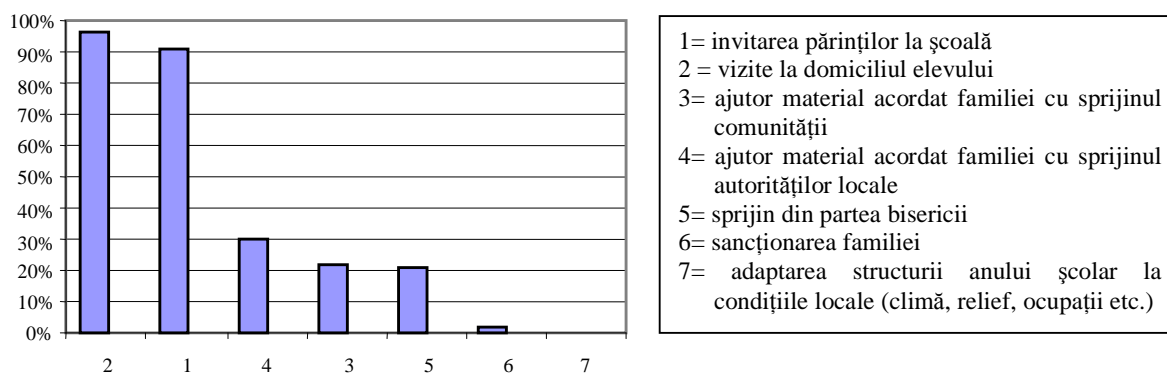
Situația cea mai critică se constată la școlile predominant roma, în cazul cărora mai mult de jumătate dintre elevii care se prezintă la examen nu reușesc să depășească acest prag (rata de promovare este de numai 44,6%).

4.3. Soluții propuse de cadrele didactice privind stimularea participării la educație a copiilor de etnie roma

În prezentul capitol vor fi prezentate **opiniile cadrelor didactice** privind soluțiile posibile pentru stimularea participării la educație a copiilor de etnie roma. Completarea investigației cu perspectiva acestor actori asupra fenomenelor analizate este importantă deopotrivă pentru cunoașterea *soluțiilor care deja au fost încercate* la nivelul unităților școlare/comunităților și pentru înțelegerea *fezabilității* soluțiilor pe care le-au propus. Analiza noastră se sprijină în primul rând pe informațiile obținute din analiza secundară a datelor obținute prin cercetarea desfășurată în cadrul ISE privind *Abandonul școlar în zonele rurale* și pe interviurile individuale și de grup organizate în cadrul prezentei cercetări. Concluziile sunt completate și cu informații din studiul *Învățământul rural din România: condiții, probleme și strategii de dezvoltare*.

Chestionând managerii școlari și cadrele didactice asupra măsurilor întreprinse de școală în vederea prevenirii abandonului/neșcolarizării copiilor, investigațiile au reușit să aducă o serie de clarificări în ceea ce privește această temă. Majoritatea măsurilor luate de școli pentru prevenirea abandonului au ca țintă familia. Intervențiile presupun inițierea unui dialog cu părinții romi și acordarea de sprijin prin cooperarea școlii cu comunitatea și instituțiile importante ale acesteia (autorități locale, biserică) sau cu agenții economici locali. Printre soluțiile menționate se mai numără și impunerea unor sancțiuni familiei, în conformitate cu legislația în vigoare. Singura soluție ce ține exclusiv de școală a avut în vedere modificarea structurii anului școlar. O sinteză a rezultatelor este prezentată în Fig. 1.

Fig. 1 Măsuri de prevenire a abandonului / neșcolarizării

Metoda cea mai des utilizată de școlile investigate o reprezintă discuțiile cu părinții (peste 90% din cazuri), fie prin invitarea acestora la școală, fie prin vizite la domiciliul elevilor. Dialogul cu familia este soluția la care recurg aproape toate cadrele didactice când se confruntă cu situații în care elevii nu vin sau nu mai vin la școală. Totuși, trebuie remarcat faptul că această acțiune este numai o soluție preliminară: școala intră în contact cu familia pentru a o informa asupra situației copilului, pentru a motiva părinții să se informeze sau să identifice cauzele care au condus la această stare de fapt și pentru a stimula interesul acestora pentru instruirea copiilor. Există însă o mare varietate de factori care pot să împiedice familia să sprijine demersul școlii, ceea ce înseamnă că dialogul nu este de cele mai multe ori suficient și nu poate, în sine, să conducă la rezolvarea problemei participării școlare. Managerii școlari și profesorii investigați au menționat, în cea mai mare parte, soluțiile referitoare la dialogul cu familia în vreme ce informațiile privind alte măsuri au fost sărace. Ideile exprimate în cadrul anchetelor sociale sprijină această observație (Caseta 1). Astfel, în majoritatea cazurilor de abandon anchetate, indiferent de factorii care-l declanșează, lipsesc exemple de inițiative ale școlii (Caseta 2). Acest lucru se întâmplă atât înainte, cât și după ce elevii renunță să mai vină la școală, cu alte cuvinte atât în cazul măsurilor ce ar trebui luate pentru prevenirea, cât și a celor pentru combaterea abandonului.

Caseta 1. Interviu profesori - localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța

Moderator: Dar ați încercat să faceți ceva să o aduceți la școală?

Profesor: Cum să nu, am mers la ea acasă, și am văzut condițiile, stătea într-adevăr cu bunica, după aceea a repetat a IV-a, murise bunica, le-a părut rău și părinților, erau niște părinți cu care se putea discuta, nu erau probleme, ca și cei pe care îi am acum; părinții se ocupă, măcar că le spun să scrie, bine, rău, chiar dacă nu se pricep, să-i ajute... măcar au încercat, e ceva pentru ei.

Director: [...] Am făcut eforturi să știți ..

Moderator: Concret, ce ați făcut?

Director: Păi, o legătură mai mare cu ei... Mergem și în comunitate, și aici sunt invitați și la Primărie. Oferirea de servicii, nu că-i condiționezi dar discuți cu el, spui uite o să aibă nevoie, trebuie să se angajeze, trebuie să facă școala, deși primăria le mai oferă posturi de muncă și atunci își trimit și ei copiii. Deci în primul rând, discuțiile acestea, și având totuși exemplu: cu ani în urmă aveam elevi care au terminat liceul, și una din ele este căsătorită tot cu un rom, care este student la drept.

Caseta 2. Anchetă în familie - localitatea Polovragi, județul Gorj

Elev: Am mers 7 ani la școală dar nu am mai mers că se duceau ăștia bătrâni la muncă și trebuia să rămână cineva acasă. N-am putut să mai merg că trebuia să stau acasă cât erau plecați la muncă părinții. Când m-am dus în toamnă a spus directorul să nu mai vin și nu m-am mai dus. Am rămas repetent un an. Dar nici profesorii nu se prea ocupau de noi. Ne dictau și dacă apucați să scrii bine, dacă nu...

Aceeași idee se desprinde și din interviurile de grup cu părinții. Aceștia apreciază deschiderea profesorilor și gradul de cunoaștere a problemelor cu care se confruntă elevii însă critică slaba capacitate a cadrelor didactice de a identifica soluții concrete la diferitele probleme ale școlii.

Caseta 3. Interviu de grup părinți romi - București

Moderator: Dl. Ilie, dvs. cum vă înțelegeți cu profesorii?

Părinte: Până acum bine, dar rezultatele sunt altele, e vorba despre copii, până într-a patra a mers foarte bine, la clasa a V-a a dat peste copii care sunt de 14-15 ani, și a pierdut relația cu realitatea... în semestrul II am reușit eu, pe urmă a pătruns scârba.

Moderator: Din cauza acelor copii mai mari?

Părinte: Școala asta e mai specifică, se face orice, cei mai mari sunt mai puternici...ce mai mici se bazează pe părinți, deci se simte supus, umil, parcă nu mai are .. ca înainte, totuși a mai recuperat... dar ce am observat eu la copilul meu, e scârba să vină la școala asta: tată nu mă mai duc, ba sunt scuipată, ba mi se ia caietul, se ia bani din buzunare; care e mai slab nu are dreptul să trăiască.

Moderator: Și cu dl. diriginte cum vă înțelegeți?

Părinte: Bine, însă este de acord cu cei mai tari.

Moderator: Dar i-ați spus?

Părinte: Da, normal. A fost o problemă, am venit la școală, nu am stat acasă să aștept să vină copilul...Însă nu a făcut nimic. Acum în vacanța aceasta am luat hotărârea că nu îl mai las la școala asta, prefer să-l trimit cu mașina, cu tramvaiul, decât să-l mai las la școala asta.

Moderator: Care sunt ocaziile când veniți la școală?

Părinte: Dacă sunt chemat de profesoară, viu. Sau la ședințe.

Moderator: Dar cu ce alte ocazii vă mai cheamă profesorii la școală?

Părinte: Când nu merge bine la o materie, sau sunt ceva probleme cu sănătatea.

Moderator: Dar simțiți nevoia să veniți mai des la școală?

Părinte: Categoric, dacă părinții ar da mai des pe la școală și copiii lor le-ar fi mai buni...că profesorii singuri nu ajută.

Părinte: Ținându-mă după el, îi mai trag câte una, mai merge...

Măsurile menționate de cadrele didactice arată că preocupările școlilor de a preveni abandonul/neșcolarizarea nu au ajuns, în general, să se transforme în strategii sau activități inovatoare. Au fost utilizate în cele mai multe cazuri soluții simple, care implică un minim de resurse (umane și materiale), fără a se derula, cu unele excepții, proiecte care să fie dedicate sau să aibă un impact asupra fenomenului de participare școlară. Datorită nenumăratelor dificultăți (analizate pe larg în capitolele care tratează factorii neparticipării sau abandonului) majoritatea inițiativelor, unde există, nu mai ajung să fie puse în practică.

O a doua categorie de măsuri, în ordinea frecvenței, este **acordarea unui ajutor material familiilor cu sprijinul autorităților locale**. Acestea au fost menționate de aproximativ o treime din totalul de 135 de școli investigate în care s-au înregistrat cazuri de copii romi care au abandonat studiile de nivel obligatoriu. Fiind îndeplinite condițiile minimale pentru aplicare (buna colaborare a școlii cu primăria și existența unor resurse financiare disponibile în bugetul local), această măsură se poate dovedi eficientă în cazurile în care participarea școlară este influențată negativ de condițiile economice precare ale familiei. Informațiile furnizate de către profesori în cadrul interviurilor individuale lasă să se întrevadă, însă, cât este de greu, în prezent, să recurgi la o astfel de soluție, deși rezultatele care pot fi obținute prin adoptarea acestora sunt deosebite.

Caseta 4. Interviu profesor, localitatea M. Kogălniceanu, jud. Constanța

Profesor: Lipsesc și români dar eu nu prea am în clasă, sau sunt așa și așa, un părinte rom și unul român, și o altă problemă la mine în clasă e și cea materială, sunt despărțiți părinții...

Moderator: S-a întâmplat ceva în sensul ăsta, îi puteți ajuta dumneavoastră sau primăria în vreun fel?

Profesor: Da, am avut o ședință cu primăria, părinții romi, profesorii. Ne-a ajutat foarte mult să îi aducem la școală. Dl. primar are influență asupra lor, i-a sprijinit întotdeauna, dar reprezentanților romi care erau acolo doar atâta le spunea, vă rog frumos, știți că și eu v-am ajutat cât am putut, vă rog ajutați-mă și voi, haideți să-i aducem la școală. Pentru că romii au intervenit, a vorbit și reprezentantul lor, un lucru ce a contat foarte mult, au venit copiii la școală. Totuși ei lipsesc în continuare, că fac cam tot ce vor ei. Însă a existat acea punte: Ramona de care spuneam, doamna a spus că nu poate să o aducă la școală, nu vrea, i-am zis trimiteți-o vă rog o săptămână să stea de vorbă cu mine, să stea în clasă aici, aduceți-o, și s-a încadrat și va termina opt clase. Deci nimeni n-a considerat-o altfel, dar am înțeles că e o legătură strânsă între primărie și ei. Așa am văzut, că au un respect față de primărie.

Moderator: Dar nu știți ce a făcut primăria pentru asta?

Profesor: I-a ajutat, întotdeauna, au găsit ei o deschidere... I-au spus da, domnule primar cum ne-ați ajuta dvs. pe noi așa vă ajutam și noi. Nu știu ce anume.

Moderator: Dar primarul pleda pentru chemarea copiilor la școală?

Profesor: Da, Și pentru că reprezentanții lor au înțeles acest lucru, au fost copii care ani de zile au lipsit și am reușit să-i aducem la școală [...] Mesajul către comunitate a fost : *dacă voi nu ajungeți profesori .. hai să fiți și voi, să-i sprijiniți și voi pe ai voștri, dacă credeți că nu găsiți înțelegere la altă etnie, ridicați-vă voi să vă susțineți cauza.*

Aproximativ o cincime dintre răspunsuri au menționat **măsurile de asistență financiară a familiei cu ajutorul comunității locale**. Ca și în cazul precedent, aceste soluții sunt condiționate de nivelul de dezvoltare economică a localității (prezența agenților economici, resursele părinților celorlalți elevi etc.), de deschiderea bisericii față de problemele comunității și de capacitatea școlii de a atrage resurse financiare extrabugetare. În interviurile cu cadrele didactice au fost oferite mai multe exemple care ilustrează acest tip de intervenție.

Caseta 5. Interviu profesori - localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanta

Director: Zău, mai merg și cu "bună ziua", pentru câte o sponsorizare, avem o activitate sâmbătă, tocmai pentru a-i atrage și pe tătici, că unii nu prea știu unde este școala, și am început cu cei de la I-IV că ei sunt mai activi, ne-am pus pe tot felul de concursuri, fotbal, șah, și dacă avem măcar câte un caiet, un pix pentru fiecare participant, numai eu știu cât am alergat.

Moderator: Și de unde obțineți?

Director: Sursa principală este o stație de benzină.

Moderator: Are copii aici la școală directorul de la benzinărie?

Director: Nu, ăsta este aspectul cel mai plăcut, dumnealui nu este din Kogălniceanu, soția lui a fost eleva școlii, dar oamenii aceștia ajută și școala, grădinițele, și dacă înaintea noastră se duc alții, îi ajută. La intrare mai sunt și alte chioșcuri, fiind atât de mulți copii cunoscuți, desigur că dacă se duc la chioșcul din curtea școlii și coada este prea mare, atunci se mai duc și la celălalt. Ei, acel patron ne ajută, brad artificial de Anul Nou, și alte. M-am dus și la celălalt: *știți, avem copii ... nu vă dau nimic!*

Moderator: Dar agenți economici mai aveți pe aici?

Director: Nu sunt, patroni din aceștia...am încercat la o firmă care se ocupă cu dirijarea avioanelor la

aeroport. Domnul director era foarte încântat, mai ales că părinții unor copii lucrau acolo. Am cerut acolo niște mobilier că-l dădeau la casare, niște calculatoare, și au zis că le trebuie aprobarea Bucureștiului! Lucruri pe care le dădeau la casare!

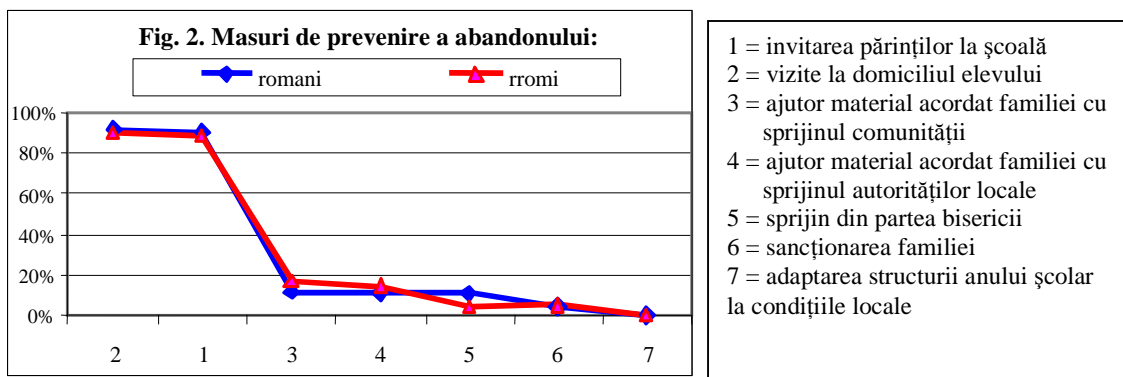
Deși există și situații în care familia manifestă o atitudine rezervată față de educație și nu percepe îndepărtarea copilului de școală ca pe un fapt profund negativ, numai 2,2% dintre răspunsuri menționează **sanționarea familiei** ca fiind una din soluțiile aplicate. Se poate remarca faptul că sunt preferate măsurile de cooperare și asistență a familiilor cu copii neșcolarizați sau care au abandonat școala, în defavoarea celor bazate pe constrângere, în special după ce din ce în ce mai mulți părinți acuză legitimitatea condiționării acordării alocației de participarea școlară. Totuși, și asistarea financiară a familiilor de etnie roma ca măsură de prevenire a abandonului sau a neșcolarizării poate conduce la *efecte perverse*. Un exemplu poate fi crearea unei culturi a dependenței: unele familii vor fi tentate să-și rețină copiii în familie numai pentru a beneficia de eventuale avantaje materiale. Un alt exemplu îl găsim în unul din interviurile realizate cu cadrele didactice:

Caseta 6. Interviu profesor - localitatea M. Kogălniceanu, județul Constanța

Profesor: Am încercat și noi, am făcut două acțiuni de strângere de îmbrăcăminte, numai anul acesta, plus că de la liceul economic, am primit și de acolo. Am făcut-o și în alți ani, dar anul acesta, având atâtea, am uitat, și cei de la liceul economic au venit ei cu inițiativa. Apoi ai noștri au spus dar noi de ce să nu .. și am făcut de Paști, și una de Anul Nou. În cazul ajutoarelor acestea, au fost cazuri nu numai pentru romi, ci și pentru români, deci care nu aveau venituri, dar au fost cazuri când o parte din romi au vândut caietele sau ... Poate nu așa cum s-a dat atunci, de ordinul milionului. Dai de la început o sumă mai micuță pentru cărți, caiete, încălțăminte, și mai dai o dată anul următor, tot așa ajutor.

În consecință, efectele secundare nedorite ce ar putea să apară prin acordarea asistenței financiare familiilor vulnerabile trebuie să fie corectate prin alte acțiuni ale școlii, prin adaptarea strategiilor ameliorative la particularitățile individuale ale copiilor cu risc de abandon sau neșcolarizare, modelul socio-cultural specific diferitelor minorități etnice fiind unul dintre factorii care pot influența în mod direct eficiența unor măsuri.

Analiza măsurilor de ameliorare a participării școlare în funcție de apartenența etnică realizată în cadrul studiului ISE privind participarea arată că, în general, nu există diferențe semnificative în ceea ce privește tipul soluțiilor aplicate, ci a frecvenței cazurilor care au beneficiat de o anumită soluție.

În cazul elevilor de etnie roma soluțiile referitoare la sprijinul bisericii sunt aproximativ de două ori mai puține față de elevii români, în vreme ce soluțiile bazate pe asistența financiară a familiei sunt mai frecvente în cazul elevilor de etnie roma.

Caseta 7. Interviu profesori – localitatea Tigveni, județul Argeș

Moderator: Care ar fi soluțiile, în opinia dumneavoastră, pentru reducerea neșcolarizării și a abandonului?

Profesor: Aici trebuie o abordare complexă. Noi avem rolul determinant, însă nu trebuie uitat faptul că trebuie dusă o muncă educativă cu părinții. Și aici nu numai școala, dar și autoritățile și celelalte instituții ar trebui să-și spună un cuvânt mai pregnant. Țiganii merg la biserică, dar cu un scop mercantil, să cerșească, să primească. Orele de religie în școală s-au făcut superficial, nu s-au făcut constant, efectiv profesorul nu venea. Preotul din sat este o persoană cu autoritate dar venea în loc de trei ore, una. Primăria nu a știut să îi atragă pe țigani în evenimente culturale, spre exemplu. Se mai socializau și ei, de asta au nevoie și părinții și copiii. S-ar întâlni cu ceilalți părinți și și-ar da seama că între ei și ceilalți copii nu există mari diferențe. Li s-a impregnat în sânge faptul că aparțin unei comunități de rudari... sunt marginalizați.

Pornind de la ipoteza că o școală care știe să atragă părinții în rezolvarea problemelor și în activitățile acesteia are mai multe șanse de a avea succes în măsurile de prevenire a abandonului și a neșcolarizării, am încercat să surprindem în investigația noastră relația școlii cu familia și domeniile în care părinții de etnie roma s-au implicat. Astfel, numai 3% dintre școli afirmă că nu implică părinții în nici un fel în activitățile lor, în vreme ce peste 90 % declară că au implicat părinții în cel puțin un aspect al activității școlii. Cel mai frecvent menționate sunt activitățile administrative (78%). Ponderi semnificative înregistrează și implicarea părinților în alegerea curriculum-ului la decizia școlii (67%) sau în organizarea activităților extra-curriculare (35%), lucru încurajator dacă avem în vedere impactul pozitiv pe care acestea îl pot avea asupra participării școlare. Deși nu au fost menționate de cadrele didactice ca soluție, aceste activități pot să transforme școala într-un mediu mai apropiat de specificul comunității locale și motivant pentru familie. Faptul că părinții răspund la astfel de solicitări demonstrează că există un potențial important ce trebuie valorificat. În condițiile în care foarte multe studii demonstrează importanța atitudinii părinților pentru succesul școlar al copiilor, programele care vor reuși să includă în activitățile extra-curriculare și obiective

specifice prevenirii fenomenelor de abandon și neșcolarizare (precum familiarizarea părinților și copiilor cu rigorile unui sistem formal de educație, stimularea socializării copiilor, asistarea părinților în identificarea nevoilor specifice ale copiilor, orientare și consiliere etc.) se pot dovedi eficiente. Astfel, măsurile de stimulare a participării cuprinse în planurile de dezvoltare instituțională ale școlilor care se confruntă cu aceste fenomene nu trebuie să se limiteze numai la soluții de asistență economică a familiilor.

Chiar dacă mai mult de jumătate dintre școlile investigate declară că părinții ajută financiar școala (54 %), aceste contribuții au în general o valoare redusă și sunt destinate în special rezolvării unor probleme administrative, ceea ce face ca sprijinul altor instituții să fie vital pentru ajutarea materială a familiilor cu copii neșcolarizați sau care au abandonat cursurile. Cum numai 1% dintre școli declară că părinții s-au implicat în atragerea unor donații/sponsorizări pentru școală sau în inițierea unor programe al căror beneficiar să fie școala, se poate spune că, până în prezent, școlile nu au reușit să atragă părinții în realizarea unor reale parteneriate locale și nu au exploatat toate oportunitățile existente în implementarea acestui tip de soluții.

Este relativ încurajator faptul că aproape 20% dintre unități școlare au declarat că au inițiat sau au beneficiat de programe la nivel local, regional sau național. În absența unor astfel de programe, este extrem de dificil să fie dezvoltate capacități manageriale, iar conducerea unei unități școlare să devină cu adevărat un agent al schimbării. Neparticiparea școlară este una dintre cele mai dificile probleme pe care un director de școală trebuie să o rezolve. În acest sens, experiența unor programe, în special dacă la acestea participă și alți parteneri, poate fi un important punct de sprijin.

Școlile care declară că au desfășurat diferite proiecte apreciază impactul pozitiv asupra activității lor curente, fapt ce confirmă concluzia de mai sus. Cu toate acestea, numai o cincime dintre școli subliniază, printre efectele pozitive, și diminuarea numărului de cazuri de abandon. Nu a fost menționat nici un program creat special pentru a combate acest fenomen, proiectele care au condus și la acest efect având teme foarte diverse. Cele mai des menționate sunt: facilitarea integrării viitorilor elevi romi sau a elevilor din clasa întâi (programe de pregătire suplimentară pentru elevi, programe de formare pentru cadrele didactice și pentru educatori, dotarea cu materiale didactice); dezvoltarea școlară (formarea directorilor, consiliere și orientare, crearea unor laboratoare, dotarea cu mobilier etc.); educația pentru minorități (educație interculturală, istorie orală, activități culturale organizate cu sprijinul comunității); atragerea părinților către școală (lectorate cu părinții, implicarea părinților în stabilirea disciplinelor din cadrul curriculum-ului la decizia școlii sau a activităților extra-curriculare, includerea părinților în structurile de decizie ale școlii). Au mai fost menționate și *Programul de reabilitare a construcțiilor școlare*, *Programul de relansare a învățământului rural* și cel de *Asigurare a transportului școlar*. Din păcate, proiecte de succes nu au reușit să-

și asigure sustenabilitatea datorită dificultăților de a a-și atrage surse de finanțare după finalizare. Analiza principalelor surse de finanțare ale unor astfel de programe indică faptul că mai puțin de 8% dintre școlile investigate au reușit să desfășoare anumite programe exclusiv prin eforturile proprii sau cu sprijinul unor organizații non-guvernamentale sau a unor sponsori. Restul școlilor au reușit să desfășoare anumite proiecte numai datorită programelor inițiate la nivel național.

După cum am arătat, soluțiile care se referă în mod direct la copiii care abandonează studiile sau sunt neșcolarizați sunt puțin diversificate. Analiza programelor pe care școlile le-au inițiat și desfășurat susțin ideea că există, încă, o experiență redusă a acestora în ceea ce privește dezvoltarea unor strategii pentru elevii aflați în situație de risc. Deși majoritatea școlilor investigate declară că desfășoară programe de pregătire suplimentară a elevilor, problemele unui copil aflat pe punctul de a renunța la școală nu se limitează la cele de tip cognitiv. O mai atentă analiză a nevoilor individuale ale copiilor (de pregătire, dar și psiho-afective) poate să detecteze din timp elevii aflați în situația de risc de a abandona școala și poate să ofere informații importante pentru programele de prevenție.

De asemenea, organizarea în mod regulat a unor activități extra-curriculare, la ale căror valențe educative ne-am mai referit, ar reprezenta una dintre soluțiile la problema participării la educație. O proporție ridicată dintre școlile investigate (80%) menționează organizarea unor astfel de acțiuni, fără însă a le considera în mod explicit soluții de stimulare a participării la educație și de prevenție a abandonului școlar. Activitățile extracurriculare, cu impact pozitiv asupra motivației și atitudinii elevilor față de școală, la fel ca și curriculum-ul la decizia școlii reprezintă unul din cele mai eficiente instrumente pe care le are școala pentru a se adapta la specificul comunității locale, pentru a dezvolta o nouă identitate a elevilor (dezvoltarea sentimentului de apartenență la o colectivitate – clasă, școală) și pentru stimularea inițiativelor educative informale. Acest lucru, indirect, va contribui și la diminuarea numărului elevilor care renunță la școală.

Și soluțiile indicate de managerii unităților școlare în care sunt cuprinși elevi de etnie roma, desprinse din analiza secundară a bazei de date constituite cu prilejul cercetării asupra învățământului rural din România, vizează, în special, ameliorarea condițiilor și factorilor socio-familiali. Cu o frecvență mai mare au fost menționate:

- sprijin material și financiar pentru copiii romi și familiile acestora;
- colaborarea cu familia în scopul stimulării interesului acesteia și al copiilor pentru școală;
- colaborarea cu instituțiile și autoritățile locale;
- aplicarea de sancțiuni familiilor.

Soluțiile care vizează determinanții școlari, indicate într-o pondere mai redusă, se referă la: ameliorarea calității pregătirii cadrelor didactice și îmbunătățirea accesului acestora la

programe de formare continuă; dezvoltarea de forme alternative de educație; aplicarea de sancțiuni profesorilor care nu sunt interesați de problema participării la educație a elevilor; asigurarea transportului școlar în situațiile în care acest lucru este necesar etc.

Propunerile managerilor școlari și cadrelor didactice privind stimularea participării la educație a copiilor romi au fost incluse în strategia elaborată în acest scop, prezentată în capitolul care urmează.

Capitol 5. STRATEGIE PRIVIND STIMULAREA PARTICIPĂRII LA EDUCAȚIE A COPIILOR ȘI TINERILOR ROMI

5.1. Obiective privind stimularea participării la educație a copiilor și tinerilor romi

OBIECTIVE GENERALE

O1.	Creșterea gradului de cuprindere a copiilor și tinerilor romi în toate nivelurile de învățământ
O2.	Ameliorarea calității resurselor umane ale învățământului în scopul creării unui mediu educațional stimulativ pentru copiii romi
O3.	Proiectarea ofertei educaționale în scopul promovării interculturalității
O4.	Asigurarea accesului adulților romi la educație și formare
O5.	Deschiderea școlii către comunitate și diversificarea proiectelor de parteneriat cu actorii de la nivelul comunității
O6.	Elaborarea unui sistem național de monitorizare a participării școlare a copiilor și tinerilor romi în scopul fundamentării măsurilor de ameliorare
O7.	Valorificarea exemplelor de succes din cadrul programelor și proiectelor educaționale naționale și europene destinate populației roma

O1. Creșterea gradului de cuprindere a copiilor și tinerilor romi în toate nivelurile de învățământ

Puncte critice

- Gradul scăzut de cuprindere în învățământul preșcolar a copiilor de etnie roma
- Participare redusă a copiilor și tinerilor romi la educația de bază și la nivelurile de învățământ post-obligatoriu, în special a celor proveniți din medii familiale defavorizate socio-economic și cultural, cu risc sau în situația de excludere socială
- Deficiențe ale rețelei de unități de învățământ preșcolar, cu implicații asupra participării copiilor la acest nivel de educație
- Slaba dezvoltare a rețelei de învățământ post-obligatoriu în mediul rural
- Dificultăți de frecventare a învățământului de zi de către copiii romi rezidenți în zone rurale izolate, cu dificultăți de transport domiciliu – școală, proveniți din familii migrante
- Acces limitat la forme alternative de educație (învățământ cu frecvență redusă, învățământ la distanță etc.) a copiilor și tinerilor romi care au înregistrat abandon școlar sau nu au frecventat niciodată școala

Obiective specifice

- 1.1. Stimularea participării copiilor romi la educația preșcolară, în special la grupa pregătitoare pentru școală, în vederea prevenirii dificultăților de adaptare școlară, inclusiv a celor generate de necunoașterea limbii române
- 1.2. Redimensionarea rețelei de învățământ preșcolar astfel încât să se asigure accesul fiecărui copil din comunitățile rome la acest nivel de educație
- 1.3. Stimularea participării la educația de bază a copiilor romi, în special a celor proveniți din mediile socio-familiale cele mai defavorizate, prin programe special destinate
- 1.4. Dezvoltarea unor forme alternative de organizare a educației de bază pentru copiii romi aflați în situații speciale (rezidenți în zone izolate, a celor care au abandonat sau nu au frecventat niciodată școala, a celor provenind din familii migrante, a celor cu risc de eșec școlar)
- 1.5. Stimularea participării tinerilor romi la nivelurile superioare de educație
- 1.6. Diversificarea rețelei de învățământ post-obligatoriu în vederea extinderii posibilităților de acces a tinerilor romi la aceste niveluri de educație

O2. Ameliorarea calității resurselor umane ale învățământului în scopul creării unui mediu educațional stimulativ pentru copiii romi

Puncte critice

- Proporția foarte scăzută a cadrelor didactice calificate și managerilor școlari care aparțin etniei roma
- Numărul redus de cadre didactice calificate de etnie roma în raport cu necesarul de personal care să asigure, la solicitarea comunității, predarea limbii romani
- Ponderea ridicată a cadrelor didactice necalificate (romi sau de altă naționalitate) în mediul rural și amploarea fenomenelor de fluctuație și navetism
- Accesul limitat al cadrelor didactice din mediul rural, inclusiv a celor de etnie roma, la unele programe de formare continuă datorită costurilor ridicate implicate și inadecvarea ofertei de formare la specificul învățământului rural și la problematica elevilor cu nevoi speciale de educație
- Absența sau insuficienta dezvoltare, în cadrul programelor de formare inițială și continuă a cadrelor didactice, a unor module care să promoveze educația interculturală și să dezvolte competențele necesare prevenirii, monitorizării și ameliorării situațiilor de inadaptare și eșec școlar
- Lipsa competențelor cadrelor didactice de lucru cu adulții și dezvoltarea insuficientă a abilităților de comunicare și relaționare cu principalele instituții și actori ai comunității
- Lipsa unor măsuri - sau eficacitatea redusă a celor existente – de stimulare a tinerilor romi pentru formarea în profesia de cadru didactic

Obiective specifice

- 2.1. Creșterea numărului cadrelor didactice calificate de etnie roma
- 2.2. Asigurarea necesarului de personal didactic calificat pentru predarea limbii romani în unitățile de învățământ preuniversitar
- 2.3 Asigurarea necesarului de personal didactic calificat de etnie roma pentru desfășurarea procesului de instruire (clasele I-IV/I-VIII) în limba romani, în unitățile de învățământ din comunitățile care solicită predarea în limba maternă
- 2.4. Stimularea promovării cadrelor didactice calificate de etnie roma în posturi ale administrației școlare (inspectori școlari și directori în unități de învățământ cu pondere ridicată a populației școlare de etnie roma)
- 2.5. Atragerea de personal didactic calificat în mediul rural, din rândul etnicilor romi sau al populației majoritare, și reducerea fenomenelor de fluctuație și navetism
- 2.6. Lărgirea accesului cadrelor didactice din mediul rural, în general, și din comunitățile cu populație de etnie roma, în special, la programe de formare continuă

- 2.7. Adecvarea ofertei de formare la nevoile de pregătire ale cadrelor didactice și managerilor școlari din unitățile care au populație școlară de etnie roma
- 2.8. Formarea personalului didactic în scopul promovării educației interculturale
- 2.9. Creșterea gradului de conștientizare de către cadrele didactice a problemelor vizând participarea școlară, amplexarea fenomenelor de neșcolarizare și abandon și implicarea lor în activități concrete de ameliorare a acestora
- 2.10. Stimularea cadrelor didactice din școlile situate în comunități rome pentru implicarea în activități de educație a adulților și educație comunitară
- 2.11. Dezvoltarea unei rețele de mediatori școlari din rândul etniei rome

O3. Proiectarea ofertei educaționale în scopul promovării interculturalității

Puncte critice

- Slaba diversificare a ofertei de manuale și materiale auxiliare necesare predării materiilor de studiu Limba romani și Istoria și cultura minorității romilor
- Insuficienta dezvoltare a abordărilor interculturale în programele școlare ale materiilor de studiu din trunchiul comun (din ariile curriculare Limbă și comunicare, Om și societate, Arte)
- Lipsa unor materiale didactice, materiale de informare și documentare cu caracter intercultural în grădinițe și școli, destinate elevilor și cadrelor didactice
- Caracterul sporadic al activităților extrașcolare cu caracter intercultural sau special destinate elevilor de etnie roma
- Slaba valorificare a meșteșugurilor specifice etniei rome în cadrul ofertei de formare profesională inițială și continuă

Obiective specifice

- 3.1. Diversificarea ofertei curriculare necesare predării materiilor de studiu destinate copiilor romi (Limba romani, Istoria și cultura minorității romilor)
- 3.2. Dezvoltarea abordărilor interculturale în predarea materiilor de studiu din trunchiul comun (din ariile curriculare Limbă și comunicare, Om și societate, Arte)
- 3.3. Valorificarea culturii, istoriei și tradițiilor etniei roma în curriculum-ul la decizia școlii din unitățile de învățământ cu populație roma
- 3.4. Dezvoltarea ofertei de activități extrașcolare (tabere, serbări, concursuri, sărbătorirea unor evenimente etc.) cu specific intercultural sau special destinate elevilor de etnie roma
- 3.5. Valorificarea meșteșugurilor specifice etniei roma în cadrul ofertei de formare profesională inițială și continuă

O4. Asigurarea accesului adulților romi la educație și formare

Puncte critice

- Nivelul scăzut de instruire al adulților romi
- Rata ridicată a analfabetismului adulților romi
- Atitudinea rezervată a părinților romi față de școală și participarea la educație a copiilor
- Acces limitat la programe de formare
- Nivelul redus al ocupării

Obiective specifice

- 4.1. Creșterea stocului de educație la nivelul populației adulte de etnie roma
- 4.2. Stimularea dezvoltării atitudinilor pozitive ale adulților romi față de școală și conștientizarea rolului și importanței educației
- 4.3. Stimularea interesului adulților romi pentru creșterea nivelului de profesionalizare
- 4.4. Sporirea șanselor de ocupare

O5. Deschiderea școlii către comunitate și diversificarea proiectelor de parteneriat cu actorii de la nivelul comunității

Puncte critice

- Gradul redus de implicare a părinților romi în luarea deciziilor la nivelul școlii
- Lipsa de încredere a părinților romi, în special a celor cu nivel redus de instruire, în rolul școlii ca factor determinant al afirmării socio-profesionale a elevilor și transferarea responsabilităților privind rezultatele și viitorul școlar al copiilor exclusiv asupra școlii
- Dificultățile de comunicare și lipsa proiectelor de colaborare cu administrația locală pentru promovarea proiectelor educaționale, în special a celor care se centrează pe educația multiculturală
- Insuficienta dezvoltare a unor strategii manageriale de cointeresare a agenților economici în programe care să aducă beneficii școlii
- Lipsa proiectelor centrate pe inserția tinerilor absolvenți aparținând etniei roma și numărul redus de parteneriate școală - comunitate pentru facilitarea integrării profesionale în comunitățile cu populație roma

Obiective specifice

- 5.1. Stimularea participării părinților romi la activitățile școlii și utilizarea acestora ca resursă în activitățile educative
- 5.2. Îmbunătățirea comunicării și cooperării între școală și autoritățile locale în vederea promovării unor programe destinate copiilor și tinerilor aparținând etniei roma
- 5.3. Dezvoltarea unor strategii manageriale de cointeresare a agenților economici în programe de cooperare cu unitățile de învățământ
- 5.4. Implicarea unităților școlare în crearea și funcționarea *Centrelor de resurse comunitare pentru populația roma* și creșterea rolului educației în dezvoltarea comunitară
- 5.5. Implicarea unităților de învățământ de nivel post-obligatoriu în dezvoltarea unor proiecte de ocupare pentru tinerii absolvenți în comunitățile de romi

O6. Elaborarea unui sistem național de monitorizare a participării școlare a copiilor și tinerilor romi în scopul fundamentării măsurilor de ameliorare

Puncte critice

- Deficiențe în sistemul de colectare a datelor privind situațiile de abandon și neșcolarizare a copiilor romi
- Lipsa unei baze de date la nivel județean și național privind abandonul și neșcolarizarea

Obiective specifice

- 6.1. Implementarea unui sistem de monitorizare a fenomenului de abandon școlar și neșcolarizare a copiilor romi
- 6.2. Optimizarea sistemului de colectare a datelor privind abandonul și neșcolarizarea
- 6.3. Inițierea unui sistem de informare la nivel național referitor la evoluția fenomenelor de abandon și neșcolarizare în rândul copiilor romi

O7. Valorificarea exemplelor de succes din cadrul programelor și proiectelor educaționale naționale și europene destinate populației roma

Puncte critice

- Nivelul redus de diseminare și mediatizare a rezultatelor programelor destinate educației populației roma

- Lipsa unor evaluări periodice privind impactul programelor destinate populației de etnie roma
- Nivelul redus de coerență și continuitate a intervențiilor realizate prin programe care au vizat mai ales probleme punctuale ale populației rome
- Distribuția neomogenă a programelor cu impact asupra educației, pe zone geografice în care sunt situate comunitățile de romi

Obiective specifice

- 7.1. Creșterea vizibilității programelor destinate educației populației rome în scopul valorificării rezultatelor acestora

5.2. Plan de implementare a strategiei privind stimularea participării la educație a copiilor și tinerilor romi

O1. Creșterea gradului de cuprindere a copiilor și tinerilor romi în toate nivelurile de învățământ

Obiective specifice	Direcții de acțiune	Niveluri de intervenție	Orizont de timp	Efecte așteptate
1.1. Stimularea participării copiilor romi la educația preșcolară, în special la grupa pregătitoare pentru școală, în vederea prevenirii dificultăților de adaptare școlară, inclusiv a celor generate de necunoașterea limbii române	<ul style="list-style-type: none"> • Condiționarea acordării alocației pentru copii de frecventarea grupei pregătitoare pentru școală, în condițiile în care aceasta va deveni obligatorie 	- Administrația centrală	2005	Creșterea gradului de cuprindere a copiilor romi de vârstă preșcolară în grupa pregătitoare pentru școală până la 90%
	<ul style="list-style-type: none"> • Realizarea anuală a recensământului tuturor copiilor romi de vârstă preșcolară, de către cadre didactice în colaborare cu mediatorii școlari 	- Grădinița - Inspectoratele școlare județene	Anual	Realizarea unei baze de date cu toți copiii de vârstă preșcolară din comunitate
	<ul style="list-style-type: none"> • Încadrarea unei educatoare de etnie roma sau cunoscătoare a limbii romani în grădinițele din comunitățile majoritar rome 	- Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene	2007	Diminuarea dificultăților de adaptare la mediul preșcolar, în special a celor de comunicare în limba română
	<ul style="list-style-type: none"> • Implicarea educatoarelor în identificarea cazurilor de copii fără acte de identitate și în semnalarea acestor cazuri autorităților abilitate 	- Grădinița - Administrația locală	Permanent	Reducerea numărului copiilor romi fără acte de identitate

	<ul style="list-style-type: none"> • Desfășurarea de activități de informare a părinților romi privind importanța frecvenței grădiniței și a educației timpurii a copiilor 	<ul style="list-style-type: none"> - Grădinița - Comunitatea locală - Organizații de romi - Lideri ai comunităților de romi - Mass-media 	Permanent	Schimbări pozitive în atitudinea părinților romi față de participarea la educația preșcolară a copiilor
	<ul style="list-style-type: none"> • Integrarea copiilor romi în grădinițe cu program prelungit, ca premisă a multiplicării influențelor educative și a efectelor acestora asupra dezvoltării personalității copiilor 	<ul style="list-style-type: none"> - Inspectorat școlar - Grădiniță 	Permanent	Schimbări pozitive în atitudinile și comportamentul copiilor, prevenirea dificultăților de adaptare școlară
	<ul style="list-style-type: none"> • Asigurarea unei mese/gustări gratuite tuturor copiilor din învățământul preșcolar 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării); - Comunitatea (părinți, agenți economici, ONG-uri etc.) 	Permanent	Creșterea gradului de cuprindere a copiilor romi de vârstă preșcolară în grădiniță
	<ul style="list-style-type: none"> • Acordarea de sprijin material copiilor și celor mai sărace familii de etnie roma prin implicarea comunității 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării); - Comunitatea (părinți, biserica, agenți economici, ONG-uri) - Organizațiile de romi 		
1.2. Redimensionarea rețelei de învățământ preșcolar astfel încât să se asigure accesul fiecărui copil din comunitățile roma la acest nivel de educație	<ul style="list-style-type: none"> • Evaluarea rețelei actuale a învățământului preșcolar în scopul identificării comunităților în care nu există grădiniță 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene - Administrația locală 	2003	Existența cel puțin a unei grădinițe în fiecare comunitate / asigurarea transportului copiilor la unitățile de învățământ preșcolar din localitățile învecinate
	<ul style="list-style-type: none"> • Ameliorarea rețelei de învățământ preșcolar, în funcție de evoluția demografică la nivel de localitate 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene - Administrația locală 	2007	

	<ul style="list-style-type: none"> • Îmbunătățirea calității infrastructurii și dotărilor unităților de învățământ preșcolar 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Administrația locală - Comunitatea 	2006	Dotarea unităților de învățământ preșcolar în conformitate cu standardele MEC
1.3. Stimularea participării la educația de bază a copiilor romi, în special a celor proveniți din mediile socio-familiale cele mai defavorizate, prin programe special destinate	<ul style="list-style-type: none"> • Încadrarea de cadre didactice de etnie roma sau cunoscătoare ale limbii romani în școlile cu pondere ridicată de copii romi 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene 	2007	Diminuarea dificultăților de adaptare la mediul școlar, în special a celor de comunicare în limba română
	<ul style="list-style-type: none"> • Continuarea programului privind acordarea de sprijin material (rechizite gratuite) pentru copiii proveniți din familii sărace 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării) 	Permanent	Creșterea gradului de cuprindere a copiilor romi de vârstă școlară în învățământul obligatoriu
	<ul style="list-style-type: none"> • Acordarea unei mese/gustări gratuite: <ul style="list-style-type: none"> - Varianta 1: tuturor copiilor, indiferent de etnie, din învățământul obligatoriu - Varianta 2: tuturor copiilor, indiferent de etnie, din învățământul primar - Varianta 3: tuturor copiilor din școlile cu clase I-IV / I-VIII în care proporția celor de etnie roma depășește 30-50% 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării); - Comunitatea (părinți, agenți economici, ONG-uri etc.) 		
	<ul style="list-style-type: none"> • Acordarea de sprijin material copiilor și celor mai sărace familii de etnie roma prin implicarea comunității 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării); - Comunitatea (părinți, biserica, agenți economici, ONG-uri) - Organizațiile de romi 		

	<ul style="list-style-type: none"> • Implementarea unor măsuri de facilitare a accesului copiilor de etnie roma la școală: - Înscrierea în școală a copiilor de etnie roma care nu au acte de identitate și acordarea de sprijin pentru obținerea acestor documente - Inițierea unor măsuri legislative de facilitare a transferului de la o școală la alta a copiilor de etnie roma care provin din familii migrante ce își schimbă frecvent domiciliul - Eficientizarea activității de examinare psihologică a copiilor la debutul școlarității (asigurarea de specialiști, instrumente de examinare adecvate etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene - Centrele județene de asistență psiho-pedagogică - Școala - Administrația locală 	<p>Permanent</p> <p>2003</p> <p>2004</p>	<p>Reducerea cazurilor de abandon, neșcolarizare și a celor de orientare nefundamentată către învățământul special/ învățământul de masă</p>
<p>1.4. Dezvoltarea unor forme alternative de organizare a educației de bază pentru copiii romi aflați în situații speciale (rezidenți în zone izolate, a celor care au abandonat sau nu au frecventat niciodată școala, a celor provenind din familii migrante, a celor cu risc de eșec școlar)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ameliorarea calității infrastructurii și a dotărilor la nivelul unităților de învățământ cuprinse în rețeaua actuală 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Administrația locală - Comunitatea 	2004	Dotarea unităților de învățământ obligatoriu în conformitate cu standardele MEC
	<ul style="list-style-type: none"> • Asigurarea condițiilor de acces spre școală prin dezvoltarea rețelei de transport școlar 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene - Administrația locală - Comunitatea 	2003	<p>Reducerea numărului de copii care abandonează școala sau care sunt neșcolarizați</p> <p>Reducerea absenteismului școlar</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Asigurarea infrastructurii, a resurselor materiale și umane, elaborarea curriculum-ului în vederea dezvoltării formelor alternative de educație: - modelul “profesorilor itineranți” pentru școlarizarea copiilor rezidenți în zone izolate sau a celor provenind din familii nomade; - forme de învățământ obligatoriu cu frecvență redusă, în regim comasat sau intensiv pentru copiii romi care, din motive obiective, nu pot urma învățământul de zi; - forme de învățământ de recuperare pentru copiii neșcolarizați sau pentru cei care au abandonat școala și doresc să se integreze/reintegreze în sistemul formal de educație; - sistemul de învățământ deschis și la distanță pentru învățământul post-obligatoriu, destinat copiii romi rezidenți în zone izolate. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene - Centrul Național de Curriculum - Serviciul Național de Evaluare și Examinare - Școala - Administrația locală 	2010	<p>Reducerea numărului de copii care abandonează școala sau care sunt neșcolarizați</p> <p>Reducerea absenteismului școlar</p>
1.5. Stimularea participării tinerilor romi la nivelurile superioare de educație	<ul style="list-style-type: none"> • Acordarea de burse de studiu tinerilor romi cu rezultate deosebite la învățătură care doresc să-și continue studiile în școli profesionale, licee, colegii și universități 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării) - Administrația locală - Agenți economici - Organizații de romi 	Anual	Creșterea numărului specialiștilor de etnie roma în domeniile specificate
	<ul style="list-style-type: none"> • Acordarea de locuri subvenționate în învățământul superior pentru tinerii romi, în special în domeniile: sănătate, asistență socială, administrație publică etc. 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării) 		

1.6. Diversificarea rețelei de învățământ post-obligatoriu în vederea extinderii posibilităților de acces a tinerilor romi la aceste niveluri de educație	<ul style="list-style-type: none"> Ameliorarea rețelei unităților de învățământ post-obligatoriu din mediul rural și a dotărilor corespunzătoare 	<ul style="list-style-type: none"> Ministerul Educației și Cercetării Administrația locală 	2007	Creșterea gradului de participare la învățământul post-obligatoriu a tinerilor romi din mediul rural
	<ul style="list-style-type: none"> Înființarea de specializări pentru învățământul de ucenici și cel profesional special destinate tinerilor romi, care să valorifice meșteșugurile tradiționale ale etniei rome 	<ul style="list-style-type: none"> Ministerul Educației și Cercetării Inspectoratele școlare județene Organizațiile de romi 	2007	Creșterea numărului tinerilor romi specializați în domeniile specificate
	<ul style="list-style-type: none"> Dezvoltarea unor forme de învățământ vocațional (secții în cadrul liceelor de muzică și coregrafie, școli populare de arte etc.) care să valorifice elemente ale culturii și tradițiilor etniei rome 	<ul style="list-style-type: none"> Ministerul Educației și Cercetării Inspectoratele școlare județene Organizațiile de romi 	2007	

O2. Ameliorarea calității resurselor umane ale învățământului în scopul creării unui mediu educațional stimulativ pentru copiii romi

Obiective specifice	Direcții de acțiune	Niveluri de intervenție	Orizont de timp	Efecte așteptate
2.1. Creșterea numărului cadrelor didactice calificate de etnie roma	<ul style="list-style-type: none"> • Inițierea unui program special de susținere financiară destinat etnicilor romi care frecventează învățământul pedagogic 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării) - Organizații ale romilor 	Permanent	Ameliorarea deficitului de personal didactic calificat de etnia roma
	<ul style="list-style-type: none"> • Acordarea, în continuare, de locuri subvenționate pentru etnicii romi în cadrul instituțiilor de învățământ cu profil pedagogic, cu condiția ca după absolvire să-și desfășoare activitatea în școli cu populație de etnie roma 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Colegii pedagogice - Universități 		
	<ul style="list-style-type: none"> • Dezvoltarea de programe de formare special destinate cadrelor didactice necalificate de etnie roma 	<ul style="list-style-type: none"> - Inspectoratele școlare județene - Casele corpului didactic - Colegii pedagogice - Universități - Institutul de Științe ale Educației - ONG-uri 		
2.2. Asigurarea necesarului de personal didactic calificat pentru	<ul style="list-style-type: none"> • Identificarea unităților de învățământ în care se solicită predarea limbii romani și stabilirea necesarului de personal didactic 	<ul style="list-style-type: none"> - Inspectoratele școlare județene 	2003	Ameliorarea deficitului de personal didactic calificat pentru predarea limbii

predarea limbii romani în unitățile de învățământ preuniversitar	<ul style="list-style-type: none"> Dezvoltarea de programe de formare special destinată cadrelor didactice necalificate de etnie roma 	<ul style="list-style-type: none"> Inspectoratele școlare județene Casele corpului didactic Colegii pedagogice Universități Centre de formare a personalului didactic Organizații ale romilor 	Permanent	romani
	<ul style="list-style-type: none"> Inițierea unui program special de susținere financiară destinat etnicilor romi care studiază în facultăți de profil 	<ul style="list-style-type: none"> Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării) Organizații ale romilor 	Anual	
	<ul style="list-style-type: none"> Creșterea numărului de locuri în cadrul facultăților de profil 	<ul style="list-style-type: none"> Ministerul Educației și Cercetării Universități 	Anual	
2.3. Asigurarea necesarului de personal didactic calificat de etnie roma pentru predarea limbii romani, în școlile din comunitățile care solicită aceasta	<ul style="list-style-type: none"> Inițierea unui program special de susținere financiară destinat etnicilor romi care frecventează instituțiile corespunzătoare de învățământ 	<ul style="list-style-type: none"> Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării) Organizații ale romilor 	2010	Asigurarea condițiilor pentru studierea limbii materne, în comunitățile care solicită aceasta
	<ul style="list-style-type: none"> Acordarea de locuri subvenționate pentru etnicii romi în cadrul instituțiilor corespunzătoare de învățământ 	<ul style="list-style-type: none"> Ministerul Educației și Cercetării Colegii pedagogice Universități 		

2.4. Stimularea promovării cadrelor didactice calificate de etnie roma în posturi ale administrației școlare (inspectori școlari și directori în unități de învățământ cu pondere ridicată a populației școlare de etnie roma)	<ul style="list-style-type: none"> Elaborarea și adoptarea de măsuri legislative corespunzătoare 	<ul style="list-style-type: none"> Guvern, Parlament Inspectoratele școlare județene Organizații ale romilor 	2003	Creșterea ponderii managerilor școlari de etnie roma
	<ul style="list-style-type: none"> Asigurarea accesului cadrelor didactice calificate de etnie roma la programe de formare continuă special organizate în vederea abilitării cu competențele manageriale necesare 	<ul style="list-style-type: none"> Inspectoratele școlare județene Universități Case ale corpului didactic Centre de formare a managerilor școlari Institutul de Științe ale Educației ONG-uri 	Permanent	
2.5. Atragerea de personal didactic calificat în mediul rural, din rândul etnicilor romi sau al populației majoritare, și reducerea fenomenelor de fluctuație și navetism	<ul style="list-style-type: none"> Acordarea de facilități cadrelor didactice calificate care se stabilesc în mediul rural și îndeosebi în zonele cele mai defavorizate și izolate și/sau respectarea celor deja prevăzute în reglementările legislative 	<ul style="list-style-type: none"> Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării) Administrația locală Inspectoratele școlare județene 	Permanent	Reducerea deficitului de personal didactic calificat din mediul rural
	<ul style="list-style-type: none"> Continuarea programului de acordare a unor facilități (burse, susținerea financiară a școlarizării etc.) studenților cuprinși în învățământul pedagogic care își vor desfășura activitatea în unități școlare din mediul rural 	<ul style="list-style-type: none"> Administrația centrală (Guvern, Ministerul Educației și Cercetării) Administrația locală 	Permanent	

2.6. Lărgirea accesului cadrelor didactice din mediul rural, în general, și din comunitățile cu populație de etnie roma, în special, la programe de formare continuă	<ul style="list-style-type: none"> • Descentralizarea sistemului de formare continuă a cadrelor didactice din mediul rural prin dezvoltarea centrelor zonale de formare 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene - Casele corpului didactic 	2007	Creșterea numărului de cadre didactice participante la programe de formare continuă
	<ul style="list-style-type: none"> • Flexibilizarea organizării formării profesionale prin dezvoltarea sistemului învățământului deschis și la distanță, cursuri prin corespondență, tutoriat, programe intensive de formare, școli de vară, vizite de studiu ș.a. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene - Casele corpului didactic - Colegii, universități - Centre de formare a personalului didactic - Institutul de Științe ale Educației - ONG-uri - Organizații ale romilor 	2004	
2.7. Adecvarea ofertei de formare la nevoile de pregătire ale cadrelor didactice și managerilor școlari din unitățile care au populație școlară de etnie roma	<ul style="list-style-type: none"> • Dezvoltarea unor module de formare inițială și continuă a cadrelor didactice și a managerilor școlari, centrate pe metode de educație compensatorie și pe strategii de prevenire, consiliere, monitorizare și intervenție în situații de neadaptare școlară, abandon și neșcolarizare 	<ul style="list-style-type: none"> - Inspectoratele școlare județene - Universități - Colegii pedagogice - Casele corpului didactic - Centre de formare a personalului didactic - Institutul de Științe ale Educației 	2004	Abilitarea cadrelor didactice cu competențe de prevenire și ameliorare a situațiilor de eșec școlar
2.8. Formarea personalului didactic în scopul promovării educației interculturale	<ul style="list-style-type: none"> • Cuprinderea, în cadrul formării inițiale și continue a cadrelor didactice, a unor module pe tema educației interculturale 	<ul style="list-style-type: none"> - Inspectoratele școlare județene - Colegii, universități - Case ale corpului didactic - Centre de formare a personalului didactic - Institutul de Științe ale 	2004	Schimbări la nivelul atitudinilor manifestate de cadrele didactice și a practicilor educative utilizate, în conformitate cu principiul interculturalității

		Educației - ONG-uri - Organizații ale romilor		
2.9. Creșterea gradului de conștientizare de către cadrele didactice a problemelor vizând participarea școlară, amplexarea fenomenelor de neșcolarizare și abandon și implicarea lor în activități concrete de ameliorare	<ul style="list-style-type: none"> Încadrarea unităților de învățământ cu consilieri școlari sau perfecționarea unui cadru didactic din fiecare școală în probleme de consiliere a elevilor aflați în situație de risc de eșec școlar și a familiilor acestora 	<ul style="list-style-type: none"> Inspectoratele școlare județene Universități Colegii pedagogice Case ale corpului didactic Centre de formare a personalului didactic Institutul de Științe ale Educației 	2004	Asigurarea în fiecare școală a unui cadru didactic abilitat cu competențe de consiliere a elevilor și familiilor
	<ul style="list-style-type: none"> Includerea în proiectul de dezvoltare instituțională a școlilor a unui capitol special de activități de prevenție și ameliorare a participării școlare a elevilor 	<ul style="list-style-type: none"> Școala 	Permanent	Dezvoltarea unor strategii concrete de ameliorare a participării școlare la nivelul fiecărei unități de învățământ
2.10. Stimularea cadrelor didactice din școlile situate în comunități române pentru implicarea în activități de educație a adulților și educație comunitară	<ul style="list-style-type: none"> Derularea unor acțiuni de conștientizare a cadrelor didactice privind importanța educației adulților și educației comunitare din perspectiva școlii 	<ul style="list-style-type: none"> Inspectoratele școlare județene Casele corpului didactic Institutul de Științe ale Educației ONG-uri Organizații ale romilor 	Permanent	Creșterea motivației cadrelor didactice pentru participarea la programe de educație a adulților

	<ul style="list-style-type: none"> Includerea în cadrul programelor de educație inițială și continuă a unor module privind dezvoltarea competențelor de educație a adulților și educație comunitară și a abilităților de comunicare și cooperare cu alți actori și instituții cu rol educativ din cadrul comunității (familie, Biserică, autorități locale, asociații și organizații) 	<ul style="list-style-type: none"> Inspectoratele școlare județene Casele corpului didactic Colegii, universități Centre de formare a personalului didactic Institutul de Științe ale Educației ONG-uri Organizații ale romilor 	2005	Abilitarea cadrelor didactice cu competențe în domeniul realizării educației adulților și educației comunitare
2.11. Dezvoltarea unei rețele de mediatori școlari din rândul etniei rome	<ul style="list-style-type: none"> Dezvoltarea unor programe de formare (inițială și continuă) a mediatorilor școlari din rândul etniei rome 	<ul style="list-style-type: none"> Colegii Universități Centre de formare a personalului didactic 	2004	Asigurarea în fiecare școală a unui mediator școlar în vederea optimizării relației școală-comunitate
	<ul style="list-style-type: none"> Încadrarea în școlile cu elevi de etnie roma a mediatorilor școlari care să faciliteze relația școlii cu comunitatea în probleme legate de abandon, neșcolarizare și risc de eșec școlar, în colaborarea cu mediatorii sociali și cei sanitari 	<ul style="list-style-type: none"> Ministerul Educației și Cercetării Inspectoratele școlare județene Școala 	2007	

O3. Proiectarea ofertei educaționale în scopul promovării interculturalității

Obiective specifice	Direcții de acțiune	Niveluri de intervenție	Orizont de timp	Efecte așteptate
3.1. Diversificarea ofertei curriculare necesare predării materiilor de studiu destinate copiilor romi (Limba romani, Istoria și cultura etniei romilor)	<ul style="list-style-type: none"> Continuarea procesului de elaborare a programelor școlare de Limba romani pentru toate nivelurile de învățământ preuniversitar 	<ul style="list-style-type: none"> Ministerul Educației și Cercetării Consiliul Național pentru Curriculum 	2005	Programe școlare de Limba romani pentru toate nivelurile de învățământ preuniversitar
	<ul style="list-style-type: none"> Elaborarea de manuale școlare pentru predarea limbii romani și a Istoriei și culturii etniei romilor 		2007	Ofertă diversificată de manuale, materiale didactice și auxiliare
	<ul style="list-style-type: none"> Dezvoltarea de materiale auxiliare necesare predării limbii romani și a Istoriei și culturii etniei romilor: metodici și ghiduri pentru profesori, materiale de informare și documentare, culegeri de texte, caiete speciale pentru elevi etc. 			
	<ul style="list-style-type: none"> Elaborarea de materiale didactice bilingve (lb. română - lb. roma) destinate învățării limbii române și, respectiv, limbii romani în grădinițe și în clasa I 			
3.2. Dezvoltarea abordărilor interculturale în predarea materiilor de studiu din trunchiul comun	<ul style="list-style-type: none"> Introducerea unor teme de educație interculturală în programele și manualele școlare ale materiilor de studiu din ariile curriculare Limbă și comunicare, Om și societate, Arte (limba și literatura română, istorie, geografie, educație civică, religie, arte plastice, muzică etc.), care să cuprindă și elemente ale culturii roma 	<ul style="list-style-type: none"> Consiliul Național pentru Curriculum 	2005	Teme, module și suporturi educaționale pentru educația interculturală

3.3. Valorificarea culturii, istoriei și tradițiilor etniei rome în curriculum-ul la decizia școlii din unitățile de învățământ cu populație roma	<ul style="list-style-type: none"> • Introducerea în CDS a unor discipline opționale centrate pe elemente socio-culturale specifice culturii rome (istorie, artă, tradiții și obiceiuri etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala - Consiliul Național pentru Curriculum - Organizațiile de romi 	2005	Module pentru CDS centrate pe cultura roma și pe meșteșugurile tradiționale roma
	<ul style="list-style-type: none"> • Implementarea unor pachete opționale de pre-profesionalizare cuprinse în ciclul de observare și orientare din învățământul obligatoriu (clasele VII-IX), centrate pe meșteșuguri tradiționale rome sau alte meserii cu specific local, prin consultarea părinților și a comunității 		2005	Stimularea participării la învățământul obligatoriu
3.4. Dezvoltarea ofertei de activități extrașcolare cu specific intercultural sau special destinate elevilor de etnie roma	<ul style="list-style-type: none"> • Dezvoltarea de programe (serbări, excursii, tabere, sărbătorirea unor evenimente importante din istoria și cultura etniei rome, activități de întraajutorare în comunitate etc.) în comun cu elevi aparținând diferitelor etnii 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala - Comunitatea (părinți, reprezentanți ai autorităților locale etc.) - Organizațiile de romi 	Permanent	Diversificarea modalităților de exprimare a identității etnice și de comunicare inter-etnică
	<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea de activități extrașcolare special destinate copiilor de etnie roma (tabere naționale, excursii etc.), care să promoveze specificul cultural al etniei rome 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala - Comunitatea (părinți, reprezentanți ai autorităților locale etc.) - Ministerul Educației și Cercetării 		Creșterea interesului pentru educație
	<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea de activități extrașcolare care să promoveze dreptul la educație și importanța acesteia, atât pentru fete cât și pentru băieți 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala 	Permanent	Stimularea participării la educație a fetelor

3.5. Valorificarea meșteșugurilor specifice etniei rome în cadrul ofertei de formare profesională inițială și continuă	<ul style="list-style-type: none"> • Introducerea unor specializări în cadrul învățământului profesional și a unor module de formare continuă care să actualizeze și să adapteze meșteșugurile tradiționale rome la cerințele de pe piața muncii 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Centrul Național de Dezvoltare a Învățământului Profesional și Tehnic 	2005	<p>Sporirea șanselor de ocupare a populației roma</p> <p>Valorificarea experienței dobândite în familie, referitoare la ocupațiile tradiționale</p>
---	---	---	------	---

O4: Asigurarea accesului adulților romi la educație și formare

Obiective specifice	Direcții de acțiune	Niveluri de intervenție	Orizont de timp	Efecte așteptate
4.1. Creșterea stocului de educație la nivelul populației adulte de etnie roma 4.2. Stimularea dezvoltării atitudinilor pozitive ale adulților romi față de școală și conștientizarea rolului și importanței educației	<ul style="list-style-type: none"> Identificarea nevoilor de educație ale adulților din cadrul comunității 	<ul style="list-style-type: none"> Școala Administrația locală ONG-uri Organizații ale romilor 	Permanent	Reducerea ratei analfabetismului și creșterea nivelului de educație a adulților romi
	<ul style="list-style-type: none"> Organizarea unor activități de informare și conștientizare a adulților romi privind importanța educației pentru dezvoltarea copiilor, pentru băieți și fete deopotrivă 	<ul style="list-style-type: none"> Școala ONG-uri Organizații ale romilor Mass-media, în special TV și radio 	Permanent	
	<ul style="list-style-type: none"> Inițierea de către școală a unor programe de educație pentru adulți (cursuri intensive, învățământ cu frecvență redusă, școli de vară ș.a.), în acest scop utilizându-se infrastructura și resursele materiale ale școlii, resursele sale umane, dar și alți reprezentanți ai comunității, ONG-urilor ș.a.; (în această perspectivă școala devine un complex cultural multifuncțional) 	<ul style="list-style-type: none"> Școala Administrația locală Inspectoratele școlare județene ONG-uri Organizații ale romilor 	Permanent	
	<ul style="list-style-type: none"> Dezvoltarea unor module de formare a formatorilor în vederea utilizării metodologiilor de educație a adulților 	<ul style="list-style-type: none"> Case ale corpului didactic Centre de formare a personalului didactic Institutul de Științe ale Educației 	2003	Module de formare a formatorilor

	<ul style="list-style-type: none"> • Elaborarea curriculum-ului necesar alfabetizării și a modulelor pe teme de educație sanitară, educație civică, educația părinților, planificare familială ș.a 	<ul style="list-style-type: none"> - Inspectoratele școlare județene - Universități - Colegii pedagogice 	2003	Module de educație a adulților
	<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea de întâlniri comune părinți – profesori sau specialiști în diverse domenii, pe teme privind problematica dezvoltării psiho-individuale a copilului, orientare și consiliere școlară, oportunități de continuare a studiilor, dreptul la educație și importanța acesteia pentru dezvoltarea personală, atât a fetelor, cât și a băieților etc. 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala - Inspectoratele școlare județene - Administrația locală 	Permanent	Ameliorarea climatului educativ al familiei și dezvoltarea atitudinilor pozitive ale părinților față de instrucția copiilor
	<ul style="list-style-type: none"> • Dezvoltarea la nivelul școlii a unor programe de educație comunitară în scopul revitalizării tradițiilor culturale specifice etniei romilor și a spiritului comunitar, al promovării atitudinilor de acceptare și respect reciproc și a interculturalității 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala - ONG-uri - Organizații ale romilor 	Permanent	Creșterea coeziunii sociale
4.3. Stimularea interesului adulților pentru creșterea nivelului de profesionalizare	<ul style="list-style-type: none"> • Identificarea nevoilor de formare profesională ale adulților romi 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala - ONG-uri - Organizații ale romilor 	Permanent	Sporirea șanselor de ocupare a populației roma și ameliorarea condițiilor de trai
4.4. Sporirea șanselor de ocupare	<ul style="list-style-type: none"> • Derularea unor acțiuni de conștientizare a impactului formării profesionale asupra șanselor de ocupare, implicit asupra condițiilor de trai 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala - ONG-uri - Organizații ale romilor 	Permanent	

	<ul style="list-style-type: none"> • Sporirea posibilităților de acces ale adulților romi la programe de formare profesională prin dezvoltarea unor programe speciale la nivelul unităților de învățământ, grupurilor școlare și centrelor de calificare 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Muncii și Protecției Sociale) - Inspectoratele școlare județene - Agențiile de ocupare a forței de muncă - Unități și grupuri școlare - Centre publice de calificare - Ofertanți privați de formare 	2004	Sporirea șanselor de ocupare a populației roma și ameliorarea condițiilor de trai
	<ul style="list-style-type: none"> • Recunoașterea calificărilor / experienței / deprinderilor adulților romi, dobândite în contexte nonformale și informale de educație 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrația centrală (Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Muncii și Protecției Sociale) 	2004	

05. Deschiderea școlii către comunitate și diversificarea proiectelor de parteneriat cu actorii de la nivelul comunității

Obiective specifice	Direcții de acțiune	Niveluri de intervenție	Orizont de timp	Efecte așteptate
5.1. Stimularea participării părinților romi la activitățile școlii și utilizarea acestora ca resursă în activitățile educative	<ul style="list-style-type: none"> • Activarea unui grup de “părinți de contact” și popularizarea cu ajutorul acestora a proiectului de dezvoltare instituțională a școlii 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala 	Permanent	Creșterea gradului de conștientizare de către părinți a importanței educației copiilor
	<ul style="list-style-type: none"> • Implicarea curentă și activă a părinților romi în structurile decizionale ale școlilor cu elevi aparținând acestei etnii (consilii de administrație, comitete de părinți etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala 	Permanent	Dezvoltarea relației școală-familie și ameliorarea statutului școlii în comunitate
	<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea unor activități care să asigure vizibilitatea școlii în comunitate și conștientizarea importanței educației: - sărbătorirea unor evenimente cu semnificație pentru școală și pentru comunitate - sondarea opiniei părinților față de activitatea școlii - implicarea părinților, pe bază de voluntariat, în activități educaționale: participarea la activități didactice, programe de mentorizare pentru copii, predarea scrisului și cititului pentru adulți - implicarea părinților în activități care promovează elemente specifice culturii roma și în activități cu caracter intercultural (serbări, spectacole de muzică, teatru, dans etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala - Comitetele de părinți - Administrația locală - Organizațiile de romi 	Permanent	Ameliorarea participării la educație a copiilor romi și reducerea riscului de abandon școlar Diversificarea funcțiilor școlii în comunitate

5.2. Îmbunătățirea comunicării și cooperării între școală și autoritățile locale în vederea promovării unor programe destinate copiilor și tinerilor aparținând etniei roma	<ul style="list-style-type: none"> • Dezvoltarea de către școală în parteneriat cu autoritățile locale a unor programe educaționale la nivel comunitar: - Organizarea de întâlniri regulate ale școlii cu reprezentanți ai autorităților locale - Identificarea partenerilor instituționali și a responsabilităților acestora - Implicarea organizațiilor de romi (asociații de părinți, organizații non-guvernamentale etc.) în programele desfășurate și în elaborarea strategiilor ameliorative la nivel local - Evaluarea costurilor și identificarea unor surse alternative de susținere a programelor - Evaluarea în comun a rezultatelor programelor și generalizarea exemplelor de succes 	<ul style="list-style-type: none"> - Școala - Administrația locală 	Permanent	Creșterea gradului de susținere a școlii de către autoritățile locale
	<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea de programe intensive de pregătire a unor reprezentanți ai autorităților locale în probleme specifice educației minorităților 	<ul style="list-style-type: none"> - Inspectorate școlare județene - Case ale Corpului Didactic - Centre de formare a personalului didactic - Institutul de Științe ale Educației - Administrația locală 	2003	Sensibilizarea reprezentanților administrației locale și creșterea gradului de implicare a acestora în ameliorarea problemelor specifice educației etnicilor romi
	<ul style="list-style-type: none"> • Colaborarea școlii cu autoritățile locale în identificarea și soluționarea problemelor legate de lipsa actelor de identitate în cazul unora dintre copiii romi 	<ul style="list-style-type: none"> - Unități școlare - Administrația locală 	Permanent	Reducerea numărului copiilor romi fără acte de identitate

5.3. Dezvoltarea unor strategii manageriale de cointeresare a agenților economici în programe de cooperare cu unitățile de învățământ	<ul style="list-style-type: none"> Dezvoltarea capacităților manageriale ale conducătorilor unităților școlare cu populație roma (atrageră de fonduri, elaborare și management de proiect etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> Ministerul Educației și Cercetării Case ale corpului didactic Institutul de Științe ale Educației 	Permanent	Creșterea gradului de susținere a școlii din partea agenților economici
	<ul style="list-style-type: none"> Atragerea agenților economici la realizarea unor activități extracurriculare, la cele de tip social și la serviciile comunitare ale școlii 	<ul style="list-style-type: none"> Școala Agenți economici Organizații de romi 	Permanent	
	<ul style="list-style-type: none"> Îmbunătățirea infrastructurii comunicaționale a școlii (telefon, fax, Internet) 	<ul style="list-style-type: none"> Ministerul Educației și Cercetării Administrația locală 	2004	Eficientizarea activității manageriale

<p>5.4. Implicarea unităților școlare în crearea și funcționarea Centrelor de resurse comunitare pentru populația roma și creșterea rolului educației în dezvoltarea comunitară</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea unor <i>Centre de resurse comunitare pentru populația roma</i> (la nivelul unităților școlare sau centre separate) și utilizarea celor existente, constituindu-se o rețea locală activă cu rol de identificare a nevoilor locale de educație și de implicare în proiectele de dezvoltare școlară prin: <ul style="list-style-type: none"> - îmbunătățirea cooperării între instituțiile responsabile pentru dezvoltarea locală și pentru implementarea proiectelor educaționale pentru minorități - organizarea de activități educaționale pentru părinții romi (educație civică, sanitară, consiliere și orientare profesională, mentoriat etc.) - atragerea mediatorilor comunitari (școlari, sociali și medicali), cu responsabilități în ameliorarea relației școlii cu comunitatea - facilitarea accesului școlilor la programe de finanțare din domeniul educației 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectorate școlare județene - Școala - Organizațiile de romi - Administrația locală - Părinți - Agenți economici 	<p>2004</p>	<p>Creșterea gradului de susținere a școlii în comunitate</p> <p>Creșterea nivelului de educație a părinților elevilor de etnie roma și a gradului de conștientizare de către aceștia a importanței educației copiilor</p>
<p>5.5. Implicarea unităților de învățământ de nivel post-obligatoriu în dezvoltarea unor proiecte de ocupare pentru tinerii absolvenți în comunitățile de romi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dezvoltarea parteneriatului școlii cu agenții economici în vederea identificării potențialilor angajatori ai tinerilor absolvenți de etnie roma (contracte, târguri de job-uri etc.) 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectorate școlare județene - Agențiile județene de ocupare a forței de muncă - Școala - Agenți economici - Organizațiile de romi 	<p>Permanent</p>	<p>Creșterea șanselor de ocupare a tinerilor absolvenți de etnie roma</p>

O6. Elaborarea unui sistem național de monitorizare a participării școlare a copiilor și tinerilor romi în scopul fundamentării măsurilor de ameliorare

Obiective specifice	Direcții de acțiune	Niveluri de intervenție	Orizont de timp	Efecte așteptate
<p>6.1. Implementarea unui sistem de monitorizare a fenomenelor de abandon școlar și neșcolarizare a copiilor romi</p> <p>6.2. Optimizarea sistemului de colectare a datelor privind abandonul și neșcolarizarea</p> <p>6.3. Inițierea unui sistem de informare la nivel național referitor la evoluția fenomenelor de abandon și neșcolarizare în rândul copiilor romi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Elaborarea unui sistem de indicatori pentru monitorizarea fenomenelor • Elaborarea unei baze de date la nivel județean și național referitoare la situațiile de abandon și neșcolarizare, completată și actualizată anual • Stabilirea de responsabilități specifice la nivelul Inspectoratelor școlare județene privind: <ul style="list-style-type: none"> - coordonarea activității de colectare a informațiilor referitoare la situațiile de abandon și neșcolarizare, la nivel județean - verificarea modalităților de monitorizare a cazurilor de abandon și neșcolarizare la nivel local - elaborarea unui raport la sfârșitul fiecărui an școlar, care să prezinte dimensiunea fenomenelor, evoluția lor și programele inițiate de Inspectoratele și unitățile școlare în vederea ameliorării participării la educație • Responsabilizarea managerilor școlari cu atribuții privind coordonarea activității de identificare și monitorizare a situațiilor de abandon și neșcolarizare la nivel local • Dezvoltarea unei rețele de informare școală - alte instituții la nivelul comunității pentru coroborarea datelor privind cazurile de neșcolarizare și identificarea cauzelor 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene - Școala - Administrația locală și alte instituții de la nivelul comunității - Organizații ale romilor 	<p>2004</p>	<p>Oferirea unei imagini reale asupra fenomenelor de abandon și neșcolarizare</p> <p>Conștientizarea problemelor privind participarea la educație a populației de etnie roma</p> <p>Fundamentarea politicilor de prevenire și combatere a fenomenelor de abandon și neșcolarizare</p>

O7. Valorificarea exemplilor de succes din cadrul programelor și proiectelor educaționale naționale și europene destinate populației roma

Obiective specifice	Direcții de acțiune	Niveluri de intervenție	Orizont de timp	Efecte așteptate
<p>7.1. Creșterea vizibilității programelor destinate educației populației rome în scopul valorificării rezultatelor acestora</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Realizarea unei baze de date la nivel național privind programele și proiectele destinate populației rome pe domeniul educație (tematică, obiective, populație țintă, activități) disponibilă pe Internet • Inițierea unor studii privind impactul programelor derulate până în prezent • Utilizarea experiențelor pozitive obținute în cadrul unor programe destinate populației rome în proiectarea unor noi intervenții • Realizarea unor campanii de informare la nivel local și regional privind oportunitățile de finanțare a unor proiecte cu obiective în domeniul educației romilor 	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerul Educației și Cercetării - Inspectoratele școlare județene - Școala - Organizații ale romilor - ONG-uri care derulează programe destinate populației roma - Mass-media, în special radio și TV 		<p>Creșterea impactului programelor educaționale adresate populației de etnie roma</p>

5.3. Program de intervenție prin sistemul ZEP

5.3.1. Prezentare generală a sistemului “zonelor de educație prioritară”

Sistemul “**zonelor de educație prioritară**”, care implică principiul discriminării pozitive (alocarea de resurse școlare suplimentare copiilor cu dificultăți de învățare și rezultate școlare reduse datorită situației de dezavantaj socio-economic), a fost inițiat în Anglia (**EPA - Educational Priority Areas**) în 1967. Acesta a fost preluat ulterior în Franța (1981), având ca obiectiv sprijinirea acțiunilor educative în zonele în care condițiile geo-economice și sociale constituie un obstacol pentru reușita școlară a elevilor, apoi dezvoltat în majoritatea statelor membre ale Uniunii Europene.

Programele ZEP dezvoltate în aceste țări se adresează unor **grupuri țintă** care includ, în general, copii în vârstă de până la 14 ani care nu au frecventat școala sau care au părăsit prematur sistemul de învățământ, populație școlară care provine din cartiere periferice ale marilor orașe locuite de imigranți, populație rurală stabilită de puțin timp în orașe, copii romi care nu frecventează în mod regulat școala, copii aparținând unor familii care practică ocupații itinerante, alte categorii de populație defavorizată socio-economic, cu risc sau în situație de excludere socială, atât din mediul urban, cât și rural. În funcție de caracteristicile grupului cărora se adresează (cu deosebiri de la o țară la alta), programele ZEP reunesc în clase “unice” copii de vârste diferite sau organizează clase pe niveluri corespunzătoare vârstei.

În general, programele educative din zonele prioritare își propun ca **obiective**:

- eradicarea (reducerea) analfabetismului;
- asigurarea educației de bază pentru tinerii proveniți din medii defavorizate socio-economic;
- facilitarea inserției profesionale a acestora.

Dezvoltarea sistemului ZEP presupune anumite **condiții și etape pregătitoare**:

- fundamentarea pedagogică a proiectului, inclusiv "justificarea" sa psihologică, socială, economică etc.;
- deschiderea spre exterior a sistemului educativ și crearea condițiilor pentru un învățământ diferențiat;
- coerența cu politica generală în domeniul educației;
- descentralizarea, autonomia instituțiilor școlare, dar și gradul sporit de responsabilitate a acestora;

- elaborarea și aplicarea unui curriculum alternativ care vizează achiziționarea de competențe de bază și/sau profesionale;
- formarea inițială și continuă a profesorilor - actori care dețin principalul rol în aplicarea principiilor pedagogiei compensatorii - în vederea abilitării cu competențe vizând depistarea problemei, fixarea obiectivelor, alcătuirea unui program concret de activitate, evaluarea rezultatelor etc.;
- implicarea educativă multi-instituțională;
- reunirea într-o activitate educativă comună a copiilor, părinților și altor membri ai comunității;
- acceptarea de către copii și părinți a principiului discriminării pozitive.

Avându-se în vedere grupurile țintă cărora le sunt adresate și obiectivele urmărite, programele ZEP prezintă câteva caracteristici de ordin general:

- efectele educative pe termen lung sunt mai evidente decât cele pe termen scurt și mai profitabile decât în cazul programelor care urmăresc numai achiziția de cunoștințe;
- vizează ameliorarea nu numai a performanțelor școlare, cât mai ales a relației copilului cu școala (ca resursă educativă);
- reprezintă un cadru și o metodologie complexă de abordare educativă a copilului cu eșec școlar (eșecul fiind considerat global și nu numai la unele discipline) și nu o tehnică didactică;
- presupun modificarea esențială a rolului tradițional al școlii, centrându-se pe aspecte sociale, de adaptare, integrare profesională etc.

5.3.2. Descrierea programului

Studiul asupra participării școlare a copiilor și tinerilor romi a permis identificarea multiplelor cauze care generează fenomene de neșcolarizare și abandon școlar. Având în vedere complexitatea cauzelor depistate, propunem o abordare globală a intervențiilor ameliorative sub forma sistemului „zonelor de educație prioritară” (ZEP).

În acest scop prezentăm în continuare câteva elemente și caracteristici ale unei zone de educație prioritară:

- caracteristici ale populației țintă;
- un exemplu ipotetic al unei școli de dimensiune medie cuprinsă într-un astfel de program și resursele pe care le presupune;
- intervenții necesare;
- estimarea costurilor implicate.

✓ Descrierea zonei și a populației țintă

- **Aria geografică de cuprindere:**
 - un cartier de la periferia unui oraș.
- **Caracteristicile generale ale populației:**
 - defavorizare socio-economică (nivel redus de instruire și ocupare, condiții precare de locuit, sărăcie accentuată);
 - mare concentrare a populației de etnie roma.
- **Populația școlară cuprinsă în program:**

Populația școlară va fi alcătuită atât din elevi de etnie roma, cărora programul li se adresează în primul rând, cât și din elevi aparținând altor etnii sau populației majoritare proveniți din medii familiale defavorizate socio-economic. Efectivele de elevi vor fi structurate în două categorii, în funcție de adresabilitatea programului:

 - Primul grup țintă: copii în vârstă de 11-16 neșcolarizați sau care au abandonat școala de peste 2 ani;
 - Al doilea grup țintă: elevi cu dificultăți de învățare și risc major de eșec școlar, copii neșcolarizați în vârstă de până la 10 ani și elevi care au abandonat școala de mai puțin de 2 ani.

✓ Descrierea școlii

- **Dimensiunea școlii:**

Școala are 525 elevi:

 - 75 elevi cu caracteristici care definesc primul grup țintă descris anterior: 3 clase * 25 elevi;
 - 450 cu atributele specifice celui de-al doilea grup țintă: 18 clase (câte 2 clase/nivel) * 25 elevi.
- **Tipuri de programe oferite de școală:**
 - Pentru primul grup țintă programul va avea o durată de 3 ani și va avea ca scop asigurarea unui minim de cunoștințe de bază (scris, citit, socotit, cunoștințe de istorie, geografie, educație civică) – 2 ani – și profesionalizarea – 1 an. Integrarea copiilor în acest program se va realiza pe baza unei evaluări inițiale a competențelor, în funcție de care se va face repartiția pe ani de studii.
 - Pentru al doilea grup țintă programul se va derula pe baza curriculum-ului național, optându-se pentru numărul minim de ore/săptămână. Prin curriculum-ul la decizia școlii se va urmări dobândirea unei minime profesionalizări.

- **Organizarea programului școlar:**

Școala va funcționa într-un singur schimb, în regim de semi-internat, ceea ce presupune:

- asigurarea mesei de prânz la școală (cu susținere financiară din partea statului, a ONG-urilor ș.a.);
- asigurarea condițiilor pentru pregătirea individuală a elevilor în școală, după orele de curs, cu asistență din partea unui personal specializat.

- **Managementul instituției:**

Unitatea de învățământ va dispune de un grad sporit de autonomie, dar și de responsabilitate în luarea deciziilor privind:

- gestionarea resurselor umane;
- gestionarea resurselor materiale;
- stabilirea ofertei educaționale;
- organizarea structurii anului școlar și a programului zilnic de școală.

- **Infrastructura și mobilier:**

Școala trebuie să dispună de:

- 21 săli de clasă;
- 3 laboratoare (fizică, chimie, biologie);
- 1 cabinet informatică;
- 2 ateliere (specifice meseriilor în care școala realizează profesionalizarea elevilor);
- 1 cabinet de consiliere;
- 1 bibliotecă cu sală de lectură;
- 1 sală de sport;
- 1 cantină școlară.

Se poate utiliza spațiul unei școli deja existente, cu eventuale renovări și amenajări corespunzătoare cerințelor.

Școala trebuie să fie dotată cu mobilier multi-funcțional care să permită atât desfășurarea orelor de curs, cât și a pregătirii individuale.

- **Dotare cu mijloace de învățământ:**

- Școala va fi dotată cel puțin cu materialele prevăzute în *Normativul minimal de dotare al Ministerului Educației și Cercetării*;
- La solicitarea școlii se vor asigura mijloace de învățământ suplimentare, în funcție de nevoile de pregătire specifice elevilor și de metodologiile adoptate.

- **Resurse umane:**

- **Asigurarea necesarului de personal:**

- personal didactic calificat pe următoarele categorii: învățători, profesori, maiștri instructori, pedagogi școlari, consilier școlar, mediator școlar comunitar;
- personal nedidactic și auxiliar.

Trebuie să se aibă în vedere asigurarea personalului didactic necesar predării limbii romani, în funcție de cerințele elevilor și familiilor acestora.

- **Selectarea personalului didactic** în funcție de anumite criterii: nivel ridicat de competențe profesionale și pedagogice, disponibilitate de a participa la program, flexibilitate, creativitate. Se recomandă ca o parte din personalul didactic să aparțină populației de etnie roma.

- **Stimularea personalului didactic** pentru participarea la program prin acordarea de sporuri salariale.

- **Formarea personalului didactic** prin module de formare inițială și continuă centrate pe dezvoltarea de competențe privind:

- autonomia și responsabilitatea în luarea deciziilor;
- abordarea elevilor cu nevoi speciale de educație;
- prevenirea și ameliorarea dificultăților de adaptare școlară;
- alfabetizarea și predarea cunoștințelor de bază (curriculum alternativ pentru elevii cuprinși în program – primul grup țintă)
- educația adulților.

- **Oferta educațională:**

- **Curriculum** (planuri de învățământ, programe școlare, manuale și materiale auxiliare) adaptat la specificul elevilor care constituie primul grup țintă va cuprinde cunoștințe de bază (scris, citit, socotit, cunoștințe de istorie, geografie, educație civică etc.) și elemente de profesionalizare.

- **Curriculum** (programe școlare, manuale și materiale auxiliare) destinat elevilor cuprinși în cel de-al doilea grup țintă va include pachete opționale de minimă profesionalizare. Profesionalizarea se va realiza prin curriculum-ul la decizia școlii, la nivelul claselor a VII-a – a IX-a (în perspectiva generalizării învățământului obligatoriu la 9 ani), în ultimul an ponderea disciplinelor corespunzătoare ajungând la 30%.

- **Curriculum** va conține pentru elevii de etnie roma din ambele grupuri țintă:

- limba romani;
- elemente de istoria și cultura etniei roma.

- În procesul didactic vor fi utilizate **metodologii activ-participative**, care își propun ameliorarea dificultăților de adaptare, prevenirea și combaterea eșecului școlar, valorizarea progreselor copiilor atât în plan cognitiv, cât mai ales în plan atitudinal și

comportamental în vederea stimulării motivației pentru învățare și ameliorării imaginii de sine a acestora.

- Programele de **activități extrașcolare** vor fi diversificate și vor viza aspecte precum: dezvoltarea spiritului civic, respectarea identității culturale, valorificarea patrimoniului cultural al minorității rome, comunicarea interculturală. Aceste activități vor deține o pondere ridicată în cadrul programului și se vor desfășura cu participarea părinților și a altor membri ai comunității.
- Școala va organiza **programe de educație a părinților** (educație sanitară, planificare familială etc.) și de alfabetizare a adulților.
- Școala va oferi **servicii de consiliere** atât elevilor, cât și familiilor acestora.

✓ **Centru de resurse ZEP**

Zonele de educație prioritară ar trebui să cuprindă un *Centru de resurse ZEP* care va avea următoarele **funcții**:

- constituirea unei rețele locale active cu rol de identificare a nevoilor de educație ale copiilor, părinților acestora și ale altor membri ai comunității;
- dezvoltarea de activități educaționale pentru părinții romi și pentru alți membri ai comunității, cu implicarea cadrelor didactice și a altor actori cu responsabilități la nivel comunitar;
- atragerea mediatorilor comunitari (școlari, sociali și medicali), cu responsabilități în ameliorarea relației școlii cu comunitatea;
- organizarea de activități în beneficiul comunității.

Resursele umane implicate în activitatea Centrului de resurse ZEP:

- cadre didactice;
- mediatori comunitari școlari, sociali și medicali;
- reprezentanți ai autorităților locale.

Centrul de resurse ZEP poate funcționa fie ca unitate distinctă, fie în cadrul școlii, utilizând resursele acesteia.

✓ **Costuri estimate**

O unitate de învățământ care funcționează într-o zonă de educație prioritară presupune cheltuieli suplimentare pentru:

- dotări specifice (mobilier, material didactic, echipamente);
- acordarea unei mese gratuite copiilor;

- dezvoltarea de programe speciale de formare destinate cadrelor didactice și managerilor școlari;
- necesar suplimentar de cadre didactice și sporuri salariale;
- dezvoltarea de curricula specifică;
- funcționarea centrului de resurse.

În continuare vom prezenta o estimare a costurilor, pentru anumite categorii de cheltuieli, pe care le presupune dezvoltarea sistemului ZEP la nivelul unei unități de învățământ ale cărei caracteristici au fost descrise mai sus.

- **Formarea cadrelor didactice**

Premise metodologice: stagii de formare pentru cadrele didactice a câte 10 zile.

Cost formare/zi: 2 USD (suport de curs și alte materiale auxiliare) + 1 USD (plata formatorului) = 3 USD/persoană

Cost total formare cadre didactice:

38 (cadre didactice) * 3 USD * 10 (zile) = **1140 USD**

- **Dotarea cu mobilier**

Premise metodologice: dotarea celor 21 săli de clasă cu mobilier modular (25 pupitre + 25 scaune, 1 catedră + 1 scaun, 1 tablă, 1 raft de bibliotecă)

Cost săli clasă:

25 (pupitru+scaun) * 60 USD = 1500 USD

1 (catedră+scaun) * 80 USD = 80 USD

1 (tablă) * 150 USD = 150 USD

1 (raft bibliotecă) * 100 USD = 100 USD

Cost sală clasă: 1500 USD + 80 USD + 150 USD + 100 USD = 1830 USD

Cost total săli clasă:

21 (săli clasă) * 1830 USD = **38430 USD**

Cost laboratoare:

13 (masă laborator – 1 pentru 2 elevi) * 120 USD = 1560 USD

25 (scaun) * 20 USD = 500 USD

1 (catedră+scaun) * 120 USD = 120 USD

1 (tablă) * 150 USD = 150 USD

1 (dulap laborator) * 300 USD = 300 USD

Cost laborator: 1560 USD + 500 USD + 120 USD + 150 USD + 300 USD = 2630 USD

Cost total laboratoare:

3 (laboratoare) * 2630 USD = **7890 USD**

Cost cabinet informatică:

25 (masă calculator+scaun) * 50 USD = 1250 USD

1 (catedră+scaun) * 80 USD = 80 USD

1 (tablă) * 150 USD = 150 USD

1 (raft bibliotecă) * 100 USD = 100 USD

Cost total cabinet informatică:

1250 USD + 80 USD + 150 USD + 100 USD = **1580 USD**

Costuri dotare școală cu mobilier: 38430 USD + 7890 USD + 1580 USD = **47900 USD**

- **Dotarea cu material didactic**

Premise metodologice: Estimarea se referă la dotarea școlii cu următoarele categorii de materiale didactice³⁴:

- planșe și hărți;
- auxiliare și jocuri didactice;
- materiale pentru arte și sport;
- dotarea laboratoarelor și a atelierelor școlare.

S-a considerat un număr mediu de 25 elevi/clasă.

Cost total dotare: 13400 USD

- **Dotarea cu echipamente (copiatoare, calculatoare)**

Premise metodologice: dotarea școlii cu copiator, calculatoare, fax.

Costuri estimate:

- copiator: 1 (copiator) * 10000 USD = 10000 USD
- calculatoare: 10 (calculator+imprimantă) * 1000 USD = 10000 USD
- fax: 1 (fax) * 120 USD = 120 USD

Cost total echipamente:

10000 USD + 10000 USD + 120 USD = **20120 USD**

- **Completarea fondului de carte al bibliotecii**

Premise metodologice: înnoirea fondului de carte existent al bibliotecii (1000 volume) cu 500 volume.

Cost estimat: 2,5 USD/volum.

Cost total fond de carte: 500 (volume) * 2,5 USD = **1250 USD**

³⁴ Au fost avute în vedere materialele didactice prezentate în *Normativul de dotare minimală pentru clasele I-IV, respectiv V-VIII*, în OMEN 5169/30.12.1999, iar costurile au fost estimate pe baza informațiilor cuprinse în cataloagele de prezentare.

- **Costuri masă**

Cost estimat zi: 1 USD/elev

Cost total masă: 525 (elevi) * 0,5 USD * 173 (zile de studiu/an școlar) = **45412 USD**

Tabel sintetic privind costurile estimate

Formare cadre didactice	1 140 USD
Dotare cu mobilier	47 900 USD
Dotarea cu material didactic	13 400 USD
Dotarea cu echipamente	20 120 USD
Dotarea bibliotecii școlare	1 250 USD
Masă	45 412 USD
Total costuri	129 222 USD

Capitol 6. Programe de intervenție educațională destinate populației de etnia roma

În scopul identificării unor practici pozitive în domeniul programelor educaționale pentru romi, a fost realizat în cadrul cercetării de față un inventar al proiectelor care au urmărit stimularea participării la educație a copiilor și tinerilor romi, derulate în România în perioada 1998-2002.

Metodologia utilizată pentru colectarea datelor a constat în aplicarea unui chestionar de auto-evaluare și realizarea de interviuri cu promotorii de programe.

Chestionarul de auto-evaluare a fost adresat unui număr de 200 organizații care derulează activități sau au responsabilități în domeniul educației. Instrumentele de investigație au fost distribuite prin poștă și prin e-mail. Informațiile solicitate în chestionar au vizat următoarele aspecte: rolul organizației implicate în derularea programului (promotor, partener), surse de finanțare, obiective, activități derulate, rezultate și impact. Chestionarul a fost completat de 68 organizații, care au oferit date referitoare la 110 proiecte. INTERNET-ul a reprezentat, de asemenea, una dintre sursele de informare privind organizațiile care au derulat proiecte în domeniul educației romilor și activitățile acestora.

Pe baza informațiilor culese, au fost selectate 10 organizații promotoare de proiecte, cu reprezentanții cărora au fost realizate **interviuri**. Patru dintre proiectele referitoare la stimularea participării la educație a copiilor romi sunt prezentate în Anexa 8, ca modele de bună practică.

Deși inventarul realizat nu este unul exhaustiv, datele obținute permit **identificarea unei tipologii a programelor**.

Principalele **categorii de instituții promotoare** au fost:

- instituții publice (centrale și locale): ministere, prefecturi, primării, inspectorate județene, unități de învățământ, centre de formare, institute de cercetare-dezvoltare;
- organizații non-guvernamentale:
 - fundații și asociații ale romilor;
 - alte fundații, asociații, organizații civice – cu scop de caritate, cu rol în protecția copilului aflat în dificultate, cu atribuții în probleme de tineret etc. – care au derulat programe destinate minorității roma;
- organizații internaționale care au reprezentanțe în România, ambasade etc.;
- agenți economici;
- partide politice.

Din inventarul realizat, cea mai mare parte a proiectelor a fost dezvoltată de către organizații non-guvernamentale ale romilor (23%) și cele cu rol în protecția copilului aflat în dificultate (18%), precum și de către organizațiile internaționale (19%). Este de remarcat faptul că cele mai multe dintre proiecte au implicat un parteneriat activ la nivel local între instituția promotoare și alte organizații cu responsabilități în domeniul educației .

Proiectele s-au adresat unor **grupuri țintă** variate:

- copii romi cuprinși în sistemul formal de învățământ sau cei aflați în situație de abandon școlar și neșcolarizare;
- tineri și adulți romi;
- părinți romi;
- cadre didactice care își desfășoară activitatea în unități cu populație de etnia roma (profesori de etnia roma, profesori necalificați, manageri școlari);
- formatori;
- mediatori școlari;
- reprezentanți ai comunităților de romi;
- reprezentanți ai autorităților locale.

Programele au beneficiat de diverse **surse de finanțare**. Cele mai multe dintre acestea au primit fonduri din surse externe: Phare, Banca Mondială, Uniunea Europeană, Fundația pentru o Societate Deschisă, UNICEF etc. Alte resurse financiare au fost asigurate de programe guvernamentale, programe ale autorităților locale, agenți economici, donații. O parte dintre proiecte au beneficiat de co-finanțare din resursele proprii ale promotorilor.

În funcție de **obiectivele specifice** ale proiectelor, poate fi remarcată următoarea tipologie:

- proiecte de îmbunătățire a infrastructurii și a dotărilor școlilor în care învață elevi romi (construirea de grădinițe și școli, centre de zi; biblioteci, mobilier școlar, material didactic etc.);
- proiecte de sprijin material (rechizite, hrană, îmbrăcăminte) și financiar (burse, granturi școlare) pentru elevii romi și familiile acestora;
- proiecte de editare a unor manuale școlare și alte publicații în limba romani;
- proiecte care vizează introducerea în curriculum-ul școlar (trunchi comun sau curriculum la decizia școlii) a unor elemente legate de limba, istoria și cultura minorității roma;
- proiecte de dezvoltare a unor activități extrașcolare destinate copiilor romi (tabere, vizite, concursuri, cercuri științifice, meditații etc.);
- proiecte de formare a cadrelor didactice care lucrează în școli din comunitățile cu romi (formarea cadrelor didactice pentru predarea limbii romani, formarea cadrelor

didactice necalificate, formarea cadrelor didactice și a managerilor școlari pe probleme legate de educație interculturală etc.);

- proiecte de recuperare școlară (alfabetizare, pregătire pentru școală, învățarea limbii române, asistență și consiliere etc.) destinate elevilor aflați în situația de risc școlar, celor care au abandonat sistemul formal de educație sau celor neșcolarizați;
- proiecte de calificare a tinerilor și adulților romi în meserii tradiționale sau alte tipuri de meserii cerute pe piața muncii;
- proiecte care vizează stimularea unui climat de cunoaștere și comunicare inter-etnică în școlile și comunitățile cu romi, prin dezvoltarea unui parteneriat între școală – părinți - autorități locale.

Categoriile de obiective identificate acoperă o gamă largă de nevoi educaționale ale copiilor și tinerilor romi, analizate în profunzime în studiul de față. Multe dintre soluțiile dezvoltate prin proiecte au potențial de generalizare la nivelul altor comunități de romi și au fost valorificate în cadrul direcțiilor de acțiune din strategia de stimulare a participării școlare a copiilor și tinerilor romi elaborată în cadrul prezentei lucrări.

Nr.	Nume organizație	Titlu proiect	Finanțatori	Perioada de derulare	Grup țintă	Descrierea proiectului
1	Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”	ARTRom	Programul Matra, Ministerul Afacerilor Externe-Olanda, prin parteneriatul dintre Agentia Impreuna și Spolu International Foundation-Olanda		25 de copii și tineri cu vârsta cuprinsă între 10 și 16 ani	Exprimarea creativității copiilor romi; Atragerea spre școală a copiilor romi care au depășit vârsta de școlarizare; La sfârșitul celor 3 luni de formare, s-a organizat o expoziție de pictură denumită ART Rom.
2	Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”	ARTRom	Programul Matra, Ministerul Afacerilor Externe-Olanda, prin parteneriatul dintre Agenția Împreună și Spolu International Foundation – Olanda	1999-2000	Copii din comunitatea Pata Rat	Construcția unui centru de zi pentru copiii din Pata Rat.
3	Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună”	Grădinița pentru copiii preșcolari	Programul Matra, Ministerul Afacerilor Externe-Olanda, prin parteneriatul dintre Agenția Impreuna și Spolu International Foundation – Olanda	2000 -2001	15 copii romi	Pregătirea pentru școală a 15 copii romi; Comunitatea locală neromă a privit inițial cu suspiciune organizarea acestei grădinițe, dar, în timp, după explicarea avantajelor proiectului și văzând progresele făcute de copii, s-a realizat o apropiere între etnia majoritară și cea minoritară. De altfel, la deschiderea grădiniței au fost prezenți atât reprezentanții autorităților locale, cât și cei ai Inspectoratului Școlar Județean și ai Cultelor, care au îndemnat locuitorii la bună înțelegere. Programul grădiniței urmează curriculum-ul național, adaptat la specificul copiilor romi, inclusiv învățământul în limba romani. Au loc dese întâlniri cu părinții copiilor, aceștia participă la serbările organizate de grădiniță.
4	Agenția de Dezvoltare Comunitară “Împreună”	Educația romilor Vrancea	-	1999-2000	-	
5	Agenția de Dezvoltare Comunitară	Meditații la limba română	Programul Matra, Ministerul Afacerilor Externe-Olanda, prin parteneriatul dintre	2000-2001	21 de copii între 8-11 ani, elevi ai școlii nr. 17 Românești	Creșterea rezultatelor la învățatură a copiilor romi-meditații la limba română. Copiii au făcut progrese în învățarea limbii

	„Împreună”		Agencia „Împreună” și Spolu International.			române, fapt reflectat în mai buna înțelegere a disciplinelor predate în procesul de învățământ, în obținerea unor calificative mai bune și în scăderea numărului de absențe. La rândul lor, familiile copiilor sunt mulțumite și pentru că aceștia primesc o gustare pe durata meditațiilor. Cu sprijinul unor sponsori locali, Filiala Salvați Copiii din Craiova a oferit copiilor daruri cu ocazia sărbătorilor de Paște (teniși, dulciuri) și s-a organizat o excursie de o zi în vacanța de primăvară. Proiectul a continuat până la vacanța de vară; în septembrie 2000, s-au reluat cursurile cu o altă clasă de copii, până în anul 2001, prin antrenarea altor susținători locali ai proiectului.
6	Alianța pentru Unitatea Romilor	Ajutați-ne să învățăm o meserie	-	1999-2000	Tineri romi din Caransebeș	Creșterea gradului de pregătire profesională și integrare a tinerilor romi din Caransebeș prin școlarizarea în diferite meserii căutate pe piața muncii.
7	Alianța pentru Unitatea Romilor	Stimularea angajării de funcționari romi de către administrațiile locale și serviciile publice	-	1999-2000	Tineri romi absolvenți de liceu și studenți romi aflați în anii terminali din județele București, Dolj, Timiș și Iași	Organizarea unei rețele de informare și pregătire a romilor care să cuprindă 7 județe; Crearea de competențe de a lucra în administrația locală și instituțiile publice prin cursuri de instruire de funcționari publici.
8	Amare Phrala “Frații noștri” Cluj	Cursuri de calificare pentru tinerii romi	-	1999-2000	Tineri romi	Organizarea unor cursuri de calificare pentru tinerii romi.
9	Amare Phrala “Frații noștri” Cluj	Devenind mai eficienți	-	1999-2000	Studenți romi	Cursuri de limba engleză pentru studenții romi.
10	Asociația	Program de alfabetizare	-	1999-2000	Adulți romi	Proiect realizat împreună cu profesorii din Liceul

	“Cordial” Vrancea	pentru romi				“Emil Botta” Adjud pentru alfabetizarea romilor.
11	Asociația “Alternative Sociale” Iași	De la comunitatea roma la comunitatea roma	Phare	2000	Tineri romi	Proiect complex de dezvoltare comunitară adresat tinerilor romi: înscrierea la școală, integrare, instruire vocațională, filme documentare.
12	Asociația “Comunitate a în Sprijinul Copilului” Argeș	Proiect de acțiune comunitară	-	1999-2000	-	Proiectul a fost realizat în colaborare cu Universitatea București și Reprezentanța UNICEF România și Universitatea MANCHESTER.
13	Asociația “Hilfe Fur Rumanien” Timiș	Sprijin material	-	1999-2000	Tinerii romi cuprinși în clase de recuperare școlară	Sprijin material din partea Asociației Hilfe Fur Rumanien.
14	Asociația “Vasile Voiculescu” Sibiu	Proiecte de instruire a copiilor romi, utilizând metoda Waldorf	Phare	2001	Copii romi	Construirea unei clădiri școlare pentru copiii romi din Roșia, județul Sibiu Prevenirea abandonului școlar și acordarea de asistență copiilor cu nevoi speciale
15	Asociația Culturală “Tata Oancea” Caraș Severin	Oportunități pentru tinerii romi	Phare	2000	Tineri romi	Program de instruire în scopul îmbunătățirii abilităților de comunicare, organizaționale și de management al tinerilor romi.
16	Asociația Democrată a Romilor Liberi ADRL	Ajutor pentru copii romi	Guvernul României Programul Phare	2000	Copii romi din Școala generală Iscroni	Acordarea de rechizite școlare pentru 50 copii romi cu probleme sociale; Dotarea școlii cu un calculator și o imprimantă.
17	Asociația Femeilor Țigănci “Pentru	Centru de expertiză pentru educația copiilor romi	-	2001-2002	Tineri romi (în special fete) din județul Timiș Autorități locale	Înființarea unui centru de extertiză în parteneriat între autoritățile locale și centrale – ONG-uri ale romilor.

	copiii noștri” Timiș					Activități: cursuri de alfabetizare; consiliere; formare profesională; înființarea unei biblioteci; editarea unei reviste în limba romani.
18	Asociația Femeilor Țigănci “Pentru copiii noștri” Timiș	Prin artă și cultură către identitate și încredere în sine	-	1999-2001	Copii și tineri romi	Proiectul a cuprins 3 secțiuni: limba romani, muzică și dans; teatru în limba romani; tabără de vară. A fost organizat un festival în care au fost prezentate creațiile copiilor cuprinși în proiect.
19	Asociația romilor “O del Amenza”	Cursuri de calificare – recalificare pentru tinerii romi	-	1999-2000	Tineri romi	Organizarea unor programe de calificare și recalificare pentru tinerii romi.
20	Caritas Alba	Distribuire de rechizite școlare	CARITAS	1999-2000	Copii romi de la Școala cu cls. I-VIII nr.2 Blaj și Școala cu cls. I-IV Gura Rosie	Acordarea de rechizite școlare pentru copii romi cu probleme sociale.
21	Caritas Covasna	Tabăra de învățare a limbii romani și a meșteșugurilor tradiționale ale romilor	-	1999-2000	Elevi romi	Organizarea unei tabere de învățare a limbii romani și a meșteșugurilor tradiționale ale romilor.
22	Caritas-Satu Mare	Ameliorarea accesului la educație a copiilor romi	-	1999-2000	Elevi romi din com. Livada și Turulung, Satu Mare	Organizarea școlilor în regim de semi-internat, cu asistență psihopedagogică suplimentară și masă gratuită.
23	Caritas-Satu Mare	Asigurarea accesului la educație	-	1999-2000	Copii preșcolari și elevi romi	Asigurarea de hrană la grădinița și școala Petea, comuna Dorolt
24	Casa	Participă și tu!	Primăria Neamț	2002	15 directori din școlile cu romi	Identificarea nevoilor educaționale ale copiilor

	Corpului Didactic Neamț				6 învățători și profesori care predau la clasele cu copii romi Consilieri pe problemele romilor	romi; Elaborarea unui modul CDS care să răspundă nevoilor identificate; Dezvoltarea parteneriatului școlii cu reprezentanți ai romilor; Organizarea de sesiuni de formare pentru cadrele didactice.
25	Casrom Mureș	Ameliorarea situației sociale și educative a copiilor romi	-	1999-2000	Comunități de romi	Distribuirea unor ajutoare umanitare constând în articole de îmbrăcăminte, încălțăminte și rechizite școlare în următoarele localități: Luduș, Tg-Mures, Sânpaul, Ogra, Vânători.
26	Centrul Creștin al Romilor Sibiu	Învățământ la distanță	-	1999-2000	tineri romi absolvenți a 8 clase care au depășit vârsta de școlarizare	Înființarea unei clase de liceu în sistem învățământ la distanță, în perspectiva formării unor intelectuali ai etniei roma.
27	Federația Etnică a Romilor "Salvați Copiii" Constanța	Proiect școlar Mangalia	-	1999-2000	Adolescenți romi care au depășit vârsta de școlarizare	Consiliere școlară acordată adolescenților romi; Alfabetizarea adolescenților care au depășit vârsta școlară.
28	Fundația pentru o Societate deschisă Cluj Fundația Wassdas	A doua șansă	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	Tineri cu vârste cuprinse între 14 și 25 de ani care au abandonat școala în clasele gimnaziale	Programul s-a realizat la Grupul Școlar Energetic din Cluj-Napoca. În prezent 32 de tineri își continuă studiile în regim de ucenicie la acest grup.
29	Fundația pentru o Societate Deschisă Cluj	Finanțare pentru școala Someșel, jud. Cluj	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	Elevi din școala Someșel, jud. Cluj	Reconstrucția și reamenajarea centrului de zi pentru elevii romi din cadrul școlii.

	Spolu Olanda					
30	Fundația pentru o Societate Deschisă Constanța	Colaborarea mai strânsă a părinților romi cu școală	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000		
31	Fundația pentru o Societate Deschisă Constanța	Înțelegerea rolului educației în familie	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000		
32	Fundația pentru o Societate Deschisă Constanța	Schimbarea pozitivă a atitudinii romilor față de școală	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000		
33	Fundația pentru o Societate Deschisă Covasna	Calificarea cadrelor didactice romi	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	Cadre didactice necalificate de etnie roma	Program de formare a cadrelor didactice de etnie roma.
34	Fundația pentru o Societate Deschisă Hunedoara	A doua șansă	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	25 de tineri între 14 și 25 de ani din com. Criscior, Hunedoara	Pregătirea elevilor romi în meseriile de tinichigii auto – băieții și de croitorese – fetele.
35	Fundația pentru o Societate Deschisă Ialomița	Educație multiculturală și identitate	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	Elevi romi din Strachina	Proiectul a avut drept scop îmbunătățirea politicilor publice în domeniul educației și valorificarea specificității culturale prin stimularea dialogului între elevii romi și elevii români.
36	Fundația	Centru pentru	Fundația pentru o Societate	1999-2000	Elevi ai școlii Tg. Frumos	Proiectul se derulează în parteneriat între Școala

	pentru o Societate Deschisă Iași	Consiliere și Asistența Comercială și Managerială pentru Comunitatea Roma din Tg. Frumos	Deschisă			Profesională Tg. Frumos, Inspectoratul școlar al Județului Iași, Partida Romilor și Centrul Național pentru Dezvoltare. Proiectul se derulează la școala profesională Tg. Frumos și vizează crearea unui Centru pentru Consiliere și Asistență Comercială și Managerială pentru comunitatea roma.
37	Fundația pentru o Societate Deschisă Iași	A doua șansă	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	33 elevi, majoritar romi.	Proiectul se derulează la școala "Ion Creanga" și școala Profesională "Tg. Frumos", Iași
38	Fundația pentru o Societate Deschisă Neamț	Mediatori sociali romi - factori de încredere și comunicare	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	Mediatori școlari	Programe de formare a mediatorilor școlari
39	Fundația pentru o Societate Deschisă Olt	Curs de inițiere și perfecționare a cadrelor didactice și potențialelor cadre didactice și mediatori școlari, în perioada vacanței	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	<p>Eleve de la școala normală</p> <p>Învățători și profesori care lucrează cu copiii romi</p> <p>Absolvenți de liceu romi și neromi care cunosc limba romani</p> <p>Absolvenți romi a 10 clase care cunosc limba romani</p> <p>Profesori de limbi străine sau alte cadre didactice doritoare să predea limba romani</p>	<p>Programe:</p> <p>Inițiere și perfecționare în studiul limbii romani;</p> <p>Inițiere în operare pe computer;</p> <p>Managementul proiectelor;</p> <p>Învățare prin cooperare în context multicultural.</p>
40	Fundația pentru o Societate Deschisă Olt	Șanse egale pentru toți	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000		
41	Fundația	Speranțe pentru	Fundația pentru o Societate	1999-2000		

	pentru o Societate Deschisă Olt	fiecare	Deschisă			
42	Fundația pentru o Societate Deschisă Prahova	Dezvoltarea școlară în comunitățile cu romi-șanse egale	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000		în proiect au fost cuprinse 3 unități școlare, acestea beneficiind de finanțare pentru material didactic, rechizite școlare și formare continuă a personalului didactic.
43	Fundația pentru o Societate Deschisă Sibiu	Dezvoltare școlară în comunități cu romi	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	școala Gen. nr. 3 Copșa-Mică, Grupul Școlar Industrial "Independenta" Sibiu	Până în prezent s-a realizat monitorizarea școlilor resursă și pilot, precum și formarea echipei de lucru.
44	Fundația pentru o Societate Deschisă Suceava	Șanse egale	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	Elevii din 6 unități aflate în comunități cu romi	Valorificarea specificului local și al etniei roma prin realizarea unui cabinet intercultural, o școală de duminică a părinților, mentorizarea copiilor. Școala a fost evaluată pe parcursul programului, dotată cu aparatură modernă (calculator). Și la celelalte 5 școli selecționate din 10 care au făcut proiecte s-a mers pe formare de cadre (30 de ore realizate pe plan local) și seminarii organizate de FSD și pe dotarea școlilor cu material didactic, rechizite.
45	Fundația pentru o Societate Deschisă Timiș	Construcția și finanțarea grădiniței – Variaș Timiș	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	Comunitatea Variaș Timiș	Construcția unei grădinițe pentru copiii romi din localitatea Variaș, județul Timiș
46	Fundația pentru o Societate Deschisă Timiș	Cursuri de formare pentru cadre didactice care lucrează cu copiii romi la nivelul județului Timiș	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	Cadre didactice	Organizarea unor programe de formare a cadrelor didactice care lucrează cu copiii romi
47	Fundația	Formarea	Fundația pentru o Societate	1999-2000	7 cadre didactice înscrise	Organizarea unor programe de formare a cadrelor

	pentru o Societate Deschisă Timiș	cadrelor didactice aparținând etniei romilor prin Colegiul Universitar București	Deschisă			didactice aparținând etniei romilor
48	Fundația pentru o Societate Deschisă Timiș	Primii pași în scris citit	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	Copii romi	Recuperarea dificultăților de citit – scris
49	Fundația pentru o Societate Deschisă Timiș	Dezvoltare școlară în comunități cu romi	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	700 elevi și 150 cadre didactice	
50	Fundația pentru o Societate Deschisă Timiș	A doua șansă	Fundația pentru o Societate Deschisă	1999-2000	32 tineri cu vârsta între 14 – 25 ani	Grup școlar Ind. transporturi Auto Grup școlar Industrie Ușoară
51	Fundația “Acțiunea Civică” București	Centru de instruire a părinților romi	Phare	2000	Părinți de etnia roma	Organizarea unui centru de instruire a părinților de etnia roma din comunitatea Rasvani, cu scopul creșterii gradului de implicare a acestora în procesul educațional al copiilor.
52	Fundația “Alianța pentru Romi” Ialomița	Grădiniță pentru copiii romi	-	1999-2000	Copii romi de vârstă preșcolară	Proiectul are ca obiectiv general formarea unei grupe de grădiniță cu preșcolari romi, într-o comunitate de romi. În cadrul programului se prevede asigurarea unei mese gratuite pentru copii și dotări corespunzătoare în sala de grupă.
53	Fundația “Casrom	Recuperarea socială a	-	1999-2000	Comunitățile de romi din Tg. Mureș	Emisiune radio destinată romilor din Tg-Mures. Prin intermediul acestor emisiuni se transmit

	România” Mureș	copiilor romi prin educație				informații din toate domeniile legate de problemele romilor; articole de presă locală.; Punerea în aplicare a ordinului MEN privind învățarea limbii romani; astfel, și-a propus înființarea grupelor, claselor speciale pentru învățarea acestei limbi, recuperarea școlară și alfabetizarea copiilor romi, prepararea prin meditații și cursuri speciale de învățare a limbii romani.
54	Fundația “Conexiuni”	Prevenirea maltartării la copil – formare resurse umane	Programul Leonardo da Vinci	1999-2002	Profesioniști implicați în sfera problematicei copilului	Formare continuă a resurselor umane în țară și în Franța; Asistență pentru 7 copii victime ale maltratării.
55	Fundația “Copiii și familia” Bistr ița	Discriminare versus ignoranță	Phare	2000	Comunitatea locală	Un proiect destinat facilitării accesului romilor la servicii de educație și sănătate prin utilizarea mediatorilor școlari și sociali în comunitățile de romi
56	Fundația “Oasis” Mureș	Facilitarea integrării școlare și sociale a copiilor romi	-	1999-2000	Copii romi cuprinși în sistemul de învățământ sau care au abandonat școala	Principale obiective: Integrarea copiilor cu vârsta cuprinsă între 3 și 7 ani în sistemul școlar de stat; Alfabetizarea celor cu vârsta cuprinsă între 7-15 ani care au abandonat cursurile; Activități educative suplimentare pentru copiii înscrși în sistemul școlar de stat; Educație sanitară; Distribuire ajutoare umanitare.
57	Fundația “Oasis” Mureș	Grădinița pentru copiii romi din Valea Rece, jud. Mureș	-	1999-2000	Copii romi de vârstă preșcolară din Valea Rece, jud. Mureș	Înființarea unei grupe de grădiniță pentru copiii romi.
58	Fundația “Oasis” Mureș	Stimularea învățării și integrării sociale	-	1999-2000	20 elevi din școlile din municipiului Tg-Mureș	Alocații de sprijin în vederea stimulării învățării și integrării sociale.

		a copiilor romi				
59	Fundația "Phoenix" București	Consiliere și școlarizare a romilor	-	1999-2000	Copii și tineri romi	Activități de consiliere și orientare școlară pentru copii și tineri romi.
60	Fundația "Phoenix" București	Roma A, B, C- Aritmetica- Abecedar	-	1999-2000	Elevi de etnie română, roma și maghiară	Editarea a două manuale: Aritmetica trilingvă (română, romani și maghiară) și a abecedarului trilingv Asigurarea a 1000 manuale școlare pentru romi.
61	Fundația "Roma Umanitate" Cluj	Școala alfabetizării	-	1999-2000		Programe de alfabetizare
62	Fundația "Conexiuni"	Prevenirea abandonului – intervenție și asistență	Donații	1998-2002	Familii aflate în situația de risc de abandon	Srijin material direct; Consiliere socială și psihologică. Anual, 10-12 copii aflați în situația de abandon au fost menținuți în familii.
63	Fundația de Dezvoltare Locală "Speranța"	Integrare prin instruire	Phare	2000	Copii romi	Un proiect educațional cu scopul prevenirii abandonului școlar al copiilor romi
64	Fundația Internațională pentru Copil și Familie București	Studiu privind evaluarea barierelor familie – școala în cartierul Ferentari – București	UNICEF	1995	1272 familii, dintre care 152 familii de romi	Realizarea unei intervenții de tip modular, pentru a iniția și sprijini integrarea socială a persoanelor aparținând etniei romilor; Creșterea participării școlare prin antrenarea părinților și a membrilor comunității în procesul de școlarizare a copiilor; Identificarea particularităților factorilor socio-economici la familiile de romi, care pot contribui la crearea barierelor dintre familie și școală; Identificarea copiilor care frecventează/ nu frecventează școala; Evidențierea percepției de către familie a unei atitudini defavorabile de natură etnică în școala, care încurajează nefrecventarea și abandonul

						școlar.
65	Fundația pentru Copii și Familie Cluj Napoca	Rețea de infocentre pentru comunitatea săracă din mediul rural	UE	2002	Comunitatea locală	Îmbunătățirea rezultatelor școlare ale copiilor; Cursuri de inițiere în informatică; Cursuri de alfabetizare; Formare de mediatori comunitari.
66	Fundația pentru Copii și Familie Cluj Napoca	Educația romilor din comuna Crasna (localitățile Huseni și Ratin)	UE	2002	Comunitatea roma	Reabilitarea școlilor Asigurarea transportului școlar al elevilor Acordarea de ajutor material familiilor sărace de romi Înființarea unei grupe de grădiniță pentru copii romi Înființarea unei clase de recuperare de tip "șansa a doua"
67	Fundația pentru Tineret Olt	Program pentru formarea formatorilor	-	1999-2000	Formatori	
68	Fundația RUTH București	Ajutorarea elevilor romi	Fundația RUTH	1999-2000	40 elevi romi foarte săraci de la o școală din Arad	Proiect social de ajutorare a elevilor romi. care primesc rechizite și o masă caldă pe zi, în școală.
69	Fundația Umanitară "Căminul Phillip" București	Integrarea școlară și socială a copiilor defavorizați	-	2000-2001	Școli cu elevi de etnie roma	Achiziționarea de manuale școlare pentru studiul limbii romani în școli cu populație de etnia roma.
70	Grupul Școlar Crasna	Educație pentru copiii romi din comunitatea Crasna	Phare	2000	Elevi romi	Renovarea unor școli din zonă Asigurarea transportului la școală a copiilor romi din zonele izolate.
71	Inspectoratul Școlar Mureș Fundația	Resurse educaționale pentru copii romi și pentru profesorii lor, în	Phare	2000	Elevi romi Profesori care lucrează în școli cu romi	Elaborarea unui curs de limba romani; Programe interactive pe calculator în limba romani.

	Casrom	scopul asigurării unei educații elementare				
72	Institutul Intercultural Timișoara (I.I.T.)	Activități educative interculturale în școli cu elevi romi din județul TiFmis	Fundația pentru o Societate Deschisă România	1997-1998	Elevi romi și neromi Cadre didactice Mediatori școlari Părinți ai elevilor din 6 școli din jud. Timiș	Îmbunătățirea frecvenței școlare și asigurarea egalității șanselor pentru elevii romi; Rezultate: cluburi interculturale în 6 școli din județ; Formarea a 6 mediatori școlari.
73	Institutul Intercultural Timișoara (I.I.T.)	Educația copiilor din comunitățile de romi: formarea cadrelor didactice care lucrează cu copii romi	Programul Măsuri de Încredere a Consiliului Europei	1996-1998	Cadre didactice care lucrează cu copii romi Reprezentanți ai comunităților de romi, cu rol de mediator școlari	Îmbunătățirea frecvenței școlare și asigurarea egalității șanselor pentru elevii romi; Rezultate: raport final publicat în română și în franceză; Inițierea proiectului <i>Activități educative interculturale în școli cu elevi romi din județul Timiș</i> (Fundația pentru o Societate Deschisă).
74	Institutul Intercultural Timișoara (I.I.T.)	Educație interculturală în comunități multietnice	Programul Măsuri de Încredere a Consiliului Europei	2000-2002	Elevi și cadre didactice din școli multietnice Părinți ai elevilor Reprezentanți ai ONG-urilor minorităților naționale	Întărirea cunoașterii reciproce, a comunicării și a încrederii între diferitele comunități etnice; Întărirea legăturilor dintre școală, societatea civilă și autoritățile locale, într-un mediu multicultural, prin sporirea rolului ONG-urilor minorităților naționale. Realizarea unui ghid metodologic, în limbile română și franceză pornind de la experiențele participanților la proiect.
75	Institutul Intercultural Timișoara (I.I.T.)	Educație interculturală în școli multietnice	Fundația Culturală Europeană	1999-2000	28 de cadre didactice din școlile implicate în proiect (7 din fiecare școală) și elevii lor	Formarea cadrelor didactice în metode și activități educație interculturală; Ameliorarea climatului din școală, prin stimularea parteneriatelor între cadre didactice și elevi – reprezentanți ai diferitelor culturi; Stimularea parteneriatelor școlare, la nivel local, regional dar și transfrontalier (școli din Ungaria). Rezultate: parteneriate la nivelul a 4 școli din regiune și colaborări la nivel transfrontalier; majoritatea cadrelor didactice participante

						continuă să predea și să practice educația interculturală în clasele lor.
76	Institutul Intercultural Timișoara (I.I.T.)	EUROM – Integrarea culturii romilor în educația școlară și extrașcolară	Programul Socrates	1998-2001	Copii romi Familii și comunități de romi Cadre didactice și mediatori școlari care lucrează cu copii romi Responsabili ai asociațiilor interesate de problematica abordată	Creșterea frecvenței școlare și asigurarea egalității de șanse pentru elevii romi; Crearea și consolidarea unei rețele școlare internaționale care să permită cadrelor didactice să-și împărtășească experiențele; Sensibilizarea părinților cu privire, pe de o parte, la școlarizarea copiilor, iar, pe de altă, la necesara complementaritate dintre educația realizată în familie și cea realizată în școală; Rezultate: <i>dosar de sinteză în limbile română, spaniolă și franceză; ghid metodologic</i> adresat cadrelor didactice care lucrează cu elevi romi; curs de formare on-line adresat cadrelor didactice care lucrează cu elevi romi; curs de formare continuă, disponibil în Catalogul COMENIUS 2001-2002.
77	Institutul pentru o Societate Deschisă Budapesta	Tabără de cultură romani pentru copiii romi – Timiș	-	1999-2000	Copii romi	organizarea unei tabere de cultură romani pentru copiii romi din județul Timiș
78	Organizația “Salvați copiii”	Convenția Drepturilor Copilului (forma scurtă) în limba romani	Consiliul Europei	1999	Copiii care studiază limba romani și profesorii lor	Familiarizarea mai ușoară cu drepturile copilului pentru vorbitorii de limba romani; Realizarea unui material de studiu util și plăcut.
79	Organizația “Salvați copiii”	Dreptul copiilor romi la șanse egale	Radda Barnen-Suedia	2002	180 copii romi și români din județele Timiș, Caraș-Severin și Hunedoara	Apropierea și înțelegerea între copiii celor două etnii; Realizarea unui volum care să reunească cele mai bune lucrări ale copiilor.
80	Organizația “Salvați	Educația – garanția unui	Uniunea Europeană – Access	2002	Copiii de la 4 grădinițe și 4 școli din Pitești, Târgoviște,	Scăderea absenteismului și abandonului școlar în rândul copiilor romi;

	copiii”	viitor mai bun pentru copiii romi			Craiova și Galați	Atragerea și menținerea în sistemul școlar a unui număr sporit de copii romi.
81	Organizația “Salvați copiii”	Educația preșcolară a copiilor romi din cartierul Balcescu – Tecuci, jud. Galați	Phare-Lien	1999-2000	20 copii romi	Pregătirea pentru școală a copiilor romi; Copiii care au urmat cursurile grădiniței sunt premiați clasei I, iar proiectul continuă, fiind preluat de Inspectoratul Școlar Galați.
82	Organizația “Salvați copiii”	Educație preșcolară a copiilor romi	Ambasada Canadei la București	2002	60 copii romi și colegii lor români de la grădinițele din Românești, Costești Vale-Merisu și Goleasca-Șotânga	Crearea unui mediu ambient atrăgător pentru copii, stimularea interesului pentru educația preșcolară, pregătirea pentru școală; Creșterea numărului de copii romi care frecventează grădinițele.
83	Organizația “Salvați copiii”	Grădinița pentru copii romi de la Singer de Pădure, jud. Mures	Agencia de Dezvoltare Împreună	2000-2002	Grupe de câte 16 copii romi / an	Oferirea posibilității educației preșcolare unor copii cu mijloace financiare precare; Asigurarea de șanse egale de dezvoltare intelectuală a copiilor; Încadrarea fără dificultăți în programul școlar.
84	Organizația “Salvați copiii”	Împreună pentru o lume fără discriminare	Uniunea Europeană – EIDHR	2001	Peste 300 copii romi și romani din județele Argeș, Prahova și Galați	Apropierea, înțelegerea și respectul reciproc al diferenței de către copiii romi și români; O mai mare atenție acordată de copii relațiilor interetnice; Îmbunătățirea climatului în școală; Acceptarea și respectarea diferențelor.
85	Organizația “Salvați copiii”	Lucrarea <i>Romani penul-sau Mistica familiei la romi</i>	Consiliul Europei	1999	Elevii și cadrele didactice care inițiază o educație multiculturală	Oferirea de informații despre tradițiile din familiile de romi; Utilizarea lucrării în procesul de predare-învățare de către profesorii și elevii interesați.

		de Delia Grigore				
86	Organizația “Salvați copiii”	Meditații de limba română pentru elevii romi de la școala nr. 17 Craiova	Agencia de Dezvoltare “Împreună”	2000-2002	Grupe de câte 20 copii romi / an	Înșușirea corectă a limbii române de către copiii a căror limbă maternă este romani; Îmbunătățirea rezultatelor la învățătură, copiii fiind capabili să urmărească și să înțeleagă explicațiile învățătorilor.
87	Organizația “Salvați copiii”	O nouă mentalitate: atitudinea față de copiii romi în școli	Consiliul Europei UNICEF Radda Barnen	1999-2001	Cadrelor didactice care lucrează cu copii romi	Pregătirea, informarea cadrelor didactice privind: istoria, cultura, tradițiile romilor, drepturile de care trebuie să se bucure copiii romi și care să conducă la eliminarea discriminării în școli; Îmbunătățirea climatului școlar în unele unități de învățământ.
88	Organizația “Salvați copiii”	Să construim un viitor bazat pe respect reciproc	Consiliul Europei	2001	Copii, părinți, autorități din județele Argeș, Prahova, Dâmbovița	Cunoașterea reglementărilor interne și internaționale referitoare la protecția minorităților și drepturilor copiilor romi; Conștientizarea necesității de a găsi soluții locale fără a mai apela la autoritățile centrale; rezolvarea unor cazuri.
89	Organizația “Salvați copiii”	Seminar tehnic “Situția copiilor romi în România”	Salvați Copiii Suedia (Radda Barnen)	1999	Copiii romi din România	Soluții de îmbunătățire a situației copiilor romi în domeniile: educație, sănătate, identitate culturală; Adoptarea Planului național de acțiune în favoarea copiilor romi, care a fost înaintat autorităților române pentru a fi folosit în elaborarea strategiei pentru îmbunătățirea situației romilor.
90	Organizația “Salvați copiii”	Seminarul internațional “Copiii romi în Europa”	Salvați Copiii Suedia (Radda Barnen) Ambasada Angliei la București FDSC UNICEF	1998	Instituții și organizații neguvernamentale care se ocupă de copiii romi din 17 țări ale Europei	Depistarea cauzelor situației copiilor romi din țările Europei; Identificarea soluțiilor pentru ameliorarea acesteia; Realizarea unui film documentar “Șanse egale” despre copiii romi din România și a unui studiu

			Ministerul Culturii			despre aceștia; Adoptarea unui Plan de acțiune european în favoarea copiilor romi.
91	Organizația “Salvați copiii”	Și copiii romi au drepturi	Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală	2001-2002	Autoritățile locale și comunitățile rome din unele localități din județele Argeș, Constanța, Brașov, Dâmbovița, Dolj, Iași, Suceava, Neamț, Galați, Vaslui	Crearea posibilității de dialog între autorități și părinții romi pentru găsirea de soluții locale în vederea respectării drepturilor copilului; Rezolvarea pe plan local a unor situații ale familiilor și copiilor aflați în dificultate.
92	Organizația “Salvați Copiii” Mureș	Grădinița pentru copii romi în localitatea Sânțerul de Pădure	-	1999-2000	Copii romi de vârstă preșcolară	Înființarea unei grupe de grădiniță pentru copii romi.
93	Partida Romilor Bistrița Năsăud	Achiziționarea de manuale școlare pentru studiul limbii romani	-	1999-2000	Elevi de etnie roma	S-au comandat 200 de manuale școlare în vederea predării limbii romani în școli.
94	Partida Romilor Vaslui	Priorități în eliminarea surselor de îmbolnăvire a comunităților școlare rome	-	1999-2000	Elevi romi	Proiectul a constat în acordarea de articole de îmbrăcăminte, rechizite școlare, articole de igienă personală pentru un număr de 320 elevi de la școala cu cls. I-VIII Pucsi, com. Laza, Jud. Vaslui.
95	PER Mureș	Educație multiculturală	-	1999-2000	Cadre didactice care predau la clasele cu mulți copii romi.	Cursuri pe o perioadă de un an.
96	Primăria municipiului Caransebeș Alianța pentru unitatea	Ei sunt viitorul nostru	Phare	2000	Comunitatea locală	Proiect de construire a unei creșe și a unei grădinițe pentru copiii romi.

	romilor					
97	Primăria municipiului Deva	Protecție socială în sprijinul educației	Phare	2000	Copii romi	Crearea unei organizații a romilor la nivel local; Înființarea unei grădinițe în comunitatea de romi; Organizarea unor tabere de vară pentru copiii romi.
98	Primăria orașului Jimbolia	Accesul romilor – pași concreți pentru îmbunătățirea situației romilor din Jimbolia	Phare	2000	Tineri romi șomeri	Instruirea în diverse meserii a tinerilor romi șomeri.
99	Rom Star Bacău	Conectarea școlii la rețeaua electrică	-	1999-2000	Elevii școlii Poiana Negustorului, comuna Blăgești	Conectarea școlii la rețeaua electrică.
100	Rom Star Bacău	Program de educație pentru copii romi	-	1999-2000	80 de copii romi între 14 și 18 ani	Proiectul a vizat introducerea studiului limbii romani, al istoriei, datinilor și obiceiurilor romilor în educația tinerilor. Elevii cuprinși în program au învățat să scrie și să citească în limba romani. Rezultatele proiectului au mobilizat liderii, cadrele didactice și Inspectoratul Școlar pentru introducerea limbii romani în alte 12 școli.
101	Rom Star Bacău	Program de formare a cadrelor didactice	-	1999-2000	Cadre didactice	Derularea unor programe de formare a cadrelor didactice pentru predarea limbii romani în școală.
102	Rom Star Bacău	Program de formare a mediatorilor școlari	-	1999-2000	Mediatori școlari	Selectarea unor lideri din comunitățile de romi și derularea unor programe de formare a acestora pentru a deveni mediatorii școlari.
103	Romani Criss Asociația romilor din Coltău, Maramureș	Educație sanitară și igiena corporală Studiul limbii și culturii romani	-	1999-2000	Copiii romi din Coltău, Maramureș	Programe de educație: educație sanitară, limba romani, cultural romani.

104	Romani Criss Covasna	Educația sanitară și de igienă corporală	-	1999-2000	-	Programe de educația sanitară.
105	Școala Generală nr. 3 Tg. Jiu, Gorj	COMPAS – Educarea și integrarea copiilor romi	Programul Socrates	1999-2002	Elevi romi și neromi din ciclul gimnazial	Derularea de activități școlare și extrașcolare cu participarea părinților romi Organizarea de mobilități ale cadrelor didactice și ale elevilor în școli din străinătate
106	Școala Profesională Tg. Frumos Asociația “Șansa Romani”	Centru de instruire și integrare socio- profesională pentru romi	Phare	2000	Copii romi	Program de instruire vocațională pentru copiii romi.
107	UNICEF MEC RomaniCriss	Start bun pentru școală	-	2001-2002	30 de copii romi cu vârste cuprinse între 6-12 ani	Proiectul își propune pilotarea unui model educativ pentru diminuarea abandonului școlar la vârste mici a populației rome. Activitățile prevăzute au avut ca scop pregătirea pentru școală a copiilor romi care nu au frecventat niciodată grădinița sau școala ori care au abandonat cursurile, pregătire care să asigure o bună integrare și reușită școlară a acestora.
108	UNICEF MEC ECHOSOC Programul Internațional de Eliminare a Muncii la Copil Agenția de Dezvoltare Comunitară “Împreună” Organizația “Salvați	Dezvoltarea capacității comunităților de romi de a retrage copiii din formele periculoase de muncă și de a îi integra în sistemul de educație națională	-	2001-2002	2000 de copii romi între 6-15 ani din comunitățile Pata Rat - Cluj, Calvini - Buzău și București	Conștientizarea și asumarea drepturilor copiilor în conformitate cu prevederile documentelor interne și a instrumentelor internaționale la care România este parte; Elaborarea unor căi și metode eficiente de eliminare a muncii copiilor și a instituționalizării acestora.

	copiii” Programul de îmbunătățire a Situației Romilor în România					
109	Uniunea Generală a Romilor Hunedoara	Calificarea romilor în meseriile cerute pe piața de către agenții economici	-	1999-2000	Tineri romi	Cursuri de calificare a romilor, urmate de atestare prin diplomă și angajare în limita locurilor vacante pe piață.
110	Wassdas Cluj	Proiecte de sprijin educațional în comunitățile de romi de la Patarat și Iris	-	1999-2000	Comunitățile de romi de la Patarat și Iris	Programe educaționale

BIBLIOGRAFIE

Anăstăsoaie, V., Tarnovschi, D. (ed.) *Proiecte pentru romii din România, 1999-2000*. București, Ministerul Informațiilor Publice – Oficiul Național pentru Romi, 2001.

Charlot, B. *Penser l'echec comme evenement, penser l'immigration comme histoire*. În: *Migrants – Formation*, nr. 81, 1990.

Cherkaoui, M. *Les paradoxes de la reussite scolaire*. Paris, Press Universitaires de France, 1979.

Husén, T. *Influence du milieu social sur la reusite scolaire*. Paris, Publications de l'OCDE, 1975.

Jigău, M. *Factorii reușitei școlare*. București, Editura Grafoart, 1998.

Mannoni, P. *Troubles scolaires et vie affective chez l'adolescent*. Paris, Editions ESF, 1979.

Neacșu, I. *Accesul la educație al copiilor din zonele rurale*. În: *Un deceniu de tranziție; situația copilului și a familiei în România*, București, UNICEF, 2000.

Pasti, Vl. *Un deceniu de transformări sociale*. În: *Un deceniu de tranziție; situația copilului și a familiei în România*, București, UNICEF, 2000.

Păun, E. *Școala – abordare socio-pedagogică*. Iași, Editura Polirom, 1999.

Riviere, R. *L'echec scolaire est-il une fatalite?*. Paris, Editions Hatier, 1991.

Stănciulescu, E. *Teorii sociologice ale educației*. Iași, Ed. Polirom, 1996.

Zamfir, C., Zamfir, E. (coord.) *Țigani în ignorare și îngrijorare*, București, Editura Alternative, 1993.

*** *Analize demografice; situația demografică a României în anul 2000*, INS, 2001.

*** *Education at a glance. OECD Indicators*, 2000.

*** *Indicatori privind comunitățile de romi din România*, Ed. Expert, București, 2002

*** *Învățământul în România; date statistice*. CNS, 1994, 1996.

*** *Învățământul primar și gimnazial la începutul anului școlar 1996/1997, 1997/1998, 1998/1999, 1999/2000.* CNS/INS.

*** *Învățământul primar și gimnazial la sfârșitul anului școlar 1996/1997, 1997/1998, 1998/1999, 1999/2000.* CNS/INS

*** *Minorități și învățământ în România. Anul școlar 2000-2001.* Ministerul Informațiilor Publice – Departamentul pentru Relații Interetnice, Ministerul Educației și Cercetării – Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minorităților

*** *Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 2000.* PNUD, 2000.

ANEXE

Anexa 1. Distribuția unităților de învățământ, pe județe, în funcție de ponderea elevilor de etnie roma³⁵

- în % -

Județul	Mixte	Majoritar roma	Predominant roma
Alba	85,1	9,5	5,4
Arad	91,4	6,7	1,9
Argeș	82,7	5,5	11,8
Bacău	81,0	5,2	13,8
Bihor	89,1	6,4	4,5
Bistrița – Năsăud	90,4	4,1	5,5
Botoșani	92,0	-	8,0
Brașov	64,1	19,7	16,2
Brăila	98,2	1,8	-
Buzău	91,8	5,7	2,5
Caraș – Severin	91,8	2,7	5,5
Călărași	98,5	1,5	-
Cluj	91,7	6,8	1,5
Constanța	87,5	6,3	6,3
Covasna	79,2	8,3	12,5
Dâmbovița	88,7	5,6	5,6
Dolj	93,1	3,4	3,4
Galați	92,5	5,0	2,5
Giurgiu	95,5	3,4	1,1
Gorj	96,6	-	3,4
Harghita	87,5	8,9	3,6
Hunedoara	92,7	2,4	4,9
Ialomița	90,9	-	9,1
Iași	89,2	1,5	9,3
Maramureș	93,3	5,0	1,7
Mehedinți	63,0	33,3	3,7
Mureș	84,6	9,0	6,4
Neamț	79,2	8,3	12,5
Prahova	89,9	4,5	5,6
Satu Mare	92,9	3,8	3,2
Sălaj	87,6	7,0	5,4
Sibiu	71,3	11,8	16,9
Suceava	90,9	3,6	5,5
Teleorman	95,7	4,3	-
Timiș	98,3	1,7	-
Tulcea	100,0	-	-
Vaslui	83,3	3,3	13,3
Vâlcea	90,0	7,5	2,5
Vrancea	90,0	2,5	7,5
Ilfov	87,4	5,7	6,9
Total	87,9	6,4	5,8

³⁵ Mixte = pondere romi până la 50%; Majoritar roma = pondere romi între 50-70%; Predominant roma = pondere romi peste 70%.

**Anexa 2. Structura și distribuția teritorială a grupurilor participante la
interviurile individuale și de grup**

Tabel 1. Structura și distribuția teritorială a grupurilor participante la interviurile de grup

Județul	Locul în care s-a desfășurat interviul	Componența grupului	Număr participanți
Argeș	Tigveni-Momaia	Părinți	8
Argeș	Tigveni-Momaia	Elevi	9
Covasna	Vâlcele	Părinți	9
Covasna	Vâlcele	Elevi	10
Constanța	M.Kogălniceanu	Părinți	8
Constanța	M.Kogălniceanu	Elevi	10
Gorj	Polovragi	Părinți	8
Gorj	Polovragi	Elevi	9
Vaslui	Slobozia-Girceni	Părinți	11
Vaslui	Slobozia-Girceni	Elevi	10
București	Cartier Ferentari (Șc. Generală nr. 136)	Părinți	10
București	Cartier Ferentari (Șc. Generală nr. 136)	Elevi	9
Total interviuri de grup		Părinți	6
		Elevi	6
Total subiecți		Părinți	54
		Elevi	57

Tabel 2. Structura și distribuția teritorială a subiecților investigați prin interviuri individuale

Județul	Locul în care s-a desfășurat interviul	Statutul profesional	Număr intervievați
Argeș	Tigveni-Momaia	Director	1
Argeș	Tigveni-Momaia	Profesor	1
Argeș	Tigveni-Momaia	Învățător	1
Covasna	Vâlcele	Director	1
Covasna	Vâlcele	Profesor	1
Covasna	Vâlcele	Învățător	1
Constanța	M. Kogălniceanu	Director	1
Constanța	M. Kogălniceanu	Profesor	2
Constanța	M. Kogălniceanu	Învățător	1
Gorj	Polovragi	Director	1
Gorj	Polovragi	Profesor	2
Gorj	Polovragi	Învățător	1
Vaslui	Slobozia-Girceni	Director	1
Vaslui	Slobozia-Girceni	Profesor	1
Vaslui	Slobozia-Girceni	Învățător	2
București	Șc. generală nr. 136 - Cartier Ferentari	Profesor	2
Total			20

Tabel 3. Distribuția teritorială a subiecților investigați prin anchete în familie

Județul	Locul în care s-a desfășurat interviul	Număr anchete
Argeș	Tigveni-Momaia	1
Covasna	Vâlcele	2
Constanța	M. Kogălniceanu	2
Gorj	Polovragi	2
Vaslui	Slobozia –Girceni	2
București	Cartier Ferentari	1
Total	6	10

Anexa 3. Numărul de elevi și personal didactic, pe limbi de predare și niveluri de învățământ, în anul școlar 2000-2001

Tabel 1. Numărul de copii înscriși și cadre didactice, pe limbi de predare, în învățământul preșcolar

Limba de predare	Copii înscriși	Personal didactic
Total	611036	34023
Română	564991	31992
Maghiară	40086	1940
Germană	5119	60
Sârbă	277	8
Ucraineană	286	8
Slovacă	237	14
Croată	40	1

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Tabel 2. Numărul de elevi înscriși și cadre didactice, pe limbi de predare, în învățământul primar și gimnazial

Limba de predare	Elevi	Personal didactic
Total	2376700	154889
Română	2252817	147750
Maghiară	112847	6896
Germană	9482	155
Sârbă	356	19
Ucraineană	274	3
Slovacă	803	64
Cehă	91	2
Croată	30	-

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Tabel 3. Numărul de elevi înscriși și cadre didactice, pe limbi de predare, în învățământul liceal

Limba de predare	Elevi	Personal didactic
Total	687919	64018
Română	657910	61164
Maghiară	26207	2599
Germană	3197	184
Sârbă	134	20
Ucraineană	214	16
Slovacă	83	10
Bulgară	126	6
Croată	48	19

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Tabel 4. Numărul de elevi și cadre didactice, pe limbi de predare, în învățământul profesional

Limba de predare	Elevi	Personal didactic
Total	239550	4894
Română	232736	4763
Maghiară	6798	131
Germană	16	-

Sursa: Institutul Național de Statistică.

Tabel 5. Numărul de elevi și cadre didactice, pe limbi de predare, în învățământul post-secundar

Limba de predare	Elevi	Personal didactic
Total	82117	1438
Română	79955	1348
Maghiară	2100	89
Germană	62	1

Sursa: Ministerul Educației și Cercetării și Institutul Național de Statistică.

Anexa 4. Abandon școlar și neșcolarizare

Tabel 1. Distribuția unităților de învățământ obligatoriu din mediul rural care cuprind elevi romi, în funcție de ponderea neșcolarizării, pe județe (în %)

Județul	Deloc	Sub 5%	Peste 5%
Alba	57,4	38,3	4,3
Arad	46,3	45,3	8,4
Argeș	48,5	50,5	1,0
Bacău	49,1	38,6	12,3
Bihor	52,6	36,5	10,9
Bistrița – Năsăud	65,1	30,2	4,8
Botoșani	70,0	30,0	-
Brașov	28,6	57,1	14,3
Brăila	26,3	68,4	5,3
Buzău	51,4	44,9	3,7
Caraș – Severin	61,1	36,1	2,8
Călărași	29,3	58,5	12,2
Cluj	58,3	39,4	2,4
Constanța	30,8	46,2	23,1
Covasna	39,4	46,5	14,1
Dâmbovița	57,9	36,8	5,3
Dolj	50,0	50,0	-
Galați	22,9	68,6	8,6
Giurgiu	50,6	44,3	5,1
Gorj	70,8	20,8	8,3
Harghita	48,1	48,1	3,8
Hunedoara	82,1	17,9	-
Ialomița	10,0	70,0	20,0
Iași	47,3	38,2	14,5
Maramureș	62,5	35,7	1,8
Mehedinți	40,0	48,0	12,0
Mureș	56,1	39,4	4,5
Neamț	33,3	61,9	4,8
Prahova	49,2	44,4	6,3
Satu Mare	50,9	44,8	4,3
Sălaj	57,5	36,7	5,8
Sibiu	40,5	46,6	12,9
Suceava	33,3	57,1	9,5
Teleorman	78,4	21,6	-
Timiș	37,5	53,6	8,9
Tulcea	45,5	54,5	-
Vaslui	47,8	47,8	4,3
Vâlcea	54,3	42,9	2,9
Vrancea	29,4	52,9	17,6
Ilfov	31,7	60,3	7,9
Total	49,9	43,3	6,7

Tabel 2. Distribuția pe județe a unităților de învățământ primar³⁶ cu copii romi care au declarat cazuri de abandon școlar în perioada 1997-1999

Judetul	Număr scoli	Procent scoli
Alba	2	22,2
Arad	19	55,9
Argeș	2	9,5
Bihor	23	60,5
Bistrița – Năsăud	6	35,3
Botoșani	4	50,0
Brașov	23	54,8
Brăila	10	58,8
Buzău	12	34,3
Caras – Severin	5	6,8
Călărași	16	64,0
Cluj	7	22,6
Constanța	4	80,0
Covasna	17	56,7
Dâmbovița	11	42,3
Dolj	4	66,7
Galați	9	25,0
Giurgiu	13	59,1
Gorj	2	16,7
Harghita	5	45,5
Hunedoara	-	-
Ialomița	4	80,0
Iași	20	35,7
Maramureș	3	42,9
Mehedinți	1	3,8
Mureș	18	42,9
Neamț	2	14,3
Prahova	9	30,0
Satu Mare	15	12,1
Sălaj	10	34,5
Sibiu	18	34,0
Suceava	16	64,0
Teleorman	8	20,5
Timiș	17	14,8
Tulcea	4	66,7
Vaslui	2	40,0
Vâlcea	1	25,0
Vrancea	10	35,7
Ilfov	19	63,3
Total	371	32,4

³⁶ La acest item au oferit date 1146 de școli, reprezentând 41,5% din totalul școlilor cu clase I-IV care cuprind elevi romi.

Tabel 3. Distribuția pe județe a unităților de învățământ obligatoriu (clasele I-VIII) cu copii romi care au declarat³⁷ cazuri de abandon școlar în perioada 1997-1999

Judetul	Număr școli	Procent școli
Alba	4	30,8
Arad	13	52,0
Argeș	10	50,0
Bacău	9	64,3
Bihor	17	45,9
Bistrița – Năsăud	11	45,8
Botoșani	3	60,0
Brașov	23	69,7
Brăila	11	61,1
Buzău	17	47,2
Caraș – Severin	4	8,5
Călărași	15	68,2
Cluj	10	31,3
Constanța	4	57,1
Covasna	19	67,9
Dâmbovița	14	40,0
Dolj	4	80,0
Galăț	15	55,6
Giurgiu	14	53,8
Gorj	4	36,4
Harghita	7	63,6
Hunedoara	1	20,0
Ialomița	4	66,7
Iași	25	54,3
Maramureș	7	77,8
Mehedinți	7	35,0
Mureș	24	52,2
Neamț	6	46,2
Prahova	8	27,6
Satu Mare	17	19,5
Sălaj	9	39,1
Sibiu	20	46,5
Suceava	25	78,1
Teleorman	10	25,6
Timis	20	22,0
Tulcea	5	62,5
Vaslui	7	77,8
Vâlcea	1	14,3
Vrancea	14	63,6
Ilfov	21	77,8
Total	459	44,2

³⁷ Au oferit date la acest item 1038 de școli, reprezentând 55,9% din totalul școlilor cu clase I+VIII care cuprind elevi romi.

Tabel 4. Distribuția unităților de învățământ obligatoriu în funcție de prezența fenomenelor de neșcolarizare și abandon și de unele caracteristici ale localității

	% școli în categorie	Ponderea neșcolarizării			Prezența/absența abandonului	
		Deloc	Sub 5%	Peste 5%	Nu	Da
POPULAȚIA SATULUI (LA RECENSĂMÂNT)						
sub 250 de locuitori	5,3	73,5	22,9	3,6	84,8	15,2
250-500 locuitori	15,7	68,4	26,9	4,7	80,1	19,9
500-800 locuitori	17,8	56,5	37,7	5,8	70,5	29,5
800-1500 locuitori	26,6	45,0	50,2	4,8	59,6	40,4
peste 1500 locuitori	34,5	32,9	56,6	10,5	42,4	57,6
Distanța până la cel mai apropiat oraș						
sub 10 km	20,6	48,5	45,1	6,4	55,4	44,6
10-25 km	56,4	47,9	45,0	7,1	55,4	44,6
25 de km și peste	23,0	50,7	43,0	6,2%	62,4	37,6
Tipul localității						
Sat reședință de comună (inclusiv sate subord,oraș)	46,0	39,7	53,1	7,2	50,4	49,6
Sat nereședință de comună	54,0	56,1	37,5	6,4	64,8	35,2
Quartile de dezvoltare a comunei						
Q1	15,5	48,9	44,7	6,4	51,5	48,5
Q2	22,8	49,8	42,9	7,3	59,4	40,6
Q3	30,9	49,4	44,5	6,2	58,3	41,7
Q4	30,7	46,2	46,6	7,2	56,3	43,7
Structura ocupațională a populației localității						
activități exclusiv agricole	95,3	48,9	44,5	6,6	57,3	42,7
activități diversificate	4,7	42,2	49,2	8,6	52,2	47,8

Anexa 5. Resurse materiale

Tabel 1. Distribuția unităților de învățământ cu elevi romi, pe județe, în funcție de vechimea clădirilor

- în % -

Județul	Anul construcției				
	Până în 1945	1900-1945	1945-1970	1970-1990	După 1990
Alba	21,1	42,3	23,9	8,5	4,2
Arad	33,0	39,0	20,0	8,0	-
Argeș	8,2	40,8	40,8	7,1	3,1
Bacău	7,1	33,9	41,1	17,9	-
Bihor	23,8	33,5	37,3	5,4	-
Bistrița – Năsăud	25,0	29,4	38,2	5,9	1,5
Botoșani	8,3	20,8	54,2	12,5	4,2
Brașov	26,7	53,3	14,3	4,8	1,0
Brăila	7,8	51,0	25,5	15,7	-
Buzău	13,8	36,5	28,9	20,1	0,6
Caraș – Severin	37,5	28,1	21,9	9,4	3,1
Călărași	20,8	33,3	27,1	12,5	6,3
Cluj	26,2	31,0	37,3	4,0	1,6
Constanța	18,2	63,6	18,2	-	-
Covasna	45,3	42,2	10,9	1,6	-
Dâmbovița	7,4	41,3	28,9	17,4	5,0
Dolj	30,4	34,8	21,7	13,0	-
Galați	100,0	-	-	-	-
Giurgiu	17,9	47,4	26,9	6,4	1,3
Gorj	25,0	29,2	29,2	16,7	-
Harghita	46,0	42,0	8,0	4,0	-
Hunedoara	17,6	38,2	35,3	8,8	-
Ialomița	10,0	40,0	20,0	20,0	10,0
Iași	27,0	27,0	33,3	12,7	-
Maramureș	17,9	26,8	44,6	10,7	-
Mehedinți	20,0	40,0	20,0	16,0	4,0
Mureș	17,0	39,4	34,9	7,5	1,2
Neamț	13,0	34,8	34,8	17,4	-
Prahova	9,4	47,1	25,9	15,3	2,4
Satu Mare	22,6	39,4	27,7	10,3	-
Sălaj	11,2	31,2	45,6	12,0	-
Sibiu	44,1	43,4	10,3	2,2	-
Suceava	32,1	35,8	17,0	11,3	3,8
Teleorman	13,3	48,9	35,6	2,2	-
Timiș	95,7	1,7	1,7	0,9	-
Tulcea	40,0	20,0	30,0	-	10,0
Vaslui	-	50,0	50,0	-	-
Vâlcea	-	36,4	54,5	9,1	-
Vrancea	16,2	18,9	45,9	18,9	-
Ilfov	22,6	38,1	29,8	9,5	-
Total	25,4	36,0	28,3	9,1	1,2

Tabel 2. Distribuția unităților de învățământ cu elevi romi, pe județe, în funcție de anul ultimei reparații capitale

- în % -

Județul	Anul ultimei reparații capitale (sau anul construcției, în cazul în care nu a intervenit nici o reparație)				
	Până în 1945	1900-1945	1945-1970	1970-1990	După 1990
Alba	5,6	9,9	25,4	25,4	33,8
Arad	2,0	9,0	24,0	37,0	28,0
Argeș	1,0	6,9	29,7	42,6	19,8
Bacău	1,8	7,1	33,9	44,6	12,5
Bihor	1,6	5,8	32,6	32,1	27,9
Bistrița – Năsăud	1,4	5,8	18,8	49,3	24,6
Botoșani	-	4,0	20,0	48,0	28,0
Brașov	-	10,2	15,7	32,4	41,7
Brăila	2,0	13,7	33,3	39,2	11,8
Buzău	5,0	6,9	27,7	41,5	18,9
Caraș – Severin	4,6	3,1	20,0	23,1	49,2
Călărași	2,0	8,0	26,0	20,0	44,0
Cluj	4,7	10,2	27,6	22,8	34,6
Constanța	-	18,2	27,3	36,4	18,2
Covasna	4,5	12,1	15,2	28,8	39,4
Dâmbovița	2,5	9,1	21,5	42,1	24,8
Dolj	4,0	-	8,0	44,0	44,0
Galați	5,0	12,5	30,0	30,0	22,5
Giurgiu	3,8	12,7	31,6	41,8	10,1
Gorj	-	4,2	20,8	37,5	37,5
Harghita	6,0	10,0	16,0	38,0	30,0
Hunedoara	-	10,8	29,7	21,6	37,8
Ialomița	-	-	20,0	30,0	50,0
Iași	4,8	4,8	19,0	47,6	23,8
Maramureș	-	1,8	29,8	38,6	29,8
Mehedinți	4,0	12,0	20,0	28,0	36,0
Mureș	2,4	8,5	20,3	26,4	42,3
Neamț	4,2	4,2	29,2	33,3	29,2
Prahova	-	10,6	29,4	34,1	25,9
Satu Mare	2,6	7,7	19,9	32,1	37,8
Sălaj	1,6	7,1	15,7	19,7	55,9
Sibiu	7,4	17,6	20,6	25,7	28,7
Suceava	-	7,3	14,5	54,5	23,6
Teleorman	-	4,4	26,7	55,6	13,3
Timiș	14,7	14,7	22,4	18,1	30,2
Tulcea	-	-	10,0	20,0	70,0
Vaslui	-	-	-	50,0	50,0
Vâlcea	-	5,7	20,0	54,3	20,0
Vrancea	-	2,7	29,7	40,5	27,0
Ilfov	7,1	9,4	25,9	25,9	31,8
Total	3,3	8,6	23,7	33,3	31,1

Tabel 3. Distribuția unităților de învățământ cu elevi romi, pe județe, în funcție de dotarea cu utilități

- în % -

Județul	Curent electric	Sursă proprie de apă	WC în școală
Alba	100,0	87,5	94,5
Arad	100,0	62,9	95,9
Argeș	100,0	88,6	97,2
Bacău	100,0	97,6	96,6
Bihor	99,5	74,1	92,7
Bistrița – Năsăud	95,9	69,2	95,8
Botoșani	100,0	93,8	92,0
Brașov	99,1	52,9	82,3
Brăila	100,0	97,6	98,2
Buzău	99,4	71,2	95,5
Caraș – Severin	100,0	85,0	93,1
Călărași	98,5	66,0	92,3
Cluj	100,0	79,5	96,1
Constanța	91,7	66,7	58,3
Covasna	100,0	61,1	94,4
Dâmbovița	99,3	89,8	94,1
Dolj	96,0	87,0	88,5
Galați	100,0	66,7	97,5
Giurgiu	100,0	87,9	96,6
Gorj	100,0	82,1	100,0
Harghita	100,0	38,2	82,1
Hunedoara	99,5	80,5	85,4
Ialomița	95,9	90,0	90,9
Iași	100,0	72,3	96,9
Maramureș	99,1	42,0	93,1
Mehedinți	100,0	96,2	96,3
Mureș	99,4	66,1	91,9
Neamț	100,0	79,2	95,8
Prahova	98,5	63,0	77,3
Satu Mare	100,0	56,5	90,4
Sălaj	91,7	79,3	92,2
Sibiu	100,0	53,2	87,5
Suceava	99,3	71,1	88,9
Teleorman	96,0	97,7	95,7
Timiș	100,0	67,5	78,6
Tulcea	100,0	50,0	83,3
Vaslui	100,0	77,8	100,0
Vâlcea	100,0	85,7	95,0
Vrancea	97,4	84,6	94,9
Ilfov	100,0	70,9	81,6
Total	99,2	71,7	91,5

Anexa 6. Resurse umane

Tabel 1. Ponderea personalului didactic necalificat în unitățile de învățământ cu copii romi, pe niveluri de educație

Județul	Grădinițe	Învățământ primar	Învățământ gimnazial și post-gimnazial
Alba	23,1	22,4	32,3
Arad	38,2	23,4	33,8
Argeș	23,2	21,0	37,3
Bacău	5,5	29,2	45,2
Bihor	27,7	16,3	34,0
Bistrița – Năsăud	23,4	20,6	44,1
Botoșani	32,6	34,1	61,7
Brașov	50,4	33,5	47,6
Brăila	39,6	24,9	43,7
Buzău	27,1	31,3	37,8
Caraș – Severin	53,8	46,8	43,0
Călărași	50,2	25,5	47,2
Cluj	36,1	59,2	45,4
Constanța	29,5	26,4	24,4
Covasna	49,9	33,8	45,1
Dâmbovița	31,8	62,6	39,0
Dolj	54,1	45,4	32,9
Galați	33,1	26,4	43,4
Giurgiu	24,8	24,7	49,5
Gorj	24,6	30,8	42,9
Harghita	56,1	17,9	54,5
Hunedoara	27,8	14,1	36,8
Ialomița	12,1	24,8	45,8
Iași	30,8	18,8	46,6
Maramureș	15,4	32,2	23,2
Mehedinți	31,9	28,2	44,0
Mureș	43,7	22,4	46,3
Neamț	32,4	17,4	44,1
Prahova	14,3	35,3	40,2
Satu Mare	37,0	17,0	37,8
Sălaj	19,2	53,1	43,9
Sibiu	58,7	11,8	52,8
Suceava	28,8	23,2	38,7
Teleorman	20,0	49,7	27,1
Timiș	58,2	20,9	44,6
Tulcea	34,5	23,4	57,6
Vaslui	41,8	24,6	53,9
Valcea	22,7	21,6	29,3
Vrancea	26,8	47,3	41,9
Ilfov	38,9	...	47,8
Total	35,7	29,6	41,7

Tabel 2. Distribuția unităților de învățământ obligatoriu cu copii romi, în funcție de pregătirea personalului didactic și de caracteristicile localităților

Caracteristicile localității	Ponderea unităților cu personal didactic		Total
	Calificat	Necalificat	
POPULAȚIA SATULUI (LA RECENSĂMÂNT)			
sub 250 de locuitori	34,2	65,8	100
250-500 locuitori	26,3	73,7	100
500-800 locuitori	14,8	85,2	100
800-1500 locuitori	7,2	92,8	100
1500 de locuitori și peste	6,4	93,6	100
Distanța până la cel mai apropiat oraș			
Sub 10 km	15,7	84,3	100
10-25 km	13,3	86,7	100
25 de km și peste	11,8	88,2	100
Tipul localității			
Sat reședință de comună	17,4	82,6	100
Sat nereședință de comună	8,0	92,0	100
Quartile de dezvoltare a comunei*			
Quartila 1	12,1	87,9	100
Quartila 2	13,1	86,9	100
Quartila 3	13,8	86,2	100
Quartila 4	13,8	86,2	100
Structura ocupațiilor			
Activități exclusiv agricole	10,9	89,1	100
Activități diversificate	13,6	86,4	100

* DEVCOM - indice propus de Dumitru Sandu (*Rural community poverty in Romania. Targets for poverty alleviation by Romania Social development Fund, World Bank, Bucharest, 1998.*)

Tabel 3. Distribuția unităților de învățământ cu copii romi, în funcție de fluctuația personalului didactic și de caracteristicile localităților

Caracteristicile localității	Fluctuația personalului didactic		Total
	Da	Nu	
POPULAȚIA SATULUI (LA RECENSĂMÂNT)			
sub 250 de locuitori	37,3	62,7	100
250-500 locuitori	47,7	52,3	100
500-800 locuitori	57,5	42,5	100
800-1500 locuitori	60,2	39,8	100
1500 de locuitori și peste	64,2	35,8	100
Distanța până la cel mai apropiat oraș			
sub 10 km	57,1	42,9	100
10-25 km	58,3	41,7	100
25 de km și peste	63,0	37,0	100
Tipul localității			
Sat reședință de comună	54,6	45,4	100
Sat nereședință de comună	61,9	38,1	100
Quartile de dezvoltare a comunei*			
Quartila 1	61,6	38,4	100
Quartila 2	62,2	37,8	100
Quartila 3	55,7	44,3	100
Quartila 4	55,0	45,0	100

* DEVCOM - indice propus de Dumitru Sandu (*Rural community poverty in Romania. Targets for poverty alleviation by Romania Social development Fund*, World Bank, Bucharest, 1998.)

Tabel 4. Distribuția unităților de învățământ cu copii romi, în funcție de navetismul personalului didactic și de caracteristicile localităților

Caracteristicile localității	Navetismul personalului didactic		Total
	Da	Nu	
POPULAȚIA SATULUI (LA RECENSĂMÂNT)			
sub 250 de locuitori	17,4	82,6	100
250-500 locuitori	20,8	79,2	100
500-800 locuitori	23,6	76,4	100
800-1500 locuitori	29,4	70,6	100
1500 de locuitori și peste	30,2	69,8	100
Distanța până la cel mai apropiat oraș			
sub 10 km	22,1	77,9	100
10-25 km	28,6	71,4	100
25 de km și peste	26,2	73,8	100
Tipul localității			
Sat reședință de comună	29,5	70,5	100
Sat nereședință de comună	24,4	75,6	100
Quartile de dezvoltare a comunei*			
Quartila 1	28,2	71,8	100
Quartila 2	29,3	70,7	100
Quartila 3	25,4	74,6	100
Quartila 4	25,8	74,2	100

* DEVCOM - indice propus de Dumitru Sandu (*Rural community poverty in Romania. Targets for poverty alleviation by Romania Social development Fund, World Bank, Bucharest, 1998.*)

Tabel 5. Distribuția unităților de învățământ obligatoriu cu copii romi, în funcție de prezența fenomenelor de neșcolarizare și abandon și de anumite caracteristici ale cadrelor didactice

	Ponderea neșcolarizării			Prezența/absența abandonului școlar		Total
	deloc	sub 5%	peste 5%	nu	da	
Proporția cadrelor didactice calificate						
sub 50%	49,7	44,6	5,8	74,6	25,4	100
50-90%	39,7	50,2	10,1	65,9	34,1	100
peste 90%	61,7	29,7	8,6	90,5	9,5	100
Proporția cadrelor didactice din localitate						
sub 50%	49,5	43,6	6,9	75,3	24,7	100
50-90%	41,6	50,8	7,5	65,4	34,6	100
peste 90%	57,8	37,1	5,1	83,5	16,5	100
Fluctuația cadrelor didactice						
nu /cazuri izolate	50,8	43,1	6,0	75,0	25,0	100
cazuri frecvente	37,4	52,9	9,7	68,6	31,4	100
Colaborarea școlii cu familia						
Non-răspuns	59,0	36,3	4,7	87,2	12,8	100
Da	48,2	45,4	6,4	72,6	27,4	
Nu	40,0	46,3	13,8	79,3	20,7	100

Anexa 7. Studii de caz

Studiu de caz nr. 1

G.A., sat Polovragi, județul Gorj: 17 ani, abandon școlar în clasa a VII-a, căsătorită, așteaptă un copil (anchetă realizată cu mama fetei).

G.A. a abandonat cursurile Școlii Generale din comuna Tigveni, județul Argeș, înainte de absolvirea învățământului obligatoriu. Motivul abandonului, după spusele mamei, este faptul ca, fiind cel mai mare dintre copii, a fost nevoită să renunțe la școală în favoarea creșterii fraților mai mici. În timpul cât părinții erau la muncă, cel mai mare dintre copii prelua sarcinile părinților și era nevoit să aibă grija gospodăriei. Uneori, G.A. își însoțea părinții la diverse munci agricole, la cules de fructe (mure, zmeură, căpșuni) căutând, împreună cu familia, să obțină bani sau produse din orice activitate care li se oferea.

“Pe fata asta mai mare nu am mai lăsat-o la școală decât până în clasa a VII-a... că stătea cuăștia mai mici, că noi mergeam la muncă, mergeam la C.A.P. Fetei îi plăcea școala, dar nu am avut ce să fac. Mai mergea și la muncă la prășit, la mure. Cam de la 12 ani mergea la muncă”.

Nici unul dintre părinți nu este angajat în prezent. Tatăl a lucrat la C.A.P. până la desființarea acestuia, dar datorită unei deficiențe de auz nu s-a mai putut angaja ulterior. Singurul venit constant al familiei este o alocație de stat pentru copii, primită de G.M., care este elev în clasa a VII-a la Școala Generală Polovragi. Din cauză că munca este ocazională și sezonieră, veniturile familiei sunt fluctuante. În sezonul favorabil agriculturii, membrii familiei muncesc cu ziua și încearcă să facă economii pentru anotimpul rece când nu au nici unde, nici ce să muncească.

“Muncim cu ziua. Mai culegem căpșuni la oameni. Se dă 70 de mii de la 6 dimineața până la 8 seara. Dacă e după 12 se dă 35 de mii. Iarna stăm că nu avem. Mai punem vara la CEC ca să avem cu ce trăi iarna”.

Frații lui G.A. au abandonat școala sau sunt în situație de risc de abandon școlar. Principalul motiv care explică abandonul în cazul acestor copii este nivelul accentuat de sărăcie în care se găsește familia. Unul dintre frați a absolvit totuși opt clase, dar costurile implicate de continuarea studiilor (cazarea sau transportul la o școală din afara localității) au fost inaccesibile familiei. Din cauza sărăciei, copiii sunt nevoiți să muncească alături de părinți, prioritatea fiind câștigarea hranei zilnice, și nu școala.

“Băiatul nu e însurat că nu a făcut încă armata. A făcut opt clase dar nu am avut posibilitate să-l dau mai departe și stă cu mine, muncește...Nu l-am dat [la școală] că trebuie bani, trebuie să-i plătesc cazarea și n-am de unde. Copilul învăța bine. A mai învățat și clasa a IX-a două săptămâni dar dacă a văzut că n-am posibilitate de bani nu s-a mai dus...Cealaltă fată este clasa a VII-a, dar cred că rămâne repentă că nu prea a mers la școală. A fost cu noi la plantație. Nu am avut ce-i face... Să termine și ea clasa a VIII-a și după aia la muncă”.

Deși mama are opt clase și provine dintr-o familie cu 12 copii care au absolvit, fiecare dintre ei, opt clase, ea nu pretinde copiilor să atingă același nivel de educație. Mama valorizează școala (“*Dacă ai carte ai parte*”; “*Ar găsi copiii un servici*”), însă dificultatea satisfacerii unor nevoi elementare (hrană și îmbrăcăminte) și puținătatea resurselor materiale nu permit copiilor să urmeze școala (“*Aș vrea să mergă la o școală, dar dacă nu avem mâncare, haine... că trebuia să mergă ca oricare copil*”).

Familia nu are pământ în proprietate și nu-și poate acoperi o parte din consum cu ceea ce ar fi obținut din cultivarea pământului propriu. Orice produs alimentar este cumpărat (“*numai apa nu o cumpărăm*”).

Familia are relații bune cu autoritățile locale, în special cu preotul și medicul din sat și o atitudine de indiferență față de primărie sau chiar de ostilitate vis-a-vis de primarul comunei care nu a și-a îndeplinit promisiunile și nu face nimic pentru a ajuta comunitatea de rudari.

Studiu de caz nr. 2

Familia L., comuna Vâlcele, județul Covasna; are 7 copii, dintre care numai unul de 13 ani merge la școală, fiind în clasa a III-a la Școala Generală Vâlcele.

Familia L. are o atitudine rezervată față de școală. Din cei șapte copii pe care îi are, numai unul singur merge în prezent la școală. Acest copil este în clasa întâi, deși are 13 ani. Copilul a rămas de mai multe ori repetent și este pe cale de a abandona definitiv școala. Cauzele repetenței repetate sunt starea de sănătate a copilului (tatăl declară că are epilepsie) și neprezentarea la cursuri. În viziunea tatălui, copilul a rămas repetent din cauza absențelor de la școală. Copilul obișnuiește ca, zilnic, în loc să frecventeze școala, să meargă să caute în gunoaie în preajma orașului Sf. Gheorghe. Tatăl său susține că l-a trimis la școală, dar copilul a ales / a preferat “*să caute prin gunoaie*” în loc să urmeze școala.

“Am 7 copii din care unu mere la școală. Are 13 ani, clasa a I-a...pentru că o rămas repetent. L-o dat afară că o mai mers pe la containere...Păi tot învățatoarea l-a lăsat acasă că o mers pe la containere, l-am trimis la școală, el, pe de altă parte, a mers la containere. Acu e dus la containere prin Sf. Gheorghe. Pleacă pe jos, de dimineața și se întoarce seara”.

Nivelul de instruire al părinților este foarte scăzut, tatăl având 4 clase și mama chiar mai puțin. Nici unul dintre copii nu știe să citească. Speranțele tatălui rămân pentru acest copil de 13 ani, care încă mai este “prins” în sistemul de educație (“*am 4 clase, știu să scriu, să citesc. Nevasta nu prea știe. Nici copiii nu știu să citească. Numai ăsta de 13 ani poate o învăța.*”). Deși la nivel declarativ tatăl este conștient de importanța școlii în viața de zi cu zi (“*Sigur că o să fie mai bine dacă el merge la școală...fără carte meserie nu poți să găsești. Școala e foarte bună...*”), în fapt pare să nu aibă nici un fel de așteptări din partea școlii. Școlarizarea copiilor este problema acestora și mai puțin a părinților. Copiii au posibilitatea să decidă singuri dacă trebuie să urmeze școala sau nu. Modelul oferit, însă, de părinți nu este unul stimulat. Este probabil ca nici modelul oferit de școală (relațiile dintre elevi și dintre elevi și profesori) să nu fie unul încurajator.

Încrederea în școală a membrilor familiei L. este, de asemenea, redusă. Una dintre fete, prezentă la discuție și care, la rândul ei, are copii de vârstă școlară, susține că dezinteresul cadrelor didactice față de elevi este cauza rezultatelor școlare slabe ale copiilor. Elevii termină

4 clase și nu știu să citească și să numere, fiind practic analfabeți. (*“am o fată care merge la clasă a III-a și nu știe să citească și nu cunoaște numerele. A mers pe fiecare zi la școală. Am făcut și eu opt clase dar știu să citesc. Nu se ocupă de ei.”*).

Familia L. își câștigă existența practicând o meserie tradițională pentru zona în care trăiesc. Din generație în generație s-au ocupat cu confecționarea de coșuri și mături pe care apoi le vând. Copiii învață de mici să meargă la nuiete și să-și ajute părinții la confecționarea coșurilor și măturilor. În afară de această sursă de venituri, familia trăiește și din vânzarea clandestină a ciupercilor, a fructelor de pădure, atunci când este sezon. Precaritatea și inconsistența surselor de venit, instabilitatea acestora sunt poate motive care l-au îndemnat pe copilul de 13 ani să-și facă o obișnuință din căutarea în gunoaiile orașului cel mai apropiat. Beneficiul imediat al acestei practici contrabalansează beneficiul îndepărtat al școlarizării, dificil de realizat de către copil în absența unui model parental de urmat.

“Mă ocup cu mături, cu coșuri. Am învățat de la părinți. Ei tot mături, coșuri făceau. Toți de aici din zonă fac mături și coșuri... [Copilul] mai citește, mai vine la lucru pe unde mă duc eu. Mai mă duc pe la mături, nuiete pentru coșuri, bureți... Copiii merg la bureți, la mături, la containere...”

Familia are probleme serioase de supraviețuire, în condițiile în care nu dispune de pământ și nici de vreun ajutor din partea comunității sau a statului.

“Foarte rău ne descurcăm cu mâncarea. Rău de tot. Grădină nu avem. Când mâncăm, când nu mâncăm. Apă luăm de la gărlă... La televizor spune că ne dă, aici primarul spune că nu are, că e țigani mulți”.

Studiu de caz nr. 3

V.M., 16 ani, comuna Vâlcele, județul Covasna; a abandonat școala cu 3 ani în urmă; în prezent este înscrisă la cursurile cu frecvență redusă.

V.M. face parte dintr-o familie cu 9 copii. În prezent nici unul dintre părinți nu este angajat și nici nu beneficiază de ajutor social (*“Social nu avem, pensie nu, trăim din alocații...Nu ne ajută primarul cu un leu. Dacă s-ar fi dat socialul cum se dă prin alte părți...”*). Ambii părinți au lucrat la uzina “Tractorul” - Brașov, de unde au fost disponibilizați în 1998. Singurul venit permanent al familiei îl reprezintă alocațiile de stat pentru copiii care în prezent urmează școala. Familia apreciază veniturile ca fiind cu totul insuficiente în raport cu nevoile.

Cei 9 copii au vârste cuprinse între 8 și 28 de ani; o parte dintre aceștia nu au finalizat învățământul obligatoriu:

- S.A., 28 ani, 8 clase, căsătorită, are 4 copii; locuiește cu părinții.
- V.M., 24 ani, 8 clase, căsătorită, are 3 copii; are propria locuință în Vâlcele.
- V.E., 22 ani, 6 clase, căsătorită, are un copil.
- V.V., 20 ani, 4 clase, căsătorit, are 3 copii.
- V.I., 18 ani, 7 clase, căsătorită, are 2 copii.
- V.M., 16 ani, este înscrisă la cursurile cu frecvență redusă după ce cu 3 ani în urmă abandonase școala.
- V.R., 14 ani, este în clasa a VI-a, locuiește cu părinții.
- V.S., 10 ani, înscris în clasa I.

- V.L., 8 ani înscris în clasa I.

Copilul care a abandonat cursurile de zi a fost reînscris la cursurile cu frecvență redusă. Principala motivație a reînscrierii la cursuri a fost primirea alocației de stat pentru copii.

„Unu din ei a rămas repetent, dar după aia l-am băgat înapoi ca să nu ne întrerupă cecul. Ne-a cunoscut directoarea, domnul Nicu, și știe că suntem familie amărâtă și ne-a ajutat... că se dădea 65 și după aia 130. Prinde bine în casă. E a VI-a și are 16 ani”.

Principala problemă a familiei pare să fie asigurarea hranei pentru toate cele 11 persoane care locuiesc în gospodărie.

“Locuim aici noi și copiii. Mai avem și nepoți. Stăm 11 în casa asta. Nici geamuri nu avem. Avem două camere și bucătăria. Aici stă o fată cu 4 copii și dincolo stăm noi. Trimitem copiii la școală flămânzi, vin flămânzi. Mergem cu ziua, banii care-i luăm îi mâncăm seara... O dată în zi mâncăm...Merge flămând la școală. Dacă aducem burete nu am cu ce să-l gătesc.”

Familia își asigură traiul făcând coșuri și mături și culegând fructe de pădure, atunci când e sezonul acestora. Pericolul, în cazul acestor activități îl reprezintă poliția, vinderea fructelor și a produselor lucrate de membrii familiei fiind ilegale. Întrucât zona are resurse naturale de apă minerală, familia încearcă și comercializarea acesteia, cu aceeași constrângere (lipsa autorizației de vânzare). Împroprietărirea cu pământ este considerată o soluție pentru ieșirea din criza cu care se confruntă familiile de romi din localitate. Administratorul școlii din Vâlcele consideră că rudarii ar putea fi sprijiniți prin acordarea unor autorizații necesare activităților de comerț și prin crearea condițiilor de desfacere a produselor.

„Nici poliția nu ne lasă. Am avut destule probleme cu poliția...Am stat cu ciuperci pe marginea drumului, ni le ia și le aruncă. Pierdem toată ziua. Cică nu e voie. Cred că nu e voie, dar să ne facă primarul o condiție. Dar dacă dânsul nu face o cercetare să vadă care are pământ, dar dacă eu nu am din ce să trăiesc?...Să fur eu nu m-am dus. Sunt câteva familii care fură, dar nu sunt toți. Primarul să constateze situația. Omul ăsta n-are din ce trăi, să-i facem o condiție”.

Acordarea unor burse sociale copiilor care frecventează școala este considerată, de asemenea, o soluție pentru întreaga familie. Probabil că acest lucru ar stimula și participarea școlară a elevilor romi. O mai mare înțelegere a situației elevilor romi din partea cadrelor didactice este o altă dorință a părinților (“Școala e bună, dar sunt profesori care sunt încăpățânați. Am doi copii la clasa I și îi trimite acasă dacă n-are caiete”).

Studiu de caz nr. 4

P.A., 16 ani, comuna Polovragi, județul Gorj, abandon școlar în clasa a VII-a (anchetă realizată cu copilul și mama acestuia).

Motivul principal al abandonului școlar este considerat a fi necesitatea prezenței copilului în gospodărie și, respectiv, imposibilitatea lui de a urma cursurile în timpul în care părinții merg la muncă. Deși P.A. este cel mai mic dintre copii și nu are frați în grijă, el rămâne totuși în gospodărie, în vreme ce părinții și frații mai mari merg să muncească. În afara gospodăriei, P.A. îngrijește nepoții. Abandonul școlar al elevului a fost precedat de repetenție.

„Am mers 7 ani la școală, dar nu am mai mers că se duceau ăștia bătrâni la muncă și trebuia să rămână cineva acasă...N-am putut să mai merg că trebuia să stau acasă cât erau plecați la muncă părinții. Când m-am dus în toamnă a spus directorul să nu mai vin și nu m-am mai dus. Am rămas repetent un an. Dar nici profesorii nu se ocupau de noi. Ne dictau și dacă apucați să scrii bine, dacă nu...”

P.A. își amintește cu plăcere de vremea când urma cursurile școlii generale din localitate. Deși se simțea marginalizat de elevii români, P.A. își asuma condiția de rudar și era conștient de faptul că posibilitățile materiale reduse îi constrâng pe rudari să accepte comportamentul diferențiat al colegilor și profesorilor. Acumulările din timpul școlii sunt minimale în cazul lui P.A., care este aproape analfabet la cei 16 ani ai săi (citește cu mare dificultate și pronunță întâi literele și apoi întregul cuvânt).

„P.A.: Era bine la școală, mai învățam câte ceva. Câteodată ne mai încăieram cu românii. Că și ei erau pe noi.

Operator: În ce bancă stăteai?

P.A.: Stăteam în a doua bancă, dar ne mai scoteau băieții din sat și ne trimiteau în ultima bancă. Ziceau că cei mai săraci să stea în ultima bancă. Rudarii stăteau tot timpul mai în spate.

Operator: Dar rudari cu români stăteați în bancă?

P.A.: Nu. Rudarii cu rudarii și românii cu românii. Ziceau că avem păduchi, că suntem murdari...

Operator: Copiii cum vă strigau la școală?

P.A.: Rudari ne ziceau. Nu ne ziceau că suntem țigani.

Operator: Dar v-ați supăra dacă v-ar spune că sunteți țigani?

P.A.: Nu ne-am supăra. Dar noi suntem săraci, nu avem ce mânca. Sunt care au 7-8 copii și nu au ce să le dea de mâncare, și te uiți că nu au ce să mănânce. Dacă ar avea de muncă s-ar duce. Oricare s-ar duce la muncă. Dar nu se găsește. În rest n-avem nici o soluție.

Operator: Dar dacă aveai 8 clase, găseai ceva de muncă?

P.A.: Păi cred că găseam, dar nu aveam unde.

Operator: Tu ce ai vrea să te faci?

P.A.: Tractorist, dar dacă nu am școală...”

Ca majoritatea familiilor din comunitatea de rudari din Polovragi, familia interviuată nu deține acte de proprietate pe pământ sau pe casă. În consecință, condițiile de locuit ale familiei sunt foarte proaste. Starea locuințelor este modestă, iar spațiul de locuit este extrem de redus (“Aici în Polovragi, avem casă cu o cameră. Acolo stăm cu toții. Pământ nu avem că dacă noi suntem la pădure, nu ne-a dat”). Lipsesc dependențele și utilitățile. Dotările cu bunuri de uz îndelungat se reduc la piesele de mobilier strict necesare (“Nu avem televizor, din sat care au luat televizor pe timpul lui Ceaușescu au, care nu...”).

Lipsa terenului necesar construcției unor noi case a determinat supra-aglomerarea comunității. S-a ajuns la situația, cum este și cazul familiei de față, în care părinții oferă copiilor care se căsătoresc un loc de casă în propria curte, deși spațiul deținut este foarte restrâns. Pot fi întâlnite situații în care în aceeași curte se află 3-4 case. Autoritățile locale justifică această situație prin lipsa loturilor de pământ necesare împrumietării rudarilor.

Lipsa pământului accentuează starea de sărăcie în care se află familiile de rudari (“N-avem nimic. Dacă am avea pământ am pune porumb, cartofi, roșii... dar dacă nu avem, unde să punem? Am cerut pământ, dar ne-au spus că e al statului și nu-l dă”.)

În Polovragi numai o mică parte din locuințele familiilor de rudari sunt racordate la rețeaua de alimentare cu curent electric. Situația este justificată de autoritățile locale prin faptul că aceste familii nu au acte de proprietate pe locuințe, motiv pentru care rețeaua de curent electric nu poate fi extinsă. Ca urmare, familiile racordate în mod legal la rețea permit și celorlalte accesul la curent electric prin racordări improvizate.

Principala ocupație a membrilor familiei este munca sezonieră. Ocupația tradițională a rudarilor, confecționarea unor obiecte de uz casnic din lemn, nu întrunește condițiile minimale pentru a deveni o ocupație permanentă. Lipsa materiilor prime, volumul scăzut al comenzilor, lipsa pieței de desfacere sunt doar câțiva din factorii care au determinat renunțarea la ocupațiile tradiționale. Pe de altă parte, prin desființarea unităților agricole de stat majoritatea rudarilor și-au pierdut locurile de muncă.

„Dacă avem de lucru la oameni mergem, dacă nu... Eu nu merg la lucru de o săptămână. Pe timpul lui Ceaușescu mai găseam. Mergeam la cules, la săpat, pe la Sibiu. Acum s-a desființat și nu mai avem unde să mergem. S-a desființat tot. Plecam înainte cu copiii cu tot și mai aduceam câte ceva acasă”.

Veniturile permanente ale familiei sunt alocațiile de stat pentru copii. Acestea sunt completate de venituri obținute din muncile sezoniere. Familia nu mai primește ajutor social, autoritățile locale afirmând că insuficiența fondurilor bugetare a impus întreruperea acordării ajutoarelor sociale pentru familiile beneficiare. De altfel, nici una din familiile de rudari din Polovragi nu mai primește ajutor social.

Studiu de caz nr. 5

Familia R., București, str. Iacob Andrei; are patru copii dintre care doi cu abandon școlar. Ancheta este realizată cu mama și cu R.A., copilul cel mai mic.

Familia R. locuiește într-o garsonieră, la 5 minute depărtare de școală. În zonă sunt numai garsoniere locuite de romi. Familia R. are patru copii. Cel mai mare (18 ani) lucrează la o spălătorie. Toți ceilalți au vârsta școlarizării. Cea mai mare dintre fete are 14 ani și a abandonat școala în urmă cu 2 luni, moment în care a plecat și de acasă. Băiatul cel mic, R.A., a rămas repetent de trei ori. Anul acesta a mers la școală o perioadă după care a abandonat și el. După declarațiile unei vecine, R.A. a fost implicat într-o serie de acte de delicvență (furturi, spargerii) și a stat o perioadă la Centrul de recuperare a minorilor “Cireșarii”. Fetița cea mică, R.P., este singura care frecventează școala în acest moment și are rezultate bune.

În garsonieră sunt două paturi, un reșou, o masă și un televizor. Este o singura cameră, fără bucătărie. Condițiile necorespunzătoare de locuit nu au permis realizarea interviului în încăpere. De altfel, mama era vizibil jenată și a fost de acord ca discuția să se poarte în afara locuinței. În aceste condiții, nu s-a putut evita intervenția unei vecine în discuție. În mai mică măsură, la discuție a participat R.A. și fiul cel mai mare.

Cea mai mare dintre fete, care a abandonat recent școala, deși în vârstă de 14 ani, este abia în clasa a VI-a, din cauză că a rămas de doua ori repetentă. Mama consideră că abandonul are drept cauză repetenția repetată. Fetei îi era rușine să mai meargă la școală, fiind mai dezvoltată, mai mare decât colegii săi. Opinia vecinei, care pretinde că fata ajunsese să se

prostitueze și, în cele din urmă, să fugă de acasă, este confirmată ulterior de mamă. Într-adevăr fata a plecat în urmă cu două luni din locuința părinților, măritându-se.

„Mama: *Nu s-a mai dus ea, nu că n-o las eu...*

Operator: *De ce nu s-a mai dus? Știți? V-a povestit? Care a fost motivul? Dar sincer.*

Mama: *Ea până în clasa a VI-a a rămas de 2 ori repetentă. Acuma, mai dezvoltată mai nu știu ce... efectiv i-a fost rușine să mai meargă.*

O vecină (asistase la discuție și a intervenit revoltată): *A fugit de acasă, doamnă, de ce nu vă spune drept? S-a prostituat fata ei, că este păcat de femeia asta!*

Mama: *Poate că v-ați dat seama de natura ... și s-a anturat cu cine nu a trebuit, și s-a ajuns unde s-a ajuns. Copilul e plecat de acasă de 2 luni...*

Operator: *Când ați vorbit cu ea ultima dată?*

Mama: *Acum o lună. A venit în vizită... “mamă, sunt bine, m-am măritat, o duc bine”. Asta a fost totul”.*

Copilul cel mic, R.A., fiind implicat într-o acțiune ilegală (furt, spargeri), a ajuns să stea câteva săptămâni la Centrul de recuperare a minorilor “Cireșarii”. Întoarcerea la școală nu este ușoară pentru R.A., care se simte stigmatizat, marginalizat de colegi și de profesori (“și la nivel de învățătoare... după ce a ieșit de acolo el și-a urmat cursurile, și în multe cazuri învățătoarea le spunea copiilor, fiți cumiți dacă nu vreți să ajungeți unde a fost asta. Și chestii de genul asta, și pe el l-a marcat chestia asta, și a zis că mai bine decât să fiu arătat cu degetul la fiecare clipă ...”). Pentru a ieși din această situație, R.A. frecventează școala din ce în ce mai puțin, anul trecut rămânând repetent. În anul acesta se află, practic, în situația de abandon școlar (“Îi învăț, le explic ce se întâmplă dacă abandonează, unde vor ajunge, că nu li se vor deschide ușile, că sunt plafonați. Mereu i-am spus: <hai, măi Andrei, du-te, că nu se ia nimeni de tine!>. Băiatul: <nu mă duc și nu mă duc...>”).

Mama apreciază că profesorii nu au nici o vină pentru nereușita copiilor, că aceștia au venit de mai multe ori să-i convingă să nu renunțe la școală. Vina este atribuită copiilor înșiși (“profesorii au fost foarte înțelegători cu ei. Am considerat că sunt foarte apropiați de copii. Deci, motivul pentru care nu se duc copiii mei nu sunt domnii învățători, sunt caracterele lor [ale copiilor]. Dar nu e școala de vină...”). Abandonul școlar al copiilor o lasă pe mamă fără speranță în ceea ce privește absolvirea de către copii a învățământului obligatoriu, pe care îl consideră aproape un ideal pentru reușita în viață a copiilor săi. Mama se concentrează mai degrabă pe încercarea de a-și aduce fata acasă, deși nu mai speră ca aceasta se va întoarce la școală. Este surprinzătoare atitudinea mamei față de evoluția școlară a doi dintre copiii săi, cu atât mai mult cu cât mama declară că are studii postliceale.

Resursele materiale ale familiei sunt insuficiente, singurele venituri fiind alocația fetei celei mai mici și salariul băiatului care lucrează la spălătorie. Ca urmare, alimentația familiei este de slabă calitate și insuficientă, îmbrăcămintea membrilor familiei necorespunzătoare.

„Operator: *Și cu mâncarea cum stați?*

Mama: *De exemplu, astăzi fac orez.*

Operator: *Și așa se întâmplă în fiecare zi?*

Mama: *Da.*

Operator: *Carne?*

Mama: *E un vis ăla...!*

Operator: *Nu prea cumpărați?*

Mama: *Nu.*

Operator: *Cu îmbrăcămintea cum vă descurcați?*

Mama: *Uitați, ăștia pantofii, de exemplu, sunt cei mai buni! Băiatul, Andrei, nu are deloc.*

Operator: *Și cum faceți să le cumpărați?*

Mama: *Nu, ăștia sunt de căpătat! De la cineva care are și ea copii. După ce le-a rămas mici sau s-au uzat un pic mai mult, mi i-a dat ... sub forma asta s-a mers. Niciodată nou.*

Statutul marital al familiei este ambiguu: părinții s-au despărțit, apoi s-au recăsătorit, dar relațiile între soți sunt tensionate.

Anexa 8. Modele de proiecte de intervenție educațională destinate populației de etnie roma

Proiect nr. 1

Dezvoltare școlară în comunități cu romi – Șanse egale pentru copiii romi prin educație

Initiatori

Programul *Dezvoltare școlară în comunități cu romi – Șanse egale pentru copiii romi prin educație* s-a desfășurat în România prin colaborarea dintre SLO (Institutul Național de Dezvoltare a Curriculumului) Olanda, Guvernul Olandei (prin programul MATRA) și Fundația pentru o Societate Deschisă / Centrul *Educația 2000+* România. Finanțarea a fost asigurată de către Guvernul Olandei și FSD.

Perioada de desfășurare: 1998-2001

Obiective

Programul a încercat să acorde asistență elevilor romi și să îmbunătățească oportunitățile lor de integrare în societate prin adaptarea ofertei educaționale la nevoile lor și ale părinților, prin implementarea de strategii coerente de dezvoltare școlară, implicarea părinților în activitățile și procesul decizional al școlii și promovarea experiențelor de succes, replicabile la nivel de sistem.

Dificultățile cu care se confruntă în școală copiii romi au constituit punctul de plecare pentru dezvoltarea programului, **conceptele-cheie** ale programului fiind:

- **Conștientizarea** poziției sociale actuale a minorităților și a problemelor legate de învățământul pentru minorități.
- **Recunoașterea** importanței și necesității unui echilibru între participarea activă a minorităților în societate și menținerea propriei identități.
- **Reușita școlară** considerată în relație cu reușita în viața socială și pe piața muncii.

Școlile au fost sprijinite pentru a deveni responsabile în rezolvarea problemelor și în adaptarea ofertei educaționale la particularitățile elevilor, urmărindu-se abilitarea echipelor școlii în:

- elaborarea planurilor de dezvoltare instituțională;
- îmbogățirea curriculum-ului școlar cu materii opționale relevante pentru elevii romi: limba maternă, istoria și cultura romilor, istorie orală și altele;
- crearea unui climat intercultural în școală și comunitate;
- încurajarea stilurilor inovatoare, aplicarea de strategii de instruire și metode de învățare axate pe nevoile individuale ale copiilor;
- construirea unei rețele locale active formată din instituții publice și din reprezentanți ai comunității, rețea care să vină în întâmpinarea nevoilor comunității în ceea ce privește educația.

Rețea

Școlile care au cel puțin 10% elevi de etnie roma și care s-au arătat interesate de situația școlară a acestora au fost invitate să prezinte un proiect de dezvoltare școlară. Pe baza acestuia, într-o primă fază, au fost selectate 12 școli cărora li s-au adăugat în 1999-2000 încă alte 18. Programul a cuprins astfel unități școlare din 9 județe, răspândite în majoritatea regiunilor țării.

Activități

Pe parcursul celor trei ani de implementare, programul a dorit să creeze un cadru prin care școlile să își identifice realist problemele, resursele, oportunitățile etc., cele mai importante dimensiuni ale acestuia fiind:

- **construirea și îmbogățirea curriculum-ului la decizia școlii** (istoria și cultura romilor; limba romani; tradiții și îndeletniciri ale romilor; istorie orală);
- **sprijinirea învățării** (programe de mentorizare, intervenții de remediere a dificultăților de învățare, programe de pregătire a preșcolarilor);
- **formarea profesorilor** (învățare prin cooperare, educație interculturală, managementul clasei);
- **îmbunătățirea dotărilor** (materiale didactice și echipamente pentru școală);
- **acordarea de sprijin material** elevilor (rechizite);
- **organizarea unor cursuri pentru părinții romi** (consiliere, școli de duminică pentru părinți, părinți romi – resurse educaționale);
- **implicarea comunității** (întâlniri cu reprezentanți ai autorităților locale și cu alte instituții importante în plan local; constituirea unui parteneriat local);
- **informare și schimburi de experiență** (buletine informative, reviste, întâlniri).

Programele de formare s-au desfășurat atât pentru profesori/directori din școlile participante (cu experți ai Centrului) cât și pentru profesori/directori din alte școli (cu formatori selectați din participanții la programele naționale de formare) și a cuprins următoarele arii: management- parteneriat și dezvoltare școlară, implicarea părinților în procesul de educație, educație interculturală, istorie orală, managementul clasei- învățare prin cooperare, educație remedială.

Prin program **s-au produs**: opt cărți pentru educația remedială, în colecția *ABC Primii Pași*; opt ghiduri în colecția *Șanse Egale*; un abecedar în limba romani, "*Prima mea carte*"; o carte – resursă, în română și engleză cu practici pozitive din școlile pilot; o carte autobiografică bilingvă – română/romani. Totodată au fost elaborate mai multe materiale de promovare a activităților programului: 6 buletine informative în română (cu rezumat în limbile engleză și romani); 2 buletine informative în engleză (cu rezumat în limbile română și romani); afișul și pliantul programului; un web site (www.impreuna.com).

Rezultate

Pentru evaluarea fidelă a impactului activităților acestui proiect și pentru corectarea deficiențelor au fost utilizate diverse instrumente de evaluare: chestionare pentru școli, ghiduri de interviu pentru directori și cadre didactice, chestionare pentru participanții la sesiunile de formare etc. Activitățile de monitorizare au presupus vizite în școli, (participarea la ore, discuții cu cadre didactice și cu elevi, întâlniri cu părinții etc.), asistarea la sesiunile de formare, participarea la diversele activități organizate la nivelul școlilor din rețea etc. S-a urmărit astfel modul concret în care proiectele școlilor au fost implementate.

Proiectul a reușit să înregistreze progrese în toate componentele urmărite. Prin eliminarea discriminărilor, prin adoptarea unor metode moderne de predare/învățare, prin reamenajarea spațiului școlar, îmbunătățirea dotării cu materiale didactice transformările la nivelul școlii/clasei au fost multiple. În școlile selectate proiectul a condus la creșterea gradului de participare a elevilor de etnie roma. Astfel, s-a înregistrat o scădere a numărului copiilor neșcolarizați (în proporții variind între 35-60%), a cazurilor de abandon (între 20- 50%), cât și a numărului de absențe (15-30%). În același timp, rezultatelor școlare ale acestora s-au îmbunătățit. În școlile din rețea atât numărul corijențelor cât și cel al situațiilor de repetenție s-a diminuat (10-25%), iar proporția elevilor din clasele primare care nu și-au însușit deprinderile de bază scris-citit a atins un minim de 3-9%. Și în cazul elevilor romi din ciclul gimnazial s-au înregistrat progrese. Numărul celor care se înscriu la examenul de capacitate a crescut (în medie cu 10-20%), la fel ca și cei care reușesc să promoveze acest examen (10-15%). În fine, s-a înregistrat un progres și în cazul elevilor romi care-și continuă studiile după finalizarea învățământului obligatoriu, chiar dacă în acest caz numărul lor a crescut numai cu 5-10%.

Printre rezultatele importante ale proiectului se numără și creșterea gradului de implicare a familiilor rome în activitățile școlii. În comparație cu situația școlilor din rețea înaintea începerii programului, în prezent există în fiecare unitate școlară din program părinți de contact (în baza de date există aproape 300 de persoane), cu ajutorul cărora școala primește un sprijin atât în activitățile administrative, cât și în cele didactice. Activitățile de formare și-au dovedit utilitatea și prin scăderea numărului părinților care valorizează negativ educația sau sunt ostili inițiativelor școlii și prin numeroasele exemple de voluntariat ai membrilor comunității în: predarea scrisului și cititului pentru adulți; programe de mentorizare pentru copii; activități interculturale și proiecte de istorie orală etc.

Prin asistența metodologică pentru școli și prin promovarea unor stiluri și metode de învățare inovatoare, proiectul a avut influențe vizibile în școală, acolo unde profesorii comunică și se implica mai ușor (managementul clasei, educație remedială), au mai multe inițiative în promovarea educației interculturale și au înțelegere mai aprofundată a nevoilor elevilor de etnie roma. În grade diferite și cu accente diferite, managerii și cadrele didactice implicate în program au încercat și au reușit să amelioreze cultura organizațională, relațiile cu comunitatea, strategiile educaționale, mediul de învățare, relațiile dintre copii etc.

Facilitarea schimbărilor instituționale a condus și la creșterea capacității școlilor din rețea de a atrage autoritățile locale în finanțarea proiectelor școlii. Astfel, marea majoritate au reușit să-și îmbunătățească infrastructura și dotările cu sprijinul bugetului local. În plus, școlile din program au inițiat activități de colaborare cu alte unități școlare și cu alte instituții importante la nivel local (agenți economici, organizații non-guvernamentale din România și din străinătate etc.), iar aproximativ o cincime din școli au reușit să obțină finanțări și de la alți donori.

Continuarea programului

Experiența acumulată în timpul desfășurării proiectului a făcut posibilă elaborarea unui model coerent pentru dezvoltarea școlară și implicarea comunității care să promoveze îmbunătățirea participării copiilor de etnie roma la educație și a rezultatelor școlare ale acestora. Acest model a devenit punctul de plecare al noului proiect *Șanse egale* care se va desfășura tot pe o perioadă de trei ani. Se dorește ca activitățile vechiului program să continue și să fie dezvoltate prin lărgirea rețelei până la 50 de unități școlare și prin:

- introducerea unui model de dezvoltare școlară centrat pe creșterea gradului de conștientizare a problemelor copiilor romi, pe comunicarea nevoilor și drepturilor acestora și îmbunătățirea șanselor de succes în școală;
- dezvoltarea de materiale educaționale adaptate culturii și istoriei romani, ceea ce presupune elaborarea de materiale de predare/învățare cu conținut romani, pachete informaționale despre limba, cultura și istoria romani și exemple de bune practici în educația minorităților (roma) la nivel local și național;
- îmbogățirea ofertei educaționale a școlilor și adaptarea acesteia la nevoile elevilor roma, avându-se vedere aspecte precum curriculum-ul la decizia școlii, educația inclusivă, educația remedială etc;
- îmbunătățirea comunicării și cooperării între instituțiile cheie responsabile pentru dezvoltarea locală și implementarea proiectelor educaționale pentru minorități. Printre instituțiile cheie se numără școli, CCD-uri și Inspectorate Școlare;
- integrarea modelului de dezvoltare școlară într-o rețea de instituții cheie ale sistemului de educație (școli, grădinițe, inspectorate școlare, centre de perfecționare, universități) și crearea unor noi oportunități pentru copiii roma de a avea succes în educație.

Pentru a dezvolta aceste direcții au fost concepute mai multe instrumente, printre care: asistență acordată echipelor manageriale ale școlilor; dezvoltare școlară (inclusiv prin implicarea părinților) și crearea școlilor resursă (trei din totalul școlilor implicate în proiect). În felul acesta se așteaptă ca noi exemple de bune practici să fie puse la dispoziție pentru școli cu condiții similare din alte regiuni ale țării pentru a promova o recunoaștere deplină a culturilor minorităților în procesul educativ.

Proiect nr. 2

Îmbunătățirea condițiilor de studiu pentru copiii romi: Focus – România

Inițiatori

Programul *Îmbunătățirea condițiilor de studiu pentru copiii romi: Focus – România* este finanțat de Ministerul Afacerilor Externe – Austria, DEZA – Agenția Elevețiană pentru Cooperare și Dezvoltare și de Centrul Educația 2000+, în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud- Est.

Perioada de desfășurare: 2001-2002

Obiective

Acest program are ca scop dezvoltarea unor modele educative pentru copii romi prin folosirea experienței organizațiilor non-guvernamentale care activează în cadrul proiectelor educaționale în zona Europei de SE. Îmbunătățirea proceselor educaționale va fi realizată prin pregătirea continuă a cadrelor didactice, dezvoltarea și implementarea unor proiecte ale școlilor din program, elaborarea de materiale didactice și diseminarea rezultatelor în zona Balcanică.

Rețea

Grupul țintă este reprezentat de cadre didactice din cinci școli din România, elevi, membrii ai comunităților locale, reprezentanți ai organizațiilor non-guvernamentale din România și

Regiunea de SE a Europei. Proiectul funcționează în 5 școli pilot: Guloia-Dolhasca (Suceava), Criscior (Hunedoara), Chilișeni (Suceava), Tecuci (Galați) și Brăhășești (Galați).

Activități

Proiectul a debutat cu o întâlnire la care au participat ONG-uri implicate în problematica roma, reprezentanți ai minorității roma și autorități, directori și profesori din școlile pilot (martie 2001). Cu această ocazie au fost prezentate exemple de proiecte de succes pe care organizații roma din SE Europei le-au desfășurat în ultimii ani, iar directorii școlilor cuprinse în program au prezentat participanților instituțiile pe care le conduc.

La primul atelier de lucru al proiectului (Sinaia, 07-11 mai 2001) au participat 30 de profesori din școlile pilot și 2 formatori (SUA și România). Principalele arii de formare acoperite au fost: teorii și modele de gândire și învățare umană, învățare prin cooperare, tehnici de a pune întrebări, grupurile și structura lor etc. În cadrul acestei prime întâlniri au fost stabilite contacte și legături de parteneriat cu organizații non-guvernamentale din SE Europei, active în domeniul proiectelor educaționale pentru minoritățile etnice. Participanții la proiect și-au exprimat opiniile privind nevoile școlilor pe care le reprezintă și au fost discutate soluțiile posibile de ameliorare. A fost astfel structurat în detaliu programul de activități al proiectului.

Tabăra de vară internațională ”Împreună pentru o școală mai bună”(22-28 iulie 2001) a reunit profesori, elevi și reprezentanții ONG-urilor diverselor minorități din toată zona Europei de SE. Activitățile organizate au urmărit să promoveze educația interculturală, toleranța, cunoașterea și comunicarea între copii și adulți de diverse etnii din țările din Europa de SE, cât și încurajarea copiilor de a se implica activ în deciziile școlii.

Participanții au elaborat proiecte de dezvoltare școlară (în grupuri mixte elevi-cadre didactice), și-au dezvoltat abilitățile de comunicare și de lucru în grup și au cunoscut noi culturi și tradiții. Cadrele didactice au participat la sesiuni de formare privind aspecte fundamentale privind dezvoltarea școlară, la dezbateri privind prejudecățile și stereotipurile etnice și culturale și, alături de elevi, au fost instruite cum să coopereze cu reprezentanții comunității. Activitățile recreative au avut și componente educative, creând oportunități pentru schimburi de experiență cu colegii din alte localități sau alte țări.

În perioada 28.11 – 07.12.2001 Goethe Institute din București a găzduit o expoziție cu lucrări realizate de participanții la tabără. La ceremonia de deschidere au fost prezenți reprezentanți ai Radio Romania International, Allgemeine Deutsche Zeitung, cotidianului Romania Liberă, Ambasadei Austriei etc.

Al doilea atelier de lucru (Sinaia, 12-15 noiembrie 2001) a avut ca participanți 30 de profesori din cele 5 școli pilot și 3 formatori (din Austria și România). Principalele arii de formare acoperite au fost: structura ofertei curriculare și a proiectului instituțional, curriculum-ul ca și spațiu conceptual, indicatori de comportament, metode de predare interactive, integrarea școlii în comunitate, comunicare didactică eficientă, pași în comunicarea liberă etc. Ca și în cazul primului seminar, toate cadrele didactice prezente s-au implicat activ în activitățile întâlnirii, luând cunoștință de noi proceduri și practici de predare, familiarizându-se cu instrumente alternative de evaluare și dezvoltându-și competențele de comunicare didactică. O atenție deosebită a fost acordată abilitării participanților la sesiunile de formare în diseminarea informației și cunoștințelor dobândite. Odată reîntorși în școli, au fost organizate întâlniri ale participanților cu colegii lor astfel încât eficiența sesiunilor să crească.

Rezultate

Chiar dacă proiectul nu s-a finalizat, există mai multe argumente privind impactul pozitiv asupra școlilor și asupra grupului țintă. În evaluarea rezultatelor obținute până în prezent am folosit atât informațiile din rapoartele de evaluare intermediare realizate de echipa coordonatoare, cât și cele obținute în urma discuțiilor cu participanții la proiect și a vizitei într-una din școlile cuprinse în proiect.

Toate cele cinci școli, în urma investițiilor realizate au reușit să-și transforme radical condițiile în care se desfășoară procesul didactic. Investițiile în infrastructură au cuprins: construirea de sobe, repararea coșurilor de fum, repararea tâmplăriei, repararea instalației electrice, reparare fațadei exterioare, introducerea apei curente în școală, zugrăvire, amenajarea toaletelor, repararea acoperișurilor etc.

Toate cheltuielile privind îmbunătățirea infrastructurii școlilor din program au fost finanțate de Ministerul Afacerilor Externe al Austriei. Tot din această sursă școlile au primit și o serie de echipamente IT. Astfel, toate școlile din program vor fi conectate la Internet până la sfârșitul acestui an școlar. Centrul Educația 2000+ intenționează să organizeze în acest an cursuri de specialitate pentru familiarizarea cadrelor didactice cu folosirea Internet-ului ca și resursă educațională. În felul acesta elevii vor putea să achiziționeze competențele necesare utilizării mijloacelor moderne de comunicare (e-mail, Internet). Există deja disponibil un website care reunește eforturile organizațiilor non-guvernamentale active în domeniul educației pentru minoritatea roma, și care oferă o platformă virtuală de discuție. Elevii și școlile cuprinse în proiect vor avea astfel posibilitatea de a-și prezenta reușitele în problemele educaționale, paginile web fiind în mod regulat aduse la zi. Atât Agenția DEZA cât și CEDU asigură finanțarea costurilor specifice derulării proiectului (consumabile, conexiune Internet etc.).

Datorită sesiunilor de formare există în prezent un număr de 30 profesori formați în: metode de predare interactive, integrarea școlii în comunitate, comunicare didactică eficientă, teorii și modele de gândire și învățare umană, învățare prin cooperare, tehnici de a pune întrebări, teoria grupurilor etc. Toți participanții au contribuit la elaborarea planurilor de implementare pentru aplicarea deprinderilor și cunoștințelor dobândite. Realizarea de noi strategii de predare/învățare care a început în primăvara anului 2001 continuă și în prezent.

După tabăra internațională și școlile au organizat activități speciale. Impactul asupra elevilor participanți (majoritatea provenind din medii foarte sărace) a fost foarte mare, copiii apreciind în mod deosebit posibilitatea de a cunoaște colegi din alte țări, provenind din medii culturale diferite. Astfel, elevii școlii Chilișeni, au povestit colegilor rămași acasă, părinților și altor membri ai comunității roma despre experiența trăită. În școala nr. 7 - Tecuci a fost organizat un carnaval cu ocazia căruia au fost prezentate picturi realizate în tabără. De altfel, în toate școlile au fost organizate mici locuri speciale care evocă acest eveniment. Ca urmare a sesiunilor de formare organizate în tabără, elevii au organizat în toate școlile din program Consilii ale elevilor, iar profesorii apreciază că gradul lor de implicare în clasă și în școală a crescut.

Au apărut schimbări și în managementul unităților școlare din program. Astfel, directorii au în vedere ca în viitorul an școlar să propună introducerea unor noi discipline în curriculum-ul la decizia școlii și să inițieze mai multe activități alături de elevi și cadre didactice prin care

școala să se implice în ameliorarea unor probleme la nivel comunitar (ecologie, ajutarea persoanelor cu nevoi speciale etc.). Inițiativele nu vor fi luate izolat deoarece școlile pilot cooperează în prezent foarte bine și au loc schimburi de experiență regulate. Cu ajutorul echipamentelor IT pe care școlile le au acum la dispoziție comunicarea a fost mult facilitată.

Proiect nr. 3
Împreună pentru o lume fără discriminare

Inițiatori: Organizația „Salvați Copiii”

Perioada de desfășurare: 2001 –2002

Tip de finanțare: Uniunea Europeană în cadrul programului: “Inițiativă Europeană pentru Democrație și Drepturile Omului”

Obiective

Proiectul a avut drept scop dezvoltarea unor comportamente și atitudini bazate pe respect reciproc, toleranță și evitarea discriminărilor de orice natură a elevilor din învățământul obligatoriu. Proiectul a pornit de la o investigație în rândul elevilor cu vârste între 12-14 ani în legătură cu percepțiile și reprezentările acestora privind termeni ca: toleranță, discriminare etnică, drepturile copilului etc. Rezultatele anchetei au evidențiat faptul că, în general, elevii nu identifică situațiile de intoleranță și discriminare cu care se confruntă în relațiile cu ceilalți și nu sunt pregătiți pentru a evita apariția acestora. De aceea, proiectul și-a propus să organizeze o serie de întâlniri, dezbateri și reuniuni informale la care să participe deopotrivă elevi români și romi. În acest scop au fost selectate 9 școli în care erau cuprinși copii români și romi, câte trei din județele: Galați, Prahova și Argeș. Școlile selectate erau situate atât în mediul rural cât și în urban.

Activități

Dezbaterile între elevi au avut loc la nivelul fiecărei școli selectate. În cadrul acestor întâlniri s-au discutat atât elemente teoretice privind termenii de toleranță și respect reciproc, drepturile copilului și problema minorităților etnice, cât și aspecte privind situații concrete, comportamente și atitudini manifestate la nivelul școlii privind aceste probleme. Dezbaterile au avut menirea de a crește nivelul de conștientizare a situațiilor de discriminare și intoleranță în comportamentul de fiecare zi și de a oferi instrumente pentru prevenirea și rezolvarea situațiilor conflictuale din școală pe această temă.

Pentru realizarea unei comunicări între grupurile de lucru din fiecare școală, au fost realizate întâlniri la nivel județean cu reprezentanții fiecărei școli implicate în proiect.

Pentru a oferi un cadru propice de manifestare a relațiilor dintre copiii romi și români în scopul unei mai bune cunoașteri reciproce, a înțelegerii și apropierii dintre aceștia, în cadrul proiectului a fost organizată ***Tabăra de educație pentru democrație, nondiscriminare și creativitate***, la Stoenesti, județul Argeș (21-30 august 2001). Tabăra a reunit aproape 90 de copii romi și români, din școlile cuprinse în proiect. Programul taberei a cuprins ateliere de dezbateri, creație literară, arte plastice, muzică, dansuri și sport.

Rezultate

Cel mai important impact al proiectului a fost înregistrat la nivelul relațiilor interpersonale dintre elevii romi și români. Conform declarațiilor organizatorilor, pe parcursul derulării proiectului nu s-au înregistrat situații de discriminare sau conflict, toate activitățile derulându-se în spiritul sintagmei “Toți diferiți – toți egali!”. De asemenea, s-a constatat o îmbunătățire a climatului școlar, elevii fiind mult mai deschiși la comunicarea cu colegii și manifestând inițiativă în realizarea unor activități în comun.

Diseminare și continuarea proiectului

Produsele obținute în cadrul taberei de vară au fost valorificate prin realizarea de către elevi a unei reviste care a cuprins creațiile realizate în cadrul atelierelor de lucru. Această revistă a fost distribuită la nivelul școlilor implicate în proiect, dar și al altor școli din județele Prahova, Galați și Argeș.

Proiect nr. 4

Start bun pentru școală – program intercultural de optimizare a adaptării copiilor romi la cerințele școlare

Initiatori

Proiectul *Start bun pentru școală* a fost promovat în **parteneriat** de către UNICEF, Ministerul Educației și Cercetării, Institutul de Științe ale Educației, Romani CRISS și autoritățile locale din localitatea Panciu, județul Vrancea.

Proiectul a avut ca **grup țintă** un număr de 23 de copii romi din localitatea Panciu, cu vârste cuprinse între 5-12 ani, care nu au frecventat grădinița sau școala ori s-au confruntat cu situația de abandon înainte de încheierea primului an de școală.

Perioada de desfășurare: 2001-2002

Tip de finanțare: Reprezentanța UNICEF.

Obiective

Proiectul și-a propus pilotarea unui model educativ pentru diminuarea abandonului școlar la vârste mici a populației roma.

Activitățile prevăzute în proiect au avut ca scop pregătirea pentru școală a copiilor romi care nu au frecventat niciodată grădinița sau școala ori care au abandonat cursurile, pregătire care să asigure o bună integrare și reușită școlară a acestora.

Activități

Implementarea proiectului *Start bun pentru școală* a început în luna mai 2001. Principalele activități au vizat următoarele aspecte:

- realizarea unui studiu de fezabilitate în cadrul comunității în care urma a fi implementat proiectul;

- desfășurarea unui seminar de formare a cadrelor didactice care urmau să lucreze cu copiii romi;
- dezvoltarea unui program de pregătire a copiilor romi;
- organizarea unui seminar de evaluare a programului și de identificare a posibilităților de continuare;
- organizarea unui Centru de Sprijin Educativ.

- **Realizarea studiului de fezabilitate**

În faza inițială a proiectului s-a realizat un studiu de fezabilitate în comunitatea de romi din localitatea Panciu, care a evaluat posibilitățile de implementare a proiectului și a stabilit cadrul de desfășurare a activităților prin:

- colaborarea cu autoritățile locale în vederea identificării spațiului necesar pentru organizarea activității didactice cu copiii;
- identificarea copiilor care urmau să fie cuprinși în proiect;
- alegerea resurselor umane – cadre didactice și mediatorul școlar – care urmau să lucreze cu copiii.

De asemenea, s-a stabilit un acord comun cu Școala generală din Panciu, prin care a fost prevăzută posibilitatea înscrierii la școală a copiilor romi mai mari de 7-8 ani.

- **Desfășurarea seminarului de formare a cadrelor didactice**

Seminarul a avut ca scop formarea a 13 învățători și educatori de la școala pilot, precum și a unui mediator școlar, pe teme specifice:

- elemente de educație interculturală;
- rolul mediatorului școlar ca factor de facilitare a colaborării școală-comunitate;
- noțiuni de managementul clasei;
- problematica evaluării rezultatelor școlare ale elevilor;
- modalități de adaptare a curriculum-ului la nevoile și particularitățile elevilor romi.

Tematica abordată a fost adaptată specificului grupului țintă al proiectului și a vizat sensibilizarea cadrelor didactice care lucrează cu copiii romi față de problemele de adaptare a acestora la mediul școlar, dezvoltarea unor atitudini și comportamente favorabile unei bune integrări școlare, precum și dobândirea de noi competențe necesare în activitatea didactică cu copiii romi.

- **Dezvoltarea programului de pregătire a copiilor romi**

În cadrul proiectului a fost elaborat **curriculum-ul de pregătire a copiilor romi pentru școală**, care s-a centrat pe: dezvoltarea capacității de exprimare orală, dezvoltarea unor atitudini de cooperare, creșterea motivației pentru școală, formare unor deprinderi necesare unei bune integrări în activitatea de tip școlar.

În ce-a de-a doua etapă s-a desfășurat **programul de pregătire pentru școală a copiilor romi** din grupul țintă ales. Copiii au fost împărțiți în două grupe, în funcție de vârstă (6-8 ani și 9-12 ani) și de experiența școlară/educațională anterioară (acolo unde era cazul). Au fost desfășurate atât activități pe grupe, cât și în comun: activități matematice, de dezvoltare a limbajului, de cunoaștere a mediului, de educație pentru societate, activități artistico-plactice, educație fizică, jocuri și activități liber-creative.

Pe parcursul programului de formare, copiii au primit gratuit rechizite și o gustare consistentă în fiecare zi. În activitățile școlare și extrașcolare desfășurate cu copiii romi au fost implicați părinți, reprezentanți ai autorităților locale, alți membri ai comunității.

Pe parcursul derulării programului au fost organizate periodic activități de monitorizare a modului de implementare a activităților prevăzute.

- **Seminarul de evaluare a programului de vară**

La finalul programului de pregătire a elevilor s-a organizat un seminar de evaluare, care a avut ca scop prezentarea realizărilor programului, identificarea problemelor și riscurilor cu care s-au confruntat cadrele didactice, precum și identificarea modalităților de continuare a programului și de extindere a acestuia la nivelul altor comunități.

- **Centrul de Sprijin Educativ**

În cadrul programului *Start bun pentru școală* s-a constituit un Centru de Sprijin Educativ care are rolul de a oferi sprijin suplimentar elevilor beneficiari ai proiectului. Astfel, după fiecare zi de curs, în cadrul Centrului se desfășoară diferite activități educative: efectuarea temelor pentru acasă, repetarea lecțiilor pentru a doua zi, corectarea unor deficiențe sau compensarea lor, alte activități de învățare care să constituie premise pentru o mai bună adaptare școlară a copiilor.

Rezultate

Principala realizare a proiectului a fost considerată a fi pregătirea pentru școală a 23 de copii romi, care constituie un „start bun”, o premisă a unei bune integrări și reușite școlare a acestora. Dintre aceștia, 15 copii cu vârste cuprinse între 7 și 12 ani au fost înscriși în clasa I, iar 7 copii de 5-6 ani au fost înscriși la grădiniță. Frecvența elevilor la cursuri și la activitățile organizate în cadrul Centrului de Sprijin Educativ este foarte bună. deprinderile dobândite de copii în cadrul programului de vară au asigurat o bună integrare a acestora în sistemul formal de educație.

A crescut interesul și gradul de implicare a cadrelor didactice în activitățile educative desfășurate cu copiii romi, precum și cu părinții acestora. De asemenea, s-a instituit o cooperare permanentă între cadrele didactice și Centrul de Sprijin Educativ, fapt care asigură caracterul unitar al intervențiilor educaționale.

Interesul părinților pentru școală a crescut; aceștia vin periodic la școală pentru discuții cu învățătoarea și colaborează eficient cu mediatorul școlar. Ei au conștientizat importanța educației și necesitatea acordării de șanse pentru copiii lor în vederea asigurării reușitei școlare și integrării lor sociale.

Diseminare și continuare a programului

Diseminarea rezultatelor proiectului a fost realizată la nivelul comunității din Panciu prin organizarea de activități diverse, cu participarea atât a cadrelor didactice, cât și a părinților, a autorităților locale, a organizațiilor de romi.

În cadrul acestor activități au fost identificate **modalități de extindere a programului** la nivelul altor comunități, precum și pentru alte categorii de copii aflați în situația de risc școlar și s-a propus diversificarea activităților acestuia: organizarea unor modalități diverse de pregătire a copiilor pentru școală, organizarea unor programe de formare a cadrelor didactice, desfășurarea unor activități de educația părinților și educația adulților.